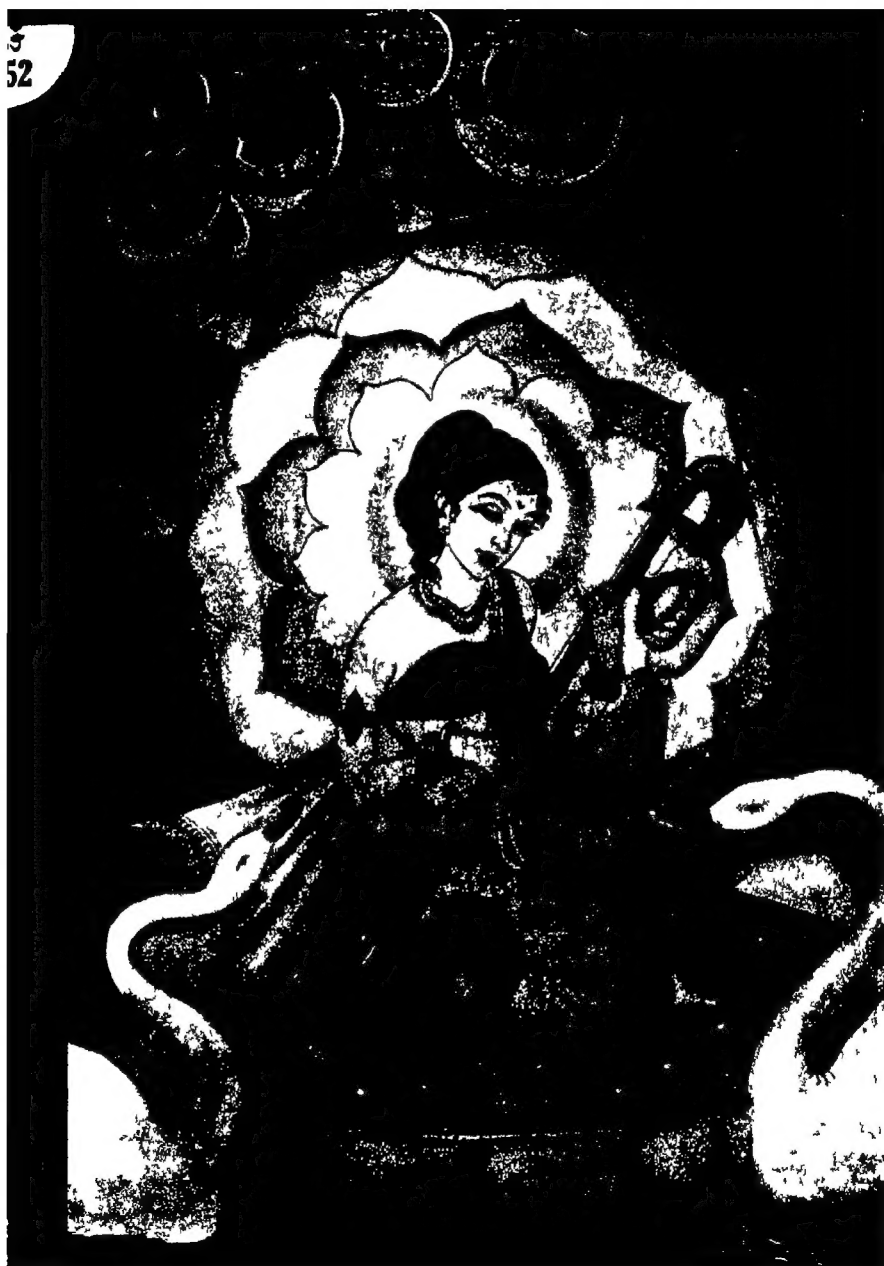

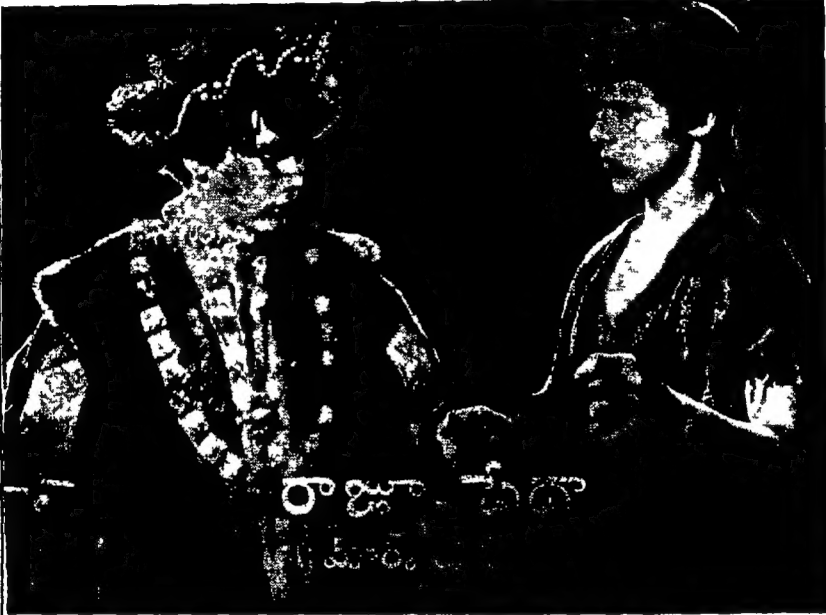
8805

త్యరలో వచ్చుచున్నది

ఈ కథ 1547 వ సంవత్సరంలో ఇంగ్లండులో జరిగినట్లు తెలియజేసింది. ఆ రోజుల్లో ఇంగ్లండు దేశంలో ప్రజలు ఎలా జీవించేవాలో, వారి ఆచారవ్యవహారాలు, కష్టసుఖాలు ఎలాంటివో ఈ నవలద్వారా బాగా తెలుస్తాయి.

వెల రెండు రూపాయలు

• • • • • నందూరి రామమోహనరావు

ఆంధ్రగ్రంథమాల

మద్రాసు 1.

భారతి

[నవీన మాసపత్రిక]

సంపాదకుడు
శివరెంక శంభువసాద్

సంప్రదించుటకు ముద్రాణాలయము
మదరాసు.

సంపుటము 29

మే, 1953

సంచిక 5

విడిద్రతి పెరి వికరూపాయి.

ప్రసిద్ధ శ్రాంతి నవలాకారుడు

అభిగ్రాహక ధ్యమా రచయిత

కౌంట్ ఆఫ్ మాంట్ క్రిస్టో

(రెండు భాగములు)

అనువాదం

సూరంపూడి సీతారామ్

ఆంధ్రప్రదేశ్ సచివ్రచారప్రకాశకుండి పునర్ముద్రితము

సువుటుము ఒకటికి పూడున్నర రూపాయిలు

ఆమ్మకమునకు నిద్దముగా నున్నవి.

నిద్దముగా వున్నవి!

త్యరపడుడు!!

టామ్ సాయర్

(పిల్లలనవల)

రచక

మార్క్ ట్వేన్

అనువాదం

నంధూరి రామమోహనరావు

వెలి రెండురూపాయిలు

కాఫీలకు:

ఆంధ్రగ్రంథమాల మద్రాసు—1.

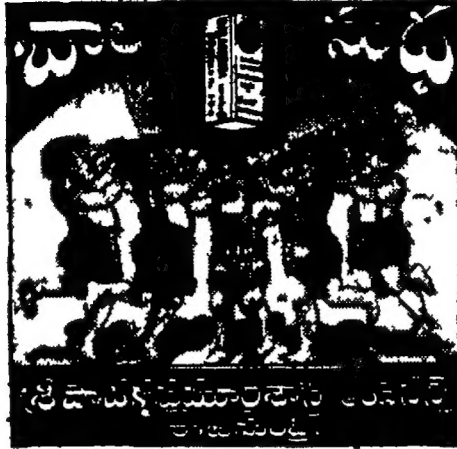
విషయానుక్రమణిక

మే. 1952

అవతరణము—అప్పల వెంకటశాస్త్రిగారు	...	387
రేడియోనాటికలు—‘అమరేంద్ర’	...	391
“యజ్ఞఫలము” భాషుని ప్రతిభావిశేషములు—		
గులుసు వేంకటేశ్వరులుగారు	.	393
అశ్వచరిత్ర—నాగల రంగనాథరావుగారు	...	401
కృష్ణమోచార్య వచనములు—		
తిమ్మావర్ణి, కోదండరామయ్యగారు	...	418
నంగంపాటి వీధి—ఇవ్వలూరి కామేశ్వరరావుగారు	..	427
రాయలవారి ఋతువర్ణనలు—దివాకర్ల వేంకటాచార్యగారు	.	435
కోయిలమ్మ—కామిర హనుమంతరావుగారు	.	445
సర్వసుందరి—అనుముల వెంకటశేషకవి	...	448
ఉదయగిరి నవాబు దానపత్రము—		
పొంగూరు సూర్యనారాయణశర్మగారు	..	453
కడపటి వివేకం—చేతురుళ్ల కామేశ్వరరావుగారు	...	457
కవికాంక్షి—మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తిగారు	..	460
ఆంధ్రవాఙ్మయమున శృంగారము—యస్. వి. శోగారావుగారు	...	461
కష్టజీవులు—వీరుభొట్ల సూర్యనారాయణగారు	...	466
అమరుకాంధీకరణము—నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు	...	467
వియోగాన్ని—‘మధుక్రి’	...	473
శలహారగంప—	..	474
గ్రంథవిమర్శనము	...	479
త్రివర్ణ చిత్రము—అలోచన : ఎ. సైదిరాజుగారు		

బాలర వహన్ వ్యాధులు

నెం 10, గణపతి మొదలివీధి, రాయపేట చుద్రాను 14
అ జ తో బ హ ద ల లిం చు న

చంటిపిల్లలు-లివర్ అండ్ స్క్రీన్ వ్యాధులను 'ఉదరాంతకి' అతిశ్రీఘ్రముగా నివారణజేయును మరియు సమస్త అనాసలు అనగా విరేచనము బాధతోను, బద్ధముగా ను అగట, అజీర్ణము, అసనము నందః పుండ్లు నివారించును.

గర్భిణిస్త్రీలు-సునాయానముగా ప్రసవించుటకు, ఆరోగ్యవంతానము కలుగుటకు 'అమృతసంతివినీ మాత్రలు' ప్రఖ్యాతిగాంచినది వేవిల్లు, వికారములు, సోమరితనము, నిస్సక్తువ తగ్గించి ఉత్సాహము కలుగజేయును.

శ్రీ భుజంగ రాత్రివ్యకాల, ప్రాప్రయిటప్పు. పి. పేరయ్య శ్రీ సర్వ తాళ్ళరేవు, తూర్పుగోదావరి జిల్లా.

జీవాత్రదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్లి క్షవీస్తు ఉంటే.
'తల్లికి క్షోభకాదూ?'
భారతీ-భారతాంబ తన కుష్టు,బొజ్జి సంతానం కోసం ఎంతని తిచారీస్తుఉండో?

ఇదుగోమా 32 సంవత్సరముల అనుభవంతో ఇస్తుఉన్న అభయం మాకు నేడే వ్రాయండి *

రెడ్డి ఆండ్ కో.

భారతి రిపబ్లిక్ ఉపాధ్యక్షులు
విక్రమ్ జగన్ అప్పి పంతులు వారిచే ఎమ్మెల్యేగా
శ్రీ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణయ్యగారు

“ప్రతి చన”

శ్రీ. ఎ. పి. రాజు

నందన
వైశాఖము

భారతి

సంపుటము 29
సంచిక 5

అవతరణము

[ఈ పోట పై పుర శిలా శిల్పము]

✽

శ్రీ అప్పలవీర వెంకటజోగయ్యశాస్త్రి

రాలకుఁ బ్రాణమూది, యవిరామముగాఁ దమ శిల్పసృష్టి నే
వేల శతాబ్ది లిట్లు పృథి విన్నవగీర్ణ కలాప పల్లవ
శ్రీలఁ తెలంగఁ జేసివ్రవ నిర్ణయనతృకకా రసైక శీ
వాలకు వానమై భరత వర్షము పెల్లిన దాదినందియన్

✽

✽

✽

ఏకశిలారథాలఁ బుర మే గమనోలు పురాణ భూభువా
నీకము - లేకయున్న ధర శివలిరధ్యల వీటవారి పెన్
వాకికు జోకమై యుదిగి వచ్చిన దేల ? - హయాభూమి కృతా
నేకపయూధమేము ? - కయ నిందిన దల్ల దె యశ్వమూపమై

తగ దేవామర పంగరాంతరసము ద్వామృతీయాశేళి మున్
రగదల్ చేరి యలంకరించినవి వీ వర్ణమున్, గానిచోఁ
దెగ నేలా వృధులొంగముల్ దునియ్యై దేహంబులన్లే యుదం
గగనీలా శిలలట్లు యిర్లవయిన్ శాలింగ వందోభాముల్.

గ్రావము రంగరించి కరు గం గరువందునఁ బోత పోయెటలే
గావలెఁ గాక నీకకట కాదుఁ డొకేళిల డొల్పి, చక్రికా
భావ ముకుంతిత ప్రతిభ వర్తిలఁ జేయుట లన్న మర్త్య పుం
భావ వివర్యయంబు, యను మానములే దనుమాత్ర మేనియున్.

ఇంతకు నేవిభాన గ్రహి యించిరొ వీరలు దిన్ని కొండలం
తంత మహాపలాళి శ్రమ యంచుఁ దలంపక వీనినెల్ల ది
ద్వంతల కీడువచ్చు బల దర్శితు లెందరు మోసినారో? - దు
ద్వాంత తృణోపలఘులకు లభ్యము కానివటంచు నున్న వే?

వారిదిత్రాలు నరసకా వ్యాలు గాగ
పండె భావాలఁ బ్రకృతిలావణ్యరాశి
కాణ, తాడఘ, తూలికా సముదయంబు
వారి రవస్పృహిని దివ్య పరికరాలు.

* * *

తూలికతోడ విశ్వమును దూచి రచించినయట్టి మూఁగ కి
ల్పాలని కన్నులుండి కనువారలకున్ వెలలేని దివ్య కా
వ్యాలయి, విజ్ఞులన్ రసన దర్శన భూరితరంగ మాలికా
బాలములన్ దిగంత పరి సర్పితులన్ బాసరించు లీలగా

* * *

ఆ కనుపించు చున్నదొక యద్భుత శిల్పకళావిలాస పుం
బోకడలోని నిగ్గు, తని వోయి భగీరథ మాతమాచు భూ
లోక విహారనక్రీ నవ లోడమునర్పు పవిత్రమూర్తి మిన్
వాక; యదే న్రవించి దిగి వచ్చిన దృశ్యమెఱుంగఁ జేసెడిన్.

కపిల సంయమి యాక్ష వీక్షణ మహార్చి
మండి నునీమైన తన పితా మహుల యాత్మ
కాంతిల్లె దెచ్చుచున్నాఁడు జాహ్నువి నిటు
ఘోరతపమాదరించి భ గీరథుండు.

కుస్తరించిన కొవ్వ కొనవీడి లేగివైఁ బడు శేకరాక్షత్తె వలము గాగ,
పుచ్చదీకతనాన పొడమెడి యవకుఘారికలు బుద్ధుదత్తుమాలికలు గాగ,
ఆరణంబుల కాల యంతైన పోక్కిలి గంభీర కలహండకంబు గాగ,
మించు దీపలకాంతి నొందించు తనమేని చాఢిమీం పెల్లని ధ్వజము గాగ,

కటక శూపుర యుగయుగో త్కటనినాద
భాగభేయాను కర్ణిత బహుకృపీట
జీవరతియాచు నిర్జన నీచునుండి
యవతరించెను జహ్నుక న్యాలలాను!

ఆ కను చూపులన్ దెరలి యాడు దయారస సగ్నమూర్తితోఁ
గోనిలాడు నట్టి కిరి కించిత గాంగ దరస్మిత ప్రభుల్
తానినవా నిదాను పరి తప్త చరాచర జీవమానవా
నీక హృదంతిరాగముల నిస్తల మేఘునుడుప్రవృత్తులై.

జలదేవాంగన లండు నండు నిరుపా ర్హ్యులన్ దివప్రద్యతాం
జలి దిన్యస్త లతాంత గుచ్చ వివరాసారంబుఁ గల్పించి, మా
ములు మందస్మిత దివ్య దీధితుల నం పూర్తిన్ బ్రవర్తిల్ల, ని
ర్మల భాగిరథి నాభిదఘ్న వలిలా ల నిల్చి రున్నేహులై

ఇరు కెలంకుల మిన్నేటి, దరుల నిల్చి
జీవనాభావ హేతువి శీర్షయగుచు
వాడి వలైన యీవన ప్రకృతి కాంత
రిలకెల్లోడుచు చేదరా లిక విధాన!

అనికతబో వినిష్ట హృద యమ్మున నెమ్ములు బైలువడ్డ, త
త్తెనువున దివ్యతేజ ముది తంబయి దిక్షిచయాలఁ బ్రాక, కన్
గొనల నుదంతికాభ యవ కుంతితమై రహి జాలువార, త్యా
గనిధి భగిరథుండు కర కంజములన్ ముకుళించు నల్లదే!

ఒక్కచోఁ గన్నులరమోడ్చి ముక్కుమూసి
కుటిల తాపనవృత్తి గై కొంచు దవుల
కడుపు కక్కుర్తి నల మూషికాలకొఱకు
దారిఁ గాచిన దొక్క "రుద్రాక్షపిల్లి."

వీడిత జాతికై పరిత పించి, సుఖాలఁ ద్యజించి, శోణితం
బోడుచు త్యాగశీలుర న ముద్యతి యొక్కెడ వెల్లి, వారి క్రి
సిదల దారి కాచి, యవినీతి నమాయిక కోటి ప్రాణముల్
దోడడి స్వార్థజేవు లొక తోడఁ తెలంగుట సావమే కదా!

*

*

*

ప్రకృతి గర్భిత జీవత త్వంః దరచి,
నిఖిల హృద్ధత భావముల్ నెమరు వేసి,
స్వానుభవమెల్ల శిల్పి తా సంగ్రహించి,
రచన సాగించె నీశిలా గ్రంథమునకు.

మైనపు ముద్దకంటె సుకు మారముగా మన శిల్పి చేతులన్
బూనిన చాలు మెత్తబడి పోయి తమం తన లోగి వచ్చె, నుం
తేనియు కర్మశత్రుము వ హింపక యాపము తెందుదాక, కా
దేని రవంత గంటు పడ చే యులి మోపున నెచ్చుచునియున్ ?

*

*

*

అతని హృదయాన శీర్ష మై, వట్టి ప్రకృతి
ప్రతిఫలించిన దల తారుచాలమీద,
అమృతమయమైన యతని హస్తముల ములిచి,
శిల్పవల్లరి కిసలయిం చినది దిశల!

*

*

*

రేడియోనాటికలు

‘అమరేంద్ర’

నాటికల అనే పదం తెలుసు, నేమిటా, రంగులు తెలుసుకుంటే, రంగస్థలము తప్పనిపరిగా నున్నది. తప్పదు కాని ఈ మాటలేని తరువాత విశేషాభ్యుదయములే తమ విధాన రంగస్థలముగా చేసుకుని రంగ తరంగాలలో హృదయాలని పురుగు లావ గల కత్తి క్రవ్యవాటాల మన్నది పటిష్టములు నేమిటా నేమిటామీదా రంగులు పూసుకోమీదా ధరించే పాత్రల కర్మ క్రాంతిని కంఠస్వరంలో పరికిస్తూ ప్రోతలని రంజింపజేస్తూ, రంగుల తెరల మూలంగానూ, కళ్ళను జేరేలు మనించే అలంకారాలవల్లనూ ఎటువంటి సహకారమూ అనేకీందమీదా క్రవ్యవాటకరచయిత కేవలం తమ వాతావరణవల్లనే కావలసిన వాతావరణాన్ని, పాత్రలని సృష్టించి ప్రోతల మనోవిధిలో వాటాన్ని రేడియో స్టాడు తెరల బలవంతపరచేడు దీపాలు ఆరసక్కలేదు. ఊహలలో ఒక జీవించి ఇంకో జీవానికీ, ఒక కథాంశంలోంచి ఇంకో కథాంశానికీ దూకుతూ క్రవ్యవాటకం వకటాలా సంతకాన్ని దిదిరించుకుంటూ అద్భుతమైన రసప్రపంచంలోకి జలుగురక్కలమీద విశేషాభ్యుదయం కలుగుతుంది రంగస్థలపు హంగులూ లేకపోయినా సమర్థమైన రచయిత చేతులో క్రవ్యరూపకం వాటానికీ దీటుగా రాణించే అవకాశం ఉంది.

ఇటువంటి క్రవ్య వాటాల ఆధునిక రూపమే రేడియోనాటిక. పునరా రేడియోలు నిలిపి కేలమంది ప్రోతలని ఆకర్షించటం, విజయవాద, ముద్రాసు, మైదరావాదు కేంద్రాలు విరివిగా రేడియో రూపకాలని వినిపించటం జరుగుతున్న ఈ కాలంలో రేడియో రూపకాలని విస్తారమైన ప్రచారమూ, విశిష్టమైన స్థానమూ లభిస్తున్నది ఈ రూపకాలు ఎందరు ప్రోతలతో రంజింపజేసి మన్ననలు పొందుతున్నయ్యే.

ఆధునిక సాహిత్య ప్రక్రియలలో రేడియో రూపకం అతి కొద్దిలో సవ్యతీ ప్రతిభావంతులైన కవులనీ, పండితులనీ, రచయితలనీ ఎంతో బలంగా

ఆకర్షిస్తున్నది. విశ్వనాథ, నేవులపల్లి, పిలకా గణపతి రాష్ట్ర, కామరూపి, శ్రీ శ్రీ అయ్యద్రుపంటి ప్రభాకర కవులు తమ విశిష్ట కీర్తులని ఇల్లడించే రూపకాలతో రచించారు. యచ్చిరావు, కొడవటిగంటి, గోరా రాష్ట్ర, గోపీచంద్, పద్మరాజులవంటి ప్రముఖ రచయితలూ, మల్లంపల్లి, కవిశంకర కామ్రూపివంటి పండితులూ చక్కని రేడియో రూపకాలని ప్రోతలకి అందించారు. విజయవాద కవిరామరావుగారు కవుల జీవిత ఘట్టాలనీ, ఇతిహాసాలనీ రసవంతమైన పన్ని నేకాలనీ ఆధారం చేసుకుని రచించిన రూపకాలని విజయవాదమంచి విరివిగా వినిపిస్తున్నాడు సుమధురమైన సంగీతరూపకాలని రజనీకాంతరావు గారు ముద్రాకునించి వినిపిస్తున్నాడు.

రేడియో రూపకాలలో రచనవిధ్య కష్టమని బట్టి చూస్తే కొన్ని తరగతులు కనిపిస్తాయి. సామాన్య గాథలని ఆధారం చేసుకుని రాసిన రూపకాలు అసంఖ్యాకులైన ప్రోతలని అలరించగలవు. పాండవ దోగ్గరి విజయాలూ, చిత్రవనీయం, గయోపాఖ్యానం ముదిరి పేరు తెలిసిన వాటాలు రేడియో రూపకాలుగా ప్రసారమైవచ్చును. ప్రోత రంజిలో ఆనందించాను మల్లంపల్లి, విజయవాద రచించిన చరిత్రాత్మక రూపకాలుగా చాలామంది ప్రోతలని ఆకర్షించి పయం. పాండవ ఇతివృత్తంకోసం రాసిన కొడవటిగంటి, గోపీచంద్, పద్మరాజుల రూపకాలు కొంచెం చదువుకున్న ప్రోతలనికాగా, కదిలించిపయం యచ్చిరావు గారి “రాజమార్గం” కొండీపల్లెగారి “సీతలీని మునిసి” శ్రీ శ్రీ గారి “అనంతరయాత్ర” అయ్యద్రుపంటి “అడిగింది ఒకతల్లి” వంటి పాత చిత్రాలు అద్భుతమైన భావకాళితో, అభిరుచిలన్న ప్రోతలకి విజయవంతమైనవి అన్ని రేడియో రూపకాలూ అందరికీ సచ్చ కపోయినా, అన్ని రకాల ప్రోతల అభిరుచులకి అనుగుణమైన ప్రవిధ్యం రేడియోరూపకాలలో కనిపిస్తున్నది. రచయితలమైన కామ్రూపిగారి తీర్థి దిద్దిన రూపకాలని కృష్ణరాష్ట్ర, గణపతిరాష్ట్ర, కవిశంకర రాష్ట్ర ప్రభృతులు ప్రోతలకి అందించారు. ముని

మాన్యంగాను హాస్య రూపకాలతో గిరిగింకలు పెట్టారు

కాని కొత్తగా కలం పట్టుకుని రేడియోవాటిక రాయలని పూజకునే రచయితకి చాలా తెన్ను చొరగదు. అన్ని సాహిత్య రూపకాలకి తున్నపే రేడియో రూపకానికొక్కచో కొన్ని వియమాలూ, కొన్ని నిబంధనలూ కనిపిస్తయ్ వాటిని స్పష్టంగా గ్రహిస్తే కాని మంచి రూపకాన్ని రచించటం సాధ్యం. కాదు రేడియో వాటకలక్షణాలని స్పష్టంగా విశ్లేషించే సాహిత్యం ఎక్కువ కనిపించదు

అంగ్లసాహిత్యంలో రేడియో వాటక రచయితగా విప్లవమే స్థాపాన్ని సంపాదించుకున్న ఆధునిక కవి బాయ్ మెన్స్ ల్ అయిన ప్రసారం చేసిన రచనలతోనే రూపకాలని "క్రిస్టఫర్ క్రొమెల్" అని "డార్ట్ బుక్" అనే సంపుటలలో ప్రచురించాడు. ఆ గ్రంథాలకి ఓకల్ రూపంలో మెన్స్ ల్ రేడియో రూపకాల స్వరూప స్వభావాలని నురించి, వాటి నిర్వహణలోని సాధక బాధకాలని నురించి కొన్ని అమూల్యమైన అభిప్రాయాలు వెల్లడించాడు. కొత్త రచయితలకి చాలి రూపకం నూతనతెన్నో ఈ ఓకల్లో కనిపిస్తయ్. రేడియో వాటకరచయిత లందరూ పరిశీలించి, నుర్తించి, అనుసరించదగిన అంశాలు మెన్స్ ల్ ఓకల్లో ఎన్నో తున్నయ్

రేడియో వాటక రచయిత ముందుగా నుర్తించ వలసిన విషయం—కృతమే రూపకాని ప్రాణం కొందరు కొన్ని మాటలు వలకటం వాటిని మరీ కొందరు వివరం అనే విషయాల మీదనే రేడియో రూపకం ఆధారపడుతుంది కృతమే రచయిత చేతులో తున్న ముఖ్య పరికరం ఈ విషయాన్ని వికవిక్తా మెన్స్ ల్ రేడియో రచయితల అవగాహనకు మన ప్రత్యానిక దగ్గరగా నల్లలంటాడు రాజపరికరాలూ, అయ్యయ్య! కాదు అయ్యలలో! రాజభూత్యం సాహిత్య మంతా చెవివినకనే ఆధారపడేది వివరం చాలా సాహిత్యం చూడయాన్ని తాడే. హామరు కావ్యాల పదాలుగా కొందరు సావటం, అది మరి కొందరు విని నేర్చుకోవటం వాళ్ళదగ్గరించి ఇంకొందరు నేర్చుకోవటం—తరుణంగా సాహిత్యం భద్రంగా జీవించటం జరిగింది ఒక దశలో కవిత్వం

సాహిత్యం అన్నీ తెలిసి ఆగ్రయించి విసిరిది మిదనే ఆధారపడి తున్నది. ప్రతి కథానికీ అది మిదనే అర్థాన్ని ఇట్టి ఒక వియవ తుంటుంది, అది చేసేద్యవని మరొక వియవ తుంటుంది. అవని కథలు కథాని మిన్న ఈ రెండు వియవలకు పూర్తిగా నుర్తించేవారు. వాళ్ళ మీదికిగానే రేడియో రూపక రచయిత కథాని మిన్న రెండు వియవలని నుర్తించాలి కథాని ఏరు కోటలలో క్రైడా, కేర్నూ కనబరచాలి రేడియో వాటక రచయిత కథానిమిన్న ద్యవి వియవని విన్న రించ నూడవంటాడు మెన్స్ ల్ రచయిత జయవరా జయల! అతడు వియవనే కథారే కాకవాలని మెన్స్ ల్ అభిప్రాయం.

కవక రేడియోరూపకంలో వాణి మాటలు వివగానే ముత్యులలో వాణివిగా తుంచాలి వింటుం లేనే వాణి అధ్యం ములుపుగా విశేషాళ్ళకి అందాలి. జటిలమైన వదనంభలంకీ, క్లిష్టమైన సమాసాలకీ, కష్టమైన ప్రయోగాలకీ రేడియోరూపకంలో తాత్పర్యే ముటలు లేటగా, తీయగా, హాయిగా తుంచాలి శైలి ములుపుగా అందరికీ అదనబాటులోతుంచాలి మెన్స్ ల్ మాదక

ములుపుగా తుంచాలి కాని శైలి చాకమా తుండిమాడవంటాడు మెన్స్ ల్ రేడియో వాటికలో పాత్రలు చాకగా ముట్లాడమావెడు రూపకంలో పాత్రలు నిత్య జీవితంలో అవి ముట్లాడలేని నిధంగా ఒక్కొక్కప్పుడు ముట్లాడవలసి వస్తుంది నిత్యజీవి తంలో వినిపించని గాంభీర్యం పాత్రలమాటల్లో కవ విచారి సంభాషణలు సమాజంగా, సరళంగా, ఉచితంగా తుంచాలి రూపకం ప్రసారానికి దొరికే సమయం చాలా తక్కువ కవక చెప్పిందే చెప్పటం, పడికట్టురాళ్లు దొర్లించటం, ఓటిమాటలు వివరటం రచయితలు పూర్తిగా మని చేసి ప్రతిక్షణమూ అమూల్యమనే సంగతి నుర్తించాలి. వాణి ప్రతి కృతమూ వాతావరణానికీ, పాత్రచిత్రణానికీ, కళపరుగుకీ సూయవచారి విషయాన్ని ముటిగా, మ్లస్తంగా, ములుపుగా వివరించగలకే ప్రతి రేడియో వాటక రచయితకి ఎంతో అభినవం విశేషాళ్ళకి కొడకుడు పడక తికమకలు పెట్టే విషయాలని రూపకంలో వారపడ నిత్యజీవి మెన్స్ ల్ సభన. రూపకం ప్రాంతీక్షణంకీ భుచితాకు కలిగి

చిహ్న లాభంలేదు చదువరిమంటే ఓరిక శ్రోతల వుండదు మరుక్షణంలో స్పీక్ బోక్కుటమో, శ్రోత ఇంకో కేంద్రానికి పరిగెత్తుతూ బయటకుంది. కనుక రేడియో రచయిత తన కొన్ని అవసర మున్న కట్టుబడి వున్నాడని తెలుసుకుని బాగర్తగా మెలగాలి తన కావ్యంలో స్వేచ్ఛగా ఎగిరే కదిలాగా రేడియో రూపకర్త విలంబించిపోరాని! భూమికారాడని మెక్సిన్ హెచ్చరించాడు

రేడియో రూపకరచయిత తన పరికరాల చాలా కొద్దికన్న సంగతి మరిచిపోరాడు. ప్రపంచం చేతే వూడియోని ఎప్పుడూ మనస్సులో వుంచుకో వాళి కొన్ని గ్రామఫోనోకార్డులూ, కొన్ని వాక్యాలు వూడియోలో వుంటాయే పరిమితమైన పరి కరాల సాయంతో తన కల్పనాలనిపాడతే ఎక్కువగా ఆధారపడి రచయిత రూపకాన్ని సృష్టించాలి. అసాధారణమైన విషయాలని రూపకంలో ప్రతేక పెడితే వాటిని వూడియోలో సృష్టించి వినిపించటం అసాధ్యమాకుంది కనుక వూడియో రూపక వాక్యాలని సురేరిగి రచన సాగించటం చాలా ముఖ్యమని మెక్సిన్ ఉద్ఘోషించి నిర్వహణ వాసుంపకపాయివా ముంచి రచన శ్రోతలకి అవసరమంతగా వుండగల దంటాడు మెక్సిన్ కాని మంచిరూపకం రాయటా నికి వూడియోని సుర్రలో వుంచుకోవటం చాలా ముఖ్యం అంటాడు

రచన రాసుంటే దానికి నిర్వహణలో కల్పనకా కారంకల్లా, సంగీత సహకారంకల్లా మెరుగులు దిద్ద కమ్ముడు కాని ఈ *Sound-Effects* విషయ రచయిత భూరిగా ఆధారపడి వాటికల్లానే రక్తి కట్టించగలనని అతే పదహారవది మెక్సిన్ అభిప్రాయం అనివార్యమైనప్పటికీ *Effects* విషయ రచయిత ఆధారకదాని అవ్యవహార *Effects* కల్లా తన రచనకి చలం చేసా రుతుంపను మంటేనే వాటిని కోరాలి. అదీ కాక తను కోరే కల్ప సహకారం వూడియోలో అభివ్యుంజని పెడి ప్రతేక కోరాలి. అంతేకాని అవసరమైన కల్పన గడ రిడరూపకానికి పోని కలిగిస్తుంది. ఈ *Effects* రెండు రకాలే! వూడియోలో అవ్యుచితకముడు వినిపించేది. చిత్రనరీయం కావడంలో నలుగురు అడవిలో నిలక పోతున్న దమయంతికిర చింత్రమని కట్టుకునే

టమ్మడు పీచెని దింటే చమ్మడు అవ్వటి కమ్మడు విని పించకమ్ము ఉచ్చావతవంతో చమ్మల సాటులు, రైలుమోటా మొదలైనవి రికార్డుచేసి అవసరమైన సందర్భాల్లో ఆ రికార్డు వినిపించటం రెండోవర్గమే. ఈ రెండవరకాల *Effects* నీ ఎంత తక్కువగా, ఎంత తేల్చుగా వాడుకుంటే రచన అంత రాణిస్తుం దంటాడు మెక్సిన్

రేడియోరూపకానికి సంగీతసహకారం చాలా కోర్కనిస్తుంది. మనోహరమైన దృశ్యాలు లేని సరితిని మధురమైన సంగీతం కొంతవరకూ తీరుస్తుంది. పద్యరాశాగారి "అర్చనాపవనం" అతే రూపకంలో ఉత్తమ అవతరించే కుట్టంలో వినిపించిన లలితమైన సంగీతం ఒక అమృత దృశ్యాన్ని శ్రోతల మనస్సుల విషయ రమణీయంగా చిత్రించింది ఇట్లు తగలబడి పోవటం మొదలైన భయనకదృశ్యాలని సంగీతం ద్వారా మృరింపచేయకమ్ము. అంతేకానిచా నూటలు పెయ్యులేవంత త్వరగా సంగీతం చేకరాలం మార్పుని మూచించగలము తీగంలో భీమ యుద్ధరం గాన్ని, మరుక్షణంలో ప్రభావమైన ఉచ్చావతకాన్ని సంగీత తో చిత్రించకమ్ముడు ఒక భావంలో ఉచ్చస్థాయికి సంగీతం ఇట్లే తీసుకుపోతుంది కాని సంగీతం మోకాడు వింపకూపదని మెక్సిన్ విశ్వాం తం కొందరు సంభాషణల వనకాల రూపకమంతటా సంగీతం వినిపిస్తూవుంచాలంటారు ఇట్లా చేస్తే శ్రోతల మనస్సు సంభాషణల విషయ నిలవలేక తిక్మక పడుతుందంటాడు మెక్సిన్ కనుక సంభాషణల మున్నదిరామంలోనూ, ప్రత్యేక వాక్యవరకాన్ని చిత్రించకలసినప్పుడూ తప్ప ఇతిరసమయ్యాల్లో సంగీతం అతిగావాడి శ్రోతమనస్సుని అవదకొట తొడదని మెక్సిన్ వాదం రూపకంలో సంగీతం ఒక ఉపాంగంగా వుంచాలి కాని ప్రమాఖ్యావాన్ని అగ్రవింద మోపదంటాడు. ఈ విషయం సంగీత రూపకాలకి కర్తవ్యము.

రేడియోరూపకకల్పాన్ని సరింది ప్రసూ విశ్వానాయకా మెక్సిన్ మంచిరూపకానికి రెండు ముఖ్యలక్షణాలంటాడు. నిర్వచనమైన నిర్మాణం కచ్చితమో విశ్మయక. రూపకంలోని సన్నికాలన్ని డిడివికం చేసే మూత్రం వుంచాలి. ఒక కేంద్రాన్ని నిర్వచించుకుని దానియట్లా సంభాషణ విర్వింపాలి.

యాపకాని కొక ముఖ్యమైన లక్షణమునాది అందులో ప్రతి అంశము ఈ లక్ష్యం సాధించటంలో కలిగి తోడ్పడాలి. దృశ్య వాటక రచయిత కంటే ఎక్కువ శ్రద్ధతో, పాదుపరిచయంతో అప్రమేయమైన అంశాలని విడిచేసి ముఖ్యమైన విషయాలని ఎదుకోవాలి (కోతని చిత్తాను పరిచే క్షమన అంశం ఒక్కటికూడా వుండకూడదు పాత్రలనీ, సన్నివేశాలనీ స్పష్టంగా చిత్రించాలి ఒకడుడుకు ప్రబంధా సాధిగా కథ నవనాది యాపకాని! పూలమైన మందర స్వరూపం ఏర్పరచటానికి రచయిత! ప్రతిభ కావాలి మునితమైన, మాతృమైన, ఒడుగులూ, మెరుగులూ విధటానికి శేష కావాలి. యాపకం ఒక అందమైన భవనం ప్రతిభతో, ప్రతి సన్నివేశానూ ఆ భవనపు అందాన్ని విస్తరించే ఇటుకల మాదిరి ఈ శిల్పసాక్షుడం యాపకాని! ఎంతో అవసరం

ప్రతి యాపకానికీ ఒక ముఖ్యమైన అంశం కేంద్రంగా వుండాలి మిగతావన్నీ దాన్ని పోషించే సాయపడాలి అన్ని అంశాలనీ యాపకంలో శుభ వించాలి అతుకులు కలిపించకూడదు విశేషానికి లేకుండా విసుగు కలిగించకుండా రచయిత వాగర్థ పడాలి మొదటినించి చివరికీ గాన దాకా తరగని మహిమలతో కోతని విశేషాలు తెయ్యాలి ఇతర రచయిత ముఖ్యంగా సాధించవలసిన విషయం అంటాడు మెక్స్ న్

యాపకం ఆరంభించటంలోనే కోతని ఆకట్టి పెయ్యాలి ఆరంభించటంలో అద్భుతమైన శేష మెక్స్ న్ యాపకానికీ కలిసివుండి ప్రకటన చేసి *beginning* ని కూడా యాపకంలో పాత్రగా ప్రయోగించి ఆరంభంలోనూ, అంతంలోనూ చక్కటి చతుర్మూలాల శిల్పవిశ్వాసాలూ మెక్స్ న్ ప్రదర్శించాడు కొన్ని యాపకాల్లో

ఇక తదుత్తమ విషయంలో ఏదైనా తీసుకుని యాపకం రాయవచ్చు పాతానికం, చార్లీత్రికం, సాంఫీకం, కల్పితం— ఏదైనా తన శిల్పం వుంటే మంచి యాపకానికి తదుత్తమ అవుతుంది తిరిగి సరించిన తదుత్తమం లే ఇతరులని నిర్బంధంగా (*obedience here*) చిత్రించే పర్యావృతమైన ఇతివృత్తాలు యాపకానికి ఎక్కువ అవకాశంగా, రసవంతంగా వుంటున్నవి మెక్స్ న్ అభిప్రాయం

రేడియో యాపకరణయత వాస్తవాన్ని వర్ణించే విశేషంకంటే ఆచరణతో వాస్తవాన్ని మేళవించే కలిత దగ్గరివాదని మెక్స్ న్ ఉద్దేశం తీరికాన్ని ఉన్న సమస్యలుగా కాక, వాస్తవ విషయాలని విశాలంగానూ, సరళంగానూ చిత్రించవచ్చు రేడియో యాపకం ఉత్తమ శ్రేణి అందు ముందుండటాడు. కనక యాపకంలో తీరికచిత్రితం ఉదాత్తంగా వుండాలి

మంచి నవలలూ, శిష్ట వాటకాలూ రేడియో యాపకాలుగా రాశించకపోవచ్చు మెక్స్ న్ యొక్క మహావివాదాలని ఆధారంగా చేసుకుని రాసిన యాపకాలు ఏ వి శీకేంద్రం ప్రపంచం చేసి వచ్చును ఆలంకార రక్షింపలేదు కేవల చంద్ర భటర్ రాసిన అద్భుతమైన నవలలు రేడియో యాపకాలుగా నలువడినవచ్చును చదివినంత రసవంతంగా వింటుంటే కలిపించలేదు ఒక మామూలు ఇంకో యాపకంలో! దించటానికి ప్రయత్నించటం రెంటికి అపారకరణుని, రేడియో యాపకానికి కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణాలున్నవనీ మెక్స్ న్ అంటాడు.

కనక రేడియో యాపకానికన్న విస్తరతనీ, స్వయాప వ్యభాసాలనీ, సుర్వించి మన రచయితలు శ్రేష్టవాదికలు నిర్మిస్తే ముందుముందు ఇంకా రస భరితమైన యాపకాలని కోతలకి అందించ గలుగుతామ. నవ్యాంధ్ర సాహిత్యకావ్యాలలో రేడియో యాపకానికి ఉజ్వలమైన భవిష్యత్తు వుండేదియనంది

యజ్ఞ ఫలము -

భాసుని ప్రతిభా విశేషములు

★

శ్రీ బులుసు వెంకటేశ్వరులు

బ్రాహ్మసమహాది ఇతరది మూడు వాటకములకు దక్కవ కాకుండ వ్రాసియుండవలయు ననియు, 'శ్రీరాజాధి' 'ముఖపాదీతము' 'ఉచారణ' రాఘవము' మున్నగు నామములు గల భావనాటకము లింకను మనకు లభింపవలసియున్న వనియు శ్రీ ఆర్ ది కృష్ణమచారిగారు తమ వ్రాయదర్శి కా ధూమికలో వ్రాసియున్నారు. * ఇట్లే భాగుడు ముప్పది వాటకములనఱచి వ్రాసియుండవలయు నని మఱి యిద్దఱు విమర్శకులు శ్రీరానియుండిరి ఏది యెట్లున్నను, ఆలంకార గ్రంథములలో నుదాహృ తులైన శ్లోకములు కొన్ని ప్రస్తుతము మనము భావ నాటకములుగా బరిగణించు పదుమూడు వాటకముల లోను నానరాకపోవుటవలన భాగు డింకను కొన్ని వాటకములు వ్రాసియుండవలయు ననియు గాలగర్భ యన వని లిసమై యుండ ననియు ననకొనుటకు నీలు చిక్కుచున్నది ఈ యవికాళమున మరస్కరించు కొని యిట్టివల 'యజ్ఞ ఫల' మను సంస్కృత వాటకము భావ మహాకవి రచించియుండిన వాటకము లలో నొకటి యని తెలియుచున్నది

యజ్ఞ ఫలము గ్రంథవ్యూహము

ఈ నడుమనే కథియూడు రాష్ట్రమునకు కెండిన గోంపలు నగరమునండి రాజునివద్ద జీత రాసు కాలిదాసకాశ్రమి గారు 'యజ్ఞ ఫల' మను వాటకము

* వ్రాయదర్శి కా ధూమిక పుట XXXIII
ది పైపెక్కు శ్రీరంగము 1908 సంవత్సరమున ముద్రితమైన ప్రతి

† శ్రీ వేంకటేశ్వర ప్రాచ్యురిద్యాసంస్థ ప్రతి
సంపుటము 11 సంఖ్య 2 కాలాడినెంబరు 1911
పుట 478 Quarterly Journal of the Mythic
Society. సం XXXII సంఖ్య 4 పుట 441
Hindu Literary Supplement 15-1-1912

† 1 Bhaga by Dr A. D Pusalker
పుట 135 - 142

2. Pancharatna, Edited and Pub-
lished by S. N. Srinivas, M. A. Bagnalore.

2

నకు నుమాగు మూడు వందల సంవత్సరములకు నెను కటివైన కెండు ప్రాచీనపు వ్రాతప్రతులను సంపా దించిరి చాని నమనరించి 'యజ్ఞ ఫలము'ను బ్రక టించిరి తమ యుపోద్ఘాతములో "అతి ప్రాచీన సంస్కృత భాష నమనరించియు, వస్తుకల్పనమునగల శ్రేష్ఠతను బట్టియు, రసభావాలంకార వాక్యాంగ మనోహరత్వమును బురస్కరించుకొనియు, భావ వాటక సామాన్యలక్షణములని కాకాదులు పేర్కొన్న యనేక విషయములు కీ వాటకము విధానమునకు బట్టియు, విది తవ్యక భావనాటకములలో నొకటి యని నా దృఢవిశ్వాసము" అని వారు పేర్కొని యున్నారు. ఆ విషయము, నెనుకటి పదుమూడు వాట కములు భాగునిది కావని కొందఱు 'జ్ఞా' నని కొందఱు వాదించుచు వచ్చుచున్నచే 'యజ్ఞ ఫలము' మాత్రం భాగునిదే యని కొందఱు కొదవి కొందఱు పత్రికలలో తర్కవర్ధనలు కొదవించియున్నాడు †

ఈ పరిస్థితిలో బాంకాయ భారతీయ విద్యా భవన గ్రంథములలో నొక రసదగిన దాక్కును ఏ డి పుసల్మారు ఎం ఏ, పి హెచ్ డి, కెండుకూరు సంస్కృత సారస్వతపరిమితికీ బ్రాగ మనదగిన శ్రీ ప్రాధేపరు యన్ యాం. వీంకా ఎం ఏ, ముప్పిగు వారు గునిశితవిమర్శన మొనరించి మొత్తముగ ముగా 'యజ్ఞ ఫలము' భావకృతమే యనుటకు సంక యింప బనిలేదని తమ గ్రంథములలో చెలిసియు న్నాడు ‡ వారు చూచిన హేతువాదమును బరిశీరిం చుటకు బూర్వము స్థానిపులకాగ్నయమున యజ్ఞ ఫల వామాచిత్యము, వాటకకథా విధానము చెరిసికొనుట యత్యావశ్యకము నీవివరనే కొంతవ గొంతయొనమ ఈ వాటకము భావమహాకవి కృతమే యని తెలియక మానదు

నా మాచిత్యము

ఈవాటకమున 'యజ్ఞ ఫల' మనుమాట విదాఱు పర్యాయములు వచ్చుటయే కాక దేశరసని యజ్ఞ ఫలముగా శ్రీ రామాకతారము విధానియైన యజ్ఞ ఫలముగా శ్రీ రామాస్త్రురరిగ్రహణము జనకుని యజ్ఞ ఫలముగా శ్రీ సీతారామకళ్యాణము ఈ వాటకమున

వస్తువులగుట ఈ నాటకమున కి నామము చాల ఉచితముగా నున్నది ముగ్ధుల విభిన్న రామవటాభిషేకములు కథావస్తువులగా గల నాటకమునకు ఆభిషేకనాటకమని పేరిడిన భాను దీప్యభంజము అనునామ విజ్ఞానాటకమున కిదియుండటం చాల సమంజసమని తోపకనూనదు.

క థా వ స్తు వు

(ప్రథమాంకము)

ఇందు దశరథుని యజ్ఞభవముగా రాముడు లవలరించుటయు, వారిబాల్యము కష్టమందుటయు, వారి జన్మదినోత్సవము దశరథునచేరాజు జరపుచుండుటయు, దశరథుని హృదయపైకి సుమంతుడు రాజ్యమున గల సర్వప్రజలను వాంఛితార్థములచే సంతోష పెట్టుటయు, అటుపిమ్మట కారాగృహజన్మల నెల్లరదిచిచి ప్రయ్యమియు సర్వజనులను సర్వదాన సత్కారములచే సంతోష పెట్టుమియు రాజాజ్ఞయగుట కొంచుకే తెలుప సుమంతుడు డప్పటికప్పుడే యాపని యుపరించుకొంటివని తెలుపుట, రాజు తనపై జన్మగర్భతరకాగృహలకు, పుస్త్రులనెట్లు కష్టాస్త్రు సర్వవిద్యాపారంగతుల గావించగలననున యని తెలిపిపెట్టుకొనుట, తనకు మనార్థి విద్యార్థులకుగా వారి తోప్పగించుట, రాజు సుమంతునితో దన గురుతర క్యాగృహలకు గూర్చియు రామవటాభిషేక ప్రతిబంధమును కైక వరమును గూర్చియు ముచ్చటించుట, ఇంతలో రాజులు మువ్వలను నెవరికివారే ముందు తమకడకృతమిచ్చింపుమని రాజునకు విన్నపము లంపుకొనుట, రాజు మువ్వలను సమముగా గౌరవించునని ప్రతివచనమిచ్చి గ్రీష్మద్యావమునకు రమ్మని వారలంపుట, ఇంతలో మార్యాప్తమునగుట రాజు విదూషకునితో చెడలుటయు జరుగును. తీర్థాంకము మొదలుకొని విదూషక కాంధవేయి సంభాషణలు భానుని హాస్యరస చమత్కృతులకు నిద్రకృతముగా వెలయుచున్నది

ద్వితీయాంకము

ఇందు రాజు పరివారముతో గ్రీష్మద్యావమున బ్రవేశించుట, సుమంతుని విడిచి రాముని యోగకార్యాభిషేకమున కనుకూలముగా సర్వజనులను రామమనులనుగన భరతుని రామభక్తునిగన జేయుచుండునుట, ఇంతలో రాజులు రాగాముమంతుడు వెడలిపోవుట, రాజు రాజులతోడి సంభాషణమున ఆభిషేకప్రకంపతెచ్చుట, వాయుభాగనివారము, మువ్వత్ర రామధర్మి, శ్రీవేయి సోల్యముతో రామునికే రాజ్యవిధి దశనకుట, కాసల్య రామధర్మి, మువ్వత్ర శ్రీవేయి సోల్యప్రదర్శనన దశరథు డవిశాసనమందుట, రాజుల విమర్శ

మును, దశరథుడు సుమంతుని విడిచి తనీహృదయ ప్రకారము తనప్రభులను రాజునికే కాననవిధానలక్షణియనగ్రహింపునని విన్నపమంపుట, ఇంతలో రాముడి విని రాజులు సమీపాధ్యానగరమున అనిష్టమాచరింప విరోధితుడై తిరుగుచుండె నన్న వారవిని రాజు ప్రతివారదర్శల గైకొన నేనుట జరుగును

తృతీయాంకము

ఈ యంకమున విమర్శంభములో నిండుదిగువులు గంభీర్యమున రాజునినితలన రామున కేయసాయము కలుగకుండునట్లు చూచుటకు బంపుట తెలియనగును తరువాత రాజు విద్యావిక్రమ మయోధాపుత్రులై తిరోపీఠముగ కన్యకులు, వారొకరికొకరు కనుగొన గలిగియు వితరుల కగపడకుండుటయు, రాజులు రామతత్వము పోవుటకు, విద్యావిక్రమ దాతనిని కిమ్మనిగా గైకొని విద్యావ్రతముల నుపదేశింప గైకొనిపోవుటకు, తచ్చిరట్లు తెలియును ఇంతలో రాజుమారులతో తనీహృదయ దెంచి నా సహధ్యాయమునుట రాజుమారులను వారి వారి ధమర్విద్యాకాళలము బరిక్షించుకొన ననుమతించి వెడలిపోవుట, కొంత దినేగి రాజుమారులలో భరిత లక్ష్యుల క్రతుస్సులు తమ తమ ధమర్విద్యావిభుగత జావులు, వారు రాముని విద్యావిభుగత జాప బలవంత పెట్టుట, రాముడు రెండుసారులు బాగుములు విడుచుట వానిని వారిలో మాయాశీల్యమున కైకొని విద్యావిక్రమ క్రుంచివేయుట, రాముడు కోపించి యగ్నేయోస్త్రము ననుసంధించుట, రాజులు దెనిచూచి భిక్షుడై పాతెపోవుట, అత కేయకర్మమున జేయకుండునట్లు చూచుటకు విద్యావిక్రమ దాతని ననుసరించి పోవుట, ఇంతలో రాజుల తెలికైలు మారమున గనబడ వారికి దశలవనకు భిక్షురాముడు బాగుము విడువకుండుట, రాజుని రక్షత్రు నుర్వులు కాంచి తెలికైలు భిక్షవనకై పాతెపోవుట, రాముడు బాగుము విజనజాతుమందె తనీహృదయ దెంచి వారికి రాజు విద్యావిక్రమ యాగమున విశేషములం తెప్పి మునునాడు విద్యావిక్రమ డటమరాజువా డనియు తచ్చిరపుడు నను సార్థపురస్కరముగా గౌరవంపుడనియు తెప్పి వెడలుట, రాజులమారుల విడిచిపోవుట, మంథర దర్శనంబ్రము, సుమంతుభావచ్చి రాజు విద్యావిక్రమ గమనవార్త విని తోచుకొనలను పాచ్చరింప నేనుట జరుగును.

చతుర్థాంకము

ఈ యంకమునకు దొలగ నలపుడు కావని వారి హాస్యరసంభాషణలు, విదూషకుని కావతో

నది యధికముగలది, విశ్వామిత్రునిగుఱించి వాడు వికటముగా కెప్పకొనుట అరుదును. పిదప విశ్వామిత్రుడు దక్షరథుని కొలుపుకొనుటయున శతేంద్రి గౌరవింపబడి రాజకుమారులను కనిపింపజేయుచి బరిక్షించుట, పరీక్షింపనుచును రాజకుమారులను జ్ఞానభక్తాశ్రయమున స్త్రీయులు తెలియజేసి తెలిసికొని రాక్షసవధవిని క్రమము రాముని దనతో బంపుమని దక్షరథుడు వడుగుట, దక్షరథుని సంకోచము, కనిపింపజేయుచి దక్షరథుడు తన పుత్రులు కర్వరలో దివ్యాస్త్రాగ్రవిక్రమములై తిరిగి తన కడకు వచ్చెదరని విశ్వామిత్రుడు మాట నొనగ వారనితో దన పుత్రులను బంప విచ్చగించుట, విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులను నులువారడయము తన యాశ్రమమునకు దీక్షింపబోని నిర్ణయించుకొని విశ్రమించుట వరుగున

పంచమాంకము

ఇందరి విష్ణుంధమున కలన రామలక్ష్మణ సాహాయ్యమున విశ్వామిత్రుని యజ్ఞముపూర్తియగుట, మరీచసుబాహుల పరీక్షమునకుల ఆరణ్యజనులు ముఖించుటయు దెలియును అంత రామలక్ష్మణులతో విశ్వామిత్రుడు దేవదేంద్రి రాముని గొనియాడుట, రామలక్ష్మణులు వింతలపడదర్శనము, రామ రావణభేదిన్య దుష్టియున రామ విజయము విశ్వామిత్రుడు నూచించుట, రామలక్ష్మణులు లారణ్యప్రకృతి రామణీయకమునకు సత్కార్యములగుట, విశ్వామిత్రుడు వారికి గ్రామముల సౌఖ్యములు జూపుట, రామలక్ష్మణులు వృద్ధసౌఖ్య శ్రీలోకాధిపతి భాషించి గ్రామశీవనకృతి మరీ, గ్రామజనపరితర దరికొనుట, విశ్వామిత్రాదేశీయున జనకుని యజ్ఞమునకు విశ్వామిత్రునితో రామలక్ష్మణులు శేనుల కంగీకరించుట యందుగలవు

షష్ఠాంకము

విష్ణుంధమున విశ్వామిత్ర పరివర్తకునియొద్దలైన ముగ్గురుభటులు తమ సంభాషణలో రామలక్ష్మణుల సౌందర్యవర్ణనము, రామ మద్యానమున నొంటిరిగాజూచిన నీతి యాతనిశ్రద్ధించుటయు, రాముడు నీతిపై ముక్కువొనగుటయు మనకు తెలుపుదురు విదవ, శ్రీమదాచార్యుని రాముడు ప్రతీకించి

* శ్రీరాముడు కృపాశుకా భరత
సుక్రిమంజూ రాక్షసుడు
చామ్రక్రి, మధ లక్ష్మణ ప్రభుడును
శక్రుఘ్న బిరుదుడు
హిర శ్రాభన మౌనిచంద్ర కృత
యజ్ఞతార కోదండ హ
స్తాయాధిండు ప్రవక్త యౌర్తి
నిరతోత్సాహుడు మిత్యామతన.

నీతాసక్రతుల మనమును విగ్రహించువాడ యెత్నించుట, ఇంతలో నీతి తెలికైతెల మరలగాననగుట, నీతి తెలికైతెల సంభాషణయున నీతి రామవరకళయే యున్నదని రాముడు గ్రహించి సంకేతించుట, నీతి మూర్ఖుడోగా రాముడు సమీపించుట, తెలికైతెల నందించి నీతిను చేర్చుట, నీతిను తెందాడగోరువాడు శతకర్మర్పణము గావించవలెనన్న జనకుని శివభయ విజ్ఞానము, రామ దిండలను సమర్థుడై యిది తెలికైతెలుండుట, ఇంతలో జనక మహారా శతేంద్రియుల యెఱిగి రాముడు నిష్క్రమించుట, నిర్దిష్ట దను జనకమహర్షి నీతితో మాటాడుట, అపేక్ష జరుగవోవు వివాహము సంగతి తెల్పి విశ్వామిత్రుని గౌరవించ శేనుల యందుగలవు

నిర్వహణాంకము

నిర్వహణాంకమున చేరుగల విదవ యొకమున జనక చక్రవర్తి సత్కాంత మగుటయు, జనకుడిదికలకే దక్షరథులు భార్యజనీతుల రప్పించుట, కర్వరర్థములను గుఱించిన జనకుని మనోహర సంభాషణయు, శతకర్మర్పణమును గావించిన రాముని నీతి విచ్చేదనవియు వాని శ్రేష్ఠీకముగా నందఱుంగీకరించినది తెలిసి తెల్పు దెవలయు, నిర్వహణలు శ్రేష్ఠీవామదమును దెలుపుటయు, పనిష్ట విశ్వామిత్ర శతానంద మహర్షులు నీతారామకల్యాణమునకు దము యానందమును వల్లదించుటయు, ఇంతలో స్రుద్ధు డెను పరకురాము శతేంద్రియు, రామలు దక్షరథ జనకౌదులు వారికి వసుస్థలింప వారికుళాంకించి శివరక్షణార్థము, దుష్ట శివరక్షణము తనధను వారని కిచ్చి యశీర్వదించి తాను దబాళికనమున బహువ్యయాపు దగుట శేనుల, దేవతలు పుష్పవృద్ధితో వధూవరు లక నీతారాములను, శుద్ధిశాలలక్ష్మణులను, నాందిని భరతులను, క్రుత్తిశ్రీ శక్రుఘ్నులను ఆశీర్వదించుట, రాజవీరవృద్ధుల రాజసారీంప వర్షాశీను భర్తృరక్షణము సర్వకర్మణలు కలుగుగాక యను భరతవాక్యము గలవు

యజ్ఞఫలము భాననాటకము

ఈ నాటకము భానుని యనుటకు శ్రీ పునలగ్గురు మున్నగువాడు తెలిపిన హేతువాద విటరెక్కొందును ఈ కథాకర్త పురాని యితర నాటకములతోడి సాదాశక్తియు నందియున్నది. ఇందరి నాం దీక్షింతుము

* శ్రీ రామః కృపాయా భరతౌ మనః
సాయా శ్చివావ మృగలక్ష్మణశ్చ
శక్రుఘ్న బిరా మునిమన్య రక్ష
సదా రహిత్యాహుతః ప్రవక్తా

ఇది ఇతర భాసనాటకములందలి నాంది శ్లోకముల కంటే ముద్రాబంతర సంయతము ఇందు ముఖ్య నాటక పాత్రములు చక్కగా నూచింపబడుచేత కా రామ భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు ప్రసన్నులై మిమ్మరక్షింతుడు నాకీ యిదియు కృపాభరతుడు, కుర్ర లక్ష్మణుడు, శత్రుఘ్ను రిడుడు నగు రాముడు మిమ్మ రక్షించుగాక యిదియు జక్కని శేషరము రిందు బొందుకలుపబడినది ఇట్లే పాత్రల నన్నిటిని నూచించు పంచరాత్ర నాందితో నిది సాహిత్యము నందియున్నది.

శ్లో (ద్రోణః) వృశ్చివ్యుడవ భీమదూత
యః కర్మధారః కేవలీశ్వరస్య
దుశ్శాస్త్రో భీష్మ యుధిష్ఠిరస్య
పాతా ద్విరా దుత్తరగోభిముఖః "

యజ్ఞ ఫలమునందలి పూర్వ భాసుని యితిర నాటకము లందలి పాపలకలెనే సంక్షేపముగా నున్నది అంతేకాక భాసునికీ బ్రహ్మతమ మగు ప్రయోగాతిశయపద్ధియే యీ ప్రస్తావనమున గాన ననుచున్నది

ఇంతేకాక, 'నిష్క్రమ్య' ప్రసక్తి' మున్నగు శిష్టమైనా, శిష్టప్రవేశములను నూచించు పదములు భాసనాటకము లన్నిట గలయితే యిందును గలవు, ('కర్త' ఏకమిత' మున్నగునూటలు స్యష్ట కానకదత్తమునకు యజ్ఞఫలమునకు గలవు ప్రతిష్ఠా యోగంధరాణాం చాపదత్తములతో తురీతప్రయోగము లభిక్తముగా గలవు 'ఏక మనిష్టాతాది దైతకా వ్యభిధూయంతే' అని యజ్ఞఫలమున గలదు స్యష్ట కానకదత్తమునకు నిష్ఠ కలదు రాజ్యము భారతచా ముని అని మారకమునకు రాజా సత్కర్మభార కాచీ' అని ప్రతిమానాటకమునకు గలదు ఈభావమే యజ్ఞఫలమునకు గలదు ఇది కా ద్విపకపయితోడి యుపమానములు, వైదికధర్మగౌరవము, కర్మాకార్యములకు సంబంధము లేదన్న భావము, భాసుని యితిర నాటకములలో నున్నతే యజ్ఞఫలమునకు గలవు

యజ్ఞఫలమునకే తేర్చిన అతీత వర్ణ నము, సాయంతాల వర్ణ నము, గ్రామకీర్తన వర్ణ నము మున్నగున వర్ణ భాసుని స్యష్ట వాఙ్మతమునకు పంచరాత్రమునకు అవి మారక కా ల చిరితముల లోను అయ్యాయా వర్ణనములతోడి మిక్కిలి సామ్యమును గలిగి యున్నది యజ్ఞఫలమున గల రాముని మదనావర్ణ సరిగా నట్లే అనిమారకమున ద్వితియంకము నందు గాననగుచున్నది

మరియు, భాసుడు భీష్మ శ్లోకము రెండు పాదము లొకరిచేతను మిగిలిన రెండు పాదము లింకొకరిచేతను తెచ్చించును ఈ విషయమునకు యజ్ఞ ఫలమునకేర్పిన చాపారణములు కలవు. (11 21;

III 21, 22, 23, IV 22) ప్రతిపాదించు విషయ యిదియే భాసనాటకము లన్నిట గలదు ఇట్లే యజ్ఞ ఫలమునకు గలదు సాధారణముగా భాసుడు విష్ణుని భీమును ఇదవురు, యుద్ధులు లేక నలువురు శత్రువులతో నవత్తును ఇట్లే యజ్ఞఫలమున ఇదవురు గంధర్వులు, ముత్తులు భిటులు, పలువురు కాకలివాడు అయిన విష్ణుంధములలో బాల్గొందురు బాబుడు భాసుని నుజించి తెచ్చిన

శ్లో (మూత్రధార కృతారం ధైః
నాటరై ర్మహా ధూమైః
నవతా తేర్మగోతే
భావో నేకమైరిత "

అను భావమునకు దగినట్లు యజ్ఞఫలమున గలయీ నిదర్శనములు గలవు యజ్ఞఫలము నూత్రధారకృతారధము కలదే ఇందు బహు సాత్రములే కలవు ఆ పాత్రములు నేలు నేలు కేవల దృశ్యములకే చెందినవి ఇందు బహు పతాకా స్థానములు నున్నవి దేశరథ మహారాజు రాణులతో జరిగిన సమావేశము, రాజులును రామా (స్త్రీ)ములను దిశాపాక్షై నమమనే ఖండించుట, విశ్వాదుక్రమి యజ్ఞము మున్నగున వింగుల కుదాహరణములు

ఇది కాక, "భావోనానా" అను జనుజీవ మహా కవి వాక్యము యజ్ఞఫలమున విదూషకముగియునను కాకలి వారల సంభాషణ మూలమునకు కర్తవ్యుని ప్రవచనము మున్నది 'యజ్ఞఫల' మితిపురాతన నాటక ముని యందు వాచారంబైన ప్రాచీన గాత్ర గ్రంథములను బట్టియు ఇందు వాగములకు కుదర్తము లనునాను ముండియుండుట బట్టియు మనకు నేట తెల్ల మగుచున్నది

మరియు 'యజ్ఞఫల' మున గల నలలితమైన భావము, స్యష్టములైన యువకునము. 2, సరళమైన పదములును నిదిభాసకృతమే యనుటకు నాస్తి ముట, భాసుడన్న బ్రహ్మగౌరవము గల కాళిదాసు భాసుని భావముల నెన్నిటితో తెల్లన్నటులు దృఢాంతము లున్నవి అట్లే యజ్ఞఫలము నుండియు తెచ్చులు చూపవచ్చును వివిధ ద్రిష్టి కొందఱు విమర్శకులు కాళిదాసు ననుసరించిన యొకరి యెక్కడో యీ నాటకము (వాసియందెవచ్చు ననుచున్నారు వైరిండికుడు హేతువాదమున కొప్పు కొనవని యజ్ఞఫలమున భాసుడు తెచ్చినచుట అసత్యము కాదు కాద!

భాసనాటకములనుబట్టి భాసుని ప్రధాన గుణము లని యేని నిర్ణయంబుచేసినా అవి యజ్ఞఫలమున గల వని తెలియర్చుట రీతిని ప్రవచనీయి. అందుచే యజ్ఞఫలమునకు గ్రాత్రవాక్యప్రభు-లేమైన లభించి

యందు నాటక కర్త కామాదికము స్వప్నముగా గోచరించి యా యజ్ఞఫల మవ్యక్తరూపముగా నిరూపించుట అను నది భానుకృతముగ నే యెన్నవగును

యజ్ఞఫలము ' భానుని ప్రతిభావిశేషము

భానుని యంతరవాటకములందుకలెనే యజ్ఞఫలమునను అతిని ప్రతిభావిశేషములు లెక్కట మిక్కిలిగా గాఢమగుచున్నది ఇందు ముఖ్యముగా భానుని పాత్రపోషణలై శిష్యము నితవహనమైవది అతని వద్యప్రియత్వమున కే నాటకమును నిదర్శనమే యగును అలంకార సంపద, సుభాషితావళి, ఆయా పాత్రల సంభాషణాచాతుర్యము, హాస్యరస పోషణము, శృంగారరస విశిష్ట పరిపోషణము, కరుణరస పోషణ, శాంతరసప్రసక్తి, విరళయానక రీతిత్వరసముల కొనగ నునము, అద్భుతరస నిర్వహణము—ముఖ్యములగు నీ పట్టులతో భానుని నిడుచును ప్రతిభావిశేషములు చక్కగా బొడకట్టుచున్నది

పాత్రపోషణ లై శిష్యము

దశరథ క్రితాను పరిశురాను వనిత విశ్వాను ప్రాది ప్రభావ పాత్రల పోషణము నెంత యిద్దుతముగా భాను జిందు జానివాడో అంత యిద్దుతముగానే సామాన్యపాత్రలగు మమంత్రుడు మంధర మున్నగు పాత్రముల నివయమునకు గడుంగడు జాగరూకత జానివాడు మమంత్రుడు మహారాజా హృదయము నెఱింగి యంత ద్వ్యాపించుటకు బూర్వమే సర్వజనులను సర్వసత్కార పరంపరలచే సంహృదమై విన సన్మంత్రి పరమము తాతకు

"జనపతి యాంతరహృదయంబు నెఱింగి యమాత్మ్య పుంగవుడు కుభంబులో పాపరింత సర్వసంగతి గను నవకరంబు పరమకల్పానియన్ "

అన్న ప్రశంసకు బాధై దైవవాడు తాతకు వర్ణ ప్రసంగములతో గాని అతి ప్రసంగమున గాని పాల్గొన నొంది యభోచిత కార్యప్రకరణము "నైరింది కుడు హేతువాదియును కొవ్వకొనకు తాతనితో మనకు బని యేదు" యని యొక్క మాటలతో వివాద కుని కదలిందుకొనిపోయి నిజకార్య తత్వము దయనయచర్య ముంత్రం ద్రము దీరినది.

ఇట్టి యొక్క డగు మంత్రకతమననే దశరథ మహారాజు చక్కగా రాజ్యపాలనము జేయుటయొన రా రాజ్యమును

"హంగల తేను రాజ్యమున దుష్టులు నేడను అమృతావళి ల

వాంగమ గోతవాదు మధు
వానికు వాయు మార్గక కాదు లె
న్నం గవరారు మందునకు . "

ఇంతే కాదు, దశరథుని పాత్రపోషణ మెంత కానూ పాత్రముగా భాను జిందు నిర్వహించినాడో చూడుడు దశరథుడు

"సవనశతంబు లొక్కయొడ జల్లున,
జామకొడుక న్నకార్యముల్
వినిసము లొక్కరంక, సరి వీరుం
నుక్కడగించు నొక్కటన్,
మిథులగ న్నమ్మ వాక్కెడల మిథుల,
నొక్కట చేట శేన వి
ట్లవిరళ కార్యభారమున నందడు
దుఃఖ మెఱిగితేరినియన్
తెరుగవయ్యునట్లు సతతంబు
నొనర్చున న్నెఱుంగునూర్,
పరిణతి నందినన్ వయసు పొయ్యడు
లేజను రాజచంద్రునిన్,

నరకరచంద్రుడేని వినివన్ గవిసని
జనమల్ రవంతయేన్
దురితమువంక పోయి విడుతు ర్భు
లానుము లొక్క చేర్చిడిన్ "

దశరథుడు రాజ్యము చేయుచుండగా "కాలవృక్షంబు గురియు మేఘంబు లెరుడు తులిబాదలు లేక సన్మిరిదిర కృషి ఫల మనంత మెసంగును, ఆలఘు పుణ్య కలిత దైవావశాల్యంబు కలగజుట్టి "

ఆ మహారాజునకు గల సంతృప్తి గారగ మిది :

"కంటిని ఆత్మసౌఖ్యమున కంటె
బ్రహ్మసఖ ము క్రియంబుగన్

అతడు రాజ్యము చేయుచుండగా
"రిత్రుభయమింతయేమియు ధరింపి

లేడు, సమ ప్రమాదభ్రో
విభులనయార్థ సంపదల విక్రమి
గాంచిరి, అనవచ్చుడు
శృవలత గాంచువాడును దుఃఖ
భరులై విలసించువారలూ,
గపటులు జాత్రువారలు నకాల
మృతికా గమనాదు లేరిటా "

సర్వలోకములకు సర్వకాలములకు నాదర్శ ప్రాయమైన రామరాజ్యమునకు ప్రాతినిధిక చేసిన మహారాజు దశరథుడు తాతని రాజ్యపాలనమే యట్లున్నదన్న నిక రామరాజ్య పెట్టుండునో యహహించుకొనునది చదుకొరముగా భానుడు చూచించినాడు.

పందర్వాను పొరముగా నిట్లు పాత్రముల కిల
చిత్రము చేయుటలో భానువంద నేనివచేయి.
రాజానోట రాజుల కిలముల గెట్లు చక్కగా
భానుడు వర్ణము చేసినాడో కనుడు.

కానల్లి

“ఉ త్రినువంక ప్రభవయు
ను త్రినుపత్నియును నా మదుపలానికి యి
త్యుత్తిమసుందిరి ”
“నూనీన ముత్తియందు మును
ముందటవచ్చిన అట్ట్యు దిత్త్యో
భానునుపేరికొటి సుమధవర్ణ
లలితాంగి నాడెడందలో
భానియూదినీతి పరిధర్మ ”

సుమిత్ర

“సర్వసంహా త మలాశన
గర్విణి మన్మిత్రమా సకలసంగతులకా
సర్వకళంకద ”
“త్రణినియూహనశివరమ వంద్య
కృతాంగి, ముఖాంబుబుప్రభా
విరితసభాంగి, ఉత్రినుదివేతకతి
మణి, నోటగట్టిగా
నతిత యెఱింగియుకా బలకపిర్వ
నిమిలితి శేత్రకాంతిదీ
వతివహసౌఖ్యదాయక మధ్యప్రద
యామె నుతింప జెల్లెదొకే ”

ఇంతేకాదు

దురభిమానరోషములు మంగువకు గొనుదు
సర్వమిత్రసుమిత్రయో సర్వముగను
అత్యంతామానుసారిణి అపారహంబు
నాయెడంద జయించిన నారి యామె.”

ఇక రామపట్టాభిషేకవి ఘ్నకారిణి యిది
ఒకముచే నేటికిని నిందింపబడుచునే యున్న
కైకయి కిలము పరమ విధిప్రముగా నితడు చిత్రించి
నాడు అమె సృష్టావయవ తెలితి చక్కగా దళరసుని
నోట గది చెప్పచున్నాడో కనుడు

“వికార్యంబు తెలుంగగది
యీకాంతకు ముప్పివంద యెసగును గోపం
తేకాని విక్రమానిరి
నాకవము నానీ యెగురు నాకుంగాచెన్ ”

“ఈమెరోషము పరిగణియింపరాని
దళమకార్యప్రణయ కిలయెటులేత
తిలవధండోనుబద్ధ వృత్తియెరితి
శ్రీఘ్రముననేప్రసాద సంసిద్ధి గుర్చు ”

ఈ మహామహాపురాణం కైకయి నాయభాగ
విభాగ ప్రసంగసమయమున రాజానో సతకులయెదుట
తెలిత పరిత్రముగ మాటాడుచున్నదో మాకుడు

“అనుగతుంతురికంటే మేలగును ముగణి
గుణులగునకు త్రినుడు మేయి కొటిరెట్లు
భాస్వరముకాతి వెలుగుదీపంబుపగిది
గాని యెదియెంత మధ్యాహ్న భానుముందు

“ధరతుడుగుణి యగు గుణవ
త్రినువగు రాముడు కాన దళవరదే రా
జ్యరమంగైకాన ముగణా
ధరణుంపెరి సతవికన్న బరముడు కలతేకే ”

ఇట్లే ప్రతి పాత్రయు విషయమునకు గడుజాగ
యాకతతో దూదినట్లు మాటలు చేయుచు ముక్తసరిగ
వలసిన విషయము లన్నియు వదునట్లు కిల చిత్రము
మును నేసిన కిచ్చిరత్నము భానుమహాకవి జనకరా
జుర్చినిగూర్చి

“రాజత్వంబున గుప్తితుండయింప
దుర్గాహంబు నాటవచ్చున
త్రేజుంబంది నలుంగరాజు
బుష్టి, యెత్తిద్రుండ జ్ఞానాంబుధిక,
భ్రాతృమండల కర ప్రవచయక
విజ్ఞానంబుచే, సంస్మృతికా
రాకైయన్న కారతి
మూర్తిపరిమ్రాణాంకు ”

అన్న మాటలును, ఆ మహామహాని నోట లలింపిన

“కలిగినట్టి దుఃఖంబును దొలచుకొన్న
నాను మిక్కిలి యానరీద మట్లుకాక
ముఖ పెఱుంగక దుఃఖంబు చొప్పుగన్న
నొక్క కార్యము మాడను జక్క బడెను ”

“కడచిపోయిన కాలావ గన్నదుఃఖ
మెంత త్వరలోన నుజించిన నంత సుఖము ”

“కర్మపరమ సమస్తంబు గాన గర్మ
విధుకు కిక్కుండుగా దెట్టి విజ్ఞాన
ధర్మ యుక్తకర్మంబు నిర్వయితేయ

పజ్ఞుడును నిర్మలంచైన కాంతి బడయు ”
మన్నుగు వాక్యరత్నములును భానుని పాత్రపాదనా
నిపుటకు నారిని పాత్రోచిత భానుప్రయాగ కళా
నిశివర్ణకు నివర్ణులయలు

ఇట్లే భాను డిండు పోషించిన పరమరాముని
కిలము నిరవమానమైనది భవభూతి యంతటి మహా
కవి మాడ యెంతతర పుణ్యుడు డగు పరమరాముని దళరథ
జనకరాజులు రామాదులు నోటికి వచ్చిన మాట లిది

యజ్ఞమునకు నిర్దేశించినట్లు తన మహావీర చరిత్రమున గల్గించివాడు అన వి రామద్వయ సమాగమ ప్రధానోద్దేశ మేమన భృగురాము దక్షతారమును జూరించుచు దన కేజమును రామకేజములలో నైకమైనదిని తన భను వాతని కొనిగి దుష్కర్తగా శిష్టరక్షణ కార్య కలాప మారచితి ననుచుంటును ఈ యాచరితరహస్యమును జక్కగా గ్రహించి ఆ సమాగమసమయమున నన్ని పాత్రముల శిలముల నర్థమృతముగా నిర్వహించిన దొక్క భానునే అదియు నీ యజ్ఞఫలమున నే ప్రస్తుత వర్ణన పరమరాముని దక్షరథ జనకౌదులు రాములక్షణాదులు కనిపి విశ్వామిత్ర కేశానందులు సమష్టరవతశిష్యులచే కాంతి పలిచిరి ఆ సుహృద్భు

అది యెఱిగినవాడే యగుట రాము వానిర్వదించి తన కాండండును నొంగి

“పాపుల బ్రహ్మన్యులై
చేపట్టును నీవు దీని, సిద్ధులు ధర్మలో
ప్రాపించి కేరణహస్తీ
నే పగిదిని వారి గాచి యెసగును రామా!”

అది కావించి తాను కాంతుండై నిష్క్రమించును. ఇంతకు వారకు చేసిన పనులెల్ల నిర్వర్తనకార్యము, ఖల శిక్షకార్యము నని భానుడు పరమరాముని వోటనే పరికించి యాతనినిల మత్స్యస్థలియుగ ప్రాపించివాడు.

“అలలు బ్రహ్మనిహిత దర్శిత మహా
గాంకాదులై వైదికా
క్షుల కాటంపని శ్రూర చూపకుల
నే స్రుద్ధుండునై చంపిరికా
బ్రహ్మగ్ని తీర్వ నెల్లరకా”

వైదికాక్షుల కాటంపని శ్రూర భూపకుల జంతులకే యభరించి ఆ పని యొనవనుక సతతారము చాలించె నని భానుడు చక్కగా మోచించివాడు

అలంకార సంపద సుభాషితములు

స్వప్నమై స్వప్నమై భానుని యలంకారములు త్రికాలావధ్యములై తీయదయములు గలిగిన సుభాషితములు, నీ చాటకమున లెక్కకు మిక్కిలిగా నున్నవి

“సరసులోని యగ్రాసంభ్ర జలములోన
నెనకు నుత్తమ మాత సౌభాషము లగును
నకల రవతూర కనిచిత్త నద్య మును
బరను నుజ్వలసూత్ర భావంబు లనగ”
“పర పనితయైన నీమై ప్రసన్నులైన
నామనాన్నియు పరుగత్తు నీమై
మనమెదోద కృతార్థ కృతార్థ మతి విశేష

మునకు నుత్తమ ప్రామాణ్య మన ధర్మతా”
“అల్పకాయము గలదియై యొనవించు
మధిక కాయముగల యొను పగలు గాదె!”
“శివరీదిగుండు తరుణ కల్లగింప గనునె?”
“కాలవశమున బుద్ధుంబు క్షయము నొంద
పారహీనము లొనెట్టి సంపదలును”

ఇట్లెన్నియైన జాపకమృదు

నవరస పోషణము శృంగారము

ఈ చాటకమున నవరసపోషణము ఆయా తావుల జక్కగా నిర్వహించ బడినది, ఇందు ప్రధాన రసము శృంగారము ఇది మిగిలినాద్యంబున నీతారాముల పరస్పర పీక్షణములతో నారంభమై రామానురక్తయై మూర్ఛిల్లిన పీక్షణ రాముడు సమీపించుటతో వృద్ధియై పీతాకల్యాణమున అభివర్ధితపాతము నంది నది ఇందలి శృంగారము పరమ పరిత్రమైనది నాయకుడగు రాముని ప్రణయము అస్థానమునగాక స్యస్థానమున నగుట యొక విశేషము మఱి యిది శీలవములకు కవకుచాది వర్ణనములతో గాక శీలవము శ్రీ సౌందర్య దౌర్భిక్యములగు ముఖకాంతి సౌందర్యములకే సంబంధించినది

“స్వద్భారదక్షిణసోజ్జంబు మొగము”
“అజగన్మోహవాంగి” “భుక్తుమకేళలముగాత్ర”
“ఆమెపూర్వందవదిన రిమ్యుత్వమునానా”
“సుందరీరక్తి వదనారవిందముగని
మన్యదము వాట్యమంజుల్య మహితధిగి”
మన్నున మాటలతోడను,
“ఆమెజూడకయోగమ్మ లెర యెండు
చూడబాలక యున్నది”
“కాండగంటిని గమ్మలకలపుడి
నమ్మలేనివ్యంగియో నీమె యాననశిశి”

మన్నున మనోహరభావములతోడనే కాని నీద శృంగారమునకుగాని గతాదుగతికమున నవయత విర్ణనములకుగాని పోక భాను దిందలి పీతారామ శృంగారమును బరిత్రితర మొనరించివాడు

హాస్యరస పోషణము

భానుని హాస్యరసపోషణమునకు దొలుతటి యంశమునందలి విదూషక కాంతులేయ సంభాషణము చక్కని యాచాక్షరణము ఇదికాక, చాలావ యంశమునకు బూర్వమునగల ప్రతేళికలో జనకరాజ ప్రాపాదమున మాత్రమగు, భద్రుడు, దంతిలుడు, గోవిలుడు అను సలగుడు వైతాళికులు జరిగిన సంభాషణము, విదూషకుడు వచ్చిన

కిమ్మట అతడు విశ్వాదుక్తుడు ఉభయతో ముఖంబని విశ్వులముగా తర్జించిన తర్జనములు మున్నగునవి అబాధములైన భానుని తోన్యసంభాషణములకు సాక్ష్యములు

కరుణారసము

విశ్వాదుక్తుని వెంట వరుగు రామలక్ష్మణులు గ్రామసీమల గనుచు వృద్ధగోపికతో జేసిన సంభాషణము, తమ కవతారము చేయుచున్న మృగముల నైనను జంపవలదనియు నవి యొక్కవాడు కొనరానితో విచారింపెదమని యామె చెప్పిన పట్టులను గరుణారసము లలితముగా కాపబడినది

వీరభయానక వీరత్వరసములు

రాముడు తాను విశేషించిన గండుబాణములు వృద్ధులైనపుడు వీరగర్జన మొనరించి భయంకరముగా :

“అమితం దైవప్రకాశముం గలుగు
నీయాస్త్రియ దివ్యాస్త్రము
త్రసుధంగికా దరుసంతరికా
క్షీణముగా దగ్ధులుగా జేయురకా
విసులాస్త్రంబటు చేయలేనియెడ
లకా నెవ్వంబునో నాగునె
మాముభస్మం నొనరించిస్తమి !
అమోఘాస్త్రంబు సార్థంబుగన్ ”

అన్నపుడు వీరభయానక రసములు, విప్లుల వృక్షము నాగులు చిల్లులు పడియుండుటయు, రథము గుట్టములు కొనరాకుండ వారి యవచానం గనిపించుటచే గలగి పాటిపోయిన శారికలైస్థితి గనుగొన్నపుడు వీరభక్తరసము పోషింపబడినది

కాంతరసపోషణము

జనకరాజుగీతపోషణముపట్ల కాంతరసము దక్కగా నిరూపిత మగుచున్నది “కాంతరమో

“యజ్ఞఫల” నాటకాంధ్రకృతి ౧౮౫౨
సీత్రకరి, మార్పి, ఏప్రిలు ‘భారతి’ సంఘము
చూచునది

జన్మాంతరమో, ఏప్రివమ జీవి స్వకృత్యములలో నిబద్ధమై ఎదుటివారెల్లరు తన బంధువులని భ్రమపడుదు ఏది యెట్లు జరుగవలయునో యట్లే జరుగును నీ నటకవలయునో యట్లే యేరుదువు” అన్నను జనమని వాక్యములు కాంతరస ప్రతిపాదకములు

“ఒక్కఁడయ్యెను నూర్చుండు పెక్కుగతుల

గాంతిపుంజము నెడదల్ల గాంచునటలు

ఒక్కటయ్యెను వార్య కాశెక్కుగతుల

వివిక్తకృత్యంబులారించి జంయుచుండు”

అన్న జనమని విజ్ఞాన విశేషమున కాంతరసము పారమగప్పది

అద్భుతరసము

భరతలక్ష్మీ శ్రీకృష్ణుల ధమర్తివ్యాప్తదర్శనమునను, శ్రీరాముడు శివగుర్వంగ మొనరించిన పట్టునను, శ్రీరామ లక్ష్మణులు రాక్షసులను చెక్కు విధముల కాట్రొలి మారిన సుబాహుల మక్కలచు పట్టునను అద్భుతరసము పోషింపబడినది అదికాక

“నలకయు విష్ణువుకా శివుడు

వారదకుంబును లింగునకా, యమో

చాలలయు కల్పకృత్తుడును

తలి చెల్లగ మంగళార్థమై

సలలితీరితి జిమ్ముదాను నర్వి

సుపర్వల, మామమంత్రి ని

స్తల బహు వాచ్యఘోషములతో నిట

నయ్యెడు పెండ్లి ముచ్చటలో ”

అను పట్టునను అద్భుతరస పోషణము గలదు

ఉపనందనము

ఈ విధముగా ‘యజ్ఞఫల’ మను నాటక భాష నాటకము నతరస సంపదలకు మనోహరాలంకార సుభాషితములను భానుని ప్రతిభా విశేషములను నాలవాలమైన దమటలో నశ్చక్రిలేగు కాలగర్భమున లీనమైయున్న ఆ మహా కవిశక్తిని యితర నాటకములు వితర గ్రంథములు బయలుపడి సంస్కృతి వాఙ్మయకాశమున గ్రుడుతారలై వెల్గొందు సుమహా ద్రవ్య తీర్ణలో విచ్చేయుగాక !

ఆత్మ పరీక్ష

1

శ్రీ మన్మథ రంగనాథరావు

“నేనెందుకు పనికిరాను?” అనుకున్నాడు శ్రీనివాసరావు తన ప్రశ్నకు వెంటనే తనే సమాధానం చెప్పకున్నాడు

“ఎందుకు పనికిరాను?” అని!

ఈ విధంగా సమాధానం చెప్పకొకటం, కేవలం చేతకాని పని అంటూ తోచిన మరుక్షణమే శ్రీనివాసరావు అభిప్రాయం మారింది

“అదేం మాట? ఎందుకు పనికిరాకపోతట మేమిటి? ఎలాగూ మాత్రం ఎందుకు పనికొస్తున్నాయి? ఎవరికి తోచినట్లు వాడు ఎందుకో ఒకందుకు పనికొస్తున్నట్లే, నేనూ పనికొస్తున్నాను. నా ప్రయోజకత్వం వాడి!” అనుకున్నాడు తను.

ఒక ఏడాదిపాటు పట్నంలో గడిపాక, మళ్లా స్వస్థలానికి వచ్చి, ఇరవై బాలుగు గంటలయినా పని అందరికీకంటే తనమీదే ఉన్నట్లున్నాయి అంతా తన్ను నింకగా అనుమానంగా చూస్తున్నట్లునివించింది పట్నం వదిలేసి, ఇప్పటికీ రాకటం ఎంత వరకూ సమర్థించుకోవచ్చును?

తను చేసే ఒక పనికి కూడా ఒక నిర్ణయం కుంటూ ఎన్నడూ ఉంచడం లేదు చేసేపనులు ఎట్లానూ చేస్తున్నాడు పనికావాలి మాస్తే మరొక విధంగా ఉంటున్నాయి. తను చేసేపని ఎంతవరకూ సమంజసమనే ఆలోచనకన్నే, అది కేవలం సమంజసమే అని, అప్పటినుట్టుకు తోస్తున్నది తీరా ఒక పని చేశాక, ఆపని ఎందుకు చేశావా అని, ఆ తరువాతి పశ్చాత్తాపం చెందవలసివస్తున్నది దీనంతటికీ కారణం ఏదీ కనిపించదు ఆత్మపరీక్ష చేసుకొనే బద్ధులెల్లా, అనుగమనకా ఇటుకంటి పశ్చాత్తాపాలు వదులుకున్నాడు తను. ఆత్మపరీక్ష చేసుకోకుండా ఉంచడం చేతకావటం లేదు తనకు

ఈ ఆత్మ పరీక్ష చేసుకోవటానికి, ఇంత సేపటికి తనకు, వ్యతిరేక అంటూ విశ్లేషించి

ఇంటి మైదానంలో ప్రవహిస్తున్న కారవా నది అంటే శ్రీనివాసరావుకి ఎంతో ఇష్టం. నది

వొస్తున, ఎప్పుడో తను చూకున్న ఏకాంతస్థలం, ఇప్పుటికి కూడా నిర్లసంగానే ఉంది ఆ తోటకు తన కంటో నచ్చింది తన ఆత్మపరీక్షలలో చాలాభాగం ఇక్కడే జరిగింది ఇటూ అటూ, చాచావు వంద గజాల దూరంలో, ఎవరో తెచ్చి పతేసివట్టు, రెండు పెద్ద బండ్లరాళ్లు రెండింటి మధ్యనుంచి, నదిలో కొంత నీరు, చిన్నపాడుగా, పోయిపోయి, మరో చిన్నరాయి ముమారు ఒక ఫుట్టాగుదూరంలోనే గెలు తంకెన ఇరవై బాలుగుగంటల శ్రీందట, సరిగ్గా ఇదే సమయానికి, మైలులలో వస్తున్నప్పుడు ఈ వంతెన చాలాడు!

చిన్నరాతిమీద కూర్చొని, చివరికి రోజులలో పక్ష్యాలు రానేవాడు శ్రీనివాసరావు. అక్కడే కూర్చొని, తను రాసిన రెండుమూడు పాటలకు రేడియోవాక్కు ప్రసారం చేశాడు! తను ప్రతిరోజు ప్రచురించిన ఆకాశ కళలకు కూడా, తనకు ‘ఇన్ స్పిరేషన్’ ఇచ్చింది, ఆ తోట!

తన స్వభావం ఎటువంటిదో శ్రీనివాసరావుకి, బాత్రిగా తెలివనలేం. దీనికి తన ఆత్మపరీక్షే బాగా దోహదంచేసింది ఎందువల్లవంటే, తనవంటి స్వభావం కలవాడు, పక్ష్యాలు అల్లటానికి, కళ్లు రాయటానికి పూనుకోవడం సామాన్య మనివించింది అయినప్పటికీ ఎదుర్కోకుండా ఉండటమూ లేదు. రాయటంకూననూ లేదు తను రాసినవాటిలో యధార్థ జీవితం ఎంతవరకూ ప్రతిబింబిస్తున్నదన్న ఆలోచన వచ్చినప్పుడెల్లా, అది తనకు చేతకాని పని అనిపించింది వెంటనే మళ్ళా, చేతకాకపోతట మేమిటి? అనే అనంతకాలం ఐదులేలేది జీతంలో ఈనాటి పరిస్థితులు, ఆర్థికదుస్థితి, ఎన్నడైతే వస్తువయ్యా, వర్షలేదయ్యా, వర్షలేదయ్యా, వర్షలేదయ్యా, రాజకీయాలూ, సాంఘిక దురవస్థలూ, ఇటువంటి వాటిలో ఇబడిఉంటే సమస్యలను ఆధారంగా చేసుకొని కళ్లు రానేవాడు. అయితే కళ్లు రాయకముందూ, అమ్మకాకముందూ ఉంటే ఉత్సాహం ఆకర్షణ ఉండేదికాదు. తను

రావీంద్రుల యధారాని దూరమనే అనుమానం ఏదో

అయితే, ఇప్పుడే తరువాత, తన మర్యాద, ఈనాటికి, ఇక తోటికి, కథ రాయటానికి గానీ, పద్య మల్లటానికి గానీ, రావీంద్రు నివాసి అందుకు అవసరమైన ఉద్దేశం కూడా కలగటం లేదు

తన దృష్టిలో ఎంతో ఆదర్శప్రాయంగాను ఏకాంతంగాను ఉన్న ఈ తోటికి, ఏటవ్వింటి కన్నా మరే ప్రత్యేకత ఉన్న విషయం, శ్రీనివాస రావు ఇంత త్వరలో మరిచిపోలేదు చాదాపు రెండున్నెలలపాటు, తన జీవితంలో ఎంతో మార్పు తీసుకొచ్చిన సంఘటన, సరిగ్గా ఇక్కడే జరిగింది ఈ రెండున్నెలలోనూ తన పొందిన అనుభవాలకి అది నాంది అయింది సహజీవిని, తన మొదటిసారి కలుసుకున్న సంఘటన అది!

ఎంత విచిత్రమైన వ్యక్తి - సహజీవి!

2

శ్రీనివాసరావుకి, ఆ రోజులన్నీ ఇప్పుడు మర్రిజ్జాపకం వచ్చి, కలవరపెట్టసాగిన నివాసికి, ఈ రెండున్నెలల తీరికాన్ని ఆత్మకృతీ చేసుకొనిపోతే, తన మర్యాద ఈ తోటికి వచ్చాడు.

సహజీవి, తన జీవితంలో అడుగు పెట్టడానికి ప్రార్థన, అప్పుటికి, అయినకాటికి చదువుకి స్వేచ్ఛి చేసి, సంవత్సరమై జీవితాన్ని ఎదుర్కోవడం నేర్చుకునే ప్రయత్నంలో ఉన్నాడు తన తండ్రి పెద్ద ఆస్తు లేని విడిచిపెట్టిపోలేదు అతను ఒక చర్మ బతుకు బతికి పాటాక్షగా నుటుక్కు మన్నాడు. తండ్రి, ఆనందంగా అన్నీ అనుభవించాకే పోవడం, తన తూర్తిగా అమోదించాడు అయితే తండ్రి పోయినప్పుట్టుండి, తన తల్లి, మామయ్య పోవడంలో ఉండవలసివచ్చింది ఇట్లా ఎంతకాలం సాగుతుంది? ఇక తన బతుకేదో తనే చూసుకోవాలి

ఇది, శ్రీనివాసరావు జీవితమనస్థ తండ్రి పోయిన సంవత్సరం కాకమున్నది. తనకు కేవలం పాతికేళ్ళే నిండినా, ముఖ్యము అయిదేళ్లు నిండినట్లుంటున్నది ఎందుకూ పనికి రాకుండానే, పెద్దవాణ్ణి అయి పోతున్నానేమో అనిపించేది తన జీవితంలో అప్పుడే

మొదటిసారి ప్రశ్నించుకున్నాడు కూడానూ—“నేనెందుకు పనికొస్తాను?” అని

తన మనస్తత్వాన్ని ఆత్మపరీక్ష చేసుకోవడంతో, తనవరించి, తనకే భయం వేయసాగింది. తన చేయగలిగేది ఏమిటో స్పష్టంగా తెలియ లేదు

తన ఉద్యోగ మనేది చేయగలదా? ఎటువంటి ఉద్యోగం చేయాలి? ఉద్యోగం అనేది ఎవరిస్తాను? తనకోసం ఏ ఉద్యోగం సిద్ధంగా ఉందని? అని లింకి, ఉద్యోగం అంటే ఏమిటి? ఇటువంటి ఉద్యోగప్రశ్నలన్నీ శ్రీనివాసరావుని బాధించసాగిన

ఎన్నెన్నో పాసపుకున్నాళ్ళకు చిక్కులేకుండా ఉంటున్నది తన్ను చూసే దెవరూ? తనకున్న చదువు! ఏనాటి ఉద్యోగం వస్తుంది? పట్టుంటాయి, ఏ ప్రతికలవాళ్ళనైనా అక్రమిస్తే, ఇంత దొంగక్కపోలేకూ! తన రచనలతో పరిచయమున్న ప్రతికలవాళ్ళలో ఒక్కరేనా కనీసం, తన కాపాటి ఆసనా కలిగించకపోతేనా!

ఈ ప్రయత్నం చేస్తే బాగానే ఉంటుందనిపించింది శ్రీనివాసరావు! తనవంటివాడికి ఇంతకన్నా వేరే ఆలోచనకూడా రిక్తిపనిపించింది తన పట్టుంటాయి ఉద్యోగం చూసుకొని వచ్చేవరకూ, తల్లి, మామయ్యలగ్గరే ఉంటుంది. మామయ్య కాదంటాడా?

ఆలోచించినకొద్దీ, ఈ వద్దలే చాలా బాగా ఉండనిపించింది శ్రీనివాసరావు! ఉద్యోగం దొరికినా దొరక్కపోయినా, కొన్నాళ్ళపాటు తిరిగి రావచ్చును అదివరకు పట్టుం ఎన్నెన్నో పోలేదు. ఇది ఒక మార్పుగా కూడా ఉంటుంది

ఏదో ఒక ప్రతికలో చేరవచ్చుననే ఆలోచన బాగానే ఉంది కాని, ఏ ప్రతికలో చేరాలి? ఎవరితో ఏం మాట్లాడితే, ఏం సమాధానం ఇస్తారో!

‘ఉద్యోగమే?’ అని ఎవరన్నా చిన్ననాళ్ళు వినిరిలే తన ఏం చేయాలి? ‘మళ్ళీ ఉద్యోగం చేయటానికి కూడా పనికొస్తావా?’ అనే అర్థం ఆ మాటలలో తనకు వెంటనే స్ఫురించకపోయింది. తన ఎందుకు పనికొచ్చేట్టు! ఈ ప్రశ్న మర్రి ఎదుర్కొంది. చూస్తే,

ఇది, తన జీవితాంతం వెంటతెచ్చి ప్రక్షలాగా కని పిస్తున్నది దీని సమాధానం ఏమిటి?

ఆత్మ మంది, తెలివితోట ఉద్యోగం జారితోటంత గుంథంగా, తెలివితోట దొరకడు ఈ ముక్క తనకు చాలాకాలం కిందటే, ఒక మిత్రుడు చెప్పి వట్టుం పోయినాడు ఆ మిత్రుడు ఇప్పుడెక్కడుంటున్నాడో! వాడు—వాడిపేరు రామ చంద్రం ఏ సమస్యయైనా ఇట్టే ఎదుర్కొంటాడు ప్రతి చిన్న విషయంలో, తనలాగ ఆటే మనవడడు తనకన్నా ఏ రెండుమూడేళ్ళో పెద్ద అంటే వాడు, చదువు ముగ్యలోనే తెగ్గట్టుకొనిపోయినాడు అడవాళ్ళను వల్లె వేసుకొనిపోయి కన పరిచే నేర్పు, వాడు చదువులో కనపరచలేదు అయితే నేనే! పేషిపాతుకుగా మంచివాణ్ణి వట్టుం పోగానే వాడికోసం వెదకాలి వాడి ఎద్రనేనా తెలిసిఉంటే తను ఉత్తరం రాసేవాణ్ణి!

అ క్రిమికంగా ఉంటున్న తన ఆలోచనలకు, ఈ రామచంద్రం ఇట్లా జ్ఞాపకం రాకటం, ఏవో గొప్ప సమస్య ఇట్టే విడిపోయినట్టనిపించింది శ్రీనివాసరావు!

3

శ్రీనివాసరావు 'పథకం' అడ్డం తిరిగింది! తన పథకానికి విరుగుడుగా, మామయ్య మరో పథకం ఏనాడో వేసుకొన్నట్టు కనిపించాడు.

"ఈ మాత్రానికి వట్టుంచాకా పోవాలిట్రా? చాల్లే, నున బతుక్కు ఇక్కడే ఏవో ఒకటి చూసుకోవచ్చు నేను మాత్రం చూడటం లేదనుకున్నవా ఏమిటి?" అన్నాడు మామయ్య

మానీ పెట్టాడు కూడానూ! సరిగ్గా తను చేస్తున్నటువంటి ఉద్యోగమే—మామయ్య, తనకు తెలిసిన ఒక స్త్రీదరు దగ్గర గుమస్తాగిరి వుండరాదు ఇటువంటి ఉద్యోగం చేయటం చాలా అశాస్త్రాయమనిపించింది.

మామయ్యకు, తన అభ్యంతరం ఎందుకు తెలియలేదంటే పోయినాడో, శ్రీనివాసరావు! అప్పట్లో తట్టలేదు. మామయ్యదగ్గర తనకు భయమని కాదు. మామయ్యపోషణలో ఉంటున్న తనకు, అభ్యంతరం చెప్పేటంత, ధైర్యం లేకపోయి

ఉండొచ్చును మామయ్య, సంకల్పరంపాటు, తన్ను తన తెలివితోటచూపిస్తే, తను వట్టుం నక్కమందా చేయటానికి, స్త్రీదరు గుమస్తాపనిలో ప్రవేశ పెట్టించటానికి కారణం కూడా లేకపోలేదు!

తనమామయ్య అరుంధతికోసం, తనను మొగుస్తే, మామయ్య, తన పథకంతో బంధించి చేసినట్టు స్పష్టమవుతూనే ఉంది అరుంధతి తనకే కట్టిపెట్టాలని, మామయ్య మొదట్టుంచీ ఆలోచిస్తున్న విషయం కాత్తకాదు.

అరుంధతివిన తన మనసు పోయిందీ లేనిదీ స్పష్టంగా తెలిలేదు ఆ పిల్ల, మామయ్యే ఫరవాలేదు అయితే నేనే! చాళివద్ద చూడటానికి కావలసిన అనురజ్ఞానం కూడా లేదు ఇంట్లో ఆ పిల్ల, బంపి చాళిరీ చేస్తూఉండటం తను విత్యం చూస్తున్నటువంటిదే తన మామయ్య 'పథకం' ప్రకారం, ఇక మిగిలింది, అరుంధతిని, తన కిచ్చి పెళ్ళిచేయటమే!

సరిగ్గా, ఇటువంటి పరిస్థితిలోనే శ్రీనివాసరావు జీవితంలో సరోజిని అడుగుపెట్టడం తటస్థించింది

తన ఇష్టానుష్ఠాన ప్రసక్తి లేకుండా మామయ్య ఇష్టానుసారం నడుస్తున్న తనకు తక్కిత్యం ఎక్కడుంది? తనమట్టుకు తనే నిర్ణయించుకుని, ఆ ప్రకారం చేసుకోగలిగే కత్తి ఎక్కడుంది?

ఇంతకీ తను ఎందుకు పనికొస్తున్నట్టు?

ఈ ఆలోచనలతోనే, ఒకనాడు తను తన ఏకాంతస్థలానికి పోగా, తన మార్పునే గాత్రమీదనే సరోజిని మార్పొనిఉంది!

అంతకు ముందు సరోజిని ఎవరో తనకు తెలిదు రెండుమూడు రోజులకిందటే సరోజిని అక్కడికి వచ్చింది

"మోకొనటే నేను వెతుక్కుంటూ వచ్చాను" అని, సరోజిని, మాటల సందర్భంలో అంటే, తను నమ్ములేదు. సరోజినివినాడ అనుమానంకూడా లేసింది తనకు.

సరోజిని పోకొట్టలేదు. చూసినవాణ్ణి, తన కళ్ళు చెదిరినై. స్త్రీలూ ఎటువంటి అంద ముంటుందో తనకు అర్థమయినట్టయింది.

సరోజిని, తన్ను పెతుక్కుంటు వచ్చానన్న మాటలో, దాదరిక మేమీ కనపరచలేదు మండ పగలేవినట్లుగా, ఎన్నెట్లుగా ఉంటే ఆవిడమాటలు.

“బాగా మాట్లాడేస్త్రీకి పిచ్చికిం దనుకుంటాడు. అవుతా?” అన్నది సరోజిని ఒక మాట.

“నీలాగ మాట్లాడగలిగే స్త్రీకోసమే నే నెదురు చూస్తున్నాను అసలు, ఇటువంటి స్త్రీ ఉంటుందా? అని చాలాకాలం ఆలోచించాను నువు కనిపించావు” అన్నాడు తను

“నావంటి స్త్రీని తీసుకొని, మరొక కళ రాయింది చదవాలని ఉంది నా కళ్ళ రాస్తే బాగుంటుందేమో!” అన్నది సరోజిని!

4

సరోజిని కళ యావత్తూ తెలుసుకోబాది! క్రిమివాసరావుకి ఆటే కాలం పట్టలేదు ఒక వారం రోజులలో సరోజిని తనకంతా చెప్పింది

దియ్యోలో ప్రతేకహా మనుకుంటూ ఉండగానే, సరోజిని చదువు మానెయ్యాలివేవచ్చింది తల్లి తండ్రి అన్నయ్యా కలిసి బలవంతా పెళ్లి చేశారు ఆపెళ్లికి తన ఇష్టానుష్టాలతో ఆటే పనిలేకపోయింది ధర్మ బాగా చెప్పున్నవాడు వ్యాపారి సరోజిని! అప్పుడే పెళ్లిపళ్ల, ధర్మ పట్టా, ఎటువంటి గాఢమైన అభ్యంతరాలూ కనిపించలేదు పెళ్లి అయినాకానీ, ధర్మ తన్ను ప్రోహం చేసినట్లూ, తన వాళ్లను మోసంచేసినట్లూ తెలుసుకున్నది మోసాన్ని తనవాళ్ళు నుభంబగా క్షమించి మరచిపోయినారు గాని, తనకు జరిగిన, ప్రోహం మాత్రం సరోజిని క్షమించ చలవలేదు తన ధర్మకూ, నాంబాయిలో ఉంటున్న ఒక పార్శ్వాయకరికి సంబంధం ఉన్నట్లు కాపరానికి వెళ్లినప్పుడే తెలిసింది తన కున్న విద్యాసంస్కారంతో ధర్మకు తన అసహ్యుని తెలియచేస్తే, అయినా కొట్టాచ్చాడు పార్శ్వదాన్ని కొదిలేస్తే, కాపరం చేయటానికి తన కాటే అభ్యంతరం లేదనికూడా ధర్మకు చెప్పి నూసింది

“నా సాంకేతికతనంతాలో నీకు జోకర్లం ఆనవారం” అన్నాడు ధర్మ

“అయితే నీతో నేను కాపరం చేయలేను” అన్నది సరోజిని.

పామ్యన్నాడు ధర్మ సరోజిని ఇంటికి వచ్చే నీంది

ధర్మ, పార్శ్వదాన్ని పెళ్లిచేసుకోవడాని బోకూబోకూ, సరోజిని ఎవడితోనో లేచిపోయినట్లు పుకారు లేవదీసి మరి పోయినాడు తన తల్లిదండ్రులొంటివాళ్ళూ, అన్నయ్యలొంటివాళ్ళూ ఆవుకాయని పూర్తిగా నమ్మారు ఎందుకు నమ్మారో సరోజిని అర్థంకాలేదు

సరోజిని ఇంటికి విచ్చేస్తే, జరగవలసిన అదరణ జరగలేదు సరోజిని! ఒక చెల్లెలుంది ఆ చెల్లెలికి, తనకూ మాటలు లేకుండాకూడా చేశారు.

తను ఎలాగూ లేచిపోయినట్లు అంతా నమ్మి నప్పుడు, తనకు నచ్చినవాడితో నిజంగానే లేచిపోవడంలో తప్పేమీ లేవనే నిర్ణయానికి వచ్చింది సరోజిని

సరోజిని, ఈ విషయం చెబుతున్నప్పుడు, ఆమె తననే పెతుక్కుని వచ్చిందని నమ్మాడు క్రిమి వాసరావు

‘దిట్టలేది పిల్ల’ అనే పేరుతో తను రాసిన ఒక కళ సరోజిని! బాగా నచ్చటానికి, సరోజిని పొందిన అనుభవాతే కారణమయ్యామంటూ కూడా సరోజిని చెప్పింది

ఆ కళ చదివాకనే, సత్రికవారికి ఉత్తరం రాసి, క్రిమివాసరావు ఎచ్చెను కనుకొని, సరోజిని మరి మంచూచెనా ఆలోచించకుండా లేచివచ్చి నట్లు కూడా చెప్పింది

ఇక్కడే అనపిల్లల స్కూలులో టీచరుగా ఉంటున్న ఒక స్నేహితురాలి ఇంట్లో సరోజిని వస చేసింది

తన్ను సరోజిని, ఎట్లా కనుకొని కలుసుకో గలిగిందో విన్నప్పుడు, క్రిమివాసరావుకి వత్సకూడా వచ్చింది.

“ఇక్కడి కొచ్చాక, మొన్న ముగ్ధాలలో ఏదో పుస్తకం తిరగేస్తూ ఉందిగా, అక్కడి మిమ్మల్ని ఇంకెవరితోనో మాళాను. మీ సంభాషణ విన్నతరువాత, మీరే భూతా అని తెలుసుకో

వాడు. నిన్న, నేనూ నా స్నేహితురాలూ తూర్పు వచ్చాం. మిమ్మల్ని, ఈ రాతిమీద కూర్చుంటే చూసి పోయివున్నాడు. నా స్నేహితురాలి అది గాని కూడాను తన ఆవృతవృత్తు మిమ్మల్ని ఇక్కడ చూస్తూ ఉంటుందిట మీ రెవరో మాత్రం తెలియవచ్చి ఇక మిమ్మల్ని కలుసుకోవటం ఏమంత కష్టమైన పని!" అన్నది సరోజిని

స్త్రీలో తన ఇటువంటి విధిన్న మైన వ్యభాతం కోసం ఎదురుచూసిన మాట నిజం అది సరిగ్గా ఈవాటికి, ప్రత్యేకం కాగానే ఆరే తన్ను ఆగ్ని క్షున్న అనుమానం చేసింది శ్రీనివాసరావుకి

ఇప్పుడీ సరోజిని బతుకేం గాను? తననుంచి ఆలోచనలన్నీ పోయి శ్రీనివాసరావుకి, సరోజిని గొప్పది పట్టుకుంది ఆలోచించినకొద్దీ, తన పరస్త్రీ వ్యామోహంలో పడుతున్న అనుమానం బాధించసాగింది

తెల్లగాని గడిచివై రెండు తెలులు గడిచివై. మూడో తెలు కూడా కావచ్చున్నది.

దీపకు సుఖాపూర్వాచారీయాలాన, తమ పోయం కాలలపూట, తన ఏకాంతిల్లాని! చెక్కుటం ఆలస్య మవుతున్నది ఒక్కొక్కవాడు అసలు చెక్కుటం పడేది కాదు

సరోజిని మట్టుకు రోజూ పనిపెట్టుకువచ్చేది తన వచ్చేదాకా ఎదురుచూసేది. ఒక్కొక్కవాడు, 'నిన్న మీరు రానేరేదే!' అనేది తన వచ్చాక, ఇద్దరూ ఎన్ని నిమయాలు మాట్లాడేవారో, ఎన్ని వర్షించేవారో అంతు ఉండేది కాదు ఈ ప్రపంచ మంతా వారి భర్తలలో గిల్లిన తిరిగిపోయేది

ఒకవాడు తన సరోజినిని అడిగాడు

"నువ్వేం చేయబట్టుకున్నావు?" అని.

"ఉద్యాగం చేస్తాను!" అన్నది సరోజిని

"అంటే?" అన్నాడు తన

"వైద్యులుగా రియ్యేకి, ఆ తర్వాత రియిడికి కట్టాలకుంటున్నాను"

"నువ్వు ఉద్యాగం చేయటం నాకు ఇష్టం లేదు నుమా, నన్నదిగితే!" అన్నాడు తన.

"నాకు మరి తిం దెవరు పెట్టాడే? నా స్నేహితురాలూ ఎంతకాలం ధరిస్తుంటా?"

"నీకు తిండి పెట్టేవాళ్లంటే, మానేస్తావా?" అన్నాడు తన

"ఆవృతాలోచిస్తాను ఇచ్చతేం తొందర?"

సరోజినితో తనకు లభించింది పాపాచర్యమూ, సాన్నిహిత్యమూ అనే సందేహం ఒకటి, కొత్తగా కలిగింది శ్రీనివాసరావుకి ఏమయినా, ఇప్పుడు, అరుంధతి అంటే విమలత్వం పుట్టుకొస్తున్నది కొద్ది కాలంలోనే అరుంధతిని తనకిచ్చి పెళ్ళిచేయటాని! మామయ్య స్థిరసంకల్పంతో ఉన్నాడు ఇది తప్పించుకోవటం పెట్టా? తప్పించుకోవాలన్న ఆభిప్రాయం ఎందుకొచ్చింది? సరోజినిమీద తనమనసు పోతున్నదా? సరోజినికూడా ఇటువంటి ఉద్దేశం తోనే ఉన్న దనుకోవాలా? ఉండవంటే, 'తన కోసం' వచ్చి, ఇక్కడ ఎందుకు మకం చేస్తుంది?

మొగుడొదిలేసిన ఆడవానిమీదనా తన మనసు పోవటం?

ఇంతకీ, తనకున్న విశ్వాసా లేమిటి?

ఇంత సంపూర్ణంగా సరోజినిని వదిలేసిన ఆ మొగుడే ఏమనా? ఇప్పుడు తన సరోజినిని ఉద్ధరించటానికి ఎందుకు ప్రాణకోరాదు? అయితే, ఈ ఉద్ధరింపు సరోజిని ఇష్టమవుతుందా?

అరుంధతిని తన పెళ్ళిచేసుకోకపోతే, తన బాబులాంటివాడే మరొకడే, మామయ్య గలం తయకపోడు

కాని, సరోజిని చరిత్ర తెలిసినవారూ, ఎవరు మళ్ళీ సరోజినిని ఆడరిస్తారు? ఆ పని తన చేయాలని రానీపెట్టిపట్టుంది.

ఈ లోపునే మరో పెదవ వచ్చిపడింది తనకు ఎవరెవరో సంబంధం ఉన్నట్టు, ఊళ్లో ఒక పుత్రుడు లేవటమేకాక, ఆ సంగతి మామయ్యకూ, అమ్మకూ కూడా తెలిసినట్టు అనుమానం కలిగింది అందిదూ తన్ను వింతగా, కొత్తగా చూస్తూకొని, 'నువ్వు ఇటువంటి పని చేస్తున్నట్టు మాకు తెలిసింది. అది మా కెవరికీ ఇష్టంలేదు' అని స్పష్టంచేయరు. ఎవరికి ఇష్టం లేనట్లే ఉన్నప్పటికీ!

ఈమధ్య తల్లి మొహం చూడాలంటే బొత్తిగా సిగ్గువుతున్నది అంటే, తన చేస్తున్నపని, పెద్దపని కంటే, తనకూడా నమకట్టుకొని, అందుకు తన

పశ్చాత్తపపడుతున్నావా అనుకున్నాడు శ్రీనివాస రావు

“పశ్చాత్తపం ఎందుకూ? నేను చేస్తున్నదే నాకు మంచిదిగా తోస్తున్నది” అనుకున్నాడు మురీ

5

“ఏంరా? నువ్వు సరిగా పనిచేయటం లేదుట?” అన్నాడు మామయ్య ఒకనాడు

“ఎవరు చెప్పిరూ?” అన్నాడు తను

“ఎవరు చెప్పారేమిటి? ఆ పక్షిదనుగారే చెప్పారు. నువ్వేమో ఒకటి రాయబోయి ఒకటి రాస్తావుట పాయంకాలం అయిదు కొడితే మరీ కవపవవుట”

“ఆ ముక్క నా ముఖంమండే ఎందుకు ఎవరేకపోయాడూ?” అన్నాడు తను!

“ఇది మరీ కాగుంది! పెద్దమనిషిగా ఉండకల్లాగే అతనికి నిన్ను పోషిస్తున్నాడే నేనూ!”

“అక్కలేమంటే, ఉత్తరమిండాలో మామయ్య టూనికి నీదొంగ ఉన్నాను” అన్నాడు తను

“ఏం? ఉద్యోగాలు పొందిపోతున్నాయనా మనవంటి వాళ్ళి?”

“ద్రవంబంలా? ఈ ఒక్క ఉద్యోగా లే ఉన్నటు మాట్లాడతా నేమిటి మామయ్యా? లేవట్నుంచి, మా నేర్చున్నావని చెప్పేయి” అన్నాడు తను ఇట్లా అవటానికి తనకు ధైర్యం ఎలా వచ్చిందా అని ఆశ్చర్యపడుతూనే

“నువ్వు మాటలానికి వీలులేదు నీ సంగతి నాకు బొత్తిగా తెలిదనుకుంటున్నా నేనూ!” అన్నాడు మామయ్య, పాద్యరీతున్నట్టుగా

మామయ్యతో తను ఆటే చర్చించదలచుకో లేదు

ఆ సాయంకాలం, తను సరోజినిని కలుసుకొన్నప్పుడు, తను నేనీ మొదటి ద్రక్ష “నువది సాన్నిహిత్యమా? పాపచర్యమా?”

“అంటే?” అన్నది సరోజిని

“నీకర్మం కాలేదంటే నమ్మలేకుండాఉన్నాను సరోజిని!” అన్నాడు తను

సరోజిని కానీవు ఆలోచించి,

“అయితే, రెండూమా!” అన్నది.

ఆ సమాధానంతో, తన అనుమానాల్ని చటా వంచలయినట్లయింది శ్రీనివాసరావు! ఇన్నాకూ, ఈ సరోజినిని కలుసుకున్నప్పటికీ తాళలే తండుం దేనూ అన్నంత అనుమానం వీడినూ ఉండేది తనకు. ఈ అనుమానానికి కారణం కూడా సరోజినితోరనే కొన్నాళ్ళు చందలమైన మనసు కలదనుకొన్నాడు ఈ పిల్ల, ఎవరితోనూ కూడా కాపరం చేయలేదను కున్నాడు ఇల్లు వదిలిపెట్టి వీధినిపడ్డ శ్రీ అనుకున్నాడు ఎన్ని అనుకున్నా, తన మనసుమాత్రం వేధిస్తూనే ఉండేది సరోజినిని కలుసుకోకపోతే ఉండలేననిపించేది సరోజినిని మానీనవ్వడం, గుండె కొట్టకొనేది

నీటిలో మునుగుతూ లేలుకూ, చివరికి ఏదో ఒక ఆధారంగా పైకొచ్చి, వింగిస వీరంతా కక్కురి వాడిలాగా ఉన్నది ఇప్పుడు శ్రీనివాసరావు!

సరోజిని దగ్గరగాపోయి వణకుతున్న చేతులతో, ఆమె చేతులు పట్టుకున్నాడు తను సరోజిని అభ్యంతరం చెప్పలేదు

తన కంకరకంకా ధైర్యం ఎక్కువవుతున్నట్టు భావించసాగాడు

“నేను చాలా తప్పుపని చేస్తున్నా నేనూ!” అనుకున్నాడు ఆ మాటలు తనకు తెలికుండానే మైకివచ్చిందే

“మీరేం చేశారు తప్పు?” అన్నది సరోజిని

శ్రీనివాసరావు సమాధానం ఇవ్వలేదు

“మనం ఇట్లా ఉండటం మీకు తప్పుగాతోస్తే, నా మానావ నేను పోతాను మీరు మరేమీ అనుకోకండి. ఇంకెవరు మునిగించేయండి?”

“నువట్లా అనుకుంటున్నావా సరోజిని?” అన్నాడు తను

“మీకు తెలిలేదంటే, ఇప్పుడు నేను నమ్మలేకుండా ఉన్నాను!” అన్నది సరోజిని నవ్వుతూ అప్పుడు తను కూడా నవ్వాడు

పదినిమిషాలు గడిచింది

“నేను రేపు వట్టుం పోవాలనుకుంటున్నాను” అన్నాడు తను.

“ఎందుకూ?”

“ఉద్యోగానికి!” అన్నాడు తను.

ఉద్యోగంలోనం ఎందుకు పట్నం పెట్టాంది నిక్కయించుకున్నది తెప్పారు తను.

“నువ్వు నేం చేస్తావు?” అన్నాడు మళ్ళీ ఈ మాట అంటున్నప్పుడు, తన నుండే మరో వారి తీవ్రంగా కొట్టుకోవడం ప్రారంభించింది

“తెప్పాగా!” అన్నది సరోజిని

“నాకు రోచిన ముక్క చెప్పరున్నావా?” అన్నాడు తను నుండే దవ ఎక్కువయింది

“చెప్పండి”

“నువ్వేమో అనుకోకపోకే—చెప్పటానికి— ఇన్నాళ్ళ కిప్పుకు పాచానీస్తున్నాను” అన్నాడు తను నుండే దవ ఇంకా ఎక్కువయింది

సరోజిని నవ్వింది

“నువు కూడా పట్నం వచ్చేయరాదు?” అనేవాడు తను అమెరిక వేగంగా కొట్టుకుంటున్న నుండే, చప్పన అగివాకుం దనినించింది

సరోజిని ఆలోచిస్తున్నది

“నాలో వొచ్చేయటానికి, నీకు ఆభ్యంతరం లేదుద?” అన్నాడు తను

“లేదు” అన్నది సరోజిని

రెండోకంటి! తెలికుండా, మర్నాడు తను, సరోజినితోపాటు ఎట్లా వెయి రెక్కాడో తనకే తెలిలేదు!

6

సరోజినితోపాటు, క్రిమివాసరావు పట్నం చేరుకొని పెట్టాల్లయింది. ఈనెల రోజులలోనూ ఒక బస్సుడుర్చుకున్నాడు పదిహేనురోజులపాటు పట్నం మంతా గాలించగా, ఒక వారపత్రికలో ఉద్యోగం కుదిరింది దాన్ని సంపాదకత్వం అవటానికి నీలు వదదు పత్రిక అచ్చయి బయటపడి, నలుగురి చేతులకూ అందటానికి ఎన్నివతులు చేయాలో, అన్నీ చాచావు తనే చేయాలి. పత్రికాధిపతి “కనిపెట్టిన” ఒకానొక సర్వతోగ వివారిణి! ప్రచారంచేసుకు రావటమే ఆ పత్రిక పరమార్థం. పత్రికాధిపతి, తనకు తెలివైన మొదట్లో నూరు రూపాయలు ఇస్తూ నన్నాడు పత్రికనున్న అందుకునే కానీల ప్రచా

రమా పాతికవేలకు పెరిగినపుడు మరో యాభై ఎక్కువ చేస్తానని మాటిచ్చాడు.

సరోజిని, తను కూడా ఏదైనా చిన్న చదివో ప్రవేశిస్తా వన్నది

“మాతాం రెడూ” అన్నాడు తను

మూటలునుంచి ప్రస్తుతం క్యారియర్ తెప్పించుకుంటే, ఇద్దరికీ ధారాళంగా సరిపోతున్నది

ఒకనాడు తనకు, మామయ్య దగ్గనొచ్చి ఉత్తరం వచ్చింది

“ నువ్వు మా అందరి కళ్ళూ కప్పి పారి పోవటం చాలా ఘోరం నువు పట్నంలో ఉన్నావనీ ఏదో పత్రికలో పనిచేస్తున్నావనీ తెలిసింది నీకు ఉద్యోగం దొరికినందుకు మేమెవ్వరమూ సంతోషించటం లేదనుకోవద్దు కాని, నువ్వు ఎకలెన్స్ లేవ తీసుకుపోయినట్టు ఊరంతా గుప్పెడుతున్నది నువు చేసిన పనివల్ల నేను తిరత్రేత పోకున్నాను ఇది నువు తెలికుండా చేశావంటే నమ్మలేను మీ అమ్మ నీ కోసం బెంగ పెట్టుకున్నది నువు పట్నం పోతా వన్నప్పుడు నిన్ను పంపించని తిప్ప నాది ఇప్పుడు నువు చేసిన పని! నాకేమీ కోపం లేదు బంటునే వచ్చి పెళ్లి చేసుకుంటే సంతోషిస్తాను ”

వారం రోజులు పోయినాక దీనికి సమాధానం రాకాడు తను

“ నువు నా మీద ఏమైనా ఆశ పెట్టుకుంటే అది నిడిచిపెట్టకోవటమే నుంచి ఇప్పుట్లో నేను రాలేను నీలున్నప్పుడు మాత్రం రాకపోను బెంగ పెట్టకోవకవరంలేదని అత్తకు చెప్ప అమ్మకోసం డబ్బు పంపిస్తున్నాను ”

ఉత్తరంతో పాటు, పాతిక రూపాయలు ఎద్దామ్మ తీసుకొని, మునియ్యర్లద చేశాడు క్రిమి వాసరావు

సరోజిని, తనూ చాచావు భార్య భర్తగానే చెలానుణి అయిపోకున్నాడు దీనికి కొంత నిజాయితీ కల్పిస్తాననే ఆశ తనకు లేకపోలేదు అందుకే ఒకనాడు తను,

“నువం పెళ్లి చేసుకుందావా?” అన్నాడు

“మీకు పెళ్లిలో అంత వత్తుకముందా? నాకు

ఒక పెల్లితో కలిగిన అనుభవంతో ఆనలు నమ్మకం లేకుండాపోయింది!" అన్నది సరోజిని.

"నువ్వల్ని చూసి అంతా భార్యభర్తల మునుంటున్నారే!" అన్నాడు తను,

"అనుకోవలసింది మంచిదేగా! ప్రజలల్లా అనుకోవలసిగా పెల్లి! నువ్వరించి అంతా అనుకోవలసిందే అనుకుంటున్నప్పుడు, వేరే తింతు కూడా బరగాలా ఏమిటి? మోకలా ఉండటం కాగా లేదా?"

"నాకింకా ఒక పెల్లెనా కాలేదు మరి!" అన్నాడు తను!

"అయినా వాళ్ల అనుభవాలతో మీరు మీ దృక్పథం మార్చుకుంటారనుకున్నాను!"

"నీకు నాలో నమ్మకం లేదన్న మాట!" అన్నాడు తను

"పెల్లిచేసుకోక పోయినంత మాత్రాన ఒకరి మీద ఒకరికి నమ్మకం ఉండవచ్చు!"

ఉంటుందని నువ్వం ఎందుకు ఋణావుచే యిహా ఏదూ? నేను చేయదలచుకున్నాను "

శ్రీనివాసరావు, సరోజినితో అవసరంగా వాదన పెంచుకోవలసినదే ఇంతవరకు తను చని చూడని స్వర్గములు ఇప్పుడు సరోజిని ఇచ్చిస్తూ దన టంలో తన కంటకంట్టి సందేహమూ లేదు ఈ స్వర్గముఖాన్ని చేతులారా పొందుకోవటం మితి లేని పని! అయితే, పెల్లిఅనేది జరిగిపోయిన పక్షంలో, తన వాళ్ళకి తెలియకూడే పనులన్నీ వసుంటున్న 'తప్పు' కాస్తా 'ఒప్పు'గా మారి, తన కాధ కొంత తీరుకుందని మాత్రం ఆశించాడు శ్రీనివాసరావు పెల్లి అవసరంలేదని సరోజిని ఖచ్చితంగానే చెప్పివట్టు భావించిన తనకు, కొద్దిగా ఆకాఢం కలగకపోలేదు

ఒకనాడు తను ఇంటికి వస్తూఉండగా మాటాడుగా బస్సులో రానుచుండ్రం కనిపించాడు

"ఏమోయ్! నువ్వూ కూడా వెళుకున్నావు పట్నం! ఎక్కడేమిటి ఉద్యోగం?" అన్నాడు రానుచుండ్రం తనకు చూపగానే

"నువ్వులే ఉన్నావన్నమాట! ఏం చేసు

న్నావు!" అన్నాడు తను.

రానుచుండ్రం తన పక్కనే భారీగా ఉన్న పీటలో కూర్చున్నాడు

"ఇక్కడికొచ్చాక ఇది వాయిగో ఉద్యోగం నువ్వే ఈ జీవితం ఇంతే! ఒకటి మనకి స్థిరంగా ఉంటేగా! ప్రస్తుతం ఒక ఇన్స్పెక్టర్ గా పెన్సిలో ఆర్డర్లుగా ఉంటున్నాను కాగానే ఉంది నుగో ఆరు నెలలలో మా వాళ్లు ఫిర్మలో బ్రాంచి పెట్టువారు అక్కడికి బ్రాంచి మేనేజరుగా పంపుతామని మాట ఇచ్చారు" అన్నాడు రానుచుండ్రం

"నీ పనే బాగుందిలే మీ ఇల్లెక్కడ?" అన్నాడు తను

"అడయూరులో, ఇల్లు తీసుకున్నానే ఒక్కో! రాజుపాదా నాతో అన్నట్లు మనస్కం నున్నావు?"

"నేను మైలాపూరులోనే వుంటున్నాను దీని ముందు మా యింటికి రా తరువాత నీ యింటికి పోదాంలే" అన్నాడు తను

"సంసారంలో నవో వచ్చావా యేమిటి?" అన్నాడు రానుచుండ్రం బస్సు దిగుతూ

ఈశ్వర్ తన కొద్దిగా నవ్వాడు

"ఎందుకు నవ్వుతావు?"

"ఏం చెప్పాలో తెలిక!" అన్నాడు తను

"అంటే?"

"పెల్లిచేసుకోవోకాంలే!"

"ఏమో! ఏదో పట్టునవట్టి తెచ్చావన్న మాట!" అనేకాడు రానుచుండ్రం తనపట్ల చరుస్తూ

తనకుమాట కొద్దిపాటి కష్టంగా తోచకపోలేదు కాని, తనమీద నామాధానం ఇవ్వలేదు మొదట్లో, తన అల్లా అనేసినందుకు మాత్రం శ్రీనివాసరావు నారిక కొరుక్కున్నాడు తనకు తెలియకూడా కొన్ని కొన్ని పనులు చేస్తూఉండటం, కొన్ని కొన్ని మాటలు అనేస్తూ ఉండటం జరుగుతూనే ఉంది ఆత్మవశిష్ట చేసుకుంటే, పిటికి స్వచ్ఛమైన కారణం కనపడిదు ఇక కొన్ని పనులుగూ ముప్పు తెచ్చిపెట్టిగలవని కూడా ఆక్షేపణలో తోచదు.

ఇట్లు చేతుతోగానీ, తమ సరోజిని! రాను
దండ్రాన్ని పరీక్షించుకొనుడు

సరోజిని, ఇద్దరికీ కానీ తెచ్చిచెప్పింది తను
ఒక కన్ను త్రుచ్చుకొని, వారిలోపాటి చూపున్నది

“ఇంతకీ నీ ఉద్యోగ మేమిటా చెప్పావు
కావు!” అన్నాడు రామచంద్రం

తన ఉద్యోగం నురించి, నెలసరితరంగురించి
అన్నీ చెప్పాడు తను

“ఈ రోజులలో ఏం సరిపోతుంది?” మా కంటే
నీలో చేతనావా?” అన్నాడు రామచంద్రం

“సహనాన్ని! నీ నాపరి చేయలేను” అన్నాడు
తను నవ్వుతూ.

“పోనీ, నీను పనికొస్తావా?” అన్నది సరో
జిని సహనం అట్లా ఆ ఘడియలో త్రుటిక్కిన ఆ నే
స్తుంది తను లోపించలేదు

“మీరా! మీరా!” అన్నాడు రామ
చంద్రం అతను అట్లా ఆశ్చర్యపడుతున్నప్పుడు,
సరోజిని కళ్ళలో చూస్తూఉంటుంది తను గమనిం
చాడు

“నాకు ఉద్యోగముంటూ చెయ్యాలనిఉంది
చాలాకాలంబట్టి ఇంట్లో ఇట్లా గడవటం కష్టం ”
అన్నది సరోజిని

“మీరు కోరితే, ఉద్యోగం ఇవ్వనివా నెవ
రుంటావా? ఆలోచిస్తాను” అన్నాడు రామ
చంద్రం

“నీను దియ్యెలూ గియ్యెలూ పాడుకొలేదు
సునుందీ!” అన్నది సరోజిని నవ్వుతూ

“నీను పాపయ్యావా యేమిటి! దియ్యెలు
పాడుకొనకపోతే లేకుండా దొరికి ఉద్యోగాలు
చూడాలేక ఉన్నాయి!” అన్నాడు రామచంద్రం

సరోజిని తనకేదీ చూసింది “అయిన నాకు
ఉద్యోగం ఇవ్వలే, నీను చేయటం, మీకు ఇష్టమే
అనుకుంటాను!” అన్నట్లుగా, ఆ మాట తనకు అర్థ
మయింది కాని, సరోజిని ఉద్యోగం చేయటం
తనకు ఇష్టం లేదని ఎట్లా చెప్పిందో తెలియదు

ఆ రాత్రి పడుకోలేదుమీద, క్రిందపానరావు
ఆత్మచరిత్ర మరీ ప్రారంభమైంది. సరోజిని

ఉద్యోగం చేయటం తనకు ఎందుకు ఇష్టం లేదు?
ఆలోచించినకాస్త, ఇందులో తన స్వార్థం కొంత
కనిపిస్తున్న చూట నిజం కాని తనలోఉన్న ఈ
స్వార్థం, ముగచాడన్నవాడి, ఎవడికైనా కొద్దో
గొప్పో ఉండకపోదు ఆ స్వార్థం ఒక్కొక్కరిలో
ఒక్కొక్క విధంగా ఉంటుంది సరోజినిని పెళ్ళి
చేసుకొని, తన సొంతం చేసుకోవాలన్న స్వార్థమే,
సరోజిని ఉద్యోగం చేయటానికీ ఒక్కోలేదు

తన అల్లిప్రాయులకు సరోజిని ఎదురుతిరుగు
తున్నట్లు కనిపించసాగింది మొన్న మొన్న కలసిన
ఈ పాత్రకీ, ఇంత త్వరలోనే అడ్డంకులా!

సరోజిని, తన పోషణలోనే ఉంచాలన్న
భావంకన్నా, సరోజిని, కేవలం తనదే అయిపోవా
లన్న భావం ఎక్కువగా ఉన్న తననీ, సరోజిని,
అవ్వనే దూరమవుతున్న చిన్నల పాడగట్టసాగినై

ఎంతమంది భార్యలు ఉద్యోగాలు చేయటం
లేదూ? వాళ్ళంతా చూసిగా బరకటం లేదూ?
పోనీ, సరోజిని, కనీసం తన భార్యకన్నా కాదు.
ఉద్యోగం చేస్తున్నప్పటికీ తనకు దూరమైపోవడంకో
టానికీ, ఇవ్వకు, నీ ఉద్యోగగ్రహణత్వం చూసేయ్య
అంటానికీ భార్యమీద ఉంటే అధికారం తనకు సరో
జినిమీద లేదు భార్యకాదు గవక!

అసలు, ఇంతకీ, తనదే బుద్ధిపూరితమే! ఆ
రామచంద్రంగానీ, ఇంటికీ తీసుకురావటం, ఇంక
కొచ్చింది నాడు వచ్చినట్లే వచ్చి, మెల్లగా త్రుల్ల
పెట్టిపోయినాడు వాడి సంగతి తనకే తెలియ
గవక?

7

ప్రతిపానరావు భార్యచివట్టే, ఆ రాత్రి తనకు
సరోజినికీ కొంత ఘర్షణ జరిగింది

“అయితే, నువ్వు ఉద్యోగం చేయాలనే సంగ
ర్భించావన్నమాట!” అన్నాడు తను

“అందుకు మీరు ఇష్టపడితే నా కంఠ అసం
దంగా ఉంటుంది!” అన్నది సరోజిని

“నా కొచ్చేదాంతో, మనం కేవలం ముక్తి
బతుకు బరకటంలేదుగా? నువ్వు చూడా సహనం
ప్రారంభించకపోతేనే అవసరంలేదని నాకొక్కర్యం”
అన్నాడు తను.

“కాస్తా! మాస్తా! చదువుకున్నాను గనక ఇంట్లో ఎట్లా గడవగలను చెప్పండి! తలవొంతులకు నురి అయ్యె ఉద్యోగం కాదుగా! ఇంకేమన్న ఎక్కువ రాబడి ఉంటే కాదంటామా మరి!”

“రామచంద్రం సంగతి నీకు తెలిక అట్లా మాట్లాడుకున్నావు సరోజినీ! వాడు ఎంతకేనా తగిన వాడు!” అనేకాడు తన మల్లా! తనలో గూతుకట్టు కొన్న పూర్వం తనకు తెలివించా, తనచేత ఇటు వంటి మాటలు అనిపిస్తున్న విషయం శ్రీనివాసరావు! చాలా కాలానికిగాని తెలిసికొలేదు

“హా! మీరు ఇంకెక్కడైతూ, వాళ్ళోపం ప్రయత్నించి పెట్టండి కాదన్నావా?” అన్నది సరోజిని

“నా కిష్టం లేదు సరోజినీ!” అన్నాడు తను

“మనం ఈ విషయంలో మాదా ఒక అభి ప్రాయానికి రాతేబోతున్నందుకు, వాడు విచారంగా ఉంది చెప్పాడూ! పెళ్ళివిషయంలో మాదా మన అభిప్రాయాలు వేరైనై తెలిసి అనే ఒక విధమైన ముడితీకుండా బతకలేమ అనే వా పట్టుదల. స్వతంత్రంగా గణించుకోలేక అనే వా విశ్వాసం వా విశ్వాసాలమీద మీకు గౌరవం లేకపోవడమే అడవాని! ఇటువంటి అభిప్రాయాలు కలగడం మీకు వింతగా తోస్తున్నదనుకుంటాను శేషం చేసింది!”

“అయ్యే! నీవంటివాని! కలగవలసిన అభిప్రాయాలే కలుగుకున్నాయితే, ఆశ్చర్యం చేసి!” అన్నాడు తన తొడుకోకుండా

శ్రీనివాసరావు తను తొలించి, ఆమెదించిన స్వతంత్రానికి, సరోజిని స్వతంత్రానికి ఎక్కడా సంబంధంలేదు. తన అనుకున్న స్వతంత్రానికి పరిమితమూ సరిహద్దులూ కనిపిస్తున్నాయి సరోజినిది సరిహద్దులులేని స్వాతంత్ర్య దృక్పథం అని తన కిష్టమే తెలుసుకున్నది

ఆ రాత్రికి, వారి సంభాషణ ఆటే పొగలేదు శ్రీనివాసరావు మాత్రం, “శేషం చేయగలను? శేషంయే పనికొస్తాను?” అనే తన మాటలూ ప్రక్కలకు సభూభావాల వెనుకొంటూ విడదొడిగినాడు

ఒక వారంరోజులు, ఉభయలూ, ఏమీ జరగవద్దే ఎట్లా ప్రవర్తించాలో, కలుసుకుంటే, ఇప్పుడు

తనకే ఆశ్చర్యం చేస్తున్నది

ఈ మధ్య మామయ్య మళ్ళీ ఉత్తరం రాశాడు. “ఈ ఉత్తరం అందినవంటి శేషమే రాకుంటే, శేషమయ్యలే వస్తున్నాను, నీ కల్లిన ఎందుకంత చూపు పెచ్చావు చెప్పు?”

శ్రీనివాసరావు, పెద్ద ద్రోహం చేస్తున్నట్లు తోచుకుంది సరోజినిని లేచివచ్చి, తన చాచావు కాపరం వెలిగించటం గొప్ప శ్రేయంగా తోచింది అప్పుడే కొన్ని తెలుసుకుంది తన ఈ కాపరంలో పడి!

ఆ చేత ప్రతికూలమైన పోటుచేయవలసిన సోపానాలవల్ల, శ్రీనివాసరావు కొంచెం అలస్థంగా ఇల్లు చేరుకున్నాడు చాచితోడు తెలుసుకున్నాడా పట్టుకున్నది

ఇల్లు చేరుకునేసరికి, ఇంటి తెలుపు తాళంకేసి ఉంది

సరోజిని, ఇట్లా, తనకు తెలివించా ఎన్నడూ ఇంతవరకు, బయటకు వెళ్లేలేదు

ఇతర సరోజిని చేసిన ఈ పని తన సుందెలో పెద్ద గాయం చేసింది

ఎక్కడికి వెళ్ళిఉంటుంది? ఆ రామచంద్రం గాడు వచ్చి తీసుకుపోలేదు కద!

తన తొలించినంతా అయింది చేసేదిలేక, తన విధిలో ఎదురుమాత్రా విలపద్దాడు ఇంకో పది నిమిషాలకే సరోజిని వచ్చింది

“వెళ్ళవది బహు సరిగా దొరకలేదు అడయారు వెళ్ళవచ్చేను.” అన్నది సరోజిని తాళంతీస్తూ,

“రామచంద్రం దగ్గిరా?” అన్నాడు తను పొంగివస్తున్న కోపం బలవంతా అనుకుంటూ.

“అయితే నాయంకాలం వచ్చి, వాడు ఉద్యోగం దొరికిందిన్నాడు. ఆర్థమమీద సంతకం చేయటానికి, కంపెనీ రమ్మన్నాడు. ఇంతలో బోయిందేముందని వెళ్ళాను. అక్కడనుంచి, వాళ్ళింటికి వెళ్ళాం” అన్నది సరోజిని ఏ మాత్రమూ తనకు ముగిసినా.

“ఏమిటా ఉద్యోగం?” అన్నాడు తన ఇంకా కోపంతో.

“ఆ ఉద్యోగానికీ, ఒక కేరంటూ లేదు ఉత్తరాలు రాయడం, మొదలైన చిన్న పనులన్నీ చేయాలి అంటే. నూరు రూపాయ లిస్తాను.” అన్నది సరోజిని గదిలోకి పోతూ

ఆమెనంట తనూ గదిలోకి వెళ్ళాడు

“ఏమీకు చాలా కోపం వచ్చినట్లుంది ఇంకలో ఏం ప్రమాదం జరిగిందనీ?” అన్నది సరోజిని, తన వేపు తిరిగి

“ఉద్యోగంలో, నీయం ప్రకారం చేరావు నువ్వు స్వతః క్రూరానికి నిజ్జు నేనేమనగలను? ఏమనటానికి నాకు మాట లేదు నీలో నేను చూశాననుకున్న స్వతంత్రం, ఈ విధంగా పరిణమిస్తుందని మాత్రం, నేనెఊహించే ఉన్నమాట వెస్తాను” అన్నాడు తన కొంత కనీతియ్యకుంటూ

“ఏమి రట్లా భావిస్తే, నేను మాత్రం ఏం చెప్పేది? ఈమాత్రం దానికి, ఆయన నన్ను ఎత్తుకు పోవటం లేదుకదా!” అన్నది సరోజిని

“దానికే ఇది నాంది” అన్నాడు తన తనకు తెలికుండా చవ్చన

8

రామచంద్రం పూర్తిగా తన్ను మోసం చేశాడనారి చాడు సరోజినిని కాస్తా తన్నుకుపోవాలనే యాహున్నా డన్నది స్పష్టంగా తెలుస్తూనే ఉన్నది. ఉద్యోగ మిప్పించినట్లు ముగ్య పెట్టినవాడు ఇంకా ఏదన్నా చేయగలడు కాని, తనకేం చేయాలి? ఎందుకు పనికొస్తున్నట్లు? సరోజినిని తన ఇంకగాభంగా ప్రేమిస్తున్న విషయం సరోజిని తెలిసా? ఆమె, తన్ను ఇన్నాట్లా ప్రేమించడంలేదా? ఎరుకు తెలుపు చూసుకోవాలి? నాగించిన నటనా? నా?

ఈ ఊరంలో, రామచంద్రంతో పోట్లాడగలిగే కత్తి తన కున్నదా? ఒక ఆడవానికోసం ఇద్దరు కుమ్యులూడకోవడం ఎంత నీడం? తన తన రింట్లో ఈ ఘటం ఏదో ఒక మామూలు నీనీమా కళలాగా పరిణమించటం ఎంత దురదృష్టం!

ఇక, సరోజిని, తనకు తీరికగా ఉన్నప్పుడల్లా కనిపించకపోవచ్చు. ఈ ఆలోచన కూడా స్వార్థంగానే ఉంది. సరోజిని కుట్టుకు స్వార్థంలేదనా!

స్వార్థరహితంగా ఎవడు మాత్రం ఏదనిచేసాడు? స్వార్థరహితంగా ఉండాలనుకొనటం కూడా ఎవరో అన్నట్లు, స్వార్థమే కాకుంటే మరేమిటి?

తెలరోజులు గడిచిస్తే రోజులన్నీ మామూలుగానే గడుస్తున్నాయి అయితే, తనకుమట్టుకు, ఈ తెలరోజులు చాలా దుర్భాలుగానే తోచిస్తే.

మామయ్య ఉత్తరానికి, తన ఏ సమాధానమూ ఇంకవరకూ ఇయ్యలేదు, మామయ్య ఎన్నడు తచ్చి పదాదో అనే వెంక ఒకటి తనకు వట్టుకుంది

సరోజిని రోజూ ‘ఆఫీసు’కి వెళుతున్నది ఒక్కొక్కరోజు ఆలస్యమయితే, రామచంద్రమే దిగలేదనాడు ఇది చూస్తూ ఊరుకొవటం తచ్చు, తన చేయగలిగే దీని కనిపించటం లేదు—రామచంద్రం పలకరిస్తే, తన పలకటంతచ్చు!

ఒక్కొక్కనాడు నీనీమా రాత్రి ఆట మానీ వచ్చేది సరోజిని—రామచంద్రంతోపాటు తన కిది మరీ కంటకంగా తోచేది సరోజిని పెద్ద ఎందుకు ఆక్కర్లేదన్నదో, తన స్వేచ్ఛకు పూర్తిగా అర్థమవుతున్నట్లున్నది

దినదినానికి ఎక్కువవుతున్న ఈ మనోవ్యభిచారం, ఇటువంటి జీవితం ఎన్నాళ్లు గడవటం? తన కోరిక ఇల్లా, సంపాదం ఉండాలనే కోరిక ఎంత పెబ్బుతిన్నదో ఇప్పుడు తెలుస్తున్నది సరోజినిని గుడ్డిగా లేవదీసుకువచ్చిన ఫలితం అనుభవిస్తున్నట్లు తోచసాగింది

సరోజినిలో కూడా కలిగిన మామ్రు తన కనిపెట్టకపోలేదు ఆమె ఇప్పుడు మునపటలే మాట్లాడటం లేదు, ఏదన్నా మాట్లాడితే, తన ఆఫీసు వ్యవహారాలు వెత్తుంది రామచంద్రం గొప్ప చూపుదయంగలవాడంటుంది మొదట్లో తననుకూడా అట్లా అనే ఉచ్చేసింది!

సరోజినిని అర్థం చేసుకొనటంలో గొప్ప పాద పాటు పడ్డట్లునించినది అసలు సరోజిని మనస్తత్వం ఏమిటో తనకు సరిగా అంకుపల్లలేదు తన్ను భర్త విడిచిపెట్టాడని చెప్పినప్పుడు, ఆ విషయం ఆనాడు తన పూర్తిగా విశ్వసించటంలోనే వచ్చులో కాలు వేశాననుకున్నాడు. భర్తను విడిచిపెట్టి, తన్ను మరగినట్లే, ఇప్పుడు తన్ను విడిచి, రామచంద్రుణ్ణా

మరగలోతున్నది. ఈ సరోజిని ఏ పురుషునితోనూ క్షిరంగా కావరం చేయలేదన్నమాట. ఏ ఇంగ్లండు లోనో, అమెరికాలోనో పుట్టవలసింది, తప్పిచారి ఈ దేశంలో పడింది! సరోజిని ముట్టమొడుగు తన్ను కలుసుకోవ్వచ్చును సరోజినిలో ఈ గుణం తమ చూడలేకపోవటం, తమ అజ్ఞానం, అమధనకూస్యత, కాదుంటే మరేమిటి?

అసలు, తనూ సరోజిని ప్రేమించుకొంటున్నట్టా లేదట్టా?

ప్రేమేమిటి ప్రేమ! అసలు ఎక్కడుంది ప్రేమ? అంతా మట్టిగడ్డ! తమకూ సరోజిని కిష్టం ఉంటున్నది ప్రేమ అనుకోదానికి నీలలేదు. తనూహించిన ప్రేమ అనేక విశ్వాసాలతోనూ, కార్యాలతోనూ కూడుకున్నది

ఇక్కడికి 'ఎవ్వరచు' స్వప్న చెప్పి, కలపు మీద చక్కగా ఇంటికి పోయి ఆ అరుంధతి నే పెళ్ళి చేసుకుంటే మంచిదిగా తోచింది శ్రీనివాసరావుకి.

ఏదో ఒకవాటి పొరపాటునల్ల తమ కాలం జారిందని ఒప్పుకొని, ఈ మరదలలోంచి, ఇప్పటికేనా కాలం తీసి కడుక్కోవటం బుద్ధిమంతుని లక్షణం!

"నే నోకసారి తొరికి పోయివస్తాను" అన్నాడు రజు

"అమ్మను తీసుకొస్తారా?" అన్నది సరోజిని

"ఎందుకూ? ఎక్కడుంటుంది తెన్నే?"

"ఏం? మనోపాటు ఉండదు?"

"బాగా చెప్పావు! నూ అమ్మ మన కర్మవహారం దింటే, ఉరిపోసేసుకుంటుంది!" అన్నాడు తమ కాస్త ఎత్తిపొడుపుగా

"ఏం! మనం మామూలు భార్య భర్తలల్లే ఉంటున్నామన్న సమ్యక్ం మీకు లేదా? నా కా సమ్యక్ముంది చిత్తమల్లర అభిప్రాయభేదాలు ఎంత వాళ్లకొన్నా వస్తాయి వాటికే మనసులో పెట్టుకొని, తోచినకాటికి నిర్ణయాలు చేసుకుంటూ ఉంటారా?"

మాటలలో ఎంత నేర్పు! ఈ నేర్పరితనానికే తమ ఇదివరకు మధ్యపడిపోయి చాటుదైవాడు కద! మళ్ళికా! తమ పనికొచ్చే చల్లదో ఋణాపు చేసుకో

వలసిన సమయం వచ్చిందనుకున్నాడు తమ.

"ఉచారా! మనం - మిశ్రాస్ నేనూ, మామూలు భార్యభర్తలల్లే ఉంటున్నాం సందేహ మేమిటి? మామూలు భర్తలు అంతా కూడా తమ భార్యల్ని ఇతరులతో నీసీమాలకు పెళ్ళినిస్తారు ఇష్టం వచ్చిన ఉద్యోగాలు చేసుకొనిస్తారు ఒక్కొక్క రాత్రి భార్యలు ఇంటికి రాకున్నా దినులపడరు" అన్నాడు తమ గుండెలో మంటంతా వెళ్ళుకున్నతూ

"నామీద మీకు ఉన్నటుంది ఇంత అనుమానం ఎందుకు పుట్టిందో అర్థం కావటం లేదు అసలు మొగాడి బుద్ధే ఇంత నేనా!"

"అడవాని బుద్ధికన్నా నా?"

"కనీసం నావంటి అడవి, తమకు న్యాయమైనదిని తోచింది చేస్తుంది"

"నిజమే ఆ చేస్తున్నపనివల్ల, తనతో సంబంధంగలవారికి ఏం వత్తం వస్తుందనిగానీ, ఏ బాగ వలబకుందనిగానీ కూడా నీ వంటిది ఆలోచించను"

"మాడండీ! మన వాదనకి అంతంటూ ఉండదు మీరు మిమ్మల్ని, నే నేమీ నమ్మి సమర్థించుకోటానికే ప్రయత్నిస్తాం ఎవరి విశ్వాసాలు నాళ్ళని నేను మిమ్మల్ని వివిధంగానూ అవ్యాయం చేయలేదని నా అంతఃకరణే చెబుతున్నది అసలు నేను ఎవరికల్లా కప్పే స్వభావం కలదాన్నికాను! నా మీద మీకున్న అనుమానాలకి ఆధారంలేదు కూడాను ఈమాట నేను చెప్పే మీరు సమ్యక్పోవచ్చును నమ్మించటానికి నేను ఎక్కువ శ్రమకూడా వదలు అటువంటి పనిలో నాకు విశ్వాసంలేదు మిమ్మల్ని నమ్మి నేను మీతో ఎట్లా ఉండగలుగుతున్నానో, అదేవిధంగా నమ్మి మీరునమ్మి, నాతో ఉండగలరనే విశ్వసించాను ఈ విశ్వాసంలో అర్థంలేదని మాత్రం ఋణాపు చేయకండి" అన్నది సరోజిని

మళ్లా ఎంత పసందైనమాటలు! ఎక్కడో నేర్పుకున్నట్టే మాట్లాడి ఇట్టే వింధించటానికి ప్రయత్నిస్తుంది సరోజిని! ఒకసారి మోసపోయి, ఇంతకు వచ్చింది!

సరిగ్గా ఆ తేకరాల్లే సరోజిని రానుచుండ్రంతో కలిసి, ఇంతి అటవీనీనూ చూసి ఏ ఒంటిగుంటా

ఇట్లు చేరింది నీనీహనుంచి వస్తున్నావని చెప్పింది గాని, నీనీహనే బోయింహో, రామచంద్రం ఇంటి నుంచే వస్తున్నావో వరమాత్ముడినేవాడు ఉంటే, వాడినే తెలియూరి ఈ వ్యవహారం ఇంక తమ భరించ రానిది ఎంత త్వరలోపాటు పెళ్ళిచేసుకొనివచ్చి వేరే యిల్లు చూడటంపై అంత నుంచిది ఇక ఈ సరోజిని తన బెంజూ కాదు తనకు భార్యగా ఒక స్త్రీ ఉండవలసిన అవసరం ఎంతేనా ఉన్నట్టు పోస్తున్నది అయినచే తనకు రాసిపెట్టి ఉంది అబ్బా తప్పుకుంది?

మర్నాడు శ్రీనివాసరావు ఊరికి బయల్దేరే నుండు తమ వస్తున్నట్టు మామయ్యకు తెలిస్తే మిచ్చాడు

9

వావావు ఏడాదిపాటు పట్నంలో గడిచి వచ్చాక, మళ్ళీ తల్లిని చూడగానే శ్రీనివాసరావు కళ్ళు చెమ్మగిలిస్తే

తమ చాలా కాలానికి తల్లిని, చూడగలిగానని కాదు తల్లి కళ్ళకన్నీ, ఘోరమైన అవసరం చేకా ననే పచ్చాల్తపంజరే తన కళ్ళు చెమ్మగిలిస్తట్టు తెలుసుకున్నాడు

స్త్రీషులలో అమలు పెద్దదానే, అందరికన్నూ తన మీదనే ఉన్నట్టు అనుమానం వేసింది. అంతా తన్ను దింతగా మృగాన్ని చూస్తున్నట్టు చూస్తున్నా రనీపించింది కేరంమీద లేచి, కేరంబా పాటు కున్నట్టునీపించింది

తన్ను చాలా సహజంగా చూసింది ఒక్క మామయ్యే! ఎంతోనా మాకుర్చివన్న మామయ్య!

“ఎవ్వడో ఒకప్పుడు ను దిట్టా తిరిగివస్తావని నాకు తెలిసినది! ఎన్నాళ్ళు కలెవుతేట్లావు?” అన్నాడు మామయ్య! ఆ మాటలకు తనకంతో నీస్స వేసింది!

“అటే లేదు వారం రోజులే, మళ్ళీ వెంటనే వెళ్ళటంపై, పత్రిక చెప్పింటుంది” అన్నాడు తమ అసలు పెళ్ళి సన్నాహాలు ఆ యింట్లో, కొంత కాలంపట్టి జరుగుతున్నట్టుగానే ఉంది! తమ రాక బటే తప్పేలా చేశారు!!

అయినచే తన్ను తప్పుకు తిరుగుతున్నది. ఇదే కల ఆ పిల్ల వాళ్ళు చేసింది! ఇదివరకు కనిపించని అందం ఇప్పుడు ఆ పిల్లలో తనకు కనిపిస్తున్నది! తనంటే అయినచే అసహ్యపడుతున్నావా? లేక పెళ్ళి సిగ్గా? కనీసం, అయినచేతనా తన్ను ప్రేమించ గలవా? తమ ఆవని చేయగలవా?

ఈ ఆలోచనలతోనే, ఆవాటి నాయంకాలం, తన ఏకాంత ప్రదేశానికి వెళ్ళాడు శ్రీనివాసరావు రెండు నందలకుదగ్గ, చిన్న రాతిమీద కూర్చొని, “నే నెందుకు వదిలిపెట్టాను?” అను కున్నాడు

ఈ పెళ్ళి చేసుకొని, సరోజిని భరతంవట్టారి సరోజిని గుండెలో మంటలు లేకత్తించారి అప్పు టికిగాని తనకు కాంతి అంటూ ఉండదు

తెల్లి పక్కం గానే బరిగిపోయింది

ఆమర్నానే తమ బయల్దేరారి కాని వెంటనే ఎళ్ళటాని! కొన్ని ఆటంకాలు ఏర్పడినై ఇంకొక వారం రోజులు కలెవు పొడిగించవలసినదైంది పత్రి కాధిపతి! పెద్ద ఉత్తరం రాగాడు శ్రీనివాసరావు - ఈ వారం గడిచాక, తప్పుక వస్తున్నావని

రెండు రోజులు గడిచాక, మాటాత్తుగా తనకు, సరోజిని రావిన ఉత్తరం అందింది ఇటువంటి దెబ్బదూ జరగదనుకొన్న తనకు, ఈ ఉత్తరం మళ్ళీ జుర్రోవ్వన తెచ్చిపెట్టింది

సరోజిని, చాలా టూక్ గా రాసింది

“మీ రెవ్వ డొస్తున్నాడు? ఇన్ని రోజులు ఎందు కుండిపోయానా? మీకోసం ఎదురుచూస్తూ వ్నాను నాకే పారపాటేమి! మీ రొచ్చినవెంటనే తెల్లి” ఆతిర్వాత మరి వదలలేకపోయానాడు తమ

తనలో కూడా కొంత పారపా టున్నట్టు పోయింది సరోజిని రావిన ఆ ముక్కలు తన్ను త్రిత్రంగా బాధపెట్టసాగాయి సరోజిని అటువంటి నిర్ణయానికి రాగలదని కూడా తమ తోసిందలేకపోయి నాడు తన్ను ఎంత సమ్యకాని ఉండకపోలే సరో జిని అట్లా రాస్తుంది! సరోజినిని ఎంత ద్వేషిం చాడు! తన అనుమానం అంతా అబద్ధమేనా?

ఈ తెల్లి తెనుకొవటంతో, మళ్ళీ పెద్ద పార

పాటులుపోయింది ఇప్పు డీ భార్యను ఏం చేయటం? ఎలా తీసుకువెళ్లటం? ఏం చేయాలి? ఏం చేయగలను? ఎందుకు పనికొస్తాను? తన్ను కంటాణి ప్రక్కలు మర్చి ప్రక్కకుం!

ఇప్పుడు సరోజిని! సమాధానం రాయవలసిన భార్యకు ఒకటి ఉంది ఏమని సమాధానం రాయటం? ఉన్నదన్నట్టు రానీలే?

పెళ్లి మూడోనాటి రాత్రి, ఆరుంధరిని గదిలో కలుసుకొన్నప్పుడు, శ్రీనివాసరావు,

“అరుంధతి! నువ్వు నన్ను తమించవలసి ఉంటుంది!” అన్నాడు

అరుంధతి దిక్కుపోయింది!

భార్యను పక్కను కూర్చోపెట్టుకొని, తను చేసిన పొరపాటేమిట! పూసబద్ధివట్టు చెప్పాడు శ్రీనివాసరావు.

“నన్ను చేయమంటావు చెప్ప! నా ప్రాణం నీ జీవితంలో నీవు ముఖంలేకుండా చేస్తున్నాను మామూలుమామూలు” అన్నాడు

“మీ రక్కడుంటే అక్కడే నేనూనూ మీతోపాటే తీసుకొనిపోండి” అన్నది అరుంధతి

చరిత్రకల కథలు బొత్తిగా అబద్ధాలు కావని పించింది తనకు

మర్నాడు శ్రీనివాసరావు సరోజిని! ఉత్తరం రాగాడు

“సరోజిని! నువ్వు నన్ను తమిస్తావనే నమ్మకంతో నీకి సంగతి చెప్పటాని! పాపానించాను నీ ఉత్తరం అందింది నిన్ను అనభవంగా అనుమానించిన పాపం నన్ను చుట్టుకుంటుందిలే ఆ పాప ఫలం అనుభవించవలసింది నేనే నీమీద అనుమానంతో ఆ భాగధరించలేక నేను పెళ్లిచేసేమనిపిస్తాను అందుకే వచ్చాను కూడాను నువ్వు తమించి మా ఇద్దరినీ స్వీకరించగలవకే నమ్మకంతోనే, మరో నాలుగురోజులలో వస్తున్నాం. అన్యకొన్నాల్నిక్కడే ఉంటుంది”

10

శ్రీనివాసరావు భార్యననుకున్నట్లు చేయవలసింది ఇంటి తలుపులు తొలగావేసి ఉన్నాయి.

కొంతం ఉపాసించుకునేలోతగానే పట్నంకి వాళ్ళు తొలగా వెని తెచ్చి ఇచ్చారు.

“అమ్మగారు ఏదో ఊరికిపోయినారండి” అని సమాధానం కూడా వచ్చింది.

సరోజిని, ఏ ఊరికి వెళ్ళిఉంటుంది అనుకుంటూనే తాళంతిసి లోని! ప్రతేళించాడు శ్రీనివాసరావు అరుంధతి కూడా లోని! వెళ్లింది బండి వాడు సామాను తెచ్చి వత్తాడు

ఏడుగుగా గదిలో మంచమీద కనిపిస్తూనే ఒక కవరు ఉంది అది సరోజిని రాసిపెట్టిన ఉత్తరం

వలకున్న కళ్ళతో ఆ ఉత్తరంతిసి శ్రీనివాసరావు చదువుకున్నాడు

“శ్రీనివాసరావుగారు! మిమ్మల్ని ఇట్లానే పేరుపెట్టి పిలవాలనిపిస్తున్నది మీ రింత ద్రోహాని! తలపడతా రుక్మిణీదంటే నమ్మండి మీ ఉత్తరం అందకమునుకే మీ ప్రతికూల ఫీటులో కనుక్కంటే చెప్పారు మీ పెళ్ళి పుణ్యం మానాను అక్కడ నాకు కూడా ఒక పుణ్యం వంపటాని! మీకు ముఖం ఎట్లా చెల్లుతుంది మరీ? నేను తెలిసి, మీకు ఎటువంటి అన్యాయమూ చేయలేదు అందుకు నా అంతకరణే నాకీ అని రెండో పారి చెప్తున్నాను నాకు రామదండ్రంగారికి ఏదో సంబంధం ఉన్నట్టు మీరు ఉపాసించి, పాపం చాలా భాగవద్దారు మిమ్మల్ని నేను నమ్మించలేక పోయినాను కనీ తీర్పుకోదాని! వెళ్ళి, వాతో చెప్పకుండా పెళ్ళిచేసుకున్నాడు ఇక మీకు నాకు పాపగడనే మాటేగా!

“మీరు వెళ్ళిపోయారు మీకోసం నేనెంత భాగవద్దానో, ఆ భాగలోనే, నా నిశ్వాసలను కూడా లక్ష్యంచేయక, మనం పెళ్ళిచేసుకుందామని, ఎట్లా రాగానో, తిలుచుకుంటే నాకే అక్కర్యం చేస్తుంది! నైగా మీరు తమించుకున్నారు! నే నిటువంటిది తమించలేను! కొన్నాళ్ళపాటు, ఒక గొప్ప కథకుడి! స్నేహం, పాపార్యం, పాప గరిగావని నా జీవితాంతం జ్ఞాపకం ఉండుకుంటాను అంది.

“రామదండ్రంగార్ని మీరు అంత అనుమా

నించవలసిన కాలం పోయింది. మీమీద నాకు ఉండిన విమర్శలతో, అ తేజస్వీ అయిన గుండె గాయపరిచాను కూడాను అయినను మాటల్లాగా ధిర్మీ బదిలీ అయింది నన్ను తమకు వచ్చినలో అని పైంటుగా రమ్యున్నార యాశువంద బిస్తారుట ఇక ఇక్కడి నాకేమింది? వారినింట పోతున్నాను.

“నాద్యమెవర త్వరలో నన్ను మరిచిపోలే, మీరు ముందుకొస్తారు ఇక నా కథకూడా పూర్తి అయినట్లే! మీరు కథకులు గనక, మీ పత్రికలో చక్కని ‘వీరియలో’ రాయండి, నాలో కానీ పంపుకూ ఉండండి. ఇక నా కోరిక

“మీ భార్య అయింధరికి నా దీవనం చెప్పండి ఇట్లు—నలోజింది—”

క్రినివాసరావు కాళ్లు కేలిపోవటం ప్రారంభించి

అతను మంచంమీద, ఉన్నతకోంగా జూల వచ్చాడు

“ఏమిందీ! ఏం జరిగింది?” అన్నది అయింధరి ఏదీ అర్థంకాక

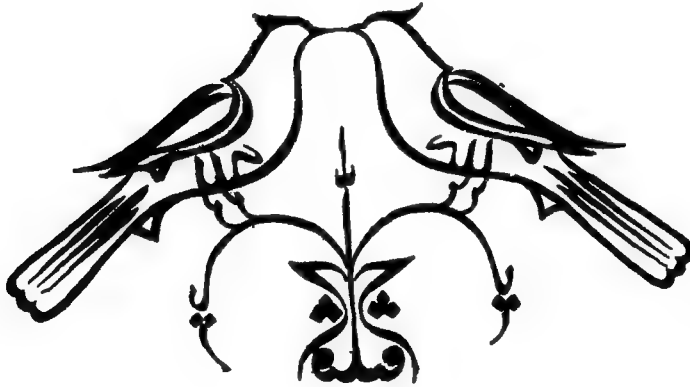
“అయింధరి!” అన్నాడు తను ఆమెను దగ్గరగా తీసుకొని

క్రినివాసరావు కళ్లలో, నీళ్లు ఎందుకు తిరుగు తున్నాయో అర్థంకాని అయింధరి - తన పైట కొంగుతో, అతని కళ్లు తుడిచింది

కానీపు పోయాక,

“అయింధరి! నిన్ను అవ్వాయిం చేశావా?” అన్నాడు క్రినివాసరావు

ఈ ప్రశ్న తన అత్మపరీక్షలోంచి వచ్చినదే అని మాత్రం, ఆ క్షణంగా క్రినివాసరావుకి తట్టలేదు

కృష్ణమాచార్య వచనములు*

శ్రీ శిష్యావజ్ఞుల కోదండరామయ్య

శ్రీ గురుకం పశుశేషతకతార్థి అంతిమభాగంలో
తిరుపతి! సమీప ప్రాంతాలలో ఒక పెద్ద
విప్లవం జరిగింది దుండగింద్రైవ మహమ్మ
దీయులు కొండలు చెలరేగి ఆ ప్రాంతాల్లో అనేక
అత్యాచారాలు చేశారు గ్రామాలు దోచుకున్నారు
దేవాలయాలు వడగొట్టారు దారి దోపిడీలు సాగిం
చారు ఇంకా ఎన్నో ఎన్నో చేశారు అప్పుడు తన
చుట్టుపట్టుల్లో వుంటే ప్రజల సంరక్షణం యిత్య
తన శ్రమి కావట్టుపట్టుగా రాయితీమర్లే కదలకండా
మెదలకండా వుంటే శ్రీ సంకటేశ్వరస్వామిని ఆ
ప్రాంతాల్లో ఆ విప్లవకాలంలో వుండిన ఒక అజ్ఞాత
కవి కడుపుమండి కోపం పట్టలేక బాగా ఘాటు
గానే దుయ్యబట్టుకూ ఒక్క కళకం రాశాడు.
దానికి † “శ్రుతసంహర కళకం” అని పేరు అందు
లోనిది యీ పద్యం చూడండి—

“కటకేంద్ర మామరి కాగిటిలో జక్కె
జెళ్ళిక్ల స్వామి చేతిగాదు
కృష్ణమాచార్య సంకీర్తనలు జొక్కె
సింహాద్రి యిప్పుడు చేతిగాదు
కవ్యంపుగొంప సంభర్తడోద్దరి దక్కె
శ్రీ జూర్యబాధని చేతిగాదు
సాంఖ్యగొంపని బాలజడి శిరియూడు ముక్కె
శిన్నమల్లెనని చేతిగాదు
పవన జవన నిరాఘాట యవనఘోట
హరణ జయధాటి మీచేత నానె మేటి

* ‘తాళపత్ర గ్రంథాలు’ అను శీర్షికను చూడ
రాకు రేడియోకేంద్రముండి ప్రచారము చేసిన
ప్రసంగమును తెలిచి వాసివది.

† శ్రీ సంకటేశ్వర ప్రాచ్య పరికోధనాల
మువారి ప్రకటించిన ‘శ్రీ సంకటేశ్వర బహు
కృతులు’ అను గ్రంథమున ముద్రితము.

చౌడు ఒకసన్న జాకు మేల పరాకు
శ్రీతు సంహర! సంకటాదల విహర!

ఈ పద్యంలో కృష్ణమాచార్యులనే ఒక భక్తుడు
సంకీర్తనలు పాడి సింహాద్రి పరసింహస్వామిని
చొక్కెంపశేనీవా డిశే విషయం ఒకటి పేర్కొన
బడింది

ఇంకొక్క యింకా పూర్వంలో పశునాశన కతార్థి
నాడైన తాళ్ళపాక చిన్నప్పకూడా యీ కృష్ణమా
చార్యులను తెంతు మూడు పూర్ణాల్లో పేర్కొన్నాడు
తాళ్ళపాక అన్నమయ్య ‘శ్చింగార మంజరి’ అనే
గ్రంథం రచించి శ్రీ సంకటేశ్వరస్వామివారికి సమ
ర్పించగా అయన అన్నమయ్యలో యిలా అన్నాడట!

“ఆడుచు పరకనూ కన్నలజ్లోల
పాడెగ నా డెల్ల బసిల్లి నైతి
నా కృష్ణమాచార్య విధ్యాత్మనిమలి
రాక గొన్నాను విరక్తుండ నైతి
జగతి నీశ్చింగార సంకీర్తనముల
కగపడి మంచిప్రాణులు పాడె నైతి”

అన్నమాచార్య పరీత్రము

కృష్ణమాచార్యులు పాడిన అధ్యాత్మసంకీర్తన
ములను లిసి సంకటేశ్వరస్వామియంతరాదు విరక్తుడయి
నాడట! కృష్ణమాచార్యుల సంకీర్తనల యోగ్యత
అలాంటిది!

చిన్నప్ప తన పరమయోగి విలాసంలో—

‘వేదంబు దెనుగు గావించి సంహర

భేదంబు మాన్విన కృష్ణమాచార్యు’

నని యీ కృష్ణమాచార్యులను ప్రశంసించినాడు
ఇతర సంకీర్తనల సందయం తెలుగు వేదం! అతడం
దడుపులే సంహరభేదం పోలగుతుంది!

ఇలాంటి ప్రకృతి గడించిన కృష్ణమాచార్యు
లనుగురించి, అతడు రచించిన సంకీర్తనములగురించి

తెలుగుకోవాని యెఱిగి! భుక్త్యాం భుక్తుః ?
ఉత్సాహం అంటూ కలిగిం త ర వా త పరీక్షను
యెప్పుడూ వట్టి నే బోగు మదరాసు ప్రాచ్యరిఖిత
భుక్తభాండాగారంలో 'కృష్ణమూచార్యవచనము'
అనే పేరుతో ఒక గ్రంథం వుంది ఆ ఒక్కగ్రం
థానికి ఆ భాండాగారంలో చూడవలయు లభిస్తు
న్నాయి అందులో రెండువ్రతులు ఒకటి మార్కెట్,
మరొకటి వానికి భుక్తి! ఇంకాక షేర్మొచ్చు
కృష్ణమూచార్యులు రచించిన సంకీర్తనల సంకలన
గ్రంథమే అది మదరాసులో మాత్రమే కాక
యీ గ్రంథమే తింజావూరు నరసింహులు
లైబ్రరీలో కూడా వున్నది అయితే ఆంగ్ల నిర్వ
చివ్యాలయంవారు ప్రకటించిన అక్కడిగ్రంథముల
శీట్రాసులో సీరి పేరు 'విష్ణుశాసునకీర్తనము' అని
వున్నది షేరయితే వేరుగావుంది కాని అందులోని
విషయముతో యిది శీట్రాసు తయారు చేసినవారు
గ్రంథాన్ని సరిగా సర్టిఫికేషన్లకు యేర్ప
డిన ప్రమాదం అది! ఎలా అయితే నేం ప్రస్తుతం
యీ గ్రంథానికి వాణిజ్యవ్రతులు లభిస్తున్నవని
చెప్పవచ్చు

ఆంగ్ల వాణిజ్యంలో ఆపూర్వమునకే యీ
గ్రంథానికి వున్న విలువ యొంటిన్ నిర్ణయించే
ముందు యీ గ్రంథానికి కర్త యయిన కృష్ణమూచా
ర్యులకాలం చూచి తెలుసుకోవడం ఆవశ్యకం
ఏగ్రంథంయొక్క యోగ్యతైవా ఆగ్రంథం చలన
కాలంవినా కూడా కొంతవరకు ఆధారపడి వుంటుం
దని చెప్పడం తప్పకాదు

వికళిలా నగరవృత్తాంతం అని ప్రాచ్య రిఖిత
భుక్తకాలంలోనే మరొకగ్రంథం వుంది అందులో
కృష్ణమూచార్యులను గురించి ఒక వింతకథ వుంది
కృష్ణమూచార్యుల మహిమార్థాన్ని మాత్రమే కాక
ఆ కథ అరచికాలాన్ని కూడా కొంత అన్వేషం గానే
అయినా తెలుపుతూ వుంది ఆకథ యిది!

శుభరేయిక్కాదు సంతోషము గ్రామంబున
కృష్ణమూచార్యుల తమ్ముడు ఆనంతాచార్యులు రజక
స్త్రితో కూడంగా అరజకుడు యెడరిని పొడిచితి
మృతంబైరి అప్పరిని ప్రయయాకూడనిగతో కూడా
షకురిగిగ్గు యీ విప్రులు మోయకుండిరి అది విని
కృష్ణమూచార్యులు తన ముదిరివారిం చివాను దేవమూర్తి

5

నికీర్తించిన ఆ కవలలు తనకుతానే కావలెనునకు నడ
చుటయు యిదిగని సకలజనంబులు విప్రులు యేతెంచి
కృష్ణమూచార్యుల పాదంబులకుం బ్రహ్మిణి కూ యేస
రాధంబులు మేదియింపు మనటయు ఆయెయ్య కాకు
రాగ ద్వందములు లేవు విను నరతు వడకుటయు
యా వార్త ప్రతాపరుద్రుండు చారులతలన తెరింగి
కృష్ణమూచార్యుల రావించి పూజించి వికళిలానగరి
శిసులు వాళ్ళోభాగంబున యాచి గ్రామంబున అధి
కారంబు, యొక్క పూరు ఆగ్రహారంబు, గా వొసంగి
అనుభులయు కృష్ణమూచార్యులు సంతోషు ప్రవేశించి
కల్లతవంబు పుట్టుటనేనీ కల్లారను గ్రామంబు గట్టి
కోట పుట్టుటయు మూడు వరుసంబులు అధికారంబు
దేశం గ్రామంబుల గల్ల వదారంబు వచ్చించి తామ్ర
పత్రికలు సేయించి యా పత్రికమీద తారచియించిన
చాక్కుక్ష గ్రంథము లిఖించి అది కేటంబునై
వచ్చుకొని క్రితంగంబునక కొరింకు మహాస్థానించిన
కొందిరు ధూర్జులు గూడి యా రాగా సముఖంబున
బోయి కృష్ణమూచార్యులని విను అధికారంబు
యచ్చిన గ్రామంబుల పదార్థంబు వచ్చించి తామ్ర
పత్రికలు సేయించి క్రితంగంబునకుం గొనిపోవుచు
వచ్చు అని యెరిగించిన ప్రతాపరుద్రుండు విని
యతంకు మహాత్ముండు యతనికి యేది యిచ్చునా
వాకు అదియె యిచ్చంబు అని పూరకుండుటయు ఆ
వార్త యిచ్చునలచే కృష్ణమూచార్యులు విని పూరిక
పోయిన మూర్త్యంబు విని రాజసముఖంబునకు యేతెంచి
యా వై గ్రామంబుల వరుసల్రయంబునకు లెక్క విని
పించి, అప్పుడు మూడులక్షల వరహాలు ఆయ నవన,
కృష్ణమూచార్యుల తన మనంబున వాకుచేవు వారా
ధించి తక్కు వరసంబు రచియించిన మెచ్చి యేక
ళిలానగరింబున కనకవృష్టి కురువులయు యిది గని
ప్రతాపరుద్రుండును, ఆ పరిజనంబులమ్ము కృష్ణమూ
చార్యుల పూజించిన వారిచే నిర్మిం కృష్ణమూచా
ర్యులు క్రితంగంబున కరుణయు"

వికళిలానగర వృత్తాంతము

'వికళిలానగర వృత్తాంతం'లోని యీ విషయం
వల్ల కృష్ణమూచార్యులు కౌశీయ పరకర్తి అయిన
రెండవ ప్రతాపరుద్రుడి కాలంలో వుండినట్లు మనకు
తెలియవస్తున్నది. కృష్ణమూచార్యులు వదమూడో

వాడు. 'అ బ్రాహ్మణుడేవో నా శేషుడని' అని రామానుజులన్నాడు ఈ విషయం రాత్రి స్వామిలో చెప్పేసరికి 'అచార్యులైన ఒక్క రామానుజులకి తప్ప తక్కినవాళ్ళ కెవళ్ళి వినిపించాడు అందువల్ల జటిలేదుమాత్రం చెప్ప' అన్నాడు స్వామి మరువాడు అలాగే చేశాడు రామానుజులు ఏమీ చెప్పక పూరకే వుండినాడు నిరుత్సాహంతో, నిరాశతో ఆ విషయం ఆరాత్రి స్వామిలో చెప్పేసరికి 'కృష్ణవాసుడు వచ్చి యున్నాడని విన్నవించుకో' అప్పుడు నీకు దర్శనం లభిస్తుంది' అన్నాడు కృష్ణమాచార్యులు అలాగే చేసి రామానుజులకు దర్శించినాడు రామానుజులు అతణ్ణి అదరించి 'నీవు యొక్క జే మాకు ప్రతినిధిగా వుండి విశిష్టమైన మతప్రచారం చేయవలసింది' అని వ్రువజేసింది దీగ్విజయయాత్రకు శిష్యులతో కూడా బయలుదేరి పోయాడు'—

ఇది కథ మహాహరమయిన యీ కథవంతుల కృష్ణమాచార్యులు రామానుజులకు సమకాలికులని తెలుస్తున్నది అయితే యిది యథార్థం కావోదదు ఆంధ్రదేశంలో గొప్ప గాయకుడినీ, మహాభక్తుడనీ పేరుపొందిన కృష్ణమాచార్యులను — రామానుజుల వారికి దాసుడిగా తోడ్కొని రామానుజుల ప్రభావానికి మును గొప్పగా చెప్పుకోవడానికి తగినట్లుగా యీ కథ రామానుజ మహామయాలులచే కల్పించ బడినట్లుగా తోస్తున్నది ఈ కథ నిజమయితే కృష్ణమాచార్యుల రింతకంటే మునపటివాడు కావలసి వచ్చును ఏకశిలావగర వృత్తాంతం అనే గ్రంథాన్ని బట్టి యితడు కాకతీయ చక్రవర్తి అయిన రెండవ ప్రతాపరుద్రుని కాలంలోవాడుగ విశ్వయించుకొన వలసి వున్నది

ఆంధ్రవాఙ్మయంలో యీ కృష్ణమాచార్య వచనములకు ఒక విశిష్టమయిన యోగ్యత, స్థానమూ వున్నది తెలుగువాఙ్మయం యందుమించు సంస్కృత వాఙ్మయాన్ని బట్టి వ్రుదినే అయినప్పటికీ తెలుగులో తొలికాలంలో గద్యరచన సమీకృతమైన చంపూ కావ్యాకరే వెలసినది యింకా నిర్వచకంగా కావ్యాలు రావడం ఒక ఘటకం అకాలంలో పరిగణింపబడింది. సంస్కృతంలో

*వచన విశేషములకు గూర్చిన వివరములకు ప్రత్యేక పేర్లైన వచనముల నీటి మామనది

కాదంటే, చక్కమూర చరిత్రవంటి గద్య కావ్యాలు వున్నా తెలుగులో ఆ చక్కమూరచరిత్ర కూడా పద్యకావ్యంగా అనువదించబడింది 'గద్యం కవిసాంవికమం వదంతి' అనేవామని తెలుగుకవులు పాటించలేదేమో అనిపిస్తుంది ఎంతవరకంటే విభులములయిన రాజవంశవర్తనలలోనో, పెద్దకథలని అల్లంకలో సంగ్రహించకలసి వచ్చినప్పడో, పద్యానికే పద్యానికే, కథకే అతుకు అతకవలసివచ్చి నవ్వుడో యెప్పడో సకృత్తుగా తెలుగుకావ్యాల్లో వదనాన్ని ఒకపాధనంగా మార్చుకు తెలుగుకవులు వుపయోగించుకొన్నారు తప్ప తెలుగులో వదనరచనకూడా కవిత్వమే అని వారు భావించలేదు గద్యంమీద మనకవులకి అటువంటిభావం వుండవట్టే యింక విందు పడు చేతన కళాధివాకా తెలుగులో నిగర మయిన వచన కావ్యాలు అతరించలేదు అలాంటి దశలో యీ 'కృష్ణమాచార్యవచనములు' పదమూడవ శతాబ్దంలో రచింపబడిన తొలి వచనగ్రంథం కావడం ఒక విశేషం కాదామట! ఆనుభూతితో నాకళభావపు వ్రేలపోయినా వచనకావ్యాలు కుండవలసిన లక్షణాలన్నీ యిందులో వుండక పోయినా, అతి ప్రాచీనకాలంలో అంటే పదునేడవ శతాబ్దికి పూర్వం తెలుగులో ప్రత్యేకమయిన వచన కావ్యాకరే లేవని అనుకునే దశలో అంత కింతా వాలుకుండల యెండనాడు లసిన తొలి తెలుగు వచనరచన యిది కావడం దీని కొక విశిష్టత!

*వృత్త గంధి, తాళగంధి, మార్గిక అనేవచన విశేషాల్లో యిది మార్గిక అనే వచనవిశేషానికే చెందివరచన తాళపాక తిరుపంగళనాథుడు 'సంకీర్తనలక్షణం' అనే గ్రంథంలో—

“ధర గృహారాధ్యుడిక
పరికల్పితవదము తాళబంధర్పణం
విరహితమై చూడఁబొం
బరసు నవిద్యుత్ నామభాసిత మునుచుకొన

కృష్ణమాచార్యులు 'చాతుర్లక్ష సంకీర్తనములు' రచించినట్లుగానూ వాటివంతా తాళపాకవారి రచనములు తెక్కింప బడినట్లుగానీ రాగిరేకులపై తెక్కించినట్లుగానూ పాత వ్రాతలవల్ల మనకు తెలియకస్తూ వున్నా ఆ రచనలన్నీ మనకు యిప్పుడు దొరకడం

లేదు. భిక్షువులయిన ప్రతులలోని అన్ని కథ చాలా కలిసిలే అంతా కొన్ని పదాల లెక్కకంటే మించవు. ఈ కథనాలను 'సింహాగిరి సరహరికవచము' లనేపేరునూడా వ్యవహారంలో వ్రుది ఇందులోని ఒక్కొక్క కవచనం కవచట 'సింహాగిరి సరహరి' సంబోధనం వ్రుంపించుట దీని కావేరు కలిగిందన వచ్చు మచ్చుకి ఒక్క కవచనం—

“జేవా! పదికొట్ల యజ్ఞాదిక్రతువులు నడ పంగా నేమి, తొమ్మిదికొట్ల తులాభారంబులు తూకంగా నేమి, యెనిమిదికొట్ల కువర్తదానంబులు నేయంగా నేమి, యేకకొట్ల గోదానంబులు నేయంగా నేమి, అయిదుకొట్ల గుహదానంబులు నేయంగా నేమి, అయిదుకొట్ల కన్యాదానంబులు నేయంగా నేమి, నాలుగుకొట్ల వస్త్రదానంబులు నేయంగా నేమి, మూడుకొట్ల సత్యోదిక్రతుంబులు నేయంగా నేమి, రెండుకొట్ల అన్నదానంబులు నేయంగా నేమి, కొట్ల స్నానంబులు నేయంగా నేమి, జేవా! మీ నామోచ్చారణంబు నేయక పదికొట్ల యజ్ఞాదిక్రతువులు నడపిన గోత్రంబునకు విలువెల్లా యోగులయ్యెను జేవా మీ నామోచ్చారణంబు నేయక తొమ్మిది కొట్ల తులాభారంబులు తూగిన గుహ్యోద్యమంబు యను పుర కగను ఎనిమిదికొట్ల కువర్తదానంబులు నేసిన కక్షంబు పసిడికొండెమీది యన్నంబుల కన్నెంతాను జేవా! మీ నామోచ్చారణంబు నేయక యేకకొట్ల గోదానంబులు నేసిన కార్తవీర్యంబునకు గోహత్య బ్రహ్మహత్యపాతకంబుల బొందెన జేవా! మీ నామోచ్చారణంబు నేయక యాఱుకొట్ల గుహదానం బులు నేసిన లలి విష్ణుపాదంబున పాతాళంబున కగను జేవా! మీ నామోచ్చారణంబు నేయక అయిదుకొట్ల కన్యాదానంబులు నేసిన ధ్రువుంబు కాశీ శ్రాంతంబున బుడ్రంబు చేలయెంట్ల భిక్షం చెల్లెను జేవా! మీ నామోచ్చారణంబు నేయక నాలుగుకొట్ల వస్త్రదానంబు నేసిన మార్కంజే యంబు మరిసీసం డెయ్యెను జేవా! మీ నామోచ్చారణంబు నేయక మూడుకొట్ల సత్యోదిక్రతుంబులు

నడపించిన హరిశ్చంద్రంబు మలహానుది యంట గాను కానెను జేవా! మీ నామోచ్చారణంబు నేయక రెండుకొట్ల యన్నదానంబులు నేసిన ధర్మ బాంబు యనుపురి తొంగిమానెను జేవా! మీ నామోచ్చారణంబు నేయక కొట్ల స్నానంబులు నేసిన కుమారస్వామి కోరిక సిద్ధింప దాయెను జేవా! మీ నామోచ్చారణంబు నేసిన ప్రక్షాద, వారద, పుంపరిక, వ్యాధి, కళ, కానక, భిక్షు, చాల్మర్య, దుక్కొండ, అద్దవ, లలి, విభీషణ, భృగు, గాంధారి, అహూగ, విదురాదులను పరమ భాగవతోక్తిమలు నారాయణ స్మరణలన గృత్యులైరి గావున యతి రామామహిమని పరంవాతారు అనానపతీయైన సింహాగిరి సరహరి నమోహనా దయూనిధి”

మదరాసులోని ప్రాచ్యరిభిర పుస్తక భాండా గారలలోనూ, తంజావూరు సర్వశిష్యులూ టైబ్రరీ లోనూ, పుష్కయీ కవచముల కొక క్రమంలో నేక రించి ప్రకటనమునకై సంప్రదించి వ్రుంచినాను తెలుగు వాఙ్మయంలో నెలసిన తొలికవచనంబు కావ డమే దీనికున్న విశిష్టమొగ్గుత! అలాటి తొలితెలుగు కవచ రచన ప్రకటింపబడాలనే కుతూహలమే నా పరిశ్రమకే కానింబు విషయద్వైతో రచనాద్వైతో దీనికున్న విలువయిలాంటిదైనా తొలికవచకావ్యంగా దీనికున్న విలువని యెవరూ కాదనలేరు గౌరవనము లకు కరతయున కృష్ణమూచార్యులను సురించి ఆ ప్రతు లలో యింతా రెండుకథలున్నాయి అని దుచియైన వ్యాకహరికభాషలో వ్రాయబడివున్నది కృష్ణమూచా ర్యుల మహిమాదికము విది చేర్కొంటున్నది ఆ ప్రతులలోని కథలను రెంటిని దిగుక ప్రకటిస్తున్నాను,

* “జేవా! శ్రీకృష్ణమూచార్యులు తిరుమగి తిరు మాళ్లంబులు సరియించి యేకపదలంబులు దండెయ్యు తాళంబులు పైతశాధులు(?)సరియించి యుదరమంబు శ్రీకులసి కవచాలికలు నిధియించి మలహాగంగాను యొకశిలానగరంబునకు విధింప (విధియంబు) సంకీర్తనలు పాడుదున్ను రాగాను, యొక కంపాల భిక్షంబు ముక్తిం బొందిన యతిని కైసరితి ఆతనినెంబు సమాగమనంబు శేయంబోవును కృష్ణమూచార్యుల జాడగది విమానంబు దిగిచ్చి తిసరు పుణ్యలోకంబులు గలిగెనది సుదరుకు యెరింగి సాక్షుంబు దండెములు సకు

* ఈ కథ మదరాసు ప్రాచ్యరిభిర పుస్తక భాండాగారమున R 206 అను సంఖ్యతో నున్న ప్రతీతినిది

ద్వీపంబున ఆ తొలక కృష్ణమాచార్యులు పాదగని
యేనుడుచున్నాడు దేవా! ఆ తొలక పసుపుచీర,
పసుపు రవిక, వొడివియ్యం, కాసకోప్పున పువ్వుల
మాలికలుట, యొకచేత పువ్వులబంతి, యొకచేత
నిమ్మపండు పట్టుకొనియున్న తొలక జూచి యీ
తొలక సతురై పెండ్లిమాతుని భావించి దీర్ఘాయు
వృంతురాలవు గావె. చాల ముత్తైదువకనము చేసి
వల్లది కడుపున వర్తిల్లనే పిన్నపాపా యని దీనించినను
ఆ తొలక కలల నవ్వుచు దేవా! తన కక్కడి దీర్ఘా
యువ్యంబు తన కక్కడి ముత్తైదువకనంబు తన
పెనిమిటి యవ్వకు ముక్తిపొందినాడు నిండు
ప్రాణంబులు తన పెనిమిటికి అర్పించబోవుచున్న
వాన దేవ! నా కక్కడి వరం బొసంగితిరి మీ
వాక్యములు శల్లలు గావచ్చును దేవా! మీరు పదు
నొకంబున యెవరొకంబు గమక అంటేను అప్పుడు
కృష్ణమాచార్యులు పరమ దయాధునియై 'అయ్యో
పురే పింబాద్రవ్యం' మీ వాసుని వాక్యంబులు
కల్లలు అయిరిను యీ శిష్యులకు హస్తంబులు చేసె
దరు అది నీకు భోగ్యంబు దేవా! చాతుర్వక్యగ్రంథ
సంకీర్తనలు కేయ దీమిటికి నీవు నా కేమిటికి? నేను
నీ కేమిటికి? యీ ప్రాణంబులు నా కేమిటికి?
అయినా వీరద్రవ్యపుండగాన ఆ కేవలకవనం బోయి
ఓరీ! యీ కేవల యిక్కడ దిండుంచవిన ఓరీ ఇట్టివా
సరినాదా! సవాళివుని కొలుపుకుం బోయిన ప్రాణ
ములు బ్రహ్మదులకమా తిరుగా పంపుమనేటండుకు?
అన్నంతలో మోరీ! నే నెటువలె ఇట్టిదాసరివా
డను ఈశ్వరునిపేరిటి లింగమున్ను, శ్రీమన్నారాయ
ణుని పేరిటి పాదప్రణామమున్ను రెండున్ను యొక్క
సమముగా పూజించ నేరక యీశ్వరుండు చల్లగా
యుంపగాను యీశ్వరునిపేరిటి లింగమును
బొందినో పెట్టుడి పంచమహాపాతములు మీరు గాన
మోరీ మీ కొ సంత ఈ కేవలము ప్రాణములు
రక్షించెద ననిన యితండు కంచిలోవలన బొందులు
ముందెంబులకు తలలు త్రిట్టం బాదిన మహాత్ములకు
గాదా యని అకేవలము ధూమపైదించి వాడు కడకుం
బొలంగిరి అప్పుడు తన శ్రీహస్తీర్థంబు అతనిపై
చిలికించి నుడుకు తిరుగుట శ్రీహస్తీర్థంబులు ధరియించి
చాతుర్వక్యగ్రంథ సంకీర్తనంబు యేకచిత్తంబున
వరధ్యానము లేక సంకీర్తనలు కేయంగాను అక్కడ

బ్రహ్మదులకున్ను, చిత్రసప్తాదులకున్ను కళా
రంబులై తాకంగాను వాడు నివ (చ) రచి (కి) నానిని
కడకుంబోయి ఆ సవాళివుని! యేనుని కందినంబునీయు
చున్నాడు దేవా! ఓ శ్రీ జగద్గురీ! లోకరక్షక
ఓ సద్గు దయాపర, ఓ అధిలాండలోటి బ్రహ్మాండ
నాయక! యీ పార్వతీ మనోహర! ఓ రాజపర
మేక్వరా! కలియుగంబులను యోగిలాసగరిం బని
యెడి యొక పట్టణంబులోపలను యొక కంసాల
ధన్యుడు ముక్తిం బొందిన అతని వైవ కిలాంగన
అతనిపంట సహగతునంబు నేయంబోవుచున్నయెడ
కృష్ణమాచార్యులవారి గని ఆ తొలక విమానంబు దిగి
వచ్చిన తనకు పుణ్యలోకంబు గలిగెననగా గరుకు
యెరింగి కృష్ణమాచార్యులు ఆ తొలక ని
యేనుడుచున్నాడు దేవ! ఆ తొలక పసపుచీర,
పసుపు రవిక, వొడివియ్యం, కాసకోప్పు శరన్నున
పువ్వుల తనమాటికనుట్టి యొకచేత పువ్వులబంతి,
యొకచేతను నిమ్మపండు, పట్టుకొనియున్న తొలకను
జూచి యీ తొలక సతురై పెండ్లిమాతుని భావించి
దీర్ఘాయువృంతురాలవు గావె చాల ముత్తైదువకనము
చేసి వల్లదికడుపు గలదాసవుగాను వర్తిల్లన పిన్న
పాపా యని దీనించి తన దీవనలు తప్పరాదని చాతు
ర్వక్య గ్రంథసంకీర్తనలు పాడుతున్నాడు అతని
కాలమరణం లే కొని యకాలమరణంబుగాను
అతని యాయువ్య వర్తిత్రా ర్థియై కొని యువ్యు
దుర్మరణంబును బొందినవాడు గాడు మీ చిత్త
మతని భాగ్యమని బ్రహ్మదులకున్ను, చిత్రసప్తాదు
లకున్న కడకు బొలంగిరి ఆ సవాళివుండు కంసాల
ధన్యుని జూచి యేనుడుచున్నాడు దేవా! ఓయీ!
కంసాలధన్యుడా! నీవు నాకు నిజధన్యుడవు.
అతడు శ్రీమన్నారాయణుని నిజవాసుండు ఇచ్చిన
యీశ్రులు స్థిరములు తాను యిచ్చిన యీశ్రు లెట్లా
అస్థిరము లవుతున్నవి అతండు వుండునుంటెను
ధూలోకంబున స్థిరతాలము యుండును అతడు
పామ్యుంటెను క్రీస్తుంటె వత్తువు గాని పామ్యుని యాక
తిచ్చినను ఆ సవాళివుని మాటకు ఆ కంసాలధన్యుడు
యేనుడుచున్నాడు దేవా! ఓ శ్రీ జగద్గురీ!
ఓ లోకరక్షక! ఓ సద్గుత దయాపర! ఓ అధి
లాండలోటి బ్రహ్మాండనాయక! ఓ పార్వతీ మనో
హర! ఓ రాజ పరమేక్వరా! నీవు వైవకభానునది.

నిన్ను గొరిదినందుకు ఆ దాసరిమటలకు తిరుగా
 పొమ్మనిన పులితమా నీకు, అతంకు మరుమూరులకు
 మరుమేత్రమందు పోట్లడించిన దోషంబు వాయు
 కొఱకు కృష్ణమచార్యులై తిరు అవతరించివాడు
 అతడు యేతవ్యాక్రమండు అతంకు వుండు
 మంఠేను ధూలోకంబున స్థిరగాలంబు వుండుమీ,
 అతంకు పొమ్మనిన కీఘంబె వత్తువు గాని
 పొమ్మని యావతిచ్చినను ఆ కంచాలిజేతుండు
 నొందిలో ప్రవేశించెను జేక! అవ్వకు కంసాల
 భక్తుండు లేచి జూర్పుండి కరములు ముకురించి
 కృష్ణమచార్యులకు పాక్షాంగదండములు నమర్పించి
 యేమని విన్నపము సేయుచున్నాడు జేవా! ఓయి
 కృష్ణమచార్యులు నీవు ఆ వారాయణంబు డెవ
 కొని కృష్ణమచార్యులై తిరు అవతరించివాడవు నీవు
 యే తవ్యాక్రమడవు అతంకు వుండుమంఠేను
 ధూలోకంబున స్థిరగాలంబు యుండుము అతడు
 పొమ్మని యావతిచ్చినను తనకు సకాలమరణమే
 కాని ఆకాలమరణంబు గాదు తనకు ఆయుద్యుధిరి
 పూర్వమే కాని యాయుద్యుధుర్యురణంబు బొందిన
 వాడెగాను నన్ను మన్నించి పంపనే మహాత్మా
 యనిన ఆ కంసాలభక్తుని మాటలకు కృష్ణమచార్యులు
 యేమనుచున్నాడు జేవా! ఓయి కంసాలభక్తుండా!
 నీవు యాశ్వ'యిని నిలబెట్టంపెత్త జేను క్రమన్న
 రాయణుని నిజదాసుండను తుక్కయండు పీఠాణం
 బులు నాకు ధారాళార్థకముగాను నమర్పించినాడు
 నిన్ను జేను కైలాసంబునకు పోనియ్యెను నీవు నన్ను
 కంటె నాకు యిచ్చిన వైకుంఠంబు యిచ్చెదననిన
 ఆ యాశ్వరునికొలుపు యే రీతి వుండును అది నాకు
 యెఱిగింపు మనిన తనజేతుని కైలాసంబునకు తోడుక
 పాఠ్యులవ్వకు యిద్దరు శివభారతలు యేతెంచి
 బంగాలి విమానమువొడ జూర్పుండెట్టి మహారాజా
 (విభాత్యం (?) బుయోడి యావర్తరంబుకడకు
 తోడుకపోయినను అపర్యంబు యెనిమిది అక్షలయో
 జంబుల పొడవు యొక్క పోతిని జేవా! దానివొడ
 కొటియోజనంబుల విభారణగల్గి అటువంటి కైలాస
 గిరికి మాటయుక్కోల గలదు ఒక్కొక్క కొటకు
 మాటొక్క వాక్యంబు గలవు ఒక్కొక్క వాక్యికి
 మాటొక్క ద్వారపాలకులం గలరు. ఒక్కొక్క
 ద్వారపాలకునికి మిన్నెరు, జడలున్ను, యెక్కిత

కన్ను, మిల్లికనలుపున్ను, కొన్నెలపువ్వు, చతు
 ర్ముఖంబుల త్రికూటమరిగంబులను పట్టుకయున్న
 ద్వారపాలకులకు వందనంబులుజేసి ఆ దొడను ధర్మ
 మడుగు గలను ఆ ధర్మమడుగునను తన్ను స్నాన
 మాడించిరి అంత లోనే తనకు మిన్నెరుజడలు
 పుట్టెను ఎక్కితకన్ను కలిగను కొన్నెలపువ్వును,
 చతుర్ముఖంబుల త్రికూటపెరుగంబుల బట్ట నిచ్చిరి
 జేవా! తన్ను యాశ్వరుని కొలువుకు తోడుక
 పాఠ్యులవ్వకు ఆ కొలువున ఇత్రచామరంబులు
 పట్టుకయున్న కొటికవర్గలు సేకకావ్యుని దిరుగు
 చున్నారె ఉభయపార్శ్వంబుల సేవసేయు
 చున్నారె రంభ, యూర్వశి, సేవకాడికవర్గలు
 నాట్యంబు లాడ చున్నారె భృంగకవర్గంబు
 తాండవ మాడుచున్నాడు వందీకవర్గంబులయందెడు
 వకమండపము మువ్వదిలకలయోజనంబుల ఎడల్పు
 నిడుపుంగల దానివొడను పదిహేనుజనంబులపొడవు,
 వకహేమంపు మణిక, దానివొడ నేను యోజనం
 బుల వజ్రసింహాసనము, వజ్రసింహాసనము
 వొడను యాశ్వరుండు పార్శ్వతిగాని మరి
 యొక్కరున్ను జూర్పుండెదరు గనుక అటు
 వంటి కైలాసగిరి మువ్వదిలకల సోమమార్గ
 విధులు, మూడులకల శివాలయంబుల, గెండు కేల
 జేవస్తానంబుల, అత్యంతవైభవభంగంబుల, హేడ
 తోపచారప్రాజలకేయమున్నారు. పురుషంబు జైన
 వాడు పదిహేరు వర్షంబులవాడును, స్త్రీలు పండ్రెం
 జేండ్ర బాలకాంతిలై వర్షిలుండుడురు అటువంటి
 కైలాసగిరి తనకు వుండెనైయున్నది నన్ను
 మన్నించి పంపనే మహాత్మా కా యనిన వరమపదం
 బులో నిది మాత్రంబులేదు నీవు నన్నుకుంటేను
 నాకు యిచ్చిన వైకుంఠంబు యిచ్చును ఆ బ్రహ్మదే
 మునిని, ఆ సచాశ్రమిని, తన సింహాద్రివృలును ఆవ
 తిగం బాడుడును దిగం బాడెనని యాచి అవ్వకు
 సింహాద్రివృలు కొటి మార్గవ్రతకంబు జైన దివ్యశి
 రుంబు ధరియించి శంఖుధ్వజకాఖండంబులు ధరి
 యించిన సింహాద్రివృలు గమంగొని కృష్ణమచార్యులు
 వందనంబుజేసి ఓ మహాత్మా! యాకంసాల
 భక్తుండు నన్ను నమ్ముకయున్నాడనిన అంతలోనే
 బ్రహ్మదేవుండను, సచాశ్రమిండును యేమను
 చున్నారె జేవా! వరబ్రహ్మకులకు లేని వైకుంఠంబు

నీకు గరిగి పడునను పోన లోనము కాంచక
మైట్లు కృష్ణమూచార్యులు నిన్ను చేపట్టగానె
కృతార్థంపైతి వనిన నీంహాద్రెపులు యేమను
చున్నాను లేవ! కృష్ణమూచార్యులను యెచ్చిన
వైకుంఠంబు నీకు యెద్దిరిచ్చి యెచ్చితి గానయని
వైకుంఠంబు అధయ మిచ్చెనే దా యీ సంతోషం కల
భక్తు లాయెనేమి, విష్ణువాసు లాయెనేమి యొక్కరు
చదివిన యొక్కరు భక్తితో విష్ణు, యొక్కరు వ్రాసిన
పాపపరిహరణపును అటుమీదట కామంత్రి
మంగున వైకుంఠం విక్రమ నీయాన నీ చరణంబు
లన మా తిరుమణి తిరుమూలంబులన మా గురువు
లన మా శ్రీకృష్ణమూచార్యుని నీంతగిరి వరచూరి
నమోనమో దయానిధి!"

* * * *

* దేవా! కృష్ణమూచార్యులు వోరుగంటిలో
పరిత్రతాగృహంబున కేసన ఆ యెంటి బ్రాహ్మ
ణుండు దండ ప్రణామంబు చేసి 'స్వామీ!
మీరు విజయంజేయట నా గృహంబు పావనం
బాయను లేను కృతార్థుల మైతిమి మా యెంట
ఆరగించి మమ్ముల రక్షించుమని విన్నవంబుచేసిన
కృష్ణమూచార్యులు యేమనుచున్నారు 'నీవు ఏక
పత్ని వ్రతుంపైతి విత్తాదు సంతాప సంతన్నుంపైతి
సకల పుణసంపదలు గలగు ధన్యుంపైతి బృందావన
మునకు విజయంజేసిన నీమ్ముల మీ యెంట వార
గించెననిన బ్రాహ్మణుండు తులనీమాహాత్మ్యం
బెప్పు మనిన ఆ బ్రాహ్మణునకు తులనీమాహాత్మ్యంబు
యెట్లు బెప్పుచోలుంగ విశిషయమందు తులనీ
దర్శనంజేసినవారి! శివభక్తి, గోపభక్తి, స్త్రీభక్తి,
మొదలైన పాతకంబులుపోవుట తులనీకంపఅయినా
కట్టి సంతోషం జేసినవారి! వేయసంకత్పరంబులు
సాయజ్యపదంబులగుటకు తులనీ! కోటకేయించి
కోమ్ములు దీర్చిన పుణ్యాత్ములకు అక్రమేన ఫలంబు
గలగును తులనీ! దీపంబు యెచ్చినవారి! మార్గదండ
లోకంబులు గలగును తులనీ! రాగి, పెండ్లి, బంగారం
బుల ప్రాకారంబులు దీర్చిన పుణ్యాత్ములకు కాశ్చతం

బుగా విష్ణులోకంబు గలగును తులనీ! నీరాజనంబు
సమర్పించినవార్కి బ్రహ్మలోకంబు గలగును తులనీ
కోటకు గోమయంబులు దీర్చి అరికినవారి! కర
సంకత్పరంబులు స్వర్గంబు గలగును తులనీ! వసు
స్కారంబు చేసినవారి! నాలుగులోకంబులు గల
గును తులనీ! నైవేద్యంబులు సమర్పించినవారి!
కామ్యంబు గలగును నీకుహానీ తెంచినవారి! జల
లిండువు లెన్ని కలగునో అన్ని సంకత్పరంబులు
పుణ్యలోకంబులనుండి విష్ణుసాయజ్యంబు పొందు
దురు నిత్యకృత్య వసుస్కారంబుచేసి పూజలు
జేసినవారి! వైకుంఠంబు గలగును తులనీ! మంత్ర
పుష్పమున్ను యెత్తోపవీతమున్ను సమర్పించినవారి!
బ్రహ్మలోకంబు గలగును తులనీ! కుస్త్రములున్ను,
మణులున్ను సమర్పించినవారి! స్వర్గలోకంబుగలగును
తులనీయెట్ల ముగ్గు లంచినవారి! అగ్నిష్టానుఫలంబు
గలగును తులనీ! మొదట ఆరుకు చేసినవారి! అస్త్ర
శ్రవ్యంబులు గలగును తులనీ మొదట మృత్తిక ధరి
యించినవారి! లలాటలోదనమి దిర్ఘవంబు గలగును
తులనీపూజలు అష్టాక్షరీ ద్వాదశాక్షరీవంబు చేసిన
పుణ్యాత్ములకు అన్నపుక్రములు గలగును ద్వాదశీ
దినంబున వైకుంఠంబు గాంతురు తులనీవిశంబుల
శేషకాయ వ్రాజుజేసినవార్కి శంకరలోకంబు గల
గును తులనీదేశాన తీర్థపావనం జేసినవార్కి సకల
తీర్థంబులయందు గాంగాది వదులయందు స్నానంబు
జేసిన ఫలంబు గలగును దేవా! తులనీదేవంబు శిర
స్సున ధరించినవాడు త్రిలోకాలకు అధిపతులై
జన్మింతురు ద్వాదశీ దినంబున తులనీవ్రతంబు చేసిన
వాడు ద్వాదశగరంబున అధిపతులై జన్మింతురు
తులనీబృందావనంబు అరి! ముగ్గుపెట్టి స్నానం
సంకల్ప జవములు దీర్చుకుని మంత్రపుష్పంబులు,
ఘావనీవ నైవేద్యంబులు సమర్పించినవారి! యెంట
నిత్యోత్సవ పక్షోత్సవ, హస్తోత్సవ, సంకల్పోత్సవ
సంకల్పకాయలయందును సకలమైన భోగభాగ్య
దులు సంపదలు గరిగి కుభకోధనంబులు గరిగి
యందురు. తులనీ బృందావనానకు వారిశే కదలి
ఖియారఫలంబులు సమర్పించినవారి! వైలాస సన్నిధా
నంబు గలగును తులనీ బృందావనానకు దింపతి
సమేతంగాను మాడు వ్రదక్షిణంబులు చేసి సాక్షాంక
దండవ్రజాంబులు లాడరించినవారి! అశేక కాలా

* తోక భవదరాను ప్రాచ్యినిధిభక్తి ప్రకాశాంబా
గారమున R 447 అనుసంఖ్యతో నున్నవ్రతి
లోనిది—

యందున్న సకలమైన సంపదలు గలిగి జన్మ జన్మల
యంగు పుత్రమగులంబులయందు జన్మింతుడు కులసి
బృందావనమునకు భక్తిపూర్వకంబుగా యథాశక్తి
తాంబూల నైవేద్యంబులు తేనీపవారికి భూలోకంబు
శిష్యపాలనంబు చేసి విష్ణు సన్నిధానంబు నొందు
దుగు సాయంకాల సమయంబులయందు కులసికి
దీపంబుచ్చిన స్త్రీలకు కొరికొరిక గలుగును కులసి
బృందావనంబునకు అరికి యుగ్గ దీర్చి ఆ సాయం
కాలమందు ఆరతి యిచ్చిచస్త్రీలకు కాళ్యణంబుగా
అయిదవతపంబు గలుగును సంతాపపూజ గలిగి
సంతోషంబున నుండుడు జేవా! అంత్యమందు
కులసిదళోదకం యిస్తే జేవం పరిత్రంబై సద్గతి
గలుగును జేవా! కులసి మహాత్మ్యం పఠింపించిన
వారికి కొన్ని జన్మాదులు గడచిపోగాను
కాళ్యణంబుగా త్రైలాసపన్నిధానంబు గలుగును
కులసివనమందు పున్నదికంటెచ్చి శిరస్సున గరిం
చినవారికి తీర్థరీతింబుగా అదితీయపురంబు గలుగును
ప్రార్థన చేసి కులసి వర్షంబు తేనీప వారికి
పాపంబులు దొలగును ఈ కథ కృష్ణమాచార్యులు
సంకీర్తన కాయగా వ్రాయించుట నలుపురుకోవట్లు నీళ్ళ
కడవలు తీసుకువచ్చా పుంజిన వేళ ఆయింటి పెద్ద
కోడలు యీ సంకీర్తన విందా మనెను రెండో
కోడలు పూర్వకడవలు దించుకొని విందామనెను
కపిమ యిద్దఱుకోవట్లు యీ సంకీర్తన చేచి యీమా

టలకేమి పోదాము రమ్మవారి! గనుక యీ సంకీర్తన
విందా మన్నుకోడలు భూమండల మేలే రానా
కొడుకై జన్మించెను పూర్వమంతయు దించి విందా
మన్నుకోడలు చక్రవర్తియై జన్మించెను కపిమ
యిద్దఱు యిక్కడ సంకీర్తన విడక పోదాము రమ్మన్న
కోవట్లు అనామీకులయింట మాగు జన్మంబులు
పండులై జన్మించిరి గనుక యీదివల్ల నామస్మరణ
యెవరుగ్రాశినా, యెవరు జదివినా, యెవరు పఠిం
చినా, యెవరు విన్నా గోసహస్రపదానంబులు చేసిన
ఫలంబు గలుగును పిర్వరీతామహంబు విష్ణుపాయు
ల్యంబు గాంతుగా కలక దోషములన్ను సర్వత్ర
తా జేసినపాపములన్ను నివారణమై ఆపదలు దొల
గును ఆయురారోగ్య ఐశ్వర్యంబులు గలుగును
పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి గలుగును "

* * * *

"వివారి రజకునియింట మృతానునా

నవసించె తిక్కకాసనంబుననుక

నా బ్రహ్మరుద్రులైన గప్పపెనటి

వృహదీ నాశించెను విత్త పెత్త

దైవవికాపమున సర్వమని నున్నదైన

తేనీపాములు కాలె తేలిగి

అలాంటి కృష్ణమాచార్యులు రచించిన యీ
'తెలుగుజేదం' త్వరలో ప్రకటింపబడితే అది తెలుగు
వాఙ్మయమని కొక విశిష్టాలంకారం అవుతుంది !

సంకీర్తన

ఇంతకీ విషయ మేమిటంటే ప్రక్కన గెండు
ఇల్లంను దూరంలో ఉన్న మాపాటివారి వీధిలో
బ్రాహ్మణ దొడ్డయ్యగారు ఆ క్రితం రోజు బోయ
రట 80 ఏండ్లుంటాయట

ఫోర్మన్ పాపం చాలా ధర్మాత్మురాలట
అనేక ధర్మాలు జూడా చేసిందట

ఏజంటు ఆమె ఎవరినో పెంచుకుందట, అతను
తొలకాకాఫీసులో పనిచేస్తున్నాడట ఆ లోగిరి కి
ఎకరాల భూమి అతనిదే! వ్రాసి యిచ్చేసిందిట

అయ్యవారమ్మ ఏం జబ్బుటండీ పాపం
చూపుతూ పోయిందట ?

ఫో నుండేజబ్బుట అందులో ఈ నుండే
జబ్బు చాలా విపరీతమైనట్లుంటేడీ మాట్లాడుతూనే
ప్రాణం పోతనం, పడుకుని తెల్లవారసరికల్లా హంస
లేచిపోతనం, పొన్నం చేస్తూనే మరీ అంటూండడం
ఈలాగా కర్తవ్యరంగా వుంటూంటాయి, ఈ నుండే
జబ్బు కేసులు.

అయ్యవారు ఏ వీధిలోనండీ ఆమె నివసిస్తు
న్నది?

ఇ ఏ ఏ వీధిమిటి — (యిక్కనే దగ్గర
లోనే) మాపాటివారి వీధి—అంటే..

ఫో అంటే ఆ పెద్ద రావిచెట్టు ఉన్నది ఆచా..

ఏ అది కాదక్కర్తే అది సగంవారి వీధి
ఎక్కడో చర్చిదగ్గర ఉన్నదాన్ని తీసుకువచ్చి
యిక్కడ యిరిగిస్తావేమిటి?

ఫోర్మను సగంవారి వీధిలోనూ రావిచెట్టు
లేవనకున్నారా?

ఏ ఉంది నేనన్నది పెద్ద రావిచెట్టు. సగం
వారి వీధిలో ఉన్నది దీనికంటే చిన్నది.

అయ్య యింతకీ సగంవారి వీధి ఎక్కడుంది
నీకు తెలుసా?

అయ్యవారమ్మ సగంవారి వీధి తెలియనటం
నే బల్లో వదులుకునే రోజుల్లో మా అమ్మ నిర్దిష్ట
ఈ వీధిలో కన్నువారింటికి ఏడో తదిమీద వస్తూ
నేడి

అ, అమ్మ అట్టు వుండే దాని ప్రక్క వీధి
'ఇంతకీ' ఫోర్మర్ ఫోర్మను కళ్ళ చిట్టించుకొంటూ

గోతుక సవరించుకొంటూ 'సగంవారి వీధి'నే అన్న
వంకరవీధి అంటారు అసలు కొంగిలేటలోంచి
వచ్చేవీధి సగంవారి వీధిలో కలుస్తుంది.

అయ్య అచ్చే ఎక్కడ కొంగిలేట ఎక్కడ
సగంవారి వీధికి సగంవారి వీధి మన పాత వీధిమా
ఉంది దాని వెనకాల వీధి దాని ఉత్తరం వైపున
చర్చిజూడా ఉంది అంతేకాని ఈ ఫోర్మను గారికి
అసలు—

ఫోర్మను అందుకుని—వాకు తెలుసండీ
అబ్బ సగంవారి వీధి ఎక్కడుందో వాకు తెలిసి
నట్లు మరెక్కరికీ తెలియదు

ఇ ఏ అచ్చే బ్రాహ్మణిలేటకు ఏ మూలగా
తెలుగేటకు యికతల ఉందండీ ఏమిటో వాకు
తెలియనట్లు మిగ వాడిస్తారు

అయ్యవారమ్మ (చేతులు కడుక్కుంటూ)
అబ్బ ఏమిటి గొడవ ఇంతకీ సగంవారి వీధి ఎక్క
డుందంటారు

ఇంతలో వెంగల్రావు లోపల నుంచి
వచ్చి — సగంవారి వీధిని సరిగిచేసా
మీరు అనుకోనేది నా చిన్నతనంలో మా ముస
లమ్మవాళ్ళు అవీధిలోనే కాపరం ఉండేవాళ్ళట. మా
తండ్రికి ముగం ఉండేసరిచేత ఆ యిల్లా వాకిలి వాళ్ళ
పరచే పోయింది లేకపోతే నా కి అక్క కొంపే
మొచ్చే అది అచ్చాఫీసుకు తూర్పునైపున ఉంది.

అగ్రహారంలోని ముసలా యన ఎవ్వడు
వచ్చాడో వచ్చి, తాను మామగారిగా మార్పుచే
చోటునుంచి ఈ సంభాషణ వింటున్నాడు అయినా
సగంవారివీధి ఎక్కడుంటే తనకేం గానాలి,
మొదట తన పొట్ట విండాలిగాని— యీ నిధంనా
సగంవారివీధి ఉత్తరంవైపున ఉందని ఒకరూ,
తెర్చికి వెనుకభాగంలో ఉందని మరొకరూ, అమ్మ
అట్టు వనకాల ఉందని మరొకరూ యిలాగా జాండ్లు
అనేక విధాలుగా తర్కించుకొంటూ ఇంతా నిర్భార
ణకు వచ్చేలోపున ముప్పా ముప్పాద్దరు కట్టెలు
లోపలికి వచ్చి వీరందరికీ మిడినైపున జూర్చి
యిన్ని నేడివకోడిలు అర్పించారు.

ఇమ్మారెక్కె విజంటు ముప్పాక్షున జూచి
'యెదుకో పాతకాళ్ళు ముప్పాక్షు వచ్చాడు యికతలకు

తెలియఁ దేమంది గడుగఁ దేమాయ్ ముప్పవ్వా సంకంవారివీధి ఎక్కడుండో చెప్పి.

ను సంకంవారివీధి తెలియదా విన్నవా? నాకు కాగా తెలుగు ఎందుకంటే నా అత్తగారు వెనుక జబ్బుచేసి ఆ వీధిలోనే పోయింది కాంతకు దక్షిణంగా ఉంది ఆ వీధిలోనుంచే రైలుగేటు కూడా కనిపిస్తుంటుంది

యంతెవరకు ఆ ప్రసంగంలో పోకర్లం కర్పిం దుకొని ముసలాయన లేచి

అట్టే మీరంతా చెప్పింది అసలే తప్ప త్రొస వల దేవాలయాని! అన్నది ఉన్న వీధి సంకంవారి వీధి

ముప్పన్న మహా చెప్పావులేనయ్యా! పాడు గాటి ముక్కల ముక్కలు నే నెక్కడుండో చెప్పి మగా మల్లె ముల్లు అది కొదంటానేటయ్యా అయినా ముసలాయన నీ కండుకు ఈ గొడవ నీవు నీ పాడుం కానుమిటో నీ నేమిటో అంటే కాని—

ఫోర్మను అయితే నే చెప్పింది తప్పంటారా బలే వాళ్ళ! అసలు సంకంవారి వీధికి అడ్డవంకరవీధి అని పేరు కొంగిలేటలోంచి అచ్చు అట్టినవద్ద కలిసేదే అంటే మీకు నమ్మకం

చూ ను నీవు చెప్పిందా నమ్మరి అని ఉందా విమిటి? సంకంవారివీధిని నడించి నీకేం తెలుగు నిన్ను గాక తెలుస్తుంటేవరకు యుద్ధంలో విడువ్వా—

ఫో ఫలానాతోటున ఉందని తెలవదాని! నాకు ప్యాకంక్రింగుఉంది మధ్య మత్తేమిటి? ఏడుపూ గీడుపూ రావీయకు మాటలు ఫరిగా రానియ్యి ఏమిమకున్నావో

ను ప్రతీది నీకు తెలుసునని వాదిస్తానేమిటి? మహా తెలిసినట్లు ఏంకస్తా నేమిటి? ఎవరితో మాట్లాడుకున్నావో తెలుసుకుని నువ్వు మాట్లాడు అట్టే మాట్లాడితే

ఏ. అట్టే మాట్లాడితే ఏం కేస్తానేమిటి? ఫోర్మను ఒక్కటే అనుకుంటున్నావేమో మీద చెయ్యవదిలే ఊరుకునేది లేదు. కాగ్రత్త అన్నాడు

అసలు చెప్పాలట అనిపోత గాని యంతలో!

అయ్యవారమ్మ! ప్రతీది వీళ్ళకు తెలుసు కనుకుంటారు. ఈ ముప్పన్న నువ్వు అప్ప! యంతటి మొండివాణ్ణి ఎక్కడా చూడలేదు

ముప్పన్న వల్ల నేడక్కో ఫోర్మను ముప్పవ్వా కొట్టుకోవడం ప్రారంభించారు గానులు దీనికేసు కున్నాడు ప్రక్కనే ముసలాయన కర్రపెట్టుకుంటే అది ఊడతెరుక్కుని వీపుమీదవేళకు ముప్పన్న. ఫోర్మను కుర్చీ పైకెత్తివిసిరాడు, చెబు తప్పించుకుని, ఇటువైపుకు వచ్చి ఒక తాళు తన్నాడు ముప్పన్న. ఆ చెబుతో ఫోర్మను చెక్కుబెట్టి నువ్వుం నుడుటి! తగిరి రక్తం ప్రవహించేసాగింది ముప్పన్నతో ఉన్న తరిమా యిద్దరూ అయ్యారానీ, అయ్యవారమ్మనీ కర్రతో వాలుగురికి ఒక్కతోళ్ళ తోకారు. అయ్యవారమ్మకు చెబుతగిరి వదిలొంది ఆ పవ దంలో గానుమీద పడించేసా బద్దలయిన గాను అందు తగిరి మోచెయ్యి గీసుకుపోయింది

లేన లాంగుబాటులో! అనుకురాలేక చంగ ల్రావ్ వీధిలో! పోయి వారిని వీరిని కేకలు పెట్టడం ప్రారంభించాడు ఈ కొట్లాట తృప్తికాలంలో జరి గిపోయింది ఆ కలాభా ఈ కేకలు విని నీటు లిరుగు రున్న పోలీసు కమిషనరీకాకు అక్కడకు వచ్చాడు. కాని ఈలోగా ముప్పవ్వా—నాది అనుచరులు అక్కడినుండి పాటుకున్నాడు చెబులెత్తు వాండ్రకు నెత్తురు కొరుకుంటే అంగారెత్తి చూపలేక మర్రివీసి పలు ఆకుపత్రి! తీసుకొనిపోయి వాండ్రకు కట్టు కట్టిందడం విమర్శం చంగల్రావు ప్రక్కనే ఉన్న బండిని పిలవదాని! వల్లాడు యంతలో యీ కొట్లాట విషయం పోక్కి జనం నమిగుడి చివరి! సబ్ ఇన్స్పెక్టరు నీప్పింది తయారైవారు జరిగిన సంగతింతా చంగల్రావు వద్దనుంచి సమాఖ్య తీసు కున్నాడు అక్కడ వున్న అందరినీటుమెట్లు త్రువ్వు కొన్నార వాండ్రకు ఆస్పత్రికి తగిన చికిత్స చే పంపించారు.

మూడు రోజులపాటు ఈ వీధిమిటి— ఆ వీధి మిటి ఊరూవాడా గాలించేకారు ముప్పన్నకొనం ఈ సందర్భం ఆ రాత్రి మరీ ఎలా అంటుకుందో ప్రక్కనే ఉన్న హోటోనీకొట్టు అంటుకుని కొన్ని వందల రూపాయల వడ్డమేమోయింది. కొట్టులో హోటో నీలు, ఒకటి రెండు కుంచి నీలు, యంతర పాడు

నలు అన్న భక్తమైపోయారు. వాళ్లు చేయగా తెలిసిందెటుంటే అది పోర్చుగీష వ్యవస్థ అన్న గారి కొట్టు అనీ, పోర్చుగీషై కోపంచేత కుబ్బన్న ఆ రాత్రి అంకితమిట్టై దబ్బు తీసుకొని ఆ కొట్టుకు విప్పండించి తగలబెట్టాడని చెబుతారు.

2

దొంగ్గాళ్లు కోర్టుకు ఎక్కి మేజిస్ట్రేటు సదా కర్రావుగారి ఎదుట విచారణకు వచ్చింది. దొంగ్గాళ్లు కనుమ గురించి, అందుకు సంబంధించిన తల్లిదండ్రుల వాస్తవాలను గురించి యితర పరిశీలనను గురించి కొంతసేపు చర్చ జరిగింది. పిమ్మట దొంగ్గాళ్లు జరిగిన కోణాన కౌన్సిలరులులో మెట్టమెడలు ఈ దొంగ్గాళ్లు వివిధంగా ఆరంభించినదీ దాని విచారణ జరుగుతోంది.

లా చదివిన ధర్మారావు అదివరకే కోర్టులో మాంధి పీలు సంపాదించుకున్నాడు. క్రౌన్ ఎగ్జామిన్ చేయడంలో అతడి కథచే సాటి అరివి విచారణలో చాలా కుదులు చిక్కులికి తీర్చుకు వచ్చాయి.

ధర్మ సంఘటన జరిగిన సాయంత్రం నీవు అయ్యవారూ, ఆ పోర్టల్లో పోర్చుగీష సలూలను యజమాని చంద్రలావు—ఇంకా ఎవరో ముసలాయన జిప్సీల వ్రుచ్చుకుంటూ అక్కడ వున్నారట నిజమేనా?

అయ్యవారమ్మ నిజమేనంటే

ధర్మ మీరు ఆ కోణాన జీవినిగించి మాట్లాడుకుంటున్నారో మేజిస్ట్రేటుగారితో చెప్పకారా?

అయ్య రోగాలనుగురించి మాట్లాడుకుంటున్నామంటే

ధర్మ సంఘటనలో ఎవరికైనా కేదాభిప్రాయాలు వచ్చాయా?

ఆ అమ్మ సంగంవారిపిది ఎక్కడవున్నదీ అనే విషయాన్ని గురించి మేము తర్కించుకోవలసింది.

మేజ సదాకర్రావుగారు తల ఉంటుంది, కళ్ళతోడు జల్లమొడవంది తీసి అడ్డాలు తుడిచి గొంతు సవరించి,

‘జీవిని గురించి’ అన్నార న్యాయయార్లీ సాక్షి అది సంగంవారి పిది ఎక్కడ వున్నా

దనే విషయాన్ని గురించి తర్కించుకుంటున్నార మేజ సంగంవారి పిదా?

‘చిత్తం సార్’

‘అయితే పిదీ ఆ నక్కటిసందు ఉన్నదే—

అదేనా—ఆ పిదీమా ధియేటరు ప్రక్కనుండా కళ్ళే సందేనా?

ధర్మారావుకు ఒక విధమైన నవ్వు వచ్చింది. మేజిస్ట్రేటుగారు చెప్పిన అంకిం కొద్దిగా సరిగ్గా రంగం గా వున్నది.

ధ ‘చిత్తం తమరు జుడివిన పిదిని గురించే సాక్షి చెబుతున్నది. తమరు అనుమతిస్తే ఆ పిది పరిసరాలను గురించి తెలుపదానీ! అవకాశ మిస్తారని మనవి.

మే ‘ఏమిటా పరిసరాల్’ అన్నారు మేజిస్ట్రేటు.

ధ ‘చిత్తం మీరు చెప్పినదానికంటే ఆ పిది మరో ఫర్లంకు ఎవరైన వున్నది. చైల్డ్రేటుకు దగ్గరగా ఉంది ఇంత బాగా జ్ఞాపకం ఉండదానీ! కారణం నా చిన్నప్పుడు నా బాబయ్యగారు తరుచు చైల్డ్రేటువద్దకు నన్ను తీసుకు వస్తూనేవారు.

మేజిస్ట్రేటుగారు ధర్మారావు మాటలను గుండెవ్రా.

‘నేను నీ యీదులో ప్రతిరోజూ ఆ పిదిగా నడుమంటేవాణ్ణి. నే చెప్పిన విషయాన్ని ఖండించడం నీకు అవసరమనుకుంటాను’ అన్నారు కొంచెం కఠినంగా.

లాయరు తల కందుకొని నక్కుర చూపాడు.

న్యాయాధికారితో తగవులాట పెట్టుకోవడం ఎందుకు అయినా అప్రమత్తమైనట్టి విషయంమీద ఎందుకు విచరించమైన తర్కం.

ఇంతలో కోర్టులో మరో ముసలి లాయరుగా రాకాయన లేచి.

‘మీ అనుమతితో గంకుమటలు సార్, నేను కూడా చాలాభాగం ఆ పిదంబుతో పోయూనేవాణ్ణి— ఈ పిదిని గురించి నేను చాలా పరిశోధనచేయగా— నాకు తెలిసేమంటే ఈ సంగంవారి పిది అయ్య ఆఫీసుకు మడిచెత్తన ప్రారంభమై నీవిమా జనకత్తు చివర అంతమాకుంది.

‘అత్తే సరికాదు’ అన్నాడు ధర్మరావు
 మేజిస్ట్రేటు సహజరావుగారు అవలు ఈ విషయానికి శ్రమకు ప్రస్తుతం ఏమీ పందెం లేదనీ, బాన్ని ఉరించి యిక తర్కించ వలసరం లేదనీ అన్నాడు ఈ దొంగిలకను విచారణ ఫలితం ఏమైందనీ విషయం మనకు అప్రస్తుతం పోర్టునూ, ఇన్స్పెక్టువిజంటూ, అయ్యివారూ, అయ్యివారమ్మ తమ తమ గాయలు మానడంవల్ల సుబ్బన్న మీద కఠిన తరస్ర తీసుకొని తీరాలని పట్టుపట్టినూ లేదు అయినా సుబ్బన్న విషయం వారి కెందుకు

సుబ్బలను పరిశీలించి పట్టుకుని దండంచడం పోలీసు వారి విధి కేసు విచారించి వ్యాయావ్యాయాలు లేల్పడం కొద్దవారి విధి ఈ లావాదేవీలలో తమ కెందుకు అని యధార్థంగా వారు పనిపట్ల తగ్గకున్నారు.

మేజిస్ట్రేటుగారి బావమరిది చంద్రశేఖరంగారు ఆ ప్రతిరోజుకే పెళ్లితల్లితండ్రుల మాట్లాడుకునేందుకు చెల్లెలుగారింటికి వచ్చాడు చంద్రశేఖరం కొడుకు రామచంద్రమూర్తి ఈ మధ్యనే వి ఏ ప్యాప్ అయ్యాడు ఇతను మాడబానికైతే బాగానే వుంటాడు కాని మనవి కొంచెం నలుపు పొగుగా, నవనవలాడే నవయవ్వనంగా ఉన్నాడు చంద్రశేఖరం తన కొడుక్కి చెల్లెలు మామయ్య కారదను వివాహం చేయాలని మనూహసలడుకున్నాడు

కాని, అసలు ఈ పెండ్లివిషయం ఇదివరకు ఒకటి రెండుసార్లు మేజిస్ట్రేటుగారి ప్రత్యక్షంలో నయితే నేమి, పరోక్షంలోనయితే నేమి పరిగెన విషయమే కాని చంద్రశేఖరానికి గ్రామంలో పని తొందరవల్ల ఈవిషయం ఆలోచించేందుకు రవ్వంత కూడా కష్టపడి లేకపోయింది పైగా ఇప్పుడు తన కొడుకు చదువు కూడా పూర్తి అయింది గనుక, పెళ్లి నూదా అయితే ఆ బయట తీరిపోతుందని—దివాళాం స్థిరపడ్డమని—తంబూలాలు పువ్వుమని తరువాత జుగుబలనైన తిరిగింకోసం ప్రయత్నం చేసుకోవాలని మనూహసల పడుకున్నాడు

ఇంతకీ రామచంద్రమూర్తి ననుకొంటే నలుపైవా తీసిపోలేనీ అంత నుజువుకొడు చిన్న పుటినుంచి గొప్పకాళ్ల రదనలన్నా వారి ఉపకార

సాలన్నా, వారి గ్రంథాలన్నా అతగాడికి అసక్తి మెండు విశ్వవిద్యాలయంలో పట్టం పుచ్చుకున్న తిరువార ఇటీవల పక్కపాపీర్వకారుల రదనలను చదివి బాగా అవగాహన చేసుకున్నాడేమో ఇక తానుకూడా ఒక రచయిత అయి ఒకకవియై, ఒక పత్రికాధిపతియై చేకవడవేయాలని గారిలో మేడలు కట్టుకుంటున్నాడు

ఆ స్థితిమీద తన మనసు కూడా పోయిందేమో ఆమెనే పెండ్లి చేసుకోవాలని అతగాడికి మనసులో వాటుకుపోయింది తనకు కాదని మ రెవరకు కట్ట పెడుతారు ఆ విల్లిని ?

సుమాకు రి ఫం కావచ్చింది సాధారణంగా కొంచెం విచించుమించు ఈ సమయానికి భోజనాలు అయ్యే అలవాటు పెళ్లిలో ఇచ్చిపుచ్చుకోవలసిన లాంఛనాల విషయంలో భావమరదులకు తెగక ఆ రోజు భోజనాలు కూడా ఆలస్యమయివాయి పెళ్లి పంగలే వరండాలో కూర్చుని మాట్లాడుకుంటున్నారు

మే భార్య భోజనాలకు వేళయింది లేవండి యివా తిరువారీ కూర్చుందాం

చంద్రశేఖరం బావగారూ—మీరు ఊర అనడమే తరువాయి ముంగు తంబూలాలు పుచ్చుకుంటే, మిగతా పనంతా మేము మామకుంటాం

మే భా లేవండి చేసినవన్నీ చప్పగా చల్లారిపోయాయి భోజనాలయిన తిరువారీ

చంద్ర ఇదుగో లేస్తాం బావగారు లేస్తే నేనూ లేస్తాను

మేజ ఇందులో వాడేమందోయ్ అంతా మీ చెల్లెల్నూ అడుగు ఆమె యిష్టమసారమే కాని, వా ప్రమేయం ఏమిలేదు

చంద్ర అడేమట్టు వా ప్రమేయం లేదంటారేమిటి? యిది నుకీ కానంది! మీ రనేది మీరు పెద్దలు ‘ఆ మాట’ మీరు లాంఛనప్రాయంగానైనా అవకపోతే ఎట్లా ?

మేజ అవగాహన కేమింది ఇంతకీ మా కారద వినుంటుంది ఏమే మాట్లాడలేదు? ఆ ప్రస్తావన అక్కడ పోలేదూ బాబు కాస్తోపు మీ బావకు

కాళి అప్పు పోదుమా ఒకటే గొడవ
చదువుకొనివ్వగదా యీ కథ చాలా ఇంట
రెప్పింగ్ గా ఉంటే సమయంలో

మే భా అమ్మయ్యా, ఏమిటా విప్పటం
మీ నాన్నగారు ఏదో అంటుంటే చదువుకొన్నావా?

కాళి నన్ను నగ నల్లరేడు అంటూ అక్కడ
నుంచి తీసిపోయింది

మే భా ఏమీ పలకరు ఉలకరు ఉన్నది
మేమిటో చెప్పకూడదా?

మేజ నా పుస్తకాని కేసులో? మీ అమ్మయ్యా
నడుగు అమ్మయ్యా నడిగక నన్ను గురతా నేమిటి?

మే భా అమ్మయ్యా అడిగారు, అమ్మయ్యా
అడిగారు యిహ మీరే తీరవాయి

మేజ ఏమో కచ్చే ఏమో చేయాలని పున్నది
పెళ్ళంటే మాటలేమిటి? ఈ రోజుల్లో అమ్మో అమ్మో
పోలేదుగుర్తులు కాస్తా గుస్తా నేమిటి?

మే భా యింకా ఖర్చులేమిటండీ? ఖర్చు
లంటారు ఉధయ ఖర్చులు మీ భాగ గారే పెట్టుకుంటారు
టారట అమ్మయ్యా! 10 కామల బంగారం గొలు
గులు, వజ్రాల కంఠాలు, లేడీస్ రిప్లవాన్, పట్టు
చీరలు, జుండీకంబం, మరచెయ్యి—యిహ కాంబం
క్షమించి గడక కాంబాలాలు పుచ్చుకుంటే సరి

మేజ ఈమధ్యనే—మాడు మన లాయరు
ధర్మారావు పెళ్ళిచేయడంలో అతని బాతమరది కన
పడి యీ ప్రస్తావనే తెచ్చాడు

కాళి అంటే మీ కోర్టులో ప్రాక్టీసు
మేజ అవును అయితే

కాళి మాడండీ ఆ పెద్ద రావిపెట్టు వుంది—
ఆ మాపాటివారి వీధిలోవున్న ఆయన వా?

మే భా భోజనాలకు తేజమాడడుటండీ
యిహ అలస్యం అవుతోంది

మేజ అమ్మో అది మాపాటివారి వీధి కాదు
ఎక్కడో సంగంవారి వీధి తీసుకువచ్చి మాపాటి
వారి వీధి అంటానమ్మోయ్ బలేవాడే

కాళి కాడండీ, మాపాటివారి వీధిలో రావి
పెట్టు లేదంటారేమిటి? ఆ వీధి ముదల్లోనే ఉంది
తీరాలి.

మేజ ఉండొచ్చు భూపాటివారి వీధిలో
ఉన్నది పెద్దది సంగంవారి వీధిలో ఉన్నది చిన్న
పెట్టు ఇంతకీ నే చెప్పిన వీధి సంగంవారి వీధి

కాళి ఏమో మరి ఇంతకీ సంగంవారి వీధి
ఎక్కడుందంటారు?

మే ఇప్పుడు పాతనీమ థియేటర్ వున్నదే
రావి ప్రక్కనుంచా వెళ్తే సందు గై త్రవ్వటాకు దగ్గ
రగా ఉన్నది

కాళి అది కాడండీ మామయ్యా, అచ్చాఫీసు
వుంది—రావి ప్రక్క వీధి సంగంవారి వీధి ఈ
మాత్రం నాకు తెలియదా?

మే భా రామాయణంలో పిడకలకేట, సంగం
వారి వీధి ఎక్కడుంటే ఏం? ముంగిలవారి వీధి
ఎక్కడుంటే యేం?

మేజ ఆ— నేను పాతనీమ థియేటరు
ప్రక్కనుంచా వెళ్తే సందే సంగంవారి వీధి
అంటున్నా మీ అన్నగారు అది కాడంటున్నారు

మే భా మా అన్నయ్యగారు చెప్పిందే గానీ
అచ్చాఫీసు ప్రక్కవీధి అది మా మల్లకర్తల చెపు
తుంటే విన్నాను

మేజ అది ఏదో తెలుగు అయినా తెలిపే
తెలియని వాడవ లేదుకు ఓహో?

మే భా కాసుందండి మీ రనేది ఇక మీ
కోర్కరికేగానీ ఊరుసంగతి తెలిసినది

మేజ నా చిన్నతనమంతా, చదువుతే
యీ పూర్వో పూరితయింది ఏమిటో నాకు తెలియ
నట్లు, మీకు మహా తెలిసినట్లు మాట్లాడతా లేమిటి?

మే భా అయిన మాటలకేంగాని—

మేజ నీవు మహా చెప్పారావు రెడ్డా లోక
లికి పో అయినా అమ్మో! తెలిసినారీ, ఏదాది
కోసారి నమ్మా—పూరు సంగతి ఏం తెలుసు మీకు.
ఎక్కడో సంగంవారి వీధిని తీసుకువచ్చి మాపాటి
వారి వీధి అంటే ఎవరై నా నమ్మకా అల్లకర్తదా?

కాళి మా తండ్రిగారి నాయంలో ఏదో పుస్త
కాలు అచ్చుతేనే సందర్భంలో అచ్చాఫీసుకు పంపే
వారు అచ్చుఅఫీసుకు ప్రక్కనుంచే సంగంవారి వీధి
తెలుసుకోవేది. నాకు కాగా గుర్తు లేదంటారేమి
టండీ.

కారణం ఏమిటంటే—యీ గొడవ వచ్చు
పుస్తకం పూర్తికావడానికి ఏమిటి?
మేజ అమ్మయ్య—నీవు చెప్పే సంగంవారి
వీధి ఎక్కడుండో?

కారణ ఓన్ దీన్ని గురించా సంగంవారి వీధి
పాతనీసూ నియేటరు తండ్రి దాని ప్రక్కనుండా
చెళ్ళే సందే సంగంవారి వీధి

మేజ బాగా కర్రగా నెప్పూ అది కా
దంటాడు మీ మాతయ్య

కారణ ఆ పూర్వో ధాన్య మేమిటో, వంట
ఏమిటో అంతేకాని, మాతయ్యకు ఏమీ తెలియదంటే
నాన్నా మా కొద్వంటు స్కూలుకు పనులుంటే
ప్రతిరోజూ మా వంటి ఆ వీధి ప్రక్కనుంచే వరు
కుంది ముప్పన్నగారి అమ్మయ్య ఆ వీధిలోనుంచే
వస్తుంటేది

మే. భా నీకు మహా తెలుగు వసిస్థివు నీ
పూరుకుందూ

కారణ బాగుండే అమ్మ ఏం నాకు మాత్రం
తెలియదూ

మేజ దాన్ని సాగుకోమంటా నేమిటే ఏం
దానికమాత్రం తెలియదా?

బావ బావగానూ, మీరు బాగా అలోచిం
చండి సంగంవారి వీధినే అసలు అద్దవంకర్ల వీధి
అంటారు. కోణంగి కేటలోంచి అచ్చుఅట్లనుకట్టకలిసే
వీధి సంగంవారి వీధి

మేజ అలోచించే కేమిటంటే ఆలోచనా
పాలోచనాను మీరన్నది తప్పండి నీసీమా నియేటరు
కు ప్రక్కనుండా చల్ల సందే సంగంవారి వీధి
ఇంత విపదనీ చెప్పినా మీరు కాదంటే ఏమి
చేయాలి

బావ యింకా మీతోటి వాడించి ఏం ప్రయో
జనం

మేజ అయితే నే చెప్పండి కాదంటారో
బావ నే చెప్పండి మాత్రం తప్ప చెక్కడుంది.

మే భా మన కెందుకు వచ్చిన గొడవ ఇది.
సంగంవారి వీధి ఎక్కడుంటే ఎవరి క్కావారి
నుండు అమ్మయ్య చెల్లిసంగతి అలోచించండి

మే. అయితే నీతోనే నేమిటి?

మే. భా తాంబూలాల పుచ్చుకోమని
మేజ పుచ్చుకోవచ్చులే యివ్వుడు వచ్చిన
తొందర ఏమీ లేదు

మే భా మీ యివ్వుం బానూ ప్రాణం విసిగ
పోతుంది మీతోటి ఇవ్వుడు గాకపోతే మరి
కెవ్వడో అయినా అమ్మయ్యని యివ్వకపోతే వాడికి
చెల్లి జరగదా వాడు దీన్ని చెల్లి చేసుకోకపోతే
వీటికి చెల్లకదా?

బావ అమ్మయ్య నీ పూరుకో అయితే బావ
గారు తాంబూలాల పుచ్చుకోవడం దాకా వచ్చి
మళ్ళీ ఇట్లా ముట్టాడుకున్నాన

మేజ దాని చెల్లి కివ్వడం తొందర లేదంటే
తరువాత మాయకోవచ్చు

మే భా చెల్లి లేదు—ఏమీ లేదు మాతో
చెట్టంటే యింకా ఎన్ని కోశాలు చెల్లి చేయకుండా
మాతో చెప్పాలనుకొ

బావ నే వస్తానే అమ్మయ్య ఇవ్వుడు వండి
వుంది రాత్రి గైలుకే పోతున్నా

మే భా అమ్మయ్య భోజనంఅయినా కాలేదు
భోంచేసి పెళ్లు నా మాట విను

చంద్ర భోజనానికేం లేవ భోంచేస్తే గైలు
దాటిపోతుంది నే పెళ్లొస్తా అంటూ వచ్చినదారికే
చక్కాపోయాను చంద్రకేళరం

4

మరికొన్ని కోశాలకు తరుచు మేజస్త్రీటుగా
రింటికి వచ్చే మురికొస్త్రీగారు ఆ కోశా మధ్య
న్నం ఏదో పడుకొని వచ్చారు. జరండాలో
మాతోటి తాంబూలం చేసుకోసాగారు పోకలు
వముల్తా కొప్పులవాడు

‘నా మనస్సుకు ఈ విషయం పట్టినట్టు మరేదీ
పట్టలేదు నాకు అర్థమయినట్లు మరివరికీగూడా అర్థ
మవనే ఆయిఉండినా’ ధర్మరాధుడు ఉద్దేశిస్తూ
గావోలు—‘అయినా ఆ వృత్తిలో సతతమూ తిరిగే
వాళ్ళకు, ఆ ధారావద్ది, ఆ వాక్కుద్ది పుండమామరి
చెట్టఅలవాటు ఏమంటే కొలసిన పాత్యులూ, పరి
కోధనా దుజాత్రా లేకుండా విరంజనాదం చేసినందు
వల్ల ప్రయోజనం ఏముంటుంది చెప్పకది దీన్నిగురించి
వనక కొన్ని ప్రాజ్ఞాలు పోయాయి’

కాస్తులవారు మరో రెండు తమలపాతులు తీసుకుని నమలుతూ—

‘యింతటి సంగంవారి పిధినిగురించి జ్ఞాపకం ఉన్నదా?'

మేజి లేకం

మూరి అక్కడ వుండటాదు?

‘మేజిస్ట్రేటుగారు పెన్నిలు తీసుకుని పేరెలు అట్టవీడ వివరంగా గీచి చూపుతూ, ‘అక్కడనుంచి మొదలు ఇంకెవరూ ఉన్నారే సంగంవారి పిధి’

కాస్తులవారు దాగా పరికించి తడక దీక్షతో ఆ మ్యపును చూచి కొంతు పడరించుకుని,

‘వీరు క్రిమినల్ మ్యపు గీయడమేలే గీశారు గాని—అలా ఈ పిధి ఎక్కడుందన్న విషయంలో మీ అభిప్రాయం కూడా తప్పే—ఆ రోజు లాయరు గర్భారావు చెప్పింది తూదాగా సరిపోయింది’ అన్నాడు కోర్టుగా నవ్వుతూ

‘ఊ అలాగే—అంటూ అంకితరకూ ఖులాసాగా సంతోషంతో కలుగుచెప్పిన మేజిస్ట్రేటు సచా

నివారావుగారు పిదరించుకుంటూ ఛార్జిమని మరో లోంచి గళాలున అక్కడనుంచి లేచుక్కా పోయారు

‘ఇదేమిరా బాబు—ఎన్నడూ లేనిది నేను తయనకు రోషం తెప్పించామే’ అనుకుంటూ మెల్లిగా ఇంటికి బారాడు కాస్తులవారు

రోషం వాంఠించింది తరువాతి మేజిస్ట్రేటుగారు వాకలుచేయగా లేలిసవిషయ మేమంటే ఈ సంగం వారి పిధిలో సంగం లాపన్న అనే అతిథు ఉంటే వాడనీ, పిమ్మట అతిథు చనిపోగా అతని రోడుకు సంగం చలముత్య క్రైస్తవమతం బ్రచ్చుకుని తనకు అక్కడ ఉన్న స్థలం, అపాటికొడు అన్న పురపాలక సంఘం గారికి అమ్మేసి మరో వూరు లేచిపోయాడనీ, యివ్వకు ఆ స్థలంగా పురపాలక సంఘం వారు ఎలిమెంటరీ పాఠశాలను యి కలనే నిర్మించారనీ, దాగా యిప్పటి పురపాలక సంఘ ప్లాన్ లో అలా సంగంవారి పిధి లేకులేదనీ కేరీంది

రాయలవారి ఋతువర్సలు.

శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచారి

ప్రబంధములు వర్తన ప్రధానములైన కావ్యములు పెద్దవాల్సవి నాటినుండియు బ్రబంధ కవులేదో యొక యావకావ్యము కల్పించుకొని తన కావ్యములలో నేర్పాదకవర్తనములను గావించుచున్న యున్నార ఈ పగు నెదిమిది వర్తనలయభావము ప్రబంధమున నొక లోపముగా భావించబడుటచే గొందఱు కవులు ప్రసక్తి లేకపోయినను నియమానుసరణమునకై యవాకర్మములైన వర్తనలు కావించుటయు గలగు వర్ణ్యములైన యీ యాహుతిక విషయములలో ఋతువులు మాత్రే నేరి యున్నవి అందుచే ప్రబంధకవులు కథా సంపర్కమునకట్టి యేదో కొన్ని ఋతువులైన వర్ణింపకుండకుండును శ్రీ కృష్ణదేవరాయలవారు తమకావ్యముక్త కాల్యవగా వారిని ఋతువులను గూలంకముగా నూహ్యుతిసూక్ష్మ వివరములతో వర్ణించియున్నార ఆ వర్తనలలో నా యిన యవస్థికవి సాధారణమైన ప్రతిభాచారులగులను బ్రవర్ణించి యుండటం యాముక్త మాల్యద పఠించిన నాటి కెల్లరకును విదితమే ఆ ప్రతిభాచారులగుల నీ వ్యాపమున యథాకృతిగా విహాసించ యత్నించెదను

గోదా గీరంగళ్యులు ప్రణయమే యాముక్త మాల్యదయందలి ప్రధానవృత్తము అది యందలి చిత్ర రేఖావ్యాసములలో జక్కగా వర్ణింపబడి యున్నది మొదటి పాటగావ్యాసములలో నీకథతో సంధిగా సంబంధము లేకపోయినను వైష్ణవసతాభిమాను లగుటచే రాయలవారు విష్ణుపారమ్యమును నూచించు విష్ణుచిత్రయువాచాగ్యుల వృత్తాంతములను వికసీకరించి యున్నార విష్ణు చిత్ర వివరములను సోదించి పాంశ్యరాజునకు ప్రవక్షుత సారము నుపవర్ణించు సంధర్మమున భాండీకర్మకర్మకావ్యాసమును, యామువాచాగ్యుడు క్రిరాను మిశ్రునిచే నుద్ఘోషితుడై నమోదించి రాజ్య మొప్పుగించు సంధర్మమున దీర్ఘమైన రాజనీతి వర్తనమును గలవు చిత్ర యావ్యాసమున మాలవాసరి వృత్తాంత

మువకథగా నున్నది ఈ యువకథోపాఖ్యాన రాజనీతి వర్తనలకు నాడు ముగ్యముగ్గి గ్రీష్మవర్ష కరద్య సంకముల విభులవర్తనములున్నవి ఇవన్నియు గలిసి యాముక్తమాల్యద యందలి ప్రధానకథను మఱుగు పుచ్చించిన నొక చిన్న విష్ణుపురాణముగా నొందర్పి నైచితవి వర్ణ్యకృమనకు భంగము చేసాదు ప్రవసక్త విషయ వివరణ మా ముక్తమాల్యద పఠించు వారి కించుక కించ కలిగించినను అందలి ప్రకృతి పరిశీలన భావ గాంభీర్యముల హుందమైన యావందమును కేమార్చక మానవు

ఆంధ్రవాగ్గయమున కొల్లించికవులు తమ తమ కావ్యములలో వసంతాది ఋతువులను వర్ణించి యుండకపోలేదు కాని యావర్తనలెవ్వయు రాయల వారివర్తనములంత దీర్ఘములుగా గాని మాలంకరములుగా గాని కావరావు ఆంధ్రవాగ్గయముననే కాదు సంస్కృత వాఙ్మయమునగూడ ఋతువర్ణనైక వస్తువులను ఋతుసంహారదుల పెక్కు నిలకకావ్యములలో నింత దీర్ఘముగనునైన ఋతు వర్ణనలు కానబడదు ఇట్టివి గలి సంప్రదించుచున్నవైన శ్రీ విక్రీవాళ కర్మవారాయణగారు తెలుగు ఋతువులను పేర నొక ఋతువర్ణన ప్రధానమైన కావ్యమును ప్రకటించియుండిరి అందలి వర్ణనములు సైతము భావగాంభీర్యములై కవిగారి ప్రకృతి పరిశీలన సైకర్మమున నేక విధముల వెల్లడించుచున్నవి చిన్నదయ్యును సోహృదమైన యీ కావ్యమునే యొకవిధముగా రాయలవారి ఋతువర్తనలకు సాటిగా బోటిగా తేల్చినవచ్చును మిగిలినవానిలో ఋతువుల వర్తన ములున్నవి ఇన్ని ఋతువుల వర్ణనములేదు, ఉన్న ఋతువుల వర్ణనమైనను ఇంత సమగ్రమైనదికాదు

మూలముగా బరిశీలించినచో నాముక్తమాల్యదలో భాండీకర్మకర్మకావ్యాస రాజనీతి వర్తనాదులనలేనే యిదిదీర్ఘములైన యీ ఋతువర్తనములును గథాగమనము వర్ణగించి కావ్యమునందలి వర్ణ్యకృమనకు భంగము కలిగించియుండటం యథా

ర్కమే యనిపించును కాని మాతృమయగా వారి నప్పుడు బానిగి గణాంశములతో గని కల్పించిన సంబంధము స్పష్టము కాకపోదు ద్వితీయాశ్వాసము వందలి కథకు తేజోగ్మహమున కరుగుపాండ్యరాజు వరదేశిని ప్రభువు పశించిన సుభాషితతో కము వారింది, చాచాక్షుగా విరక్తుడై పాపమునకు మరలినచ్చి మోహ ప్రదుడైన దేవు డెత్వడో నిర్ణయింపుచేరి పండితుల గోరిన ఘట్టము శీంద్రభూతమైనది సుభాషితము జదివిన విశ్రుపెచ్చటి కప్పకు వచ్చుటకు "దన్ని కల వృషగిరి హరి! నిభవము వివస్యగా" జరుగు తెప్పరితవాళ్ళబాదు శోరికయే కారణము అకేళురియందును సుందరవాచాస్వామి! దెప్ప తిరువాళ్లు వేసనిలో బరుగును ఆ యుత్సవ ముల గన్నులార క్రితవ్యయ్యుడై యాచి పోవును బరదేశి బ్రాహ్మణుడు మధురావగర దివ్యుడు ప్రేరేప నచ్చటి కరిగి, రాజపురోహితునింబ గ్రీష్మ కాలోచితమైన మృద్యుభోజనము కాదించి, రోడి విశ్రులతో మార్గవేదికపై బరుండి యులుకునోకై వారిలో నొక్క దాద్యులును వేటొక్కడు గీరలను బంపింప వాను సుభాషితము జదివాను ఆతడు మార్గ వేదిపై బరుండుటకు పోవుచు "పెన వేసని" ఆత డెచ్చటికి వచ్చుటకు పోతు వా వేసనిలో వృషగిరి హరి! జరుగు తెప్పరితవాళ్లు వేసనిలో దెప్ప మటో కప్ప వా యుత్సవము జరుగను జరుగుదు, ఎరదేశి బ్రాహ్మణు డెచ్చటికి రాను రాదు వచ్చినను మార్గ వేదిపై బరుండుడు మార్గవేదిపై గాక యే గృహంత ర్భాగముననో కియనించి యాతడు సుభాషితముల జదివినను దీనిలో పోవువారి కని వివబడవు పాండ్యు డా సుభాషితమును వినకుండునతో గణాసంవిధాన మీ తిరువ పాగియేయుండుడు ఇన్నిటిని పోతునగుట చేతనే రాదు లిచ్చట వా వేసనిని వర్ణింపబూని వాడు

వరురాశ్వాసమున వర్గకేరద్యుతువులు వర్ణింప బడినది ఈ వర్ణనలు యామువాచాద్యుడు తనతో వాదము చేయవచ్చినవారి గెల్లర నోడించి విష్ణు దేవుడే వరత క్త్వమునయు విశిష్టాద్వైతమే మత మనియు బ్రతిష్ఠించిన పిమ్మట తేయబడినది పాండ్య రాజు యామువాచాద్యుని మాహాత్మ్యమునకు సంతోషించి, పాష్టాంగ మెరిగి, యాతనికి దన కడగొట్టు

కెలియలి నిచ్చి పెండ్లిచేసి, యోగంబుగ నమృత హృదకు ధారాపూర్వకముగా వర్షరాజ్య మిచ్చి" యువరాజుగా నొనరించెను పిమ్మట వాతని కనర్వ కిరప్పభక్త స్త మగుటయు వందు దివ్యాస్త్రమంత్రంబు లుండుటయు తెలింగి దుస్సాసంబున విరోధి యూహంబు పాధింపుమని దండయాత్రకు బంప యామువాచాద్యు డెందుకు సన్నద్ధు డగుచుండెను అప్పటికి సరిగా గ్రీష్మము ముగిసి వర్షాగమ మారంభము కానుండెను పురోహిత ప్రధానమంత్రి వర్ణంబు యామువాచాద్యు దిగ్విజయ యాత్రా సన్నాహ మెరింగి "సన్నిహితంబులగు ని వ్యాధిక దివంబులు గడపి కిరక్కయంబున విద్విదశిన్సంక రంబునకు విజయము సేయు"మని పోధించిరి యువ రాజు వారి మాటలు పాటించి, యెల్లెఱంగు రాజున కెరింగించి తత్సమృతి నప్పటికి నిలిచెను

బురుగు లాటింటిలో కిరద్యుతువు వీరసన ప్రధానమును దిగ్విజయయాత్ర కమచైనట్టిది సాధారణముగా బూర్వపురాణాలు దండయాత్ర వెడలుట యా బురుగునందే ఈ యాచారమును బురస్కరించుకొనియే సంస్కృతాంధ్రకవులు పలువురు దిగ్విజయయాత్రలను వర్ణించుటకుముందు కిరక్తును వర్ణించి యుండిరి కాళిదాసు ధ్రువవంశమున రఘుమహారాజు దిగ్విజయ యాత్రకుముందు కిరద్యుతువును వర్ణించి యుండుట యెల్ల తెలింగినట్టిదే సంస్కృత వాటకముల ప్రస్తావనలలో వీరసము ప్రధానస మైవర్షకు కిరద్యుతువు వర్ణింపబడెనెన లాక్షణికులు నియమము కాదించుట యారసమునకును బురుగువునకును గల శుశ్రోశాగ్నిమహాయును బురస్కరించుకొనియే యాయుండును ఈ సంప్రదాయము ననుసరించియే రాయ లిచ్చట యామువాచాద్యుని దిగ్విజయమునకు వాందిగా కిరద్యుతువును వర్ణింప దలచివాడు

ఈ కిరద్యుతువర్ణనమునకుముందు మిక్కిలి దీర్ఘమైన వర్ణన వర్ణనము కలదు దీని కిచ్చట సంతిగా బ్రసక్తిలేదు కాని పాండ్యరాజు తన చెల్లెలిని యామువాచాద్యున కొనంగి, యాతని యువరాజుగా నొనరించి, దిగ్విజయయాత్రకు త్రోత్సహించినది గ్రీష్మర్త్యంతమునందు వాదకదివంబు అప్పటి కతి సన్నిహితములై యుండెను. వర్ణనల్ల గడచిన

నీమ్మలగాని యామునకు వైత్రేయశ్రీవ బయలు
 చేరిరాదని వృద్ధత్రాకోపితాదుల యిట్టి ప్రాయము
 ఈ వర్షకాలము రాకపోకలను చూచించు తెలంపుతో
 రాయలు కేరల్లనుకు బూర్వము వానిని వర్షించి యుం
 దెను ఆయన కిదిర బుతువులయందు గంట వర్షపు
 నం దభిమాన పెక్కువ ఆయన యాభిమానము వర్షపు
 వర్షవసునం దెల్లవ స్పష్టముగా గోచరించును ఈ
 వర్షపురాక నాయన యంతికుముందే శ్రీవృషముయ
 నిరుత్పాదకకేరమునీ, వజ్రునాన్ని కలలు చందమున
 వలదీసి పాండ్యరాజు భార్య యాతనిలో యామునా
 చారుద్వందంతియు పెరింగివెను నందర్పమున వతి
 రనుజీయును గా నూచించియున్నాడు ఈ నూచి
 నయు దిగువారి పొగిది వర్షవయు మిక్కిలి మనోహర
 ములుగా నున్నను ఇంతి దీర్ఘముగా వా ఋతువు
 విచ్చట వర్షించుట కొంతి యుప్రసక్తముగా చేయున్న
 దని చెప్పవలయును

పంచమాశ్వాసమునందలి కథ కలంకారమైనది
 గోదా విరహానుభవము ఈ విరహ మాంధ్రబాష్పయ
 మున కభూర్వమైనది హర్షమైన యనురాగము నింతి
 లెస్సగా నూచించు విరహమును వర్షించిన
 కది యాంధ్రవాక్యాయమున నింకొక్కడు లేడు
 విరహమున మద్దీపమైవది వసంతము ఆందుచేతనే
 రాయ లిచ్చట నీ వసంతపువ్వును పమగముగా వర్షింప
 బానినాడు

మొదలవాముక్త మాల్యద మదనతాప
 తిరణి పెనుపట్ట వేగిన దక్షిణాశి
 మత్స్యప్రొమ్మకు మదముట్ట మాకుననుచు
 దొలగె నన నుత్తరాశికు దొలగె దిరణి

గోదాదేవి ధనుర్వాసమున విష్ణువేదాంతమును
 బాని ముప్పదిదివిములు ముప్పదిపాటలుగా దిరు
 ప్పావై పాడెనని ప్రతీతి దీని కనుగుణముగా రాయలు
 పై వద్యయన మాల్యదకు దక్షిణాశి ఏది యప్పు
 దుత్తరాశికు దొలగెనని వర్ణించియున్నాడు

ఈ విధముగా నీ ఋతువర్ణనయైనదనును
 మిక్కిలి దీర్ఘమైన గథ వేద విధముగా నించుక
 సంబంధించిన యామునది తెలియజేయుచున్న
 ఈ ఋతువర్ణనమునబట్టియే కాక రాయలు కొనించిన
 రాజనిశ్చయములైనవయిన బట్టి భాద వాచినతో

వార దతివర్షకాభిలాషియని పొడగట్టును ఏదైన విష
 ములను వర్షింపవలచినప్పుడు వానిని సర్వాంగముల
 రముగను సమగ్రముగను వర్షించినగాని యాతని
 దృష్టికలుగడు అనలకాలముతీరే యట్టిది
 కావలయును. కార్యనిర్వహణమునగాని భోగాను
 భవమునగాని సమగ్రయే యప్పటివారి లక్ష్యముగా
 నుండెను కార్యమును పాదిపాదిగానేని యూరనం
 దుటకాని, భోగవిలాసముల నింపించుక యను
 భవించి విరమించుటకాని వా రెఱుగని పద్ధతులు
 ఆ చిర్రవృత్తియే యావర్తవలందును గోచరించు
 చున్నది ఈ వాఙ్మనవర్తవములను మామ్యోతికూక్కు
 వివరములతో నూడి సర్వ సమగ్రములుగా నున్నవి.
 ఈ పామ్యోతికూ వాని కలితాకావ్యసాధారణమైన
 గాంభీర్యమును దచ్చిపెట్టినది

కాలమెప్పుడు నొక్కమాదిరిగా నుండదు
 అది ప్రతీక్షణమును బరితర్లత ముందుమందను
 ఆ పరితర్లతప్రకారము దినములు గడచినప్పుడు కాక
 ఋతువులు మారినప్పుడు మిక్కిలి స్పష్టముగా గాని
 పించును ఒక్కొక్క ఋతువున కొక్కొక్క
 వాతావరణ ముందును పంచభూతాత్మకమైన ప్రకృ
 తిలో గలుగు మార్పు యీ వాతావరణమునందలి
 మార్పునకును గారణమైయుండును ఈ మార్పు మాన
 వులందరికిని గోచరించినను గవులదృష్టికి మఱింత
 స్పష్టముగా విశిష్టముగా గోచరించును వానిని వారు
 నిశ్చయముగా బరికిరించి యుత్తరభూపమైన యాకా
 రముతో నయ్యుకొలుదురు ఆయా ఋతువులకు
 సంబంధించిన భిన్నభిన్న వాతావరణముల నుండ
 రముగా జత్రించి వానిని బరికిరింపడు సామెత్కొ
 రింప చేయుటలో రాయలు కడుంగకు శేర్పరి
 ఆ ముక్తమాల్యదలో వారకు గ్రీష్మవర్ష కేరద్యసంతకు
 లకు సంబంధించిన వాతావరణ పరిస్థితులను ప్రకృతి
 సౌందర్యవిశేషమును జత్రమునందట్లు మిక్కిలి
 స్పష్టముగా వర్ణించివాడు అతడు వర్షించిన మరు
 మురీదీక్షయ, కాల్యురీఫలము లెండవ బువలగా గాలిలో
 నెగిరియాడు మౌలకములు, బొండుబుల్లియలు,
 ప్రవలు, నుడిగాలులు గ్రీష్మముయొద్దని మన కట్టె
 యట సామెత్కొరింపవలయుమన్నవి వర్షకాలము
 రాగానే యీ పరిస్థితులన్నియు మారినవి.
 అప్పు డాకాసమున పెచ్చట వాచినను బంచల

సహితములైన ఘనాభిషేకములు, ఇంద్రగోపములు, శక్తికార్యకర్తలు బలవత్తుకట్ల కెత్తించిన పడచెను "కాశ్యపసంపదగా" పడచు వానకాశ్య కానబడును తొలివానజులతో గరకానికాయములు పడచానును భూమిపై కలయెడల ధృతాకపంతు లున్న తిల్లను చెలువులలో శక్తిక చిత్తుచిన్న పడియలలో నూడ వృత్తభేదానుకృతితో ఘోరస్వర లెనలారును కోటిల పంచమ స్వరములకు బయలు కేసుల వచ్చెస్వరములు వినిపించును మునున ప్రతాలాకోక కనుల కువలచూచూగి మూలుగా గదంబకుటబ నీవకకుభయోధికలను క్రాంతిసాయకములతో దన కూడిరమును నింపుకొనును "అమరీతేక బద్ధ చాం పేయకముల పద్మ కడపకృ దయ్యునచి"వాడు చుం . వానపకువారిని వాచి నిర్విషట్టు కేరీ గవన తిరులు వికసించును ఈ పరిస్థితులన్నియు వర్ణాదేవత విరేఖా ర్పి మన కనులయెదుట నిల్చుననుటలో కాశ్యర్య మేమి కేరీర రాగానే మరల నీ దృశ్య మంతయు నదృశ్యమగును అప్పుడు లెల్లవి మేఘములు, కాశ్యర్యములు, కాలియంజరలు, గజముల తిర్యగ్గత ప్రహరములు, మరళి మారీకల యెయ్యారపు నవకలు కనులకు బండువు చేకూర్చును "హేమంత కేరీరపులలో మరల నీ దృశ్యములు, కడుపులు మృగ్యములైపోవుట కసంతము రాకలో మలయూదుత్రప్రహరములు, చిగురాకుల సాయగములు, క్రాన్తముల పరిమళములు, అగ్నింబంకారములు కొయలల పంచమ స్వరములు ప్రకృతికోక వింత రానుజీయకము వాహించును సహకార కృత్తిములు క్రుచ్చించి క్రుచ్చరానున కక్షయ కూడిరత్వము కలిగించును ఇట్టి ఋతువుల యాకృతిలోగల వైలక్షణ్యమును కున్నవరేఖలతో దీర్చిదిద్దటకు నిశితమైన ప్రకృతిపరిశిలము కావలయును అది రాయలవారి యందు సర్వతోముఖముగాగ దరించును అందుచేతనే యాయన ఋతుకర్తనకుల బలించునపుడు భోగగతిమైన యానందము కలరేఖలయేకా యకాలసంబధితులైన యాయా ఋతువు లనుభవమునకు వచ్చుట మాన హోగట్టును

అయాకాలములందలి ప్రకృతిపరిస్థితులు మాన్పుతి మాన్పు నివరములతో బ్రతిష్ఠింపకుట రాయల వర్తనములందలి యొక ప్రత్యేకకలకమును సాధారణముగా

మనము చూచి, చూచినను అంతగా బరిగణించని విషయముల పెన్నింటినో యాయన చక్కగా వర్ణించి యచ్చటి వర్ణన కంతో సహజత్వము చేకూర్చును చరాచరప్రపంచమంతయు వాయన దృష్టియెదుట కున్నవరేఖలతో కచ్చి నిలుచును కడుపుల నూర్చాధిక్యములతో వాయనకు బనిలేదు బోటకులను బొమ్మదాటు చాక్కొట్టకులంబుల భక్షించుటయు భూహారంతరేఖరముల భోగముల ననుభవించుటయు వాయన సహకారముతోనే వర్ణించును తేనెలో జల్లలుల ప్రాచీనపిప్పిల లెగయుటయు, వజ్రపద్రవగలలు పంకజ బొంకభానుప్రతిభలు హరింప బ్రహ్మచేతనితో మొలకెట్టుకొనుటలై పోవుచున్న కూనోరుకుపవిత్రసముదాయము భ్రాంతి గొల్పు మడిగాలులు నిసరుటయు, బ్రావృషమున వానకు జడనీ కృత్తులు క్రింది కేలు జనుల జల్లు తలపడక మున్నే తిరులు వంకకృ దిడుపుటయు, కేరత్తన నర్మమండలి కథ మున్నెమెంతకీ లేకు లెఱమాని మోము దిల్లిచి చూచుటయు, కసంతమున నిసరుకొలులు మృగముచా లేవలముల అగరుకలకలమునాని చన్నగవ మోడికి విన్నిడరము లొప్పుటయు మున్నుగాగల విషయము లేనియు వాయన దృశ్యకమును చాటి పోలేదు తేనెలో బానుదమ్ములైన చెలువులందు నిర్మి బకపంతులులుచలను, జలుకెనల్లలను నమలును పెండితారి కిడిన నెగసి, యుక్కించుక తొలగి కిక్కిరిస్తే మాదిరియు వాయన మామచున్నట్లు వర్ణించును వర్తమున బక్షులు జడత్వముచే దుడతెప్పల గమ్మ విన్నీ, నీరుముంగరలకలె ముక్కున గూడ, నోట గొంతోడియును గూడికల సగ మొత్తును జానువులు కక్షము చొరతొక్కిదిద్దు మున్నుగా వడకుటయే తప్ప మిగిలిన చేష్ట లన్నియు మనకునుటయు, భానుమండలమును క్రీపరితేమము చుట్టుటయు వాయన పరితలప సాక్ష్యరింప తేయును కేరత్తన "అభిగ్నాంబులకని కితాలాము" గలంగుట వాయన యెఱుంగును కసంతమున గామి నులు భోగానంతరము ఘర్మకేంద్రే దోమతెరలుపుర పెత్తులయనున్నములు దెప్పరములుచల లేచాకేటి ప్రకటికరణము తిక్కుటయు వాయన కనుభవ సిద్ధములైన కృత్తిరితేమముల కాబోలును. ఋతువుల నిన్నింటి వాయన చక్కగానే వర్ణించినను వర్త

కాలవర్షనమున మణితరచాకవర్ణమును బ్రకటించెను. అప్పుడు వంటవంతు నిల్వించు పక్షివేళమును వర్షించు నీ వద్యమాణన మాత్యపరిశిలవకు బరమావధి

ఇల్లెలు దిరుగ జొక్కింతిట్లు కిళి, యచ్చె
నే నింటిలో బారియిడి విసరక
రాజుడు, రాజన రవులొచ్చినరె
కొని కల్గుడు కూడు, చాన గలిగ
నేని కూరగుటమం, చైన తెన్నొగముఖ
భుక్తి నేనురచాభుక్తి కిడిన,
బ్రాహ్మోగ్యలవ తీరు బహువాప్తము దీర
వారులొదిపు బున: ప్రయత్న

మాజ్యపటముఖ్యులయ మెన్నరు ఈవద్య
మను జదువువప్పుడు సామాన్యజననమాజమైన యా
శ్లేశము నాయన యెప్పుడు చూచెవాణుని యాశ్చర్య
మును, అయిన మాత్యపరిశిలవకు కౌసంధ
మును గలగక మానదు.

సాధారణముగా గవులందఱును వర్షనసందర్భ
ములందు గదిసమయముల మారగా గొని వింత వింత
భావముల వర్ణకము చేయుదుందురు ఈ కవిసమ
యములు యథార్థములగునా కాదాయమనది నేఱు
మాట కొని యిది సర్వకవిసంప్రయుక్తము లగుటచే
మనకు వింతగా నుండకపోవుటయేకాక వర్ణవిష
యమును మణితర స్పష్టము కొనించును ఋతువు
లన్నిటికి సంబంధించిన కవిసమయము లిట్టి ఐహో
కలపు రాయలం దొక్కదానిని నూత విషవకుండు
వర్ణించుటలో గృతమానుడు ఈయన వర్ణనలలో నీ
సమయ పరిజ్ఞానము సర్వతోముఖముగా గోచరిం
చును. ఒక్కొక్కసమయమును బురస్కరించుకొని
యానన యొక్కొక్క రమ్యమైన భావమును
సృష్టించుచుండును గ్రీష్మమున దితసములు దీర్ఘము
లగుట కవిసమయమునందే కాక శాస్త్రమునందు
నూత సిద్ధమైన విషయము అప్పుడు తెల్లినపు నిట్టచే
వాస్తవము తెమర్చిల ప్రళయ దుశీలం జేయుటచే సవ
రింప వశముకాక మదమకు వెలుగుది లృప్తదు బడ
నచెనట అది వెలుగువందెనుకొలుగుట యీ
భావము పుట్టుకకు హేతువయ్యెను చాతకములు మోగి
యొక చినుకైన సర్వోక్తి దిగ్గనీరుండుట, ఘనుకు
సకలమును నిద్రముచ్చి కేళవుని విద్రువులు
హంస లాఱుము విని యలకై దివి నలబు

చుట వర్షకాలమునకు సంబంధించిన సమయములు.
తనయలు చొచ్చిన యింట్లనే యుండి కాన్వనకు
బుట్టినిల్లెదుట రాయలవాడే కాక యిప్పటికిని
మాటని సంప్రదాయము దీనిని బురస్కరించుకొని
యాతడు వసతిగమన నుచే సగర్వములైన యర్కర
ణములు ప్రమాదికై మరల వాతని ధామము చేరెనని
చక్కగా వర్ణించెను "దీప్తిజత వారణ్యక ధ్వని విసగ
జేసి గర్వము ముఖద్వారము చేయ గవంతులయ నుట్టి
సంప్రదాయమే వర్షకాలమున బ్రాయ్య రాజమచే
బోనము ప్రజకు జక్కలబోనమగుట యెవ్వ రెఱుం
గని విషయము? ఈ సమయ సంప్రదాయముల నెఱుం
గుట యొకటి, వాని నూతగా జేసికొని దివ్యములైన
భావముల సృజించుట చేలోకటి రాయ లిట్టివానిని
బ్రత్యేకాభిమానముతో వర్ణించువా యనిపించును
కేరదృకుపు రాగనే రాజమరాళములు క్రొందరి
రంధ్రమువ్వారా దిక్పాదజేతులకు దిరిగివచ్చును
ప్రజలు కేరవ్యాజజేయము లానరింప గడనదురు
విష్టపు నిద్రనుండి మేల్కొంచును కలకనూను
దుండయించి కలవికాంధస్యులకు బ్రసన్నత చేహ
ర్చును ఈ సమయములు గంభీరములైన భావములకు
బ్రభవములై రాయలవర్ణనములకు మహాత్తరమైన
యాదార్థము చేహర్చును సంతతికి దంతములు
మావట్టగనే వనితలు పురుషసాంగత్యము నభిలషించు
రను సంప్రదాయమును వసంతకృ మాధులయం
దాలోపించి రాయలు మనోహరమైన భావమును
బలిబుచ్చెను ఇంక వసంతకాలము రాగానే లతా
వృక్షాదుల బుష్పింపజేయుటకై యంతలంబించుటకు
దోహదములలో నాయన వర్ణింపబడి లేడు వసంత
వర్ణనలో నించుక తిక్కితగా సగ మీ దోహదముల
కోలాహలమే ఆయన దోహదపరిజ్ఞానము కూలం
కవమైనది ఈ దోహదముల యాధార్థ్యము పరికిరిం
చుటకు బరికోధనలు చేయించినతో బ్రభుత్వమువా
రివృత్తు తలగెట్టిన వనమహోత్సవమున కెంతో
వన్నె చేహరును.

కాలము మాదునకు గ్రహచలనము హేతువు
నికాలమున నే గ్రహము లెచ్చిలెచ్చుట నుండనో
జ్యోతిశ్శాస్త్రము వివరించును ఈ శాస్త్రమున
చాతకభాగము మాట యెట్లున్నును సిద్ధాంతభాగము
మాత్రము సిద్ధాంతమైనట్టిదే. రాయలవారి జ్యోతి

కృష్ణప్రసాదీత్యము గాఢమైనది కా యిహున
సంపాదితమైనది మానవమనస్ కి కాత్యయన పశ్యే
దృష్టాంతము లున్నది అయిన కాలమునాద్యును గ్రహ
చారవివరములతో నూచించును శాస్త్రవిజ్ఞా
ప్రయుగంబిది యొక్కొక్క యంశమునై చాచును
యొక్కొక్క వింత భావము నుత్పాదించు
చుండును వర్తకాలారంభము చాచున
నూర్పుడు కర్ణాటకమున బ్రవేశించుటతో కారం
భించెను అంతిలో నూరకుండుక మూడవ యెడకు
జేరు కరణి ధరణి ప్రహేదసంధాయయోట సోదా
హరణముగా నిరూపించెను ఒక పద్మయన నాతికు
పుష్కరింకారక మొగ్రవశంస తెచ్చియింద్రగోపములను
రమణీయముగా వర్ణించెను వసంతకాలాదిర్వావము
నూతికు తరణి యుత్తరాశు దొలగుటతో నూచించెను
“నినీ కలకేతు దండైత్ర శకుభగుట మీసమిలదోచు
టుచింతింపు మేమ మేమిపని యనగగిల” యని మీస
జేమ సంక్రాంతల నిరూపించెను ఈ ఋతువర్త
సలలో రాణలజ్ఞోర్వికృష్టప్రసాదీత్యము గంభీర
భావస్పృశి మూలమునందొకాక కాని కదనైవ
సోకానాక కాశ్రయ గంభీరము నొడగుర్చును

రాణలు సాగ్యభాషయైనను సామాన్య మాన
వుల యాచార వ్యవహారములను, మనోభావములను
ముఖములను తెన్నుతోట్ట నెంతో స్పష్టముగా
వర్ణించియుండెను అయిన ధనికుల మనోభావము
లందును సామాన్యుల ధన్యసౌఖ్యములందును
సమానాధరము ప్రదర్శించెను వేసవిలో జాతీయ
కళములతో గలసి పోగిదివ చేపముక్కలు తిన్న
కనదుపొవుటై సంధ్యావళల భోగము “శిశి కాంతా
రాభ్యంతరవాల్ కాశీతి హిమాంతర్వా రిశోంబు
వుల నీలించుటకలె నీ యాతకు వర్షమున గురుసంజెం
దని మున్నుగాగల యానూరలతో నూడిన భోజ
నముచేసి, కొమర పాలముతో శ్రేష్ఠత మెయ్యల
నాక” రెడ్డు మేకలవుల గుంపటి మంచ పెట్టటయు
వివరించి నాకు ధన్యులు తలసి పెన్నల బయళ్ళకు
నవధరించు భోగములతోపాటు కౌపునశ్చేతిల
పెన్నులును పునానలను హరికుటకు చికిత్సించి
క్లిష్ణ కర్మించుటయు వివరము వర్ణించెను ఆతని
దృష్టి యతినిగోమైనది, భావము సర్వసమర్థ
ముతో నూడినది, తన గంభీరమందరమైనది
ఋతువు ప్రవేశించినప్పటినుండియు గ్రహ
ముగా జల్లుతుగములు పెంపొందుచుండును చివరికా
లగములన్నియు నొకకాని కంటి కంటి నొక్కటి యెప్పు
ళ్ళమై యాగాము ఋతుచిహ్నములకు చావోసంగ
చుండును ఈవరిజానుమును రాణలు తన వర్తన
లలో గడుంగడు నిపుణముగా నిరూపించుచుండును
“కృతపయోపానములైన మేఘపుష్పకములకు వడ

గంధ పాలవండు తాటి బలాకాద్వికారి సంప్రాప్తించి
క్రమక్రమముగా తెరుగ దృశ్యయు గంభీరమయ్యెనట!
ఇది బలాకామూర్తావధిరములైన కానిదివల
సాక్షాత్కరింప జేయుటయేకాక వర్తనపు క్రమ
ముగా నెట్లు విజృంభితజో తెలుపుచున్నది. ఎల
గోలుజలతో నారంభించి క్రమముగా మిన్న
మన్నేకముగా నురీగిన వృద్ధిపరిణామ మీ వద్యమున
నెంత సహజముగా వర్ణింపబడినదో చూడుడు

ఎలగోలుజలు మన్నేక పెళ్ళేటవా
ల్పది గాఢజిండ్లి దిడిరి చుంగ
నట్టెతో వడగంధ కట్టాపురు దుమార
మాపులరేచి రెండవదియు జన
మతేయావడిది నిల్చి పెరిగి నిల్చుటెను
కరవారిస్పష్టి జీకటిగలబలు
నుద్యులచేరుల చూజుతెనై నంది
జలుపె జలు పెల్లుల కొనగ
ధూర్ధిచాపాది దుర్బరారాధో భరంపు
నడిమజ్జులంపు దొలక కడవ వంది
నట్లుచూరని ధారాఘ ధైర్యముంది
విన్నుమున్ను న సోకటిగా వృద్ధిలవె

ఆతి మాత్స్యప్రకృతి పరిశీలనమున్న గాని యిట్టి
వర్తనము కానించు సామర్థ్యము వీరురగు ఇట్టి
సామర్థ్యమును రాణలవా రన్ని ఋతువుల వర్ణించు
సందర్భమునను బుద్ధులైనగా బ్రవర్తించినారు

రాణలవారి రచన సర్వత్ర, ముఖ్యముగా
వర్తన సందర్భముల చాలంకారికమై యుండును
మొత్తము ఋతువులవర్తనకై వినియోగింపబడిన రెండు
వందలపద్యములలో వేసో యలంకారముచేసి
పద్యము యుండదు అందును మవమోక్ష్యేక్షల
సంఖ్యపెచ్చు తోచుట పెంతి విస్తరముగా మన్న
మశ్చేక్షి యంతరమణీయముగా నుండును రాణల
వారి యాహవిజ్ఞానము నిదమిత్తమిది వర్ణింప నలవి
కాదు ఆ యాహవిజ్ఞానముచే నాయన సర్వమర్థ్య
ములకు సంబంధము కల్పించుచుండ ను దినముల
వెంపడి ముక్కు మున్నీటిలో గ్రోలిన నీటిలో చేరిన
జలఘట్టములనిర్మయ్య దా త ములు తెరుక్కొని
పెట్టిలించు నార్కటలు లేతూ యందు వారి దీక్ష
భున గర్భగోళములు తేటిద్యయంకర సురీతులను
సృజించెనట! వరచానెంబడి కొంటిని క్రొవ్వు
చుండ హరికుల వరణముల తెగినవనది చాచు
కనుపులసిగట్టెలు దుక్కియందు వారి దీక్ష
లిరుదులేమాయన నొప్పారెనట! సర్వసాధారణము
కాకపోయినను గల్పన యెంతో సహజమనోహరముగా
మన్నది! కవిశ్రేష్ఠులకేకాక హరికశ్రేష్ఠులను
గండనెంతెరముల నివ్వెందె నుండలేకపోయెను

గానోలు వాకవిహార్యభామకు గ్రీష్మమున దేవము దివస విందిపోయగా జాట్లుగగనీన కట్టాదితర కాడిది యెగయ భూమండలమును పేనయన మాపటి పండుబెట్టుల చకోరపోత విరికి! కావట్టు పోనీన విధముగా నొప్పారెను గ్రామ గ్రామంబున నొక పానుంతుని కిడిన దలవదప్పరములు తిన్నె పేదని గుంపటిలో కామరలతర వడికితీసి నొప్పారెను ఇచ్చటి యావహున మేలర స్వకంఠ్రసుందరముగా మిన్నది! కరగున కానియంబరులు పండి మురుగై వాడి ముండ్లతో గూడియుండును అది విష్ణువు నిద్రలేల్పాన్ని ధూడేదిపై నకుగడిగా వామ మేన బోవమిళ పులకలతర నొప్పారెను! ఇట్టి భావనా సౌందర్యము లేని పద్యమొకటియు నీ ఋతువర్ణన లంగు లేదు ప్రతి పద్యమనందు శేషోయక విశిష్ట మైన భావంశేషము గోచరింపకుండు జుండుదు ఇందు సహజమైన భావకంఠ్ర సహజములు సమయ బద్ధములు నైన యూహా తరికియించినచోట్లును కొన్ని గలవు కొని యాదా త్రిమైన గాంభీర్యముమాత్ర మెట్లును గొంతపడి యుండులేదు.

రాయ లింత గంభీరముగా నీ వర్ణనల సాగించు చున్న యెడలైన క్లింగారవిక్రమైన చక్కని చోస్య రసోద్భవ సల్లడించినపట్టును కొన్ని కలవు గంభీరముగా మొదలిడిన తనవ పాసి పాసి చివరికి దిరహ సము కలిగించు చరిపోతీతో పుగియుట యిట్టి పద్య ములలో గానబడు పరిపాతీ తర్కకౌమున రవిజాచి కుతుమనారలకును గృహసములకును దృష్టిమిన్ను లనె నిలుచుట సున్నుల వివరములు వర్ణించుచు జరిగిగోరు వాయున యెట్లు ముగించెనో చూడుకు ఆతిథిసంఘంబునకు నీనినట్టి యెనువ కగువులే గలగిది! వాగట్లు లెసగ మంటిమిదైలవారికి మరువనులకు నెలక వానీనవారికి నిదుర పెడియె.

నైయాంధ్రమున కిటి యావసంహృతి కలుగునది మనము కొదింపము ఇట్లే వలంతుండు నిల్పాండ్ల క్షేత్రమున వర్ణించి కర్ణించి యాత కా నీసమును,—

ఆజ్యపటముల్లలయ మెన్నరాల యాంకు వారులయ మెన్ని రంతిక కౌరవనిక విచన నాంశోగృహిణీరామి బడకతురుడు విడవిడక యార్చ నొగిలి రక్షణిని గృహలు

అని ముగించును. శేషవిలో కాంధు జొనరించు వికార చేష్టలు చూడుడు దిప్పిక చే బ్రహ్మజీయమృత్యులక్షణిని తూలుచు దోయి లాగి ప్రతా ప్రతాతీ లాసంగిన పానీయమచే తన శరీ మండటి

వాక్యము లెన్నిక యాతడు “మాయుభులున్ గడ కొను కను దీధితు లెగాదిగ చూడ”వారంభించుట! అట్టి పాంధుల జాచి పానీయము బోయు పాత్రముల మొగములపై విసరక సరసురాండ్రైన యాస్త్రీలు సన్నులచే నవృత్యుండురట వారు నవృట్ట మౌట యెట్లున్నను తాపద్యము చిరువునవ్వకు పరికిన బ్రత్రము నవృత్త రాకతివ్వదు

తాపద్యముగా రామలవారి ఋతువర్ణనలు భావ గాంభీర్యమునకును, బ్రకృతి పరికిలన నైపుణ్యము, సరస వాక్యాకరిగిని నాలవాలమలె యితిరకాద్య ములలోని వాగకంఠ్ర నొకవిధమైన చైలక్షణ్యము కలిగియున్నది అనలు రామలవారి రచనమే ప్రాధమ్యమిది తాపద్యము ముత్యం ప్రాధమ్యముగా మన్నుచి ఒక్కొక్క ఋతువునుగూర్చి యింత భావసామగ్రి యాయెడ యెట్లు సమహార్యాయాది చిదువరుల కర్పిలచ్చుట నిష్పయము కలుగుచుండును కొన్ని చోట్ల వారిడోక తన్నువును వర్ణించి ముత్యంకర దూరమేగిన తిగువార మరల వావస్తువు పే వర్ణించుట కంగుకొనుచుండును ఒకే తన్నువునను సంబంధించిన భావములన్నియు నొకచోట మండట సహజము అట్లుకాక యది యందిందు చెవియుండుట కొంత వింత కలిగించును ! శే నేటూరి ప్రభాకరకా మ్మలవారి ఋతువర్ణనలలో నితర కవుల పద్యములు కూడ గొన్ని చొచ్చియుండవచ్చునని యొక సంద గ్ధమును లెక్కియుండెడి ఇందిరి భావవచ్చితిని, తన్నుగ్రహణమందలి పుటకు క్లిది విలంపించినచో నీయభి ప్రాయము సమంజసమే యని తోచక పోదు తర్క కాలవర్ణనమున విడగంపియు నింగదగ్రములయ నవర్ణనములు రెండుమామ చోట్ల గానవచ్చును కరకున దెలిసి మొయ్యకృతవర్ణనము పునరుక్తమున్నది తసంతిమునందలి దోహదక్షిణుల వర్ణన ముత్యక కర్తృకమై యుండుట కవికాళమున్నది కవులతో బ్రసంగించు సందర్భమున వాయావస్తువులగూర్చి వారిచే బద్ధ్యములు చెప్పించి యిండు దశకు రమణీ యములని తోచినవానిది రామలు లేన కాద్యమున జూపించె నేహా యనినందును శేవలవర్ణనలేకావున పట్టు చూపించినను గథాభాగమున వివరయివర్ణన యము వాటిల్లదు అదియే యా వర్ణన లింత దీర్ఘతర ములుగా ముండుటకుగూడ సేవకులేనా! కొని పద్యరచన మాత్రమంతట నొక్కమాదిరిగా మన్నుచి ఆప్రాధతి, కూర్పు, పద్యప్రయోగము అన్ని పద్యముల అందును సహజమే అది నై యభిప్రాయమున కించుక బాధకము తా వర్ణన లెట్లెవరిచే వ్రాయ బడి యిందు జూచ్చినను రమణీయములును, ఆపాధారణములును, సుధా క్రములునై యన్ను తనుటలో మాత్రము సంచితము లేదు,

కోయిలమ్మ

★

శ్రీ కాళూరి హనుమంతరావు

ఈ తొలిసంజనేళ నెవ
రేయిట కోయిల నిద్రపోవునా
లేగమనప్పుడు నిదుర
లేచెడువారలు? పానభండములే
కైతలాటంచు నెంచుకొని
కమ్మనితెగ్గను బాడునీయుమా
జాతిని నిద్రనుండి గుర
బాడ కప్పింద్రుడు లేపినట్లుగా

తొలిగాలుల కొగిలులో
కిలకిల నగి, యుదయభాను కిరణములలో
మిఁమిల మెరసెడి చిగురా
కులమాటున బాటపాడుకోయిలగంటిన
నన్న పార్వతీసమానముకన్న, కీటు
'ఉహా'కన్న రప్పింద్రుని 'ఉహు'కన్న
నామనోహరిమోవిపై నవ్వుకన్న
తీరుగా, హాయిగా పాడె కోయిలమ్మ
“పలుకులందెల్ల మెత్తన తెలుగువలుకు
తెనుగుకైతల మధురమ్ము తేటగీతి,
తేటగీతికన్న నీ పాట యింపు,
ఆపకే ఆపకే నీడు అమరగీతి ”

కర్కశ కళోర కిలెల్ల గరగిపోవ
నవని పులింప మోడులే చివురులెత్త
కవుల హృదయాలు మారు మోగంగ
నిపుడు
జగతి నింపవె నీడు వ్యవృందగీతి.
ఈ యుపోదయసౌందర్య మినుమడించె
సంధ్య నీగాన పారవశ్యతను దోగ

కోయిలా కోయిలా యెందుకే యినేళ
నీదుగానమ్ములోన విషాదగతులు?
పొంగి హృదయమ్ములోనుడిపారలిపోవు
నీవిషాద మాక మంత నిండిపోయె
దొచుకోనేల నీవిషాదమ్మునేడు
వింటినింటినిలే నీడు కంటినిరు.

చావు బ్రతుకుల మధ్య తేల్చుంగలేక
మిగుల వేదనబడెడి హెక్టాట్ ను వలచి
ప్రేమమరణమ్ము పొందు ఓకిలియాయు
నీవలెనె ఏద్యగావోలు

పాడనే పాడనే హృది చిలిపోవ
మధురమధురాలి మధురమా యధురగీతి,
జగతి మధుర కావ్యములు విషాదభావ
పూరితములై, చిట్టారుపులే పుచ్చు
నవియె.

క్షణము క్షణమును మారు నీ జగతియందు
రెడుమాత్రము మారకే యుండిపోవు-
కళ కళకారకే యనిడు నీగాన ఫణితి,
అజగరాని నాడు కళాపిపాన

నందకోపాలు వేగుగానమ్ములోన
లిజమా రాధికానతి లీల నేను
గాన పారవశ్యతను లోకమ్ము మరచి
యెంతసేపుంటినోయే మొయెవ్వడెరుగు?
మొయిలనందులలోనుండి వయివచ్చు
కిరణమటుభావ మొక్కటిమెరసెప్పాదిని
కలుగుగాక పునర్జన్మ, కలుగుగాక
అమరమాధవ్యతా కోయిలమ్మబ్రతుకు,

సర్వ సుందరి

శ్రీ అనుమల వెంకటేశ్వరవి

1

యకా-

వసుదనం ఉన్నాడాన్ని కలిగియుండటానికాని, రాజకుటుంబాల్లోకుపానలే తెలకేగియుంది ఆ కుపాన చెప్పి కందతే ప్రాతాని మాతామహితాదా, ఎవరు తెలిపగలరు? నుండరి నుండరు తెలకేనుంది కేవలనం దాని! గాక—రాజ్యాధికార వ్యాపకానంతో—మాయాత్మకంగా కళాకృత్యాన్ని ప్రదర్శిస్తూ సమయమాతాలో, చరిత్ర చెల్లదించును.

అవార్కూరినైతం అలాంటి సర్వస్వాలవల్ల నిస్తూ మహాబాహునీమకు కమ్మగీటి, అక్కయనిగాలో అనగాలోబోయింది పాపం! ఆ సత్య ప్రతిభ ఏ తత్పరిజ్ఞానంగా కలస్తారంటే పారి తెట్టబడింది నివృత్తి తెల్లబడతే చేతులు కాలేస్తా?

సరిమకు మాత్రం ఎలాంటి కత్తి నిధింపబడిందో యెవ్వరూ తెప్పిన పాపాబోలేదు మొగలు పాత్రాల్లోనివిద్యవ్యక్తరీ యెన్నాళ్ళవలనూ యితర మంగధి మనుమలను వాసన మానలేదో క—ఈ సంగతి కూడా అగమ్య గోచరంగానే ఉంది బోయింది.

ఇతిహాసంలో మనకు తెలియకచ్చేదేయటం—మహాబాహునీమ హృదయంలో కంటకం మోస్తరుగా ఒక నవీనమండరి మెహనన్నీ పాకేదుతో శ్రుత్యుకొనిపోయింది ఆ కంటకాన్ని సహా అక్కరుకలవర్తి తన దిగాలో తెచ్చుకున్నాడు వెంటనే బర్మాన్ విరళానుజ్జేన క్షేత్రాల్లో పారిటి పంచామృతప్రాణంగా చాన్ని ప్రసాదించి తీరు నిన్నాడు.

ఒకటినిదేమైనా దోపిడి! రెండవకాల కల్మషా? ఎందుకొక ప్రకరించికాదో అక్కరు?—ఈ సంగతి కూడా చరిత్రకొయ్యల విమర్శించలేదు. మొదటి కేటక్కురారి మృత్యునిండేమోనా, రెండవ చాని! ధిమానోత్పన్నమూ, ఇదే కాలంలో పాపానీమ హృదయం—మొదటి, అదేమోనా నుండేమోనా—

అలాచిస్తే స్ఫురించే చేయటం—అవార్కూరి స్వయంగా నరీమను ప్రేమించి అవరాని! పాపానీమకులా అయింది మెహనన్నీ పాపా! సరిమచేత ప్రేమించబడిందేకాని, స్వయంగా పాపానీమేదో కావచ్చుకా?—అందుచేత కత్తిలో యీ అంతరం ఏర్పడి ఉంటుంది.

అక్కరు యీ కంటకాన్ని యానిధంగా తొలగించి సంతోషిస్తాననివాడు నిరాధినియైన కేర్ అగ్రహ చేతుల్లో ఆమె మరణితంగా ఉంటుందని, అ కంకకు సరిమ కేరీమాడతూ పాపానీమచేసి అమమిస్తారు. కాని, ఆ తీమా పొరకాటని రూపిగా యితిహాసం నిరూపించింది.

అవార్కూరిని సరిమ పూర్తిగా మించివాడు కారణం—ఆమె యీ ప్రపంచంలో చేతికొందని పదార్థం కావడమే కావచ్చు కాని, మెహనన్నీ పాకంటకప్రాణంగానే మృదవంలో నయ్యకొని ఉండసాగింది ఆమె అవ్యాంకాశ్రురంలో బ్రదికే ఉందిగా?

మెహనన్నీ పా అందవందాలూ, ఆమె కీ—ఆమెకంటే మందుగానే వర్ణాల్లో ప్రకేరించి వాయి ఆ నగరంలోని స్త్రీయూ, శివుణ్ణయూ, వృద్ధయూ, ఆ లాశగ్ధకతి దృశ్యార్థం తెట్టపటా యించిపోతున్నాడు.

మెహనన్నీ పాప స్వయంగా కాన అద్వితీయ సాందర్భకతకే గర్వం ఒకటి ఉండేది. తన తంకు తెకురుతల్లకే భరణిస్తేయలంతా పరిపాలించగల నకే విశ్వాసం పూర్తిగా ఆమెలో పాపానీమ బోయింది అందుకల్ల పగరాని! పగరకే తన్ను మాడదాని! రాతడంలో ఆకృర్భమేమీ లేదనికాని, సంతోషపడసాగింది అందలూ మాడదాని! అనువుగా ఒకసారి నామధ్యంలో ప్రవేశించి, ప్రత్యేక సీంహాసనాన్ని అలంకరించి, మాతంగా తీరుతుంది. ఇతరులతో ప్రసంగించడం తన దర్భాస లోటు!—మరే, వారంతా తన్ను నలించి యేమిమమంటాలో వికాపనిమాత్రం లోతం అతి, అందుకోసం ఏమిం మాత్రం మెచ్చుకొగానే నిక్కమమయిస్తాయి. మృత్యువు మాతాళాగా ఆమెకు కంకకంకమన్నాడు. యితరమూ, కేటక్కురూ, కేటక్కురూ కేటక్కురూ

నిన్నున్నాడు. ఒకమూలలోనుండి కొంతమంది కన్న
కలు నుననలాడసాగినారు.

మెహరున్నీ సా నీమలు బాగ్రతగా ఆవంకకు
వనివట్టివాయి మాటలు స్పష్టంగా వినిపించసాగి
నాయి "అయ్యో! నా అండమా? ఏమండ
యిందలు చూడబడి! కట్టిబడాయి తప్ప! నా
కామీ కాన రావడంలేదు. మన తొమ్మిది నేటు
చతురుసేమ పెళ్ళాం, ఎన్నో రెట్లు చక్కదనాల
చుక్క కామా? అయిలారీ కాలిగోట్టివా యీమె
వలాడూరునుమా!" అంటూ ఒకత ఆశీస్సం
చింది

"నీకేమో మృత్యువు నాశ్రుచిందికట్టుందే?"
అని తలొకతే దరాయిందింది

"మంతే తిక్కం కదాని కద్ద మెందుకే?"
అంటూ మొదటివర్గి తన వాదాన్ని సమర్థించు
చుంది

మెహరున్నీ సా యీ సంగతిని కొంసన మాట
గట్టిపట్టు భద్ర పజయకుంది క్రమంగా చూడవచ్చిన
జనమంతా నన్నగిరి బోయింది

అంతాత్రుర ప్రవేశం కాగానే, వానీలంతా
బాదులు తీరి నిలుచు న్నాడు మంగంకలెలాబా,
మందగవస్త్రాబూ తయారుకట్టివారు కాని,
ఒక్కరినైనా సమీపానికి రావీయక మెహరున్నీ సా
నిలోధించింది "వంగదేశం నొందవ్యాది! గొడ్డు
వోయిపట్టుందే! అవ్వరసల కంటి అందగ తెలుంటా
రమకున్నాడు నా ప్రారధాని! మీరాదాత్రురిం
చారు కి! దూరంగా వెళ్ళిపోండి!"

అవమానపడి, అవంతవదలై, అంత అక్కలే
నిలుచున్నాడు అంతలో మేరాఫ్తా అంతి
త్రురలో ప్రవేశించి నిష్క్ర లాటికే కేతాలో
నిలుస్తానంగా కనబడుతున్నా తేగంసా పాతా
వంక చూచినాడు "ఇంతా నీవు "

"ఇలాగే నున్నావు దురులైవా
మార్చక" అని కదా మీరు చెప్పిరిన్నావ్వాడు?
కొంచెమైనా కళాదృష్టి లేని యీ పరిచారికలతో
నాకు సాధ్యంకాదు మన్నించరా? "

మేరాఫ్తా నల్లూర్! ఇలారా! (అవ
గానే ఒకవానీ ముందుకు వచ్చి నిలిచింది.)

మెహరున్నీ సా దూరంగా నిలు! అంద
రంతాఅని కలిసివచ్చాయమాత్రమే ప్రధానంకాదు.
అమెటు చేతులూ, క్షాంతిరేపణా...అన్నా!
అనవ్య మున్నావు. పో, పో! అని యావ
డింధింది.

మేరాఫ్తా : నల్లూర్! ముందుకురా!—

మెహరున్నీ సా వహవ్యా, నల్లూర్! నీకు
పేరుపెద్దా, డొరుదివ్యా అనే సామెత సరిపోతుంది.
నీలమేఘవ్యాయకదనే? చూయ, చూయ!—

మేరాఫ్తా వ నీరా! ఎక్కడున్నావు? .

మెహరున్నీ సా దురదృష్టమంతా నీమె
భాన్నీ తొందనిస్తుంది చాలు! సమీపించడానికి
సామానించకు

మేరాఫ్తా గోమక జరూ!—తేగం సాపా
కాకు నీకే తిగివదన వనిపించుకో!—

మెహరున్నీ సా తొగ్గుకు దివిటికేదు కట్టి
పట్టుంది ఆను!—

మేరాఫ్తా చానీనా! నీవురా!—

మెహరున్నీ : ఏమి చానీనాకే కాటుక
కొందా రమ్యంలే బాగుండేదెమా? "

"ఇంతమందిలో ఒకరూ నీకు వచ్చలేదా?"
అంటూ మేరాఫ్తా వినుబోయినాడు

"లేదు, ఇంచులో నావోమం?" అని మెహ
రున్నీ సా పలికింది

"కొన్నావు ఓర్పుకో!—తేగం కొంత
మందిని ఆ గ్రామించి నీలిస్తాను "

"ఎందుకు? అంత మూతం వాళ్ళెవరూ
బర్బాక్లో లేకనా?" అని మెహరున్నీ సా
ప్రశ్నించింది

"నింహలవేటలోనే వా వెళ్ళుగ్గం కాని,
నింహురస్థలను ఆ క్వే డిం దంబలోకాదు" —
అన్నాడు మేరాఫ్తా.

"ఆ సంగతి నాకు కాగా తెలుసు, మీరుకట్టి
అమాయకులని—కట్టి రావంకోకే వత్తా తీసి
సండుకైవా, నాకు బహుమాన మేమిస్తారుటలే?
చెప్తా, వినిండి! ఈ వగరంతో నేటు చతురసేను
యిల్లా లొక్కలే చక్కని చుక్క; ఆమెను నావగ్గ
అను నీలిపించండి!" అని పర్వతశాసనం బయట
కెట్టింది మెహరున్నీ సా.

"ఏమన్నావు? నేటు చతురసేనే!—అంత
సగలూరికంతా మునుటాను మానుకైన కద్దకును.
కాకంటే అన్ని విధాలా ధనవంతుడు. మీమానానా
అక్కయకు తెలిస్తే నామన్నువ్వాకే గండిం తప్పకు.
చేతులు కాలేరనికే నన్ను త్రురిళ్ళకు!—"
అన్నాడు మేరాఫ్తా.

“ఈమూత్రపు మొదటి ముద్రా నెరింద
దానికి మీకు సామర్థ్యంలేదా? క్షాపకముండు
లోంది! నింజాంలేకాని, నింజామర్థలమనేటాడదం
మీ స్యభావం కాదని యిప్పుడే ఒక్కమన్నాడు
ఇది మాత్రం తప్పకుండా కావాలి యిక్కడ! చతుర
నీకుని ప్రేమ కల్పితరారి లేకపోయిందా, యీ
ప్రేమాన్ని మార్చితాగి పడుకుంటాను అప్పుడు తెలు
స్తుందిగా? కనుకనే అక్కడ మీ ముఖ్యరారి
పూర్వీకాదోతగ్గిస్తాడో? నీకు మాత్రం మీకు
దక్క,” వంటూ మెహరున్నీ సా పట్టపట్టింది.

“వీర భూమి నమ్రదేవాడు—నీ ముఖము
వారింపజనుతుంది విచారించకు!”—అన్నాడు
నంటనే నీటు చతురనీకుని ఒక శబ్ద ప్రాసించి
నాడు “తేగం సాపాతా తను వీరసాపాతాను
యాదగ్గరింది నంటనే ఆమెను పంపింది! నువ్వు
బగ్గి అందుకోవడం పంపుతున్నాను—” అని

చతురనీకుడా శబ్ద పడింది, చతురదేవాడు
తన వృద్ధజనకుని, యిల్లాలి! వదిలి విడిపించినాడు
సర్వసుందరి సలహాతో చతురనీకు జవా
బిచ్చినాడు, “మూత్రం దంపతులైన తమ రిద్దరికీ మా
కుమరంలో విడుదలైతూను వచ్చేరేడి—తేకా—
ముందుగా తెలిసి దియలేస్తే, సర్వసుందరి తేగం
సాపాతా అప్పుడే తన అదృష్టాన్ని
పూర్వీకముగాదాని! ప్రయత్నిస్తుంది తను పాపము
విడిచిస్తున్నా” వంటూ

తిరుగు జవాబు రానేకల్పించి మొదటి
సూచనతో పరిపాలనక తప్పదని కొందఱు నిపా
యలు కూడా కచ్చి సర్వసుందరిదేని మహిమలో
సోజరు పజవమని పూర్వించినారు. ఇంతటి అత
మానాన్ని తాను సహించలేననీ, నంటనే గౌరవం
నిల నిటదాని! ప్రయత్నించమనీ, యింకోసారి
చతురనీకు ప్రార్థించినాడు

ఈసారి కైరాఫును సలయంగా విచ్చేసినాడు.
చతురనీకుని పుటుంబముతో—అతని ముందరిండ్రి,
కొర్రా, కూతురూ—పరుగ తిరి పోదాని! ప్రయ
త్నించినారు కాని, అంతమందుగానే ఇంటి
ముట్టా సారాతయారయింది చతురనీకు ఖడ్గమాత్ర
సహాయంతో పోరాడిపోరాడి తుదకు మృత్యుదేవాడు.
సర్వసుందరి నిర్భయంపటి మహిమలో మెహ
రున్నీ సా యెదుట పోజరు పెట్టబడింది చతురనీకుని
తిండ్రి, కూతురూ, ముగ్ధిమృదు కానింపబడి, విడుద
లయ్యారు.

అంతామృతంలో నుండినూని రిద్దఱూ, ఒకరి
వలె ఒకరు యాచుకున్నాడు మెహరున్నీ సా

విజయగర్వాన్ని కూచించే శీత విషవంతో,
“దేవో! నీటిమంది నీవు నా అంగరక్షకుని రావు.
ఈ నా అంతామృతంలో ఉన్న దానియే రానిది.
నీకునే పెట్టుకున్న ముద్దునీకు నాశనా, తెలి
సిందా?—” అని పూర్వించింది

“నా ప్రాణాలు కూడా తీయించి ఆ కాస్త
పుణ్యం కట్టుకుంటే రాకుంటేదాగా? అనింది సర్వ
సుందరి, విషవంతో నిక్కిరిస్తూ యేడుస్తూ.

“కంగారుపడకు! గతకల నీకుబంధక
మొదలుకా? నా ప్రాణానికి ప్రాణంగా నిన్ను
యాచుకుంటాను ఏమాత్రం నీకు లోపం రానియ్య
వంటూ తేగంసాపాతా బుట్టించింది

“నా యిల్లు పాకురేసినావు, నాబలాటరేణు
మార్చినావు, నా నింజూర తిలకాన్ని తుడిచి
నీయించి, నా పిమ్మలైన నాకు మారించేయించి,
బ్రదికిందది మందిరికాదేమా? ఆలోచించుకో!
నన్ను నూదా మరేమార్చితే, లోకంలో ఒకరే సుందరి
మిగిలిఉంటుంది, ఆమె మెహరున్నీ సా మాత్రమేనని
ప్రపంచం ప్రశంసిస్తుంది” అని సర్వసుందరి నిర్భ
యంగా పలికింది

“దేవో! ఈ త్రువమాలి సుగమే యింత!—
నీ భర్త నూర్చుడే నిన్ను వంపదాని! విరాళిస్తే,
నాభర్త అంతేకంటే నూర్చుడై అతన్ని వధించి
నాడు ఇక నీవా డంకతి చూచింది! నీవు కొరితే
యీ మిగిలం నీ రిద్దఱు విడిచిపెట్టాను. ఇక్కడ
నీకేమీ యిచ్చింది ఉండదుమహా!” అని మెహ
రున్నీ సా యెంతో దయతో మాటలాడింది

“ఇంకా యిచ్చుదురేమిటి? నాకీరం
దహించుకోబోతుంది నన్ను మిగిలిన ఎన్నటికైనా
మిమ్మిగూడా జహిస్తా నేమా? ఆలోచించింది!”—
అని సర్వసుందరి తన మనోవ్యభక్తిను ప్రకటించింది.

“నీవు సామాన్యరాలవు కాకనే డంకతి
గ్రహించినాను. నాభర్తను లొంగడిచుకో గలవనే
అనుమానం నాకు లేకపోలేదు కాని, నీకు తగినంత
బాగ్యంతో ఉంటాను పరపురుషురాలవు నీవు వద
నోదని గ్రహించు!”—అని మెహరున్నీ సా పూర్వ
సగా పలికింది.

“ఈవాడు నన్ను నీ విరాళికిగా అర్పించేను
కున్నందుకు నిరారిస్తున్నాను. నీకు హింజూ
కాంతిని దిగ్భూతియనివాదాని! పూర్తిగా విజయ
రాలను మహా!”—అనింది సర్వసుందరి యేడుస్తూ.

“దేవో! నుంచుంటు. ఇంతటితో నీ భర్త వదిలి
పెట్టా! ఇంకా నీ స్వస్థయంలో విజయం చూసి

పోలేడు. నిన్ను గానెల్లి విక్రమం తీసుకో! నీ మహా
రైలు వీరినీర్తును. నిన్ను కాటానవం గా మాయ
వంటాను నిన్ను విశ్వసించతూ? అని మేనా
దమ్మీ పా ఆమె నోచార్చింది

మొలువాడు విచారించగా సర్వమందరి మహా
రైలో ఆమె మనవిమానుగాకు మాయమెట్లు వార్త
వచ్చింది. ఎంత పెదకించినా పత్రా దొరకలేదు.

లావీరల్లి, సర్వమందరి, మేనాదమ్మీ పాకు
తెలికతే కాక రప్పలేదు ఆమె మరణించగలదు,
కాని కనీశిక్కుకోక చాతదానికీ మృదయం సమృ
తించడంలేదు.

దినమంతా నీవేయడం—రాత్రి కనీ తీర్చు
కునేందుకు ఉ పా యా లు పెదకడం—తనిధంగా
ఆమెకేరితం గడుస్తూ పోయింది. అప్పుడప్పుడూ
తనకుమార్తెను చూడడానికి కుఖస్వర్నాలు కనడం
మీదా అలవాటయింది

సర్వమందరిని మేనాదమ్మీ పా చాలా ఆదరిం
చింది. ఆమె కేవలం పరిచారికమాత్రమే కాదు,
ప్రాణసఖి, స లవో విశ్వ మంత్రికూడా

సర్వమందరి తలమకుంటే నిడమెవా యిచ్చి
మేనాదమ్మీ పా అంతాన్ని చూడగలదు చాలాసార్లు
ఆవిధంగా కడలేర్చడానికి సమయాలు వీరినీంచింది
కాని, ఒక్కటే కుఖ నిద్రపోనిచ్చిపండుకల్ల, లాభం
లేదు ఆమె మృదయాన్ని చేతనెంత దుఃఖపెట్టి
గాని సంపగూడదు, అప్పుడే తన కనీశీరదానికి
అవకాశం దొరికినట్లు అసలు చాతలో ఎమండి?
చదితాంతం ఏడ్చిస్తే చాలు! అందుకుతపోయి?—
అనుకుంటూ కాలం జరిపింది

కొన్నిసార్లు, మేరాశ్మకే నిడమిచ్చి వంటి
లేనో?—అనే ఉపాహాదా ఆమెలో పోటుపరిం
చింది. మేనాదు—అనాధగా మాటిపోయి తన
వలెనే యేడుస్తూ. "అదే! అందులోనూ లాభం
లేదు మేనాదు హిందూ మందరికాదుగా! ముస
ల్యాడుమందరి, తప్పక రెండో పెండ్లిచేసుకుంటుంది.
ఆమె సొందర్యం చిరకాలజడబాగ్నిని యాత్రమావ
డానికి సహాయపడితిరుకుంది అప్పుడో?—ఈ
విధంగా తక్కువరికల్లాలుమిలిచివాండు. ఇంతమా
వివిధంగా మారకనీ తీర్చుకోకే సర్వమందరివిత్తకూ
మూత నోపాయాలు అక్కర్లేమైంది సంకల్పరం
మీద సంకల్పరం గడచిపోసాగింది.

2

అక్కరుపాడును అనంతరం నవీము నీలనాసన
మెక్కివాడు జహంగీరు నిరుదహాదా ధరించి

వాడు. అతనిమృదయంలో అప్పుటిప్పుడూ మేనా
దమ్మీ పా చూడం కంటక ప్రాయంగానే స్రుష్టు
కాని ఉండిపోయింది. అతడామెకే మాత్రం ముఖచి
హితేడు

బర్మాకలో గడిచిన జయంతిలేంది నీలనా
లను కేటాడే వరకాసమడు మేరాశ్మను 1807 మార్చి
30 లేదీన మారుదాకు ఈ మార్గంలో జహంగీరు
చేయి ఉంచా, లేనో ఈకల్లెడికే తెలుసు బరిచానీ
మల్లో ఈ విడయాన్ని సుఖించి అనేకమైన మతభేదా
లుకాన్పాయి.

వచ్చేరాదు వచ్చివాడు. కాని, ప్రతికేవాకకు
ప్రదుమిరెత్తుకునంటే దిన భయం పట్టుకుంది. చక్రే
మనకు విశేషకరించే నిడయ కేటం—మేనాదు
మ్మీ పా మొగలాయ రాజమహలలో ప్రవేశంపక
తప్పలేదు. ఆమెతో గూడా జాతేభా వైరం అక్కడే
చేరింది

అంతఃపురంలో రాజకూత సన్నిధిలో (అంటే
అక్కరు పట్టపురానీ దగ్గల) మేనాదమ్మీ పా మెదలపా
గింది

పూర్వదరికే వహంతం మార్చడానికి జహంగీ
రెన్నో పూట్ల పడివాడు కాని, మేనాదమ్మీ పా
గతించిన భర్తను తలచుకుంటూ, జహంగీరు సంబం
ధాన్ని తప్పిలేకరిస్తూ, కాలకేవలం చేయడానికి ప్రారం
భించింది

పావం! జహంగీరు మృదయంలోనో? ఆనాటి
కానాటికీ, ఆమెమీద బాధమోహం పెరిగిపోసా
గింది పెదదానికీ మేనాదు తప్పిలేకరం మేదా అదే
అంతప్పులో ఉండిపోయింది

అన్నివిధాలా ప్రయత్నాలు నిష్ఫలాలకాగా,
జహంగీరు మెదకు జాతేభా పాదాలమీద తన కిరమృ
తెట్టి యీ విధంగా ప్రార్థించినాడు "నీవు మేనా
దమ్మీ పాకు ఛాయవనే సంగతి తెలుసుకున్నాను
అక్కర్లే కుటుంటే!—ధాన్యవా ఒక్కొక్కసారి
కునిపిరి వదలి దూరమౌకుంది, కాని, నీనో అవడ
తెప్పడూ విడిచిపెట్టు. నేను భారతపాత్రాట్లు నీ
పాదాలు పట్టుకున్నాడు; మేనాదమ్మీ పాకు విభా
కట్టించే భారం నీవు తహించాలి కుమారి!"

ఆనాటివలనూ జాతేభా మనమూ, మేనాదమ్మీ
పాను విధవగానే ఉంచి తిమిమ చూడడతెడనే
భావం ఉండేది. కాని, యిప్పుడో! భారత దగ్గ
వర్తి తన పాదాలపైచి వ్రేసుకొని కేట్టెరచుకు
ప్రార్థిస్తున్నాడు. ఆమె మృదయం కరగిపోయింది.
నెంటుకీ సాధ్యమైన సహాయం పెట్టుకొనానికి జాతేభా
చక్రవర్తికి వాగ్దానమిచ్చింది.

ఇంతవఱకు జహంగీరునుండి మెహరున్నీ సామ్రాజ్యంలో నింప నింపకాగిన జాతీయా, యెవ్వరి నుంచి ఆ విషయము విచారణయేదానికీ ప్రయత్నించుచి ప్రత్యక్షమౌచిరి విచిత్రమైంది కానీ తంకాంతియైనదివల్లనే మునుపించి మునుపించి మెహరున్నీ సామ్రాజ్య కేంద్రమునకు జాతీయా—అమెనిష్యుడు భారతసామ్రాజ్యము చేయదానికీ ప్రయత్నాలు సాగించింది ఇందుకు జహంగీరునకు కృతజ్ఞతయే—మేమువలెనే తన భర్తను జరిపించిన మరాఠీలను జరిపించిన వాడు జహంగీరు కాక తేలేవరకీ

అడించినట్లంతా అదనకాగిన మెహరున్నీ సామ్రాజ్యంలో కలిగిన యీ మామూలుమాత్రం అర్థం కాక దీని చేపట్టబడినట్లుంది. ఏ తత్వరీతానుగా చరిత్రలో సూత్రాధార్యులు చెబుచింది. మరాఠీలను గతించిన వారిని సంబర్హించాలి మూడు నెలల వాటికి మెహరున్నీ సామ్రాజ్యమును వివాహమాడదానికీ వస్తున్నది. మరాఠీలను పేరుతో అమె జహంగీరు నింపకాగినలో పాటుపంచుకుంది

చరిత్రలో సూత్రా విశ్లేషించబడిన సంగతీకానీ—క్రమంగా మరాఠీలను చేతులో జహంగీరు కీలుబొమ్మగా మారుచు మరాఠీలను సామ్రాజ్యమునకు తీసుకువచ్చిరి అర్థమేగింది అందులో ముహమ్మదీయ మునిష్యుల జాతీయాసామర్యమేమో మరాఠీలను కనకాంబలలోనే సూర్యహను విరుదు సార్వభౌమమయింది

3

జహంగీరు పుస్తకం వలననూ,—ఖుస్రూ, ఫరీష్త్, ఖుర్రం, మహారాష్ట్ర ఈ కలుగునూ సామ్రాజ్యమేమో ఉజ్జాతయోగవార్య అందవీలో ఖుర్రం, సమర్థుడూ, విరుదు అని పేరొంది వాడు ఖుర్రం తల్లి రాజపుత్ర స్త్రీ. కాంచీ యితనికే నింపకాగిన మెక్కిందానికీ రాజపుత్రులందున్నట్లె వారు.

ఖుస్రూ యిది శీతమయింది కాదు జహంగీరుకు గానీ, మార్గచూడునానీ, అతనిపేరు ఆ యక్షుల పేరు ముహమ్మదీయ మెహరున్నీలకు ఇవా, సామ్రాజ్యధిరామతో అతడు తన భాగానికీ ప్రయత్నించి, కారాగారంలో నింపబడ్డె వాడు. మరాఠీలకు మాట మాత్రంతో అతన్ని కడలేర్చ గలిగింది మాదా మహారాజా మొదలైన ముఖ్యులంతా మార్గచూడు కన్నీక కుడియంతా తీసివేయకాని ఖుర్రును వాక్రయించి వారు.

మహారాష్ట్ర అనే కడలేర్చిన మహారాజును పట్టాభిషేక మెహరున్నీ సామ్రాజ్యమునకు కలిగిన

మహారాష్ట్ర వివాహంచేసింది. ఏ నింపకాగిన జాతీయా అల్లుళ్ల సామ్రాజ్యమే మెక్కించదానికీ జరిగే ప్రయత్నంలో వివాహారాని నిసరించింది. తన మునుపటి సామ్రాజ్యకాదానికీ, కోడి దీక్షతలకు మెక్కింది.

ఇటువంటి సమయంలో జాతీయా కంకణం తొలిపించి కనా, తన మర్యాదకంతా మాలకారకు దైవ మేరాఫను తనావ సహి పాతాళానికీ దిగ ప్రాప్తు కావని ఆ మె సామ్రాజ్యధిరానికీ కాకుండా ఉండదానికీ కార్యమేనా చేస్తావని ప్రతిజ్ఞ చేసుకుందినా

మహారాష్ట్ర మార్గంలో యంతా రెండుకంట కాలంబిహారయినా. ఖుర్రును తీసిన బలన్ని చేతులుకుంటూ జహంగీరును, మరాఠీలను మాలాంగ దీక్షదానికీ సమయం నిర్దేశిస్తున్నాడు రెండో వాడు ఫరీష్త్—అంటే జహంగీరు స్యయం తన తనంతరం కింత సామ్రాజ్య సమర్థింప చలచుకొన్న ప్రయత్నము. అతడు మున్వ పాపంలో నిడున్నదానూ, వాట్నాగాకాలకు ప్రాణాలర్పిస్తూ, రక్షించుకొనిగా ప్రసన్నుడైవాడు అతని దొర్లలం మాదా అందలకు తీసిపోయింది

జహంగీరు కడుకు మెహ్రాష్ట్ర, యవరాజుల ప్రయత్నాలూ, సామ్రాజ్య మద్యంతా సామ్రాజ్యమేమో మరాఠీలను. మార్గచూడు మహమ్మదీయ భద్రో పాటువల్ల ఫరీష్త్ మా—ఖుర్రానికీ యుద్ధాలు కల్పించి, యెవ్వరూ ప్రంగదీయవలెననే కోరిక కలిగింది. జహంగీరుకు విముఖుడైవాడు కాను తీరించి ఉండగానే యింట్లో రక్తపాతం కలగదాన్ని మానదలచుకోలేదు

ఈ పరిస్థితుల్లోనే జాతీయానంత మహారాష్ట్రను నింపకాగిన మెక్కినీయరాదని నిశ్చయించుకుంది

4

సామ్రాజ్య దిక్కా దోక్త్రవద్ది, జాతీయా కోక ప్రాప్తి సమర్థించింది అందిట్లు వ్రాయబడింది—

“ప్రియజననీ,

నీ ప్రయత్నాలిలాంటి—అదికీ ఉన్నాను కాతగానూ వా కోసం కరకాల తీసికొని తిరిగి చాలా యెవ్వరుల పాలెవాన సన్న నీ దగ్గరకు వంపదానికీ విరాళించేవాను. నీవు ముసల్మానుల యెంట్ల ప్రతీతించి భర్త్యుభక్తుల కావని చెబుతుంటే వారు సహజమనం చేయకపోవడం నీ దోషమని తూతా అభిమానేవాను.

“ఇప్పుడు తాతగారు సర్వకామలైవారు. మనల్నామెం యింట్లో ఉన్నప్పుటికి నీవు హిందూ ధర్మనే ప్రవేశించేవారు. నీ త్యాగము ముప్పైటి మనల్నామెం మరన్న కోరడని ఖంటాపథంగా చాటేవారు.

“మరలకొండా తాతగారు వచ్చాక హిందూ గృహంలో ఉండినారు. అమ్మా! నీ నివృత్తు ఫలై తూరు సిక్రిలో నివసిస్తున్నాను. ఎప్పుడైతా వచ్చి నన్ను చూచిపోతూ! నీ ప్రేమవల్ల సర్వదుఃఖాలా ముచిపోగలనని భావిస్తాను. ఎప్పుడు రాగలవు!

నీ మమూరై,
లారీ—

జారేఖా, హిందూలేని పనికింది, ఆ వచ్చిన కాంతో, నిజంగా నా లారీ ప్రతిశించా?”— అని అడిగింది.

ఆ గంతురులలు సంభూతార్థంగా, “ఓ!” నని జవా దిచ్చింది ముతురు ప్రదిశి ఉండనే సంతోషంలో జారేఖా పక్షమరచాలింది తా నేమి చేస్తున్నది అనుచిపోయింది

“ఇప్పుడే మరీకామ చెప్పి వాలారీని పిలిపించు మంటాను”—అని విగ్గలగా పలికింది

అగంతురి—“నీ ప్రేమ నా మతి ప్రయోగిందా? నీ ముతురు కృత్యము నిచ్చిన వర్ణి మరీకామ బద్ధ క్రతువునుమా!—అంతేకాక, ఆమె నిక్కడను పిలిపించుకోడం మంచికాదా?”—అనింది

“ఎవరైతా కానీ! వాలారీని పిలిపించుకో గలను రక్తహతమైతే కానీ అంకను మరీకామ నే నెంతో నీవేదేనాను ఆమె నా నిష్కళాసం ఎంతైనా సహాయపడుతుంది అవసరమైతే భావా నా నెంటు పంపుతుంది ప్రకరణిని భావా నెదిర్చి ప్రయోగలవా దెవకుం?”—అని జారేఖా తొందరి పడింది.

నెంటుకి అగంతురి యింటా అటూ చూచి, యింకోలేని జారేఖా కిచ్చింది “దీన్ని మూడా పలింది, నీ యక్షప్రకారం సంచరించు!”— అనింది ఆ లేని యానిధంగా తినిపడుచింది.

“సాదరి!

మేరాగ్గును నీకు వేసిన దురాగతముతో నాకు తెలుసు. ఆ కార్యముతో మార్గహీను ప్రపన్ను నాలు కోకదానికేనని మూడా నాకు విదిశము. నీ మూడు గారు చనిపోతూపోతూ నీ ముతూరైను నా అధీనంలో ఉండినారు. ఈ అనాధవారికే యెచ్చిన్ని కష్టాలు

వడిందో, యెక్కడెక్కడ పంపాడునందో తెలిస్తే మనుష్యహృదయం తహతహలాడి తీరుతుంది. నీవు రక్తనిర్మలకదా! అటువంటి భర్త అవ్యాధింగా మార్గదేయపడినాను. కాంటో అనిది రక్త మెప్పుడూ కనీ తీర్చుకోదాని! ప్రయత్నించి తీరుతుంది మేరాగ్గును మరణించినాను. నిజమే కాని, ఈ మార్గకండా కారకురాలైన మరీకా తనించే ఉంది. ఆమె మీక్ష కనితీర్చుకోవలసిన కార్యక్రమ నీకులేదా? నీ భర్త పది క్రాత్యకు నీవు కాంతి చేతుర్చుతూ! అన్ని విధాలా యీ ఉద్యమంలో నీకు సహాయపడినాని! సిద్ధంగా ఉన్నాను

నీ సోదరుడు,
భిమశేతుడు—

ఈలేని దమవుకోగానే జారేఖా హృదయంలో నిద్రాణమైఉన్న కోధాగ్ని—ప్రతికారకాంక్ష— ప్రజ్వలించింది జెంటు అమె, సందేశవారు రారితో—“నీ సేరేమి? నీవు నన్ను పోషిస్తున్నావు భిమశేతుని దగ్గలను గొంపోగలవా?”—అని ఆక్రంతో ప్రశ్నించింది.

“నేను భిమశేతుని సప్రచారిణిని—అంబర బాణా—అంటారు నన్ను అమనరించే వక్రంలో నీ మమూరైను, పోషితుని చూడగలనుకావు”— అంటూ ఆగంతురి జవా దిచ్చింది.

“ఇప్పుడే వక్రము ఇక్కడే ఉండు!”— అని జారేఖా నెంటు మార్గహీను దగ్గలను వెళ్ళి, “జాన్నాకు నాకు నెలవిప్పించకలెనని ప్రార్థన ఫలైతూరు సిక్రిలోని ఒకానొక నీరుకు (యెమ్మ) పడి తెలియజేయవచ్చును అనుగ్రహించుతా?” అని వేడుకుంది మార్గహీను నెలవియ్యదాని! అంగీ కరిస్తూ—“తిగిసంత నీవ్వందినిగూడా పంపుతాను నర్మిరా!”—అంది

జారేఖా అందుకు—“వస్తు, వస్తు; నీరుదగ్గలను భిమశేతునివలెనని గదా నెట్లంటారు! నేనుకాని నడకను వెళ్ళవలయున్నాను,” నంటూ సమర్పించింది.

“నుంచిది; నర్మిర,” మృది మార్గహీను ఆవ తిచ్చింది ఆకాత అంబరబాణంతో కలిసి జారేఖా ఫలైతూరు సిక్రి ప్రయాణమైంది

తల్లి ముతురు ప్రపన్ను వేగముక మహాద్భుతమైన ఘట్టం. వారిద్దరూ వరసర్వరకామంబూలావరికమలై ఉండిపోయినారు. కన్నీటి కౌంలంతో చెంపలతిడి నీకాయా. హృదయంబిందినారు శీతమైనవాయు. కొంతపిడికెక్కినాని జారేఖా తనమూతురి సోందర్యం చూచుకోని మరణిపోవడం అనుకోలేదు. నెలగలాయా సూర్యుడు అంతా పురంలో ఉండి కాంతో ముచి

“లక్ష్మీ టాయ్‌లెట్ సబ్బు

నా చర్మమును మెత్తగాను, మృదువు
గాను, శుభ్రముగాను ఉంచును”

ఎమ్.వి.శాస్త్రి
చెప్పబడినది

మహాశయిన సువాసనతో
గూడిన ఈ లక్ష్మీ కుళ్ల
పళ్లుతోనే నీ చర్మమును
వివాహముగా మునుకుంటి!

సినిమా తారలకు సౌందర్యమునిచ్చు సబ్బు

హిందుస్తాన్ కో-ఆపరేటివ్

ఇన్స్యూరెన్సు సొసైటీ లిమిటెడ్.

(హైదరాబాద్ - 500001)

సమృద్ధి కనుగొను, స్వచ్ఛాపూర్వకమైన లావాదేవీ
లకు చేరువైన కంపెనీ. గత 45 సం॥ ల ప్రజా
సేవలో సొసైటీ వంపాదించిన గొప్ప
ప్రజాదరణకు యీ అంకెలే ప్రబల
తార్కాణము.

1951 లో పూర్తి చేసిన

వ్యాపారం— రూ. 16,00,00,000

1950 లో అమలులో వున్న

ముత్తం భీమా రూ. 73,16,00,000

ఆంధ్ర జిల్లాలలో సొసైటీ యేజింట్లుగా నియోజితులైన వరుసగా గౌరవముగలవారు
విజయవాడలోని సొసైటీ బ్రాంచి ఆఫీసుకు బ్రాంచ్ మేజరు.

హిందుస్తాన్ బిల్డింగ్సు, *

ఐ. కె. రాయ్, బ్రాంచి మేజరు

బో. బా. నెం 12, బింగళాపాలెట పాస్,

విజయవాడ

ఆర్థిక సాయన పాల
ముక్త్యాల, కృష్ణా

ఫౌండేషన్ 1925.

ప్రకృత సాయుర్వేద వేదములకు
నిలయము. ఏమందుకొనల
సినను మాకు వ్రాయుడు.
సమృద్ధిమైనవి లభింపగలవు

ఆయుర్వేద భాషణ

చేటూరి శుకరకాస్త్రి,

ఎ. ఎం. ఏ. సి.

Consulting Physician

ప్రాణ సుధ

★

గీతించిన వీర్యకర్తని పెంపొందిం
చును. సరములకు పటుత్వమును, కండ
పుష్టి నిచ్చును.

పెండుకోపని చేయవారికి అత్యుత్తము.

సమస్తాకమునకు అమోఘమయిన

కౌవధము.

శ్రీరబల (101 సార్లు ఆవర్తితము)

అయివీరము

కాచి కూడుడు, కృత్తి చెందుడు.

★

మలబార్ ఆయుర్వేదిక స్టోర్సు

నెం. 107-108, బ్రాహ్మ, మహారాష్ట్ర.

హిందూత్వం సాంఘికంగా కనబడకుండా తిలకించింది కాని, లాభి అంబాని కష్టమే పాటిరారు. జగదీశ్వరాలే సాంఘికతని సుప్రభావముగా లాభి కాలిగోటి సరికూగడమే జరిగిందిని చూపుతూ ఆమె తన మిత్రుడు, అమ్మయ్యా! నీ వివాహమయినా? కాలేనా? చెప్పు!" అని అడిగింది

లాభి తలవంచుకొని తీరమంది

అంబరకాయ వెంటనే, "ఈమే వివాహమిప్పుడోక నిమిషం ఎటువైపుగా పరిణమించింది హిందూ విలువలకు యీమే తులనించడానికి సాహసించడం తేను ఇంతలో తాళిగాడు సర్వకులరాజు ఇంక నీవే యీ భారం వహించవలసి ఉంటుంది..." అని నిరసించింది

సర్వకులందరి విస్మయిత కావడం యుగం ఎటువైపు అంతలో ఏకాగ్ర రిండిట్ అయిపో అవసరం తొందరించింది "సాధనకు భిక్షుకైన దక్కడ?" అని ఆమె ప్రశ్నించింది

అంబరకాయ భిక్షుకని విలువలను కల్పించి సర్వకులందరి అభిమతితో రక్షణ కల్పించి ఉన్నాను... "సాధన! నీకోసం నీ నెలకొనితాళిగాని నీవైతగా ఉన్నా" నంటూ ప్రతిజ్ఞ చేసివాడు

"అమ్మా! నీకు నీ నెలకొని కృతజ్ఞులను ఎన్నడెప్పుడైతే లాభి నీ ముం నీకు తీర్చుకోలేను నా మిత్రుల కృతజ్ఞులను నీవు వచ్చి దానిని చేయవచ్చు..." అనింది ఆమె

"నెలకొని అమ్మ కష్టమేనా ముం పడిపోవడం లోకంలో కష్టం? చెల్లెలి విషమం సంరక్షించడంలో నీకు చేసిన ఉపకారమేమీ లేదు ఇది నా కర్మ కష్టమేమి? ఏ లోకం నా నెలకొని జరిగిన అత్యంత దారుణం? నీవే కనీ తీర్చుకుంటావా? ఆ లోకం నాని నా అత్యంత కంటి చేతురడకూ?" అని భిక్షుకను పలికివాడు

"నీవు నీరసమైనట్లు, నీవో, అంబా, నివాని నా మృత్యువైపు చేరుకున్న రుణంకొని ఉంది నివాడు నా ప్రాణవైపుకు భర్త అమ్మయంగా మృత్యువైపువేవాడో, అనాటినుంచి నీటి కాకా నా మృత్యువైపు సంకోచమేమీ లేదు నివా, నా కనువెంట అగ్రుణ్ణులు మృత్యు అత్యంత మృతి ఉండదు అంటూ అమ్మకూ, అమ్మలో నీకుండా నీకు జీవితాన్ని గడుపుతున్నాను. దుఃఖాన్ని ప్రకటించినానా నీకు పాతము, ఇప్పుడిది నా మృత్యువైపు ప్రకటించుతుంది. కాబట్టి

9

కనులు కామ్యతారిత్రా లయకాయం. లాభి సందర్భం నమ్మ వివరాలని చేసింది. అమ్మయి వివాహమా, మృత్యుకు ప్రతీకారమా... ఈ రెండూ జరిగితే గాని నా మృత్యువైపు కాంతించడమా? ప్రతీకారం కోసమే నీ నెలకొనిందివా నమ్మకో!...

"కనుల జీవిత మృత్యుమేదో?

కనులకొని నీవే చాలు!

అంతరంగ రహస్య మొక్కటి;

నింతకాలక నిజము మొక్కటి—

"అమ్మయ్యా!—అమ్మా!—ఏ విధంగా తీర్చుకోగలనో తోచటంలేదు మృత్యువైపు కాకా!— అని సర్వకులందరి తన మృత్యువైపు విప్పి భిక్షుకనిది యెదుట పెట్టింది

"అమ్మయ్యా! నీకు తెలిసే ఉంటుంది, మృత్యు మాకు తన మృత్యుకు నింతోసేన మొక్కటిందాని కనేక విధాల ప్రయత్నాలు పాగిమూడని... ఆమె యెదుటన్న కష్టం చేయటమే మన కర్తవ్యంగా భావించు. ఇందుకోసం నీవు, నీను, యుగరాజు వ ఖుర్రము పక్షంలో చేరకత్తుడు. ఖుర్రమే నింతోస నామాధుడైతే మృత్యుకు విడిమిదా చాతలేక జీవించ కపోదని దృఢంగా వచ్చు! అంతకుంటే కాతలనిం తేదు?—అని భిక్షుకను మోగించివాడు

"నావంటి అంబాని కాగల సహాయమేనా విముంటుందో తెలిసినావు కావు," అని సర్వకులందరి ప్రార్థనగా మారింది.

"నీవు నీ కార్య సాధనం కాగలదంటూ నీకు విశ్వసిస్తున్నాను

"ఏవిధంగా?"

"మృత్యుకు మొక్కటి చతురాలని నిలిచి. నీవెందులోనూ ఆమెను తీసికొనకుండా నా వచ్చుకం. ఆమెనుదనివు కనీ తీర్చుకోదాని నీవైతగా ఉన్నావుగా?"

"నిజమే; దివే!"

"అమ్మయ్యా! చాలు!—ఇంతవరకు ప్రకటించి రహస్యాల మామే తెలువగల సూక్ష్మ చారిత్ర లేదే, అని ఖుర్రం విచారిస్తున్నాడు అప్పుడ జరిగే రహస్యాలన్నీ నీవు అంబరకాయవారా మామే తెలుపుకోవచ్చే, అన్ని విధాలా సహాయవడన చాడ నాకావు."

"తునుతును బహుమానం?"

"ఏమితునుకాదో, అదను!"

“అన్య దైవ మీదే కేవలము బలము ఉన్నాడు. కాబట్టి, మహాబాహు ఖుర్రం యాతరప్రకాశానికి ప్రాణిని వారి”

“మహాబాహు ఖుర్రం! ఈ కేవలము బలము రాగలదు అతనిచేతనే వ్యాపనం చేయవచ్చు”

మహాబాహు ఖుర్రం రావచ్చువాడు. రాగానే సర్వకుండరి దర్శనానికి వచ్చి, వసుధనుంచి వాడు ఆమె అడిగింది

“మహాబాహు ఖుర్రం! నీకు మీకు సహాయ వదిలే నాకు మిగిలే బహుదూరం?—

ఖుర్రము విశ్రాంతి, “అమ్మా! కాదు నువ్వ నువ్వ, అదిగండి! తలతో చేస్తాను,” అంటూ మాటలు చెప్పాడు

“అదే హస్తం ప్రమాణం చేయండి!—

ఖుర్రము అదేవిధంగా ప్రమాణం చేసిగాడు

మహాబాహు సర్వకుండరి తన తనవారితో వదిలి పిలిచి, బయలుదేరిపోతూ, “అమ్మా! కోడలి సంతకంలో నాగయ్యవలె ఉండు! నాకు పెండ్లి అనింది

“పోదా! విప్లవంగా చెప్పిరా! అక్కడి జ్యోతిషుల వలన ప్రభావంవల్ల నాకోడలు భారతవర్ష సామ్రాజ్య తాళకుండా నమ్మకాను సరేనా? అని భయపడకు వచ్చివాడు

5

కొన్నాకేవలం అందరూ, మహాబాహు భయపడకు కోర ఉత్తరం తెచ్చింది.

“అమ్మా,

రహస్యాల రహస్యమైన మీ పన్నుగతుల నువ్వనాకు తెలిపిపోయింది. మహాబాహు ఫర్వో, సామ్రాజ్య నేలతో వెంటనే బయలుదేలి మీ మీదే రావోమన్నాడనే సంగతి నాకు తెలియ వచ్చింది మొదట మహాబాహు మోసగించే నిమిత్తం కొద్దిసేమంత్రము వచ్చి యుద్ధానికి కావ్యమిస్తుంది. మీరు పోరాడే సమయంలో మహాబాహు మహాబాహు పెద్దనైన ఖుర్రమును ముట్టడించి తాళమార్చడానికి సిద్ధమవుతుంది. ఖుర్రం శిరస్సును మార్చడానికి కట్టిన బలం వెంటనే ముట్టడించుతాను. ఈ నేల లేని రాకయందు, నీ దగ్గర కోర మాత్రమే ఉంది. అదే నువ్వ నువ్వచ్చి, అరణ్యంలో తీసుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. అక్కడి నువ్వ తాళమార్చడానికి పన్నుగం వస్తుంది.

ఫర్వో, బాట్లగానాలంటే ప్రాణా లిస్తాడు కొద్ది, యుద్ధప్రయత్నానికి ముందే అతని నే బాట్లకే చేతనో తాళమార్చడం! నమ్మనాకు! నా ప్రతిమాటా భార్య ముందు! ఏమైనా ఏమైనా సరే, అనుకున్న కొర్రం నిమ మించితిరుగుంది నువ్వ!

లాల్లిని కలుసుకోడానికి మృదయం తీర్చి వేయి. ఇరే, యీ సమయంలో మహాబాహు వదిలడం మంచిది కాదు

నీ సోదరి,

—సర్వకుండరి—

నాకు చదువుకుంటూనే భయపడకు, నువ్వ బాట్ల ఖుర్రములకు సమస్తమూ తెలిసి, తిరిగి మోసం లిచ్చివాడు

అదే సమయంలో కోర దూరం కోరకుంటూ, లొచ్చుకుంటూ రావచ్చువాడు ఆ మాత్రం భయపడకు నితో, “మహాబాహు ఖుర్రం, అరణ్యంలో వ్రులను నేటాడుతూ, కూలిపడిపోయాడు తీసు రాక అగ తగ్గకుని భావిస్తున్నాడు—” అమ్మాడు

తక్షణం భయపడకు నా మాత్రమే పట్టి బంధించ మని అనువదలు నాకాపించివాడు అవంతరం తీసిన నిబ్బందితో అరణ్యంలో వెళ్ళి చూచివాడు అక్కడ ఖుర్రం పతాకానికి సరికాకే నలుగురు సిపాయీలు తీస్తు చంపడానికి సిద్ధంగా ఎదురు చూస్తున్నారు ఆ వెలుగులో వెంటనే సామ్రాజ్యంగా పోలిపెట్ట బడ్డారు.

అందరూ బాట్లకే చేతనో బయలుదేలి మహాబాహు ఫర్వో నేరలో పోవడం. బాట్ల గానాలకు అనుయాయించి ప్రార్థించింది.

ఫర్వో వెంటనే అంగీకరించివాడు అందర కాంక్ష బాట్లగానాలతో అతనికి. మత్తెక్కింది, సిపాయీలను మోసగించి, మంచి అవకాశం చూపు కొని, కోరకి శత్రుత్వం వలించింది అందరూ కండ్లు తెలుచేలావల తప్పించుకోని పోరిపోయింది మహా

ఫర్వో మరణంతో మార్చడాను—జహంగీరుల పన్నుగతుల మహాబాహు ముట్టడి

సర్వకుండరికి సహజంగా అర్థమైన ఖుర్రం స్వయంగా ఒక రోజు వ్రాసివాడు.

ఫర్వో మరణించి మహాబాహు దుఃఖములలో మునిగిపోయాడు. మార్చడాను దుఃఖంలో ప్రస్తుత మహాబాహు సిపాయీలకి ఒక కంటకం పోలివా

ఉదయగిరి నవాబు దానపత్రిక

శ్రీ పాంగూరు మార్యనారాయణ కర్మ

శ్రీ మనుమనీధి మహారాజ పాలితమై, కవి బ్రహ్మ కవిత్వా కలితమై, ఖండతీర్థన భుజుల రక్షితమై పావన వివాహిని ప్రవంతింపఁ పూతమైన నెల్లూరు మండలమున ఉదయగిరి దుర్గము దరిత్ర ప్రసాదిగాంచి నది ఇయ్యది నెల్లూరునకు పశ్చిమ దిక్కున గల నది విలుదిమైకొను లోపుగ నున్నది ఈ దుర్గము పర్వతా గ్రముని క్రతుజన దుర్వేష్యముగ నిర్మింపఁ బడినది కొంతకాలము దీనిని గజవతు లాక్రమించి పాలించిరి శ్రీ 18 కళకాపురమున శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు ఉత్తర దిగ్విజయమునకై తిమ్మరుసుచే పురికొల్పబడి యెపార నైవ్యసమేతుడై ప్రవృత్తుమున నీ దుర్గమును ముట్టించెను దీని ముట్టచి నుజురు వదునెనిమిది నెలలు పొగను క్రతువు లెంతకాలమునకు లొంగ నందున రాయలు, కొండ మరుసయ్యయను నేనాని అతి క్రమంకార్చి కొండను పసింగొట్టి మార్గ మేర్పఱచి దుర్గమును స్వాధీనము చేసికొనిరి, కొండమరుసయ్యను దుర్గాధ్యక్షునిగతేసి రాయలు కొండపిటి విజయ యాత్రకేగనను నిషయము చారిత్రికు లెఱింగినది రాయలకే సంవత్సరమునకు నైగా ముప్పుతిప్పల కెట్టిక దీ దుర్గముని కేజుగ చెప్పవలెనా ?

17 కళకాపురంభమునకే హిందూ ధర్మ సంరక్షకమైన విజయనగర పాత్రావర్ణము ధిష్ణ భీష్మము కాగా వారి పాలనలో నుండిన దుర్గములు మహమ్మదీయుల పాలయ్యెను ఉదయగిరినాడ అట్లే నవాబుల పాలనలోని కచ్చెను నేది ఉదయగిరి తాలూకాగా ఎన్నుబడుచున్నది ఈ ప్రాంతమున కంతయు పూర్వము ముల్కనాడను పేరుండినటుల ప్రాచీన పత్రములవలన కేలుచున్నది దీనిని ముల్కనాడను పేరెల్ల వచ్చెనను నది నిరూపణయ్యెను అంకియ. నాథుని చారిత్రికులకే వదలితేయు చున్నాము. ఈ వాటిలోనుండిన ప్రావ్యులు ముల్కనాడు (ములికి నాడు) బాధని ప్రసాదింపిరి. నీరు క్రతుముగ కడవ

మండలమునకు మఱి యితర మండలముల కేగిరి సంగిత లోకమున భక్తలోకమున చిరిగిరి గాంచిన కాకర్ల త్యాగరాజ తాత గిరి రాజుని నాయక రాజుల కొండున తంజావూరున కేగెను. అట్లే అనేక విటుండులు మధురై నాటి నాటికి మండలముల కేగి నివాసముల కేర్పఱచు కొనిరి నేటికిని వారు ముల్కనాటి వారిమది చెప్పి కొనుచున్నారు నీరం దలు నూటికి నూరుపాళ్లు అంగ్రులు ఉదయగిరి మండలమున (ముల్కనాటి) నికసించిన విశ్రులు విశేషముగ కేదనాస్త్రాది విద్యలలో పరినిష్ఠిత పాండిత్యముగలవారై యుండినందునకే కేరాలతర ములకేగి అదటి ప్రభువుల మెప్పించి భృతిని గడించి రను విషయము విప్పించెనాము.

మూల ముల్క అను పాదుషు పాలనలోనుండి నందున నీ కేకమునకు ముల్కనాడను పేరు వచ్చెనను చున్నారు ఈ విషయి పూర్వోత్తర విరుద్ధముగ నున్నది రాయలవాటికే యదటి విశ్రులు ఈ పేరుతో బ్రసిద్ధి కపించి యుండినటుల కేయు నున్నది తత్సార్వభౌమ దుర్గమును మూల ముల్క పాలించెనా ? అభారములు లేవు. ఈ మూల ముల్క ఎవడు ? ఏది యెట్లున్నది అంగ్రయు లీదుర్గము నాక్రమించుకొను నిది మహమ్మదీయుల పాలనలో నుండినది. వారు మహమ్మదీయుల నోడించి, అదటి రాజ వంశీయులకు భరణినిచ్చి స్వాధీనము గావించి కొనిరి ఇప్పటికి నాయూరు మహమ్మదీయులే అధిక సంఖ్యాకులై యున్నారు.

ఇదట పాలించిన నవాబులు హిందువులయొడ ప్రరము చూడక యదటి పండిత ప్రావ్యులుల పోషించి కాపాడి వాడకేక మడి మధ్యముల నొసంగిరి. ఉదయగిరికి పశ్చిమమున పాంగూరు అను గ్రామమున క్రొత్తపూర్తి విశ్వకర్మ విశ్వాగర్హ్యమై యున్న యాగాది కర్మ పరతంత్రమై, విశ్వాగర్హ్యతాత్ర

భూమిపై క్రమే క్రమే విస్తరించుటకు మొదటి యుండెను. అయ్యది హిందూ సాంప్రదాయము ననుసరించిన సంయుక్త కుటుంబము. అందు కనుమళ్ళు వారు, పేరుగొట్టుచుండు గరికియందెరి ఇందు కనుమళ్ళ ఎల్ల బొట్టు యజుర్వేదము నభ్యసించి, సాహిత్యమునందు ప్రవీణుడై శిష్యబృందమునకు విద్యుత నేర్పుచు జీవించెనట అతడు శ్రీ 17 కౌర్మిలో మండవారు అత్యుచిత ప్రాంతమున వర్షములేక పాడివంటలు కూర్చున్న జనుల శివకము దుర్భరముగ నుండెను దీరి కానాటికి శివకము దుర్భరము కాగా, విద్యుదు శవందున నింట జొన్ననంకటియే శివగృహయ్యెను ఎట్లు బొట్టు కార్య టిలుకొన్న విస్తరిలో జొన్ననంకటియంద వర్షంవ శాతము తివలేక అట్లే దీవవదనముతో భార్య మాయ చూచెనట అమాయ పంటనే "ఏమి చేయమందురు పిల్లలు ఏడ్చి ఏడ్చి బ్రుంగలేకున్నారు మీరేమో వేదపారాయణం పాఠాలతో కాలం గడుపుకూ యిల్లు నదల పంట విద్యుం ఎక్కడైంది వస్తాయి, ఏ రాజానో ఆశ్రయించి యింత తరిమిడి సంపాదించక పోరి దానమైవపుడు బాధితే పోయేనే అనుసంపే యెలా? తివండి" అన్నట్లు అతడున్న పాశముననే తేలిపోయి అవాదెల్లో గడిచెను మరువాడు కాల కృత్యముల నిర్వహించునది తొలపనాటి కాల్య భవముని ధరించి హంటాహుతిని ఉదయగిరి ప్రయాణ మయ్యెను భార్య మామను ఎచటికి? అని యడుగుట దుశ్చింతనమని యూరకుండ ఎల్ల భొట్టు మధ్యాహ్నము ముసరికి ఉదయగిరి దుర్గమున చేరి పాపారముకడ నున్న భటులకు చూచి "నవాయి దర్శనం కావలెను" అనగలేవారు "కొత్త విత్తగాడు ప్రొద్దుటగడట" అని శ్రీచేసి నవ్విరట ఎల్ల బొట్టు ఉడుదుకును సింహముగావుక వారిని శ్రోసి రాజున సాగవారు ఈటెలను మాపారమున కడ్డుపెట్టిరట ఈతడు రాజరాజేశ్వరి యుపాసకుడు సిద్ధివందన వాడుగాన వారి యాటి లాండోకటి ఆకుమకొను లాగున చేసి యూయక నిలవవడెనట భటు లీటెలు రాక బ్రాహ్మణులేమో చేసెనని గోలచేయసాగిరి జనుల సంతోషం జేరి ఖచ్చటి యుదయగిరి పాలకుడు "నామరేమిటానే అలం హంశకు కురువర్తి భామ ప్రాచీన" అతడి మాపారములోని సంగతి తెలిసి

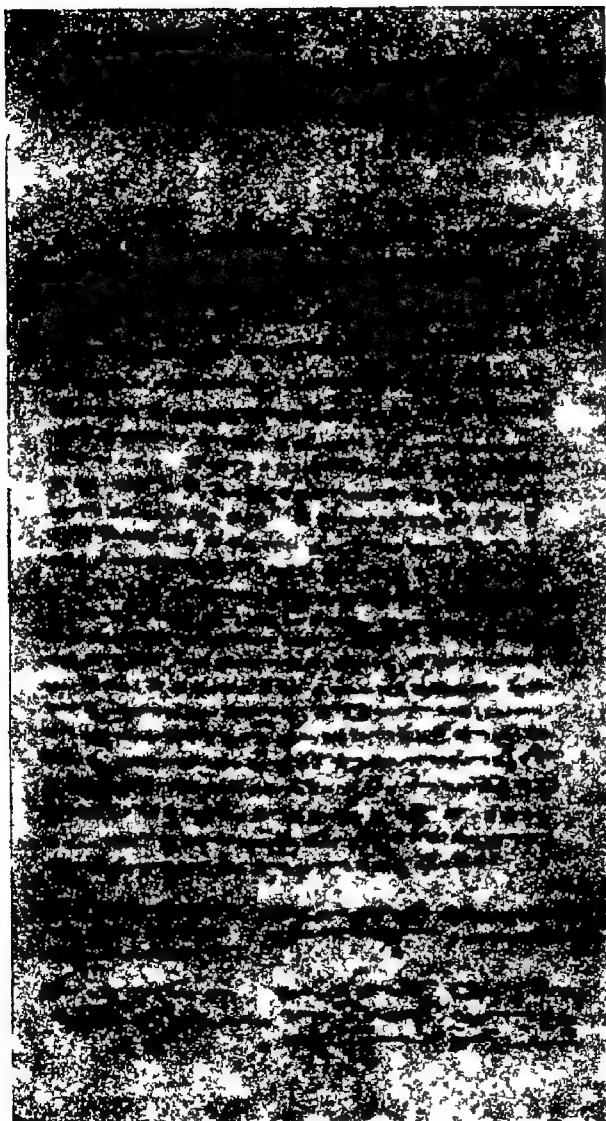
పంటనే వచ్చి యెల్ల భొట్టు లోనికి గొంపోయి యుచితాన ముసంగెనట అంత నీతడు మంత్రాత్మకం జొసంగి,

"దుర్గ ముద్యోగియగిరా, భామర్యామరివోదితః

తస్య ప్రకాశనకా, ద్వాతి నః కనుభంజనః" అని పరిష్కరానాను మెప్పించెనట. దుర్గాధిపతి యాతని మహిమ ముందే యెరింగిన వాడగుటచే "తను శేమి కావలె" నిలవచ్చిరి? అని యడుగ" మా గ్రామం చుట్టుపట్ల ఎక్కడా వర్షాలు లేవు గంటలు చెరువులు వట్టిపోయి ఒక గింతెనా వర్ష పండుట లేదు మేము ప్రాతకర్మలు చేసేవారము విద్యుదు లేకున్న జరుగదు పిల్లా కెల్లా మాడిపోవుచున్నాడు. తమకు దయచూపి తరిమిడి పెన్న ప్రాంతంలో ఇప్పించండి" అని యడుగ నవాయి పంటనే దివానులో పాలోచించి అయ్యలలో (ప్రస్తుతం కోల్కతా తాలూకా) మీకు భూమి యిచ్చేలాగున ఆజ్ఞురచ్చాయ మీరు ముఖంగా జీవించండి" అని గౌరవించి పంపగా ఎట్లుభొట్టు అయ్యారు గ్రామమునకు గుటుంబముగా బయలుదేరి చేగెను అప్పటికే కౌల్ కరణాలకు నవాయి ఆజ్ఞలు చేరియుండెను గనుక వారు వీరిని గౌరవించి యీ క్రింది దానపత్రము బ్రాయించి యిచ్చినది మా కుటుంబంలో పెద్దలవలన వివిధగాధ నిందుపొందు పడింది

దానపత్రము (హస్త పత్రము అని పేర్కొనవచ్చి యున్నది) కాలము కాలివాహన 14వర్షము 18 19. నేటి అనగా 1852 శ్రీ 1 సమానమైన కాలివాహన 14వర్షము 1875లో శ్రోసి చేయ నీపత్రము కాలము నేటికి 207 సంవత్సరములగు చున్నది అనగా శ్రీ 1 1895 అనుచున్నది ఇట్లే పత్రములో నుదాహరించబడిన విదుం విత్తవాం పట్టు తరిమిడి మానగ్యముగా నీయబడి నేటికంతకు మానగ్యముగా నెప్పించుచున్నది ఈ పత్రము మాయలది 207 సం నుండి శిథిలముగాక దాచబడియున్నది

ఈ పత్రము చేతిలో నేయబడిన కాలిగమున్న చక్కని ముద్రయలకంటి తెలుగునీలో బ్రాయబడి చెక్కుచెదరక యున్నది పెంజున్నర కౌర్మి భార్య మాంధ్రభావ, దీని, అనాటి కురుక్షేత్రమున పామరగృహమున, భిక్షాగ్రహిణి ఉయ్యది

దృష్టాంతమునకునే చారిత్రక విమర్శనల విశేషార్థ
విశ్రాంతిని పొందుపఱచుచున్నాను—

పత్రికకు వక యి
శ్రీరాములు—

“స్వస్తి శ్రీ విజయభూషణుల కాలిబాదన కళ
వర్ణనలు గల గద్యములు అగు శ్రీ పంచ ధాత్యుగాను
సంకల్పరహితముల కర కు గల బ్రహ్మదత్తనాది
మట్టముల నిరతులయ్యు కనుమళ్ళ యల్లుళ్ళట్లు
గారికి అట్లాడుకొత్త కరనాలు వ్రాయించి యిచ్చిన
మాట పత్రిక పాఠకులకు ఆలం పాఠము నుడు
వర్ణన భాషనా పాఠములకు కనుబొమ్మలలో
పాఠంలోకింకాంబం గల యేమిది క్రమము పట్టుకొని
నుడి రెండు వరహాకు వేదమునకుం దిగు యిత్తు
మని శిలపు యిచ్చినారు గనుక అదే ప్రకారం సదకు
గ్రామపాలంలో కింకాంబం గల యేమిది విక్రమము
పట్టుకొని బక్క పాఠములేమి రెండు వరహాకు
వేదీ మాత్రంగా నిష్కర్మక చేసి యిచ్చినందుకు
మాన్యము

వదమరనకాగరాజు యావదేవి పాత్రకొల్ప
దక్షిణానకు సదకు కొలక మామ్యుకు వాగరాజు
చేమ వదమరగని మెయినక పరియవనకా పుత్రరా
జుకు పల్లపుతీగలు కొలక యీ మాన్యలలోగా
పుండ్రి ధూమి మీ పుత్రకాత్ర పారంపర్యము
అవంబ్రాహ్మణ ధూమిగా మాన్యంకింద అనుభవించు
కొని యీ రెండు వరహాకు వేదీవానాకుకు
వేదించి కుమారత్తంతుకు వేదీ వావహానయ
కుకాదేవి వావా శ్రేయోజుపాలనం దావాత్మ్యంగా
నువాహ్మితి పాలవాదమృతం వదం

అక్కరాజు పెరుమా
కు వ్రాతకరణం
వ్రాణ—

మత్తరాజు వారా
యగప్పవ్రాణ—
అన్నచాత వారా
యగవ్రాణ
అన్నచాత భాస్కర
యగవ్రాణ
అన్నచాత వారిరాజు
వ్రాణ—
యరలోయ మగ్గ
రెడ్డి వ్రాణ—

శ్రీవ్రాత వద్దతి ఆనాటి వద్దతి గల
వద్దతొనములు వేదక, మాగక కిర, మద
వద్దక మామ్యు 20 శేకు వద్ద, మాగక, మద వద్దక,
మామ్యు అని రేఫ్రంద మామ్యు వ్రాయుచున్నాను
ఆనాటి వ్రాతలో రేఫ మామ్యు యోగములుగా క
రకారపాలు (పాల్లగోడ) యే వావదేవము తెలియ
చున్నది అరలీ సంవత్సరమునే “పత్రిక” అనుచోట
పత్రిక అనుటకు మరు ఎకార విశిష్టముగ వ్రాయుట
పారంపర్యం అనుటకు మామ్యు పారంపర్యము అని
యద్యయమేల వాదబుద్ధిలో చింత్యము కింద,
వేదించి, రెండు అని కింద, వేదించి, రెండు అను
టకు మామ్యుగా వ్రాయుచే యుండుటచే, పద్యాంశ్య
మామ్యు ద్విత్య విశిష్టముగా వ్రాయునల వామేల
ఎట్లు వచ్చెనో వరికోధింపనను

ఇట్టి ప్రాతప్రకులు అలవదట కళామయల
తరబడిని యుండియుండె వచ్చుట అట్టిది గలవాడు
ప్రకటించిన అతే విశేషములు కన్పించి భాష
కామ్యముల కెంతయో తోడ్పడును.

కడపటి వివేకం

శ్రీ పేతుమక్క కామేశ్వరరావు

చింత సాగరానికి అరిక కాధలులేవు కాక తండ్రులు ఇచ్చి పోయిన ఆ పీ వోలెడంత ఉంది పుటుంబమైనా కనిపవు మెట్టు చాటిపోలేదు. అతను, భార్య, ఒక ఒక రిడ్డును. తనకి సారంగా కాధలులేకనే డేలు కాకుండా కొందరిగాను ఇతరుల కాధలను తెల్లమీద నేనుకొనే నులుండా అతని డగ్గరలేదు. “హాహం! అదంతా సంఘదంష్కాయల పది!” అని తెగ వత్తుతాడు.

చింతసాగరానికి పీహితులైనా మిలేంగానే ఉన్నాయి అతనితో చర్చించడమంటే చాళ్ళకి సరదా! చాళ్ళతో చాడించడమంటే అతనికి సరదా! దీనివల్ల ఒక రకమైన ప్రయోజనం లేక పోలేదు పీహితులకి కాబట్టే! అతనుమాత్రం తన అభూర్యాధిపాయాలను లోకంలో నెడనెల్లుకున్నానని అందిస్తాంటాడు.

అలోచన వచ్చిన పీహితుడు వర్షా ముద్రున్నాడు “అయితే లోకంలో పరస్పరలాభంకంటే మరొక మాత్రమే లేదంటావు సుత్రా! చిత్తంగానే ఉండే!” అన్నాడు మిత్రుడు.

“ఇదిగో! దీనికి మొదటి ఉదాహరణమూదు. సుత్రా ఇంటికి రాగానే నీకు కాఫీ కప్పు అందించేవారేదా? కాఫీమాత్రమే పడుండేన వర్షా! ఒకడు ఇంచాక వచ్చిపోయాడు.”

“ఏమిటనీ?”
 “గోరక్షగాలకి చంపాట!”
 “ఏమి, చందావేనా ఏమిటి?”
 “నాడు మృతమయేది చందా ఇస్తావా! నా అసలు అంకమేమంటే, చాడికి కాఫీ నీళ్లు నేనెందుకు ఇయ్యలేదు అన్న ప్రశ్నకి నా సమాధానం చెప్పుకున్నా. చాడికి కాఫీనే అతనిరం కాని చాడు చాడితో అతనిరం లేదు.”

మరి

“ఆ మాట నిజమేలే!”
 “ఇందువల్లే ఇచ్చి వున్నా కోదాలు; ఇదిగో మీ ఆవుకి గడ్డి అంటే, ఇదిగో మీ అమ్మాయికి పాలు, ‘మీరు నైరక్కం డెంటే, తమరు నుండి క్కండిని చుర్యాదలు, ఇదిగో మీ అమ్మాయి పెళ్లికి రనికల నుడై చదివించండి అంటే, ఇదిగో, మీ ఇంటిలో అన్న ప్రాళనకు చెంది చందా అని యలుండేరయి. ఈ లోకంలో పరస్పరప్రయోజనం కంటే మరొకమనుగ మున్నట్లు నాకంటేకి కనబడ లేదు నుమా!”

“అయితే పోదూ! అంత ప్రయోజనవాదిగా ఉండటాడను” అన్నాడు మిత్రుడు

“ఇదిగో ఇలాగు చూడు నునం ఆవులిని ఎందుకు పెంచుతాం? పాలు ఇస్తాయి కనుక. వట్టి గొడ్డుకి నుక్కెడు గడ్డి వెయ్యరును చూతాం! కుక్కని ఎందుకు పెంచుతాం? ఇల్లుకొట్టందని, కొత్తవాళ్ళతోవాడనే అరవనివక్క! ఒక్కఒక్కం వెయ్యరును చెప్తాను! నునం తోటలో ఎటువంటి మొక్కలిని పెంచుతాం? తిరిగి నునకి ప్రయోజన ముండేవాటిని మాత్రమే! కలుపుమొక్కలికి వ్రుడి పెడు నీళ్లు పొయ్యరును! అట్లాగే తండ్రి కొడుకు నెందుకు పాకుతాడు? నుండెప్పుడో తినిని ఉద్ధరిస్తాడని కావల్సి పరస్పర లాభంకంటే మరొక మాత్రమే లేదంటే నమ్మకం.”

“అయితే ధనిమండై తండ్రికి తిరిగి విడ్డలకల్ల ఏమి లాభముంటుంది?” అని మిత్రుడు ప్రశ్నించెడు.

“లాభంలేదు, గింధంలేదు” అని చేతులు దెల్లీల పెట్టేడు సాగరం.
 “చూశ్యుచేడు, శ్రుశ్రుచేడు అంటాడు మర్రి అనేమిటి?”

“అవన్నీ తెలియనివాళ్లు చెప్పే అర్థంలేని ముక్కలు! అన్నమన్నట్లు చెప్పడానికి చిన్నతనం చేసి చాటి! పెద్దవీరులు పెంతులు పాపం! ఇల్లి పాపాడే అవడానికి సిగ్గుపడి పారిగాయాలని, చేపలు అవడానికి కామోడిపడి బలపుష్పాలని అవడం లేదుటా!”

“బాగా చెప్పేవులే!”

అతనితో మిత్రుడు మరెంతోకేళ్లు వాదించి చెప్పోయేడు.

మనమృదువు మనమూర్తిగా ఒక సిద్ధాంతాన్ని నమ్ముటంచాతే ఉండాలి కాని నమ్మితే మట్టుకు యధాశక్తిగా అవసరమైన చింతాసాగరం తన సిద్ధాంతాన్ని అమనిరించి ఎప్పుడూ కాళేనా చెయ్యిరిదిసి ఎరిగడు.

అతను ఇతరరిగట్టుయితే, అతని భార్య అతరిగట్టు! అమె అతనితో తన చేతనయింకెనరకు వాదించింది కాని ఒప్పించలేకపోయింది అంతే కాదు, అతనితో సహనంగా వాదించలేకపోయింది ఆ ఆడమాయలు కాని అమె అతని సిద్ధాంతాన్ని ఎప్పుడూ నమ్మలేదు; తండ్రి నచ్చిన మార్గాన్ని ఎప్పుడూ విడిచిపెట్టలేదు.

అతని కొడుకు గజపతి సత్కాంతానికి హక్కు వారుడు వి. వీ పాపయేడు పెల్లితాడు వచ్చింది కొడుక్కి పెల్లితెయ్యక తప్పదు అన్నాడు తండ్రి. పెల్లికొనం పిల్లరివి వెతుకుతున్నారని సాగరం తన ఇల్లారితో “పెల్లిఅయిన మన్నాటిమంచే కొడుకు, కొదిరి కాపరం చేయ, మన కాపరం చేయ” అన్నాడు.

అతని స్వభావం కాగా ఎరిగినది కాబట్టి అమె ఏమీ ఆశ్చర్యపోలేదు.

“అర్థ కొదలి కగవులటలు మనకి వద్దు మనకి పోదువద్దు, పొండువద్దు” అన్నాడు ధర్మ.

అమె ఇదివరకు చేసేనా ఒప్పుకొంటేకదా ఇప్పుడు దీనికి ఒప్పుకొందానికి! “మనం మనమంను, మనమర్యాద వీరైతద్దా!” అని అడిగింది.

“మారంకొచ్చి చూడడానికి ఎవ్వరికి అభ్యంతరం ఉండదు!”

“ఇంటిలోఉంటే ముద్దుమచ్చలు తీరుకుంది కాని చుట్టూలాని చూసేరావడానికా!”

“అదంతా వ్యర్థమే అలోచన!”

అతనితో వాదించి లాభం లేదని అమె ఊరుకొంది.

కొడుకు భూరిగా తండ్రి వద్దకులలో పెరిగేడు. మంచి కట్టుంలో కూడి సిద్ధి రాగా, సాగరం కొడుక్కి పెల్లిచేసేడు. యాడు ముఖ వద్ద రాతే చుట్టాలు, ప్రిహితులు ఎవరి ఇంటికి వారు పోయేరు ఆ రోజు మన్నాటిమంచే సాగరం శాస్త్రం ప్రకారం కొడుకుకొదిరి కాపరం చేయ, తమ కాపరం తదు కొడుకు ఆ పాఠశాలలోకి గాని మరొక ఇంటికి మారలేదు గజపతి కొత్త ఇంటిలో ఇంకా చేరేదో లేదో, చేతి కొక బాబు అందింది “సీత పాడుటి నుంచి పాఠశాలకు దాక మ ఇంటిలో మరొక చేసి నందుకు అయిన చాక్రి అయినందుకవలె. ఇది వారి తానాకు నిల్వ” అని రాసి ఉంది తండ్రి వద్దకులలో ఆరిలేరినవాడు కాబట్టి గజపతి ఆశ్చర్యపోలేదు తండ్రికి చిట్టు పెల్లింది నగదు రసీదు అందుకొన్నాడు.

పాఠశాలకు నుండి చింతాసాగరం కుర్చీ మీద కూర్చున్నాడు ఇల్లంతా రావులు మంటూన్నట్టుగా తోచింది. గోడలు కళావిహీనంగా కనబడ్డాయి.

చీకటి పడింది చూశ్చూలుగా కూర్చున్నట్లే దీపం లేకుండా కూర్చున్నాడు ఏమిట! గాబరా అనిపించింది “దీపం పయ్యకపోదెవల్ల అయిన టుంది!” అని ఎత్తెక్కి దీపం తేళాడు దీపం మన పటిలాగు నాక మనక మనగా ఉన్నట్టు తోచింది. “అంతా మనపటలాగు లేదేమి?” అతని కడుపులో భారీ ప్రశ్నోచింది. “ఏమిటా!” అని ధయ్యావు ర్యాలు వకుతున్నాడు “ఏమేనా పిరొడం ఆరేకం చించా!” అని చ్రోశ్చించుకొన్నాడు.

భార్య ఒక యూల చాప చేసుకు పడుకొంది. అమె మనమృదువు మనమృదువు లేదు.

సాగరం తన అవస్థను అమెకు వర్ణించి చెప్ప వలలుకొన్నాడు. కాని మాటల శీరా అంజెట్టు కనబడలేదు తెల్లవారేక తన ప్రిహితులకి చెప్పాలని మన్నాడు కాని వాళ్లు పకపక నవ్వుకొంటారేమో అని సిగ్గుపడ్డాడు.

తన పెళ్ళిదినో అగాధంలో! ఈడుకుపోతూ పట్టుగానూ, గక్కలు లేని తనకు ఆకాశాలలోంచి తలెందులుగా దిగిరి కేసినట్లుగాను తోచింది ఏమిటి దీని పైనో? దీనిని వర్ణించేవా రతలా తిన్నారా? అదంతా రహస్యంగా తెవ్వకొందా మంటే ఏమని వర్ణించగలను! కాదు వర్ణించలేని భాగో, ఛలానా సరేలోనని తెవ్వలేని భాగో! వైద్యుడు మృతం ఏమి తెయ్యగలను! అతే పాతుందిలే! అని తీరు కొందా మంటే తోచవలెను కను మూసుకొని పండుకొందా మంటే అందోకను వాస్తీ అవుతుంది కాని తగ్గదంటేను "నేను దీని! నా మనస్సులో తోటియ్యను!" అని భీష్మించుకొన్నాడు

అది వృషభానిలోంచి పొంగినవూపుట్టుగా కనబడింది అంతా గందరగోళంగా ఉంది అది మామూలుయ్యగల, నిన్నుయ్యగల, పండుకో నియ్యగల, నిద్రపోయ్యగల "ఇంత! దీని! శీత దిటి!" తిట్టాడు అతని! స్వరించింది "తెంగ! తెంగ అంటారు! ఇక కావాలి! ఆ ఆ! ఇక! తిన్నుందా ఇది అయ్యందా! దాని స్వరూపం ఇలాగే ఉండవచ్చు!" అని అలెచేతు

"నేను కొడుకుని ఇదివరకన్నా దిడిచిపెట్టి ఎరగన రిడిచిపెట్టక పోదుమే నేను చేసిన ఘోర మైన తీవ్రం కావాలి!" అని భావించేడు.

ఇంటిపొలు నున్నుందిగ్గిన పిల్లలు వీకటిగానే ఎంతో వేగవ్వగా, స్వేదం గా గంభీరం వేసువ్వారు వారి అవంధంలో తాను మామ పొల్లాంటివో! తన! మామ భాగంపందిపెట్టుకుని అడిగిలేవో? చింత సాగరాని! వత్సవగ్నింది అది పసిపిల్లల ఆలాపన లాగుతోంది. "కాని ఇది వత్సవాని! నమంతాదు. గట్టిగా ఏదవదాని! పిలుచుకుందా వచ్చిపడింది దారితూవా ఉందా? లేక నోరు మూసుకొని ధరించిదు మొక్కలీనా మార్గం?"

"అసలు తూర్పు గడిచే జ్ఞానాని? తెల్లనా లేక ఏదో మందో మాకో మామకోవచ్చు మొదలు తూర్పు గడవాలి కదా!"

సాగరాని! నెకటి సంగతోటి భావకాని! వచ్చింది ఇంటిలో అల్లమామ చచ్చిపోయింది ఆ రోజు లగాయతు ఆ అల్ల గడిమలలేదు సరికదా కన్నుతో కట్టయ్యలేదు చాక్రకు ఇంటిపట్టుప ఉండలేదు. నాయంత్ర మయోనూటి అంబా అంబా అని అలుమూ తెలువారనకు తీరంలు తిరిగి తిరిగి వేరుతలేక ఇంటికి వచ్చేది. కల! కల! ఎంత భాగ వడిందా! అదంతా తెంగ అన్నమాట! ఆ సంగతి అప్పటిలో నాకు తెలియలేదు! ఎంత అజ్ఞానిని!"

సాగరం పెంతుకు మక్కని దగ్గరే పేల్చేడు. అది వచ్చి చేతులు నాచుకూడగా అతని! కడవటి లోంచి భాగ చేతుకు వచ్చింది. దానిని దూరంగా తరిమికొడు ఆ మక్క గవంతి కొని తెచ్చివేస్తే!

అతని! రాత్రితయంకరంగా తోచింది, అంభే లేని భాధా సాగరంలాగు కనబడింది

ఆ మహ్నాడు కొంచెం సుఖంగా ఉంటుందని అతను భావించేడు కాని ఎంతమాత్రము తగ్గ కదాగా, భాగ వృద్ధిచెందింది "తన స్థితినిగురించి స్నేహితుల! చెప్పగా "వాళ్లు ఇది మనోవాగ్ధి మనస్సు తివ్వకొవారి కాని మరొక మాందలేను" అన్నాడు తనేభాగ అనుభవిస్తూండగా భార్య, భర్త! ధైర్యం చెప్పలేవాయంది సాగరాని! కక్క రోగాలోనే ముసలితనం వచ్చిపట్టుగా కనబడింది. దాక్కుతచ్చి తెయ్యమానీ మందు ఇచ్చేడు.

రోగాలు గడిచేవాస్తీ సర్దుకొంటుందని అతను, స్నేహితులు మామ భావించారు కాని తాలం గడిచిన కొద్దీ సుందలలో బయల్ వాస్తీ అయింది

స్నేహితులు అతన్ని చూసి వారిపద్ధతు దీని! తరహావాయ అలాగించేరు. కొడుక్కి కలుగు పంపిందవలసింది సలహా ఇచ్చేరు చింతాశాగరం ముడిపడ్డాడు "నిన్ను పుట్టిమంది నేను ఆదరిస్తాన్న నీర్వాతాన్ని ఇవ్వకు వదిలి పెడతావా? మీ సలహా ఎంత బాగుంది! నేను అటువంటి నిర్వాల్పణనే మీరు భావించేరా?" అని చిందులు తోక్కితే, చేపడిలేక వాళ్ళు తిరుకొన్నారు.

సాగరం కొడుకుని తలచుకొన్నప్పుడెలా తనకు ఏదో మంగటిస్తూందని అనుకొన్నాడు "గజ పతి! గజపతి!" అని మూలిగేదాడు తీవ్రం భారమా మామట్టుగా కనబడింది ముసలితనం మీరుకూన్నట్లు గాను, ఇది తన అంత దివగాను తట్టింది.

సాగరం ఏళ్ళుతరచి భాయిలపడ్డ వాడిలాగు కలబడ్డాడు మన్నటి మగ్గులమీద, మడుటిమీద లోతు గీతలు పడ్డాయి భార్య అతని మనోవాగ్ధికి మందు లేదని భావించింది అయినా మరొకమాదు అతని స్నేహితులచేత చెప్పించి చూచామని తలచింది. ఆమె ప్రార్థనకు తీవ్రయ్యలేక బాధ అనిని చెప్పేడు. సాగరం ఈ మాట లొంగిపోయాడు. "ఒకనెళ్ల పిల్ల తెచ్చే మాటే ఒప్పేనా!" అని, కొడుకుని నడుమునంగా వచ్చి మరొక తెయ్య వలసిందని కలుగు పంపించేడు. అందుకు కొడుకు వచ్చిన వాళ్ళతో "మీరు అయిన మాటలు వచ్చేస్తే కండి! మానాన్న! ముసలితనం వచ్చి మతిపోయినట్లుగా ఉంది. ఒక నెళ్ల అయిన! విశేషంలేకపోయే

వాగతీ అంతేనాగి తవ్య తవ్య! మారు అలాగు
తవ్యకూడదు "నేను అలాగు తవ్యకూడదు"
అన్నాడు. మిత్రులు మాత్రమే వయచేరారు.
అంతే! ముందు ఎవ్వరేనా చుట్టూ చూపుల!
వచ్చేగవవతి ఆనాటినుంచి ఆ రాకపోకలు మాడకట్టి
పెట్టితేరాడు. "అలాగునన్న వాడివిటలుకోక, కొరివితో
తలగోబిలాన్నా మిఅనిసాగరం జరింకదుఃఖించెను.

రోజులు గడిచిన కొద్దీ సాగరం స్థితి విచ
విస్తూంది అతని పరిస్థితులను ఎదుర్కొనే చేత

ఉడిగింది "జీవికతు అటువంటిది. ఈ బతుకే ఒక
కాధ. దీవికంటే మరణం మఖదాయకం" అని నిర్భా
రించేడు అతని స్నేహితులు అతనికి అంతర్విదగ సమా
పించింది మాటోయి.

సాగరం తన పీఠాంతానికి ఎంతో వ్యూత్రాత
వడాడు అది తనలో మదమటికే కానందముని
తాపత్రయవడాడు నిలులో "నీవు నీవిద్దల! పెళ్లి
చేసేటవ్వకు కాలానుబాధికుటుంబాలను వేరుగా పెట్టి
అవస్థపాలుకొవద్దు" అని అభిరూపాలను చెప్పేడు

కవితాంజలి

శ్రీ మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తి

వన్నెలు చిన్నెలున్ వయసువాసియు చక్కదనాల ప్రాపుగా
క్రొన్నన చెల్లులుల్ల నీల కోమల హాస విలాసరేఖతో
చిన్ని యెలుంగుతో సాగను ఓందిన తీయనిరేగు సూహగా
వన్నగ భావవిధికల సాగనయుగ్మలి కంజలించెదన్!
నడల హారంగు చూపుల నణంగు వెడంగు తుఱంగులించదా
కడు విరబూసి సోయగముకాయ తురాయి వనందు కొమ్మనా
తడవకు నిల్పుతో వయసుదార్కొను మవ్వపు గువ్వగొంతుతో
చిడిముడి పాటుతో కడలు చిన్నది నామది చెంగలించెదన్!
అందిత రాగ రేఖ వికచాబ్జ పథముల సాగి వచ్చురా
యంచ విధాన నల్లపు టాయారములొల్కు సొంకు కోర్కెక
వ్వించి యెడందలో చిలుకరించిన జవ్వని చాయజేలి భా
వించు కళావళాల చివురించి సునింపవో కావ్యవల్లరుల్!
అలలితాంగి మోచి చివురాకు మెఱుంగు తురాయి బాటలన్
గ్రాలు వనంతు శ్రీరథ రథాంగము లల్లన గాడితెట్టిగా
నేల మడియ తైళిర విశిష్ట వృందంతర చాటికాంతరం
బాలకు లుల్లసిల్ల మణిహారముగాచివురింప వచ్చుటల్.
ఆ కలకంఠి కోమల కరాగ్ర రణన్నవకంఠగ స్ఫురత్
శ్రీకమనీయ కాంతి తరళిక్కర మాధు పికాంగ నారవ
ప్రాకట రాగవైభవ విరాజిత భాగ్యవిసూత్న భానురా
లోక నవప్రవాళ రుచులో యెడలో చివురుల్ రగిల్చెడున్
ఆ వరవర్ధిని చలదపాంగ విలోల విలోకన ప్రభా
భావ పరీతరాగ పరిపాలిత మామక కావ్య మూలికల్
భావుక భావ్యమాన పరభాగ నముఱులకాంతి వీచికా
రావ విశేష శేష ముగురాధర లాలిత రక్తనీల లో!

ఆంధ్ర వాఙ్మయమున శృంగారము

★

శ్రీ యన్ వి. శోకరావు

ప్రాతఃకాలాదిలో మానవుడు, మానవజన్మ చరిత్రాత్మకము కావలెనన్న రిశ్యాధనసామగ్రిలో వాఙ్మయము, వాఙ్మయప్రక్రియలలో కావ్యము, కావ్యరంగములలో రసము, రసభేదములలో శృంగారము సువాధికములు

ఉపనిషద్భక్తివృత్తయైన రస నిర్వచనము జగత్సృజనసారభూతియు, మానిషానస రుచ్యమానము, విగళిత వేద్యాంతరమునకు ప్రవృత్తమందము ఆలంకారికరసార్థము ప్రవృత్తమంద స్వప్రకృతిచారియైన కవ్యార్థము అది విభావానుభావ కర్మకృతిచారిభావములచే వానియమానమగు స్వానుభవ గలస్థాయిభావమేయని భరితవాక్యము.

అగుట రసము తెచ్చి రకములన్నను అగ్రసరము శృంగారము శృంగారసహాయభావము రతి అది సమ ప్రజంతుసంతాన పౌషణ్యోదరముల సహజవాదన వాదనయే గాను సుధీకర భవన ప్రాకారము రతికిగూర్చిన సహాయములకు శృంగారమునకున్నంతి మధుగుగాని ఎద్దిగాని లేవు అందుచేతనే శృంగారమునకు ఉజ్వల, కుది అను నామాంతరములు కలిగినవి తక్కిన రసములు ఉరమావస్థయందే మనోహరము అగుచుండగా శృంగార మాద్యంత మధురమగుచున్నది అన్యధా స విషయమున కావ్యగతమైన సుగంధనీయత లోకమున నుండదు ఉద్ధతి రసములైన వీరరాధ్రుభయనక భిత్తాన్యద్యుత్తము లసారాధరములు అనందజనకతమ ఉద్ధృక్రములు గావు శృంగారహాస్య కాంతి కరణములు మధురములు. లోకములో చాల సహజములు, సందృశ్యతి ప్రకృతికి అత్యంత సన్నిహితములు, కన్నులము, ఉజ్వలమునకు అనందప్రదాయకములు అందు తిరతరముల జీవజీవులకు వారస్యతో పోగుల పౌషణ్యముల మణులతో అగించి ది శృంగారము స్పృహిహృద్ధి మంతయు నిమగ్నమౌచుచు శృంగారము అచార్య భావభక్తిని 'శృంగార ఏక ఏకా రసః' అను రసరాధ్యాయము నిర్ధావనమునకొన్నను మధురమగు మధురరసమగుటయు, రసరాజము శృంగారమే—

ఈ శృంగారమే అంద్రావులకు వింద్రజారి కుల సానిటి కన్నకొనియైనది అది చాలమట్టుకు సందృశ్యతలంకారికసముదాయము 'మాదిక్రాంతి'

ఆంధ్రమున కొదికావ్యము మహాభారతము అది ప్రాచుర్యమునకే ప్రబుద్ధుర, ఉపరిచరకగుత్తు, యయాతి, శకుంతలాదువ్యంగమలు, గంగాశిఖిము మొదలగువారి శృంగార మూరించు రసకడుపాభ్యాసములు గలదైనను, కాక నానాచిరార్థమాని నిధియైనను సవ్యయ ఉపరిసమాఖ్య క్రిమ్యధుమలో చెప్పినాకపోవుటచే కొలెలు ఆ శృంగార కురుచి రత్నము నంతగా కుది చూపించలేకపోయెను. అతని అవర్ణ్య 'ధర్మకర్తవ్యము' ధర్మకాస్త్రంబని, అధ్యాత్మవిదులు వేదాంతమనియు నిట్లు తమ కృతిని కొనియాడుట, అతని ప్రతిజ్ఞ ప్రసన్నకథాకరితార్థము అట్టివో కేవలము ఆర్యసంప్రదాయ విధేయము, కథాకథనప్రవణములైన అతని చూపు శృంగారముచే బలమందు టాక వింతగాదు

తిక్కనగారి రసమృద మొక తిన్నని రాజమార్గము ఎక్కడను ఎత్తువల్లములు, ఒకడు దొడుకుట నుంపెత్తు చొదిత్యము గీటు చాటును అతని ధర్మకృతులందు అనుసూయకే వారసహాద్యుట్టు ఆభాసముతో దితే శృంగార ముతరీలమును అని నిర్వచనోద్ధారకాయమున వేదవతి రాజులగునను రంగారాజులగునను, భారతమున సైంగద్రికీ దికులకును తిలకించిన సమావేశములు

అందు రంగారాజులు ఘట్టమున —

“అవ్వ దొకర్లు (కేను చెప్పినా మొదలు) కొలచెను నాధిరంగములు ఏమి ప్రాంతమున గొప్పిడి తిప్పి లో కెరిగొప్పి వడంగిడి పూవులం బయ్యంగిచ్చి పోకొనిన ముగత్యము చెయ్యనైన నెట్టికత్తుకు చెప్పి కేయలించిందెను వింతి” నిట్లు ప్రతి వికేతము నాభిహాయమునా తొట్టొప్పి కేయలించి చావుమునుచు. రాజులు కాక సలకాయించి “అవ్వ రెల్ల నీ కత్తింతి కాకూ నాలం బుని కెట్టిటికి పోయెడు” అని యానుకుట. ఆమె “ఏమి రంధ్ర నా చుతి నలనాబంగం దెరిచి పాతికి పోయె దినివల్ల కెయి యతిక సంగం గెందు నిలు బడ్డెమకత్తుర నాడు కేయలించు రెల్ల వింక పాయ నగిల్చె దినుకాత్రియికా యెప్పి” అని ముగ్ధ

సరిగా జవాబిచ్చునట్లైతేవరకే వానివదనము కలియ వని తెలిసి మాడవని వారెందును. 'రాతనా దంత' 'నీవును నులభానువో'ల దగ్గరకు పుట్టియించెను 'కృశకంబువన' అని చెప్పరమానుని 'వాపుడు' పట్టుకొని గుంబువన లోయను 'శేతు లంబయం' గావును వానితోడి కరుణకం బది లంబయగా' వని వాడించును ఈ సంవాద సంబంధము అనురగానింది నిడియిన యజ్ఞుగాఁగి చందము, పుట్టుమున ఆద్యం తము కావలసిని చూచిన రంధ్ర భజాదంబుల ద్వగం చులయై యున్నదిను కర్తవ్యార్థిగాను జ్ఞుగాఁగి, వానిశేతుని యను పదములే పలుమాలు ప్రస్తావనక ములుగా వాడట మున్న నదియందును తిక్కన 'కర్తవ్యులు'యలోని రఃవిశేషతమ ద్విహంతముల నిస పోడినానన్న నిసాభావపోషణ మనిధార తరిము అయినను కవిలెక్కొక్క కర్తవ్యల్యాగి నెల్లారే నెల జాగ అనినీయకొన్నది

ఎట్లన కృంగారము నక్రీస్తుకర్తి గలది కాదుసంపదము లేని మధురప్రణయకీర్త్యమును జలించుటలో అతిరిగి ప్రేమగము పెంచు అతిని హరివంశముందలి ఉదానికప్పుల పుట్టుము పోషయంతల ఉత్తరకామకర్మం ముత్తర దాంతర్మి ప్రణయకీర్తయమును జ్ఞప్తి లేయించును ప్రేమదయ్య ప్రబంధపరమేశ్వర దేవుని సాక్ష్యమునకు నిద్రానా ప్రాణమున వృద్ధింపావురానియందలి ఆపూర్వనల కదివేళకర్తవ్యము కృంగార రసప్రధానమైన అగ్రాధీన ప్రబంధసరళి లోక యజ్ఞగూర్తియొనది ఇట్లే ముగిసి కదిత్యపు నిగుడు నుండినతో వారి కృత్వకృంగార పరమార్థము కాని పుర మార్గమున కతీతిమైన పరిశ్రమగూర్తికీర్త్యముని లేలుచున్నది

సన్నెతోడుకు రాజకవి యగుచేతను గాలోలానిది మహారసంధికి మహాకావ్యము పురాణదంపకుల ప్రణయగాథయొనను రాజక మెట్టిపదసంబు కృంగారము సభివర్ణించెను కదలరసప్రధానమైన రతి నిలాత పుట్టుముననూది నిమలంధ్ర కృంగారమును మిళయించెను హరిగిరివానివానిందర్పమున 'మౌనాంతి' కయ్యంగుల కనకళి, జలకళి, విజ్జిలకు మర్త్యసంగమములు, మర్త్యవసంగములు లేన వాటి కాగ రక కృంగార ప్రాప్రకారములని 'ఉత్త' అన్నట్లు జ్ఞాపించెను.

కళకవుల యితివృత్తము లన్నియు వీరకేత గాథలు. అందుకు కృంగారమున కేతకేతము లేక పోలేడుగాని వారి దృష్టి మదిగట్టుకొన్న మతాధిని విత్తుము.

వాచసపోషన కాగిరి కృంగార సంగతి సరకు ద్దుములందు సన్నెతోడనికంటే వాయగాను లేమిట్లన

చదువకొన్న వాడు. ఎత్తవరకే హరివంశ కథాభాగమునే కావ్యవర్ణనగా గ్రహించెను కాని యజ్ఞవల్క్యకృత్వకృంగారము ప్రణయనిజము. అయితే పోషనకృంగారము కాదునిజము. కావుననే ఉదాహరణివరిగయ్యుటములంగు ముగ్ధవాయకావ్యవర్ణనము లేయవలసియున్నది కాదునికే కావ్యకావ్యవర్ణనము చేసివాడు అతిరికా కాదు ప్రేమార్థభేదము తెలియవా యనించుచును తిక్కనగారి కృత్వలంబువరకే ఇతని కృత్వార్థసంగతులను రసాభాసములతోడనే కృంగారములందును బలుటపడ ను తిక్కనగారి రంధ్రలో లోకం మృగ్యమున్నది రాతనాను వోందిర పడి లేయవట్లు పరసమునకు దొరకొని అరగిసి డని పించుకొన్నాడు కాని పదివరునాడు దైవ వాదావోషమునాడు దింకొక త్రోవ దొక్కను అది తీర్చకే సరకాదుల సంవాదపుటము, తీర్చకే నొక ప్రగల్భమును, సరకాదుల నొక మంచి పరమనిగను చిత్రించెను తీర్చకే రాగానే సరకును 'నీ' ముదోయి చెప్పెలలు నింపకే కొద్దులు వాని నింకునే' అని భావనికర్తవ్యతో పలుకరించును కా మాట ముప్పించినతో 'నిన్నింటిని చేతు సంతోషాని చేతు' నని అళిహావును కాని తాని దిగులు, వారి టుక్కులు నొకరు ముప్పవరకా? రంధ్ర రాతనాని రంధ్రచేతిట్లు కా, తన గావరి 'స్వాంతపోషము' 'చేత' పనియక మహాకేమ అన్నట్లు గానే 'ఇప్పుడంటే స్వరానికే వచ్చి వాపుకొట్టి కియరించి వాపుగాని యంతిమ ముందర్పదైవ ముచ్చటకొక్క వారి పిలిపించివా భావా? యన్నట్లు మాటలతోనే మర్మి పెట్టి, రసికులు రసభంగముసంగతి లోప పెచ్చిరవటకు తన చిత్తములేని రిక్తియందలి చిలుక లేని పంజరము నామ్యులుచెట్టి, 'నీవువుల మాటలో, నిజమి! కాకములో'న నీకే కన్నకలో ముప్పపుడిగెలం చెగడు మానిమయందగ సంత 'సన్నెతో' జన్మన ముచ్చకొన్న గతివాని ననుం గవయందలంచిలే' అని యొక పాడు చెట్టుకా నరకు డంతిటితో తీరకొనువా? వాడు దేవాంత కుడు! 'ఎంత దివ్యస మిరియాలం జోక్యం సరి పోవ' అని తన పట్టు ముచింత వినియెను. గర్భం తరముగానక తీర్చకే ఒక్కకొన్న వానివరకే నొక గడునెత్తుకేయును నరకునితో 'నీవు చిత్తలేమ గలి చిలిపి'కాని వారి యాగభాగములను తొందలేక పోయిరింది అని గలిచి ఆపూర్వనతో భావన పొట్టు భాగ్యము వీరభోగ్య మునుమాట ముయొడలకు తొట్టి పదిమొత్తగాక' అని యొక కట్టుడిచేసి సరకుడిన సరకాదుల నొడంబులించింది. తత్వమును పరిపాలనా ప్రయత్నము సరకునకు సరకుగా పరిణమించునది యామెను తెలియును. ఈయొక్క పుట్టుము చాబాను

వాచన పోషకాధుడు తన సాహిత్యరసపోషణ చక్రవర్తి నిడున మున్ముఖముగా, చేపట్టెను నిలత్రరాణ మును. ప్రబంధపు సొంపు సంపాదించె నునుట—

శ్రీవాఙ్మయమున సృరించునంత కృంగార కృష్ణుడు సురించును ఆంధ్రప్రబంధ వాఙ్మయ సౌధ నిర్మాణమునకు కృంగారకవిసౌధన అతని చేతి మీదుగనే అయినది ఇతను శైవుడైనా శివభుజ కంటివాడు కాదు చిరము శివునిసొద గృహ కృంగారమునొదలు ఇతనికి అతని కృంగార వ్రయ తిష్ఠి అనేక కృతకాలము కృంగారం ప్రయోగ అగో పోతతోనెను, త్రురాణములకు ప్రబంధకృతులు కల్పించెను అతని కృంగారవ్రయతిష్ఠి కృంగార రసభక్తులకు సిగ్గును తివ హస్తమెవ్వరు సాంధ్రక రించి ప్రభవముగా మన వాఙ్మయమున కావ్య సందర్శము గానించెను అతని కృంగారవ్రయతిష్ఠి శ్రీమద్రామాయణమున నెన నృసింహతిలకి నాక కేదా మార్తామ ఛరిగిలించి శ్రీమద్రామాయణమున నెన నామర్త, కేదామార్తామ కృంగారవ్రయతిలకి వారితిలకు అతని కృంగారవ్రయతిష్ఠి చుగరిధి మునుమాలు కంటి సతవహిత్రమున నృసింహి ధూర్జతిల కృంగార మున నిగమకర్మ, నింకుకమునది తిరువారి కావ్య పాత్రల వాతకములకు ప్రాతిపదికలు నేనినది రస విషయమున కథా సందర్శమునలది కొన్ని కలువైన నూటలకలగివచ్చును ఆచారీ హరవిలాసమున నుకొన్నదిని దానికావ్యరసభక్తము, ప్రాసమున కలిగివచ్చును ప్రవాసములు—శ్రీవాఙ్మయ శ్రీదానియమున వావావారికాంతలను నభిభావనగలమున కర్పించుటలో అనుభవకారి ననినందు కొన్నియు తాను త్రుటిపెరిగిన గర్వము, తన ముఖ ప్రకృతులకున్న తన వారిజముల నీతి సాధకవాచక ములలో పాలువంచుకొన్న హనుసావితరుడు, సతి రసికులుఅయిన మహాకవి అట్టి కృంగారమును కర్పించుటలో అక్షపగ యుండరాదు కాని 'రేణవరాలు చెప్పి గీతన దెందమున గలగంగ కేరవిరి కనకలయై బాటలుగడంబడి అర్వాదీనకవులు కొందఱు శ్రీవాఙ్మయ దాధారముగా కృంగారము ప్రతిబింబించిన మంద్ర ప్రబంధము లనేకము రచించి ఆంధ్ర వాఙ్మయమునకే అత్యంత తెచ్చిపెట్టిరి అది తిదిత్యునిచారమును ప్రయోగింపసాగెనులందు నిద్రహస్తుడైన శ్రీవాఙ్మయకంటి కృంగారకూరుని చేతిలోనే ఉంచవలసిన మహాప్రయ దానిని సమయానుకూలముగా మోటిగా నుండే లోరసిహస్త ముల ప్రయోగించు నుకొదరితను రాజులు సేంద్ర నర తొర్కిమల కిచ్చిన సమారాధ ముక తార్కాణముగలగదప్రతిష్ఠ వ్యాపకమును శ్రీమంగళమున చెందిన

ప్రతిబింబి రమణీయాద్రుతిపాద కృష్ణుడు శ్రీ వాచకములుగా వాడుట, మద్రప్రసక్తి కల్పనత్రుచ్చి కలుదలను విశేషము ప్రయోగించుట, తన అమితములను అభిరుచులను కావ్యవాణిలో కలగజేయు మున్నగు విషయము లెన్నియో వావాంధ్ర కృంగార కళావాచనవాఙ్మయ కేవాఙ్మయ ప్రత్యేకతని కొన్ని విశేషములు—

ఆంధ్రమహాకవులలో కృంగారమును భగవద్వ రము చేసినవారిలో వాతనయే ప్రథముడు శ్రీ నైతి వ్యభాష్యుడు ప్రతిపాదించిన రాధాకృష్ణుల ప్రణయ తిత్త్య మంతమముందే వాతన కవిగోపాను! నైతివ్యుని దర్శనము రాధాప్రియుడగు కృష్ణుడు మాత్రమే వాతనదర్శనము నకరసయై ర్తించు కృష్ణ స్వయానము ఆ కృష్ణుడే అతని కృతివాఙ్మయము భాగవతకృష్ణుడు భారతకృష్ణునివలె మోహల కృష్ణుడు గాదు క్రమముగాక్ష్మిగళాలసారికల ముడులాడు మోహనసలమృది మోమునాకు వజ్ర మును దించిన వాలకములునేని గొల్లపకముల సిగ్గులు కొల్లకన్నవాడు అట్టి రసికులకెట్టి యను భగవంతుని కృంగారమును కర్పించి అభిలాంఘుల నొదల బాసించిన వాతన కవిగోపాను నీయును

వాణిశీకూపాభ్యావకర్త దగ్గుబిడి దుగ్గవ కృంగారము సంపాదకముగా నుండును. గంభ యులో ఆలంబవిభావ భాగవద్మయలాగ్రము వాములు ఉత్తీవన విభావము తివచితమై, ప్రకాంతము, పరిత్రయమై ప్రాబంధికమున అప్రభవ మార మునున్నది—జగ్గవ వికృతార్థపరిత్రయందు ధూర్జతిరాప్రవ రసమామై కృంగార యానగి నెరిగా భాసించును ఉత్పలరసమున వారికలయైన శ్రీతర్రన మాపాదము ప్రాయ మాదములుగా చేసిన పరిత్రయన కవి ఇతనే నిలలమలవారి నీమి వాని చేతిలో అభిభావకాంతలము కృంగారకాంతలము చెప్పి అందు కొంత పాఠిత్రయము చేరి కొన్ని పలు కృంగార మోచిత్యమారమైనది

తెదనగారిలో ప్రబంధకృంగారవ్యభాషకు పట్టాభిషేకమునకేత్యవమైనది రామరామది యొక కలయనెట్టిగా, వాసరిపాలుగా పరిణమించినది. కాని తెదనాది మహాకవులచేతిలో కృంగారగర్వ మును చెప్పిచెదరలేదు. ప్రబంధముందరు లందఱును వాతనిగళము లందునగాని వరూధిని సత్యభామాది మహాప్రబంధకారులకు తలచుకొన్నమాత్ర అతి లోకమోహన సౌందర్యముతోడి శ్రీ మకు సాక్షాత్క రించును. అది తెదన తిమ్మన మహాకవుల ప్రత్యేకత మునుచరిత్రమున వికల్పవాచకముగా వారణమువా కృంగారమున కాభాసము వాంతముతోడి సంఘ

రూపులు తటస్థమైన వాయుకావ్యవస్థాధ్యాయునికై (వీయ నాంబులకు కువస్థానించిన ప్రకల్పయినా, విజ్ఞానికావ్యవస్థాధ్యాయునికై వచ్చినా ముగ్ధులచేయవలె మన వాక్యమునకు కనీస తనంతకా వలచినట్లు ముగ్ధులకు మనదాగ్రహా శి కనించును.

పారిశాతపరాగమున ప్రస్తుతముగా ఖండిత వాయుకాచిత్రము కనించును అదే తరువాతి రాధికాసంక్షిప్త సర్వభాషాసంక్షిప్తములకు ముగ్ధులకు మనము ఇందు ప్రకల్పమున దక్షిణ వాయుకర్మము చక్కగా ముగ్ధులచేయవలెను ముగ్ధులమీదగారి వలకకా అతివ వాయుక విమర్శ ముగ్ధుగానే యుండును

ధూర్జతి అనుభవవీరులైన గణికాళిమునీ అతి విశిష్ట శిష్యులచేయించు ప్రకల్పమున వీర కన్యాశ్రమమున కాదు తమ చక్క చిట్టన సామల యుంటిస్తులు, శిష్యులచేత చాతుర్యములు చాక చక్కముతో చెప్పి కొన్ని ప్రబంధములకు వార కాంతాశ్వుంగార ప్రదర్శనమున చేయవలె విన్నెను కందములు చిట్టయ కామపురుషార్థమును మోక్షపరిణి కాగము కాగదను వాక మారి నిర్దాంతమును నిరంకుశపాశ్వానమువ్యాపా నిర్దానించెను

సంకుసార వృత్తిసంకువి కవికర్తరసాగమము ప్రాథమికగా చేతుపెట్టి యిది నిటుకు గాక పావులెట్లన్నదీయ కావ్యశృంగారవర్ణనాగ్రమున అని ప్రతిజ్ఞచేసి గ్రంథము ప్రారంభించెను

కావ్యవేదిలో కాంతరసముతో చేసినదిన శృంగారము రాయలచేతిలో వరాజయము పీఠకరించి నిది రాయలు శృంగారమునకు రచ్చితి తేలేక పోయెనుగాని కొన్ని పిన్ని కేళములు, వర్ణనలు మాత్రము చేసెను ద్రవిడంగకావ్యకావ్యజనాని పారికల విలాసములు, పుష్పలాదికల వర్ణనలంగ ములు, గ్రీష్మర్తువసందు ప్రవల మనవిష్టలై పథ్యము సమయించుకొను పాంథు అచటి విలాసవతులను యుంచి వికారము లందుట మున్నగునవి సప్తభాషా శ్రీ ముందరములు. చెలుకు లోబలరావి తిమలరామ తీగలు పోకమాకులను పెనబి ముగ్ధులు వాక చిత్రమైన శృంగారవృత్తి కేళముగా చేసెను శృంగారసందర్భములందుకు వైభవముకాల్చి చేసెను తన వర్ణిత్ర్యమున ప్రదర్శించు యుండును ప్రత్యాపనవలకాంకురములకున సగు కనకాని విమాన వకాకల మువ్వలవత్వది ప్రణయ కలహాభావములై రేయిల తిరుక వరుండి వివరములకు మెలుకొలుపుతోపాటు సాంప్రదించుట గోచరమై ప్రత్యంగ

వర్ణనలు, విష్ణుచిత్తు విజయవంతరము లేకదానీకమ తరని కనుదాశి లోకయు అంత సంపన్నచిత్రముగ లేవు

కామరాజగ్రామము చాలంతారీకులైన కవి శృంగార మారితు పిలిచిం గులుకును కాని అతివిశిష్టాంబులవనిభావము చేకంటే ఉద్దీపన విభావముచే మాత్రమేక వర్ణనలకేతమున తంత వర్ణనల బరీసమ గిరిక వయాధివలై పరితప ప్రత్యక్షము కాదు కథాశీరము తక్కువ కావ్యముకంటే అనుపాన పెక్కువై పోయినది కాని వాయుకా వాయుల సమావేశము కాటకాచిత్రముగ జన్మించి ఒక వస్తువుయొక్క ప్రస్తావనాభావమునందే తివ్యము వును గూర్చిన భావకాశ్రీ విజ్ఞం యవనమ పిట్టం తిరుగు, సంభోగసందర్భమునకంటే వివరలంకము నందే రసభావము వగా కావ్య నందించి గూర్చినదీయ యంతటి ప్రాధికమి మో లేక ఇతరు విజయగా శృంగారదీపకచే సంగీతము పాడించెను చెప్ప వచ్చును

వీంగళిమారనగారి శృంగారములో కొంత ప్రత్యేకత కలదు అతడు తన మానవమున ప్రత్యేక పరిజ్ఞానముతోపాటు, కావ్యశిల్పజ్ఞతతోపాటు శృంగారమును నడిపించును—కావ్యశిల్పజ్ఞతయును మనీ కంపించి వలచినట్లగునదీ కలగొనీ నలహాచూని పాండాళిండులకు పాశువు కావ్యశిల్పభావము సందు తదాభాసమయియు కొంత అర్థభాంతి నిచ్చు నను కామకర్మము, ముగ్ధుల కాలముల సర్వభావమున సహజమంద ర్థములకును, నిరాసందంబ చిత్రవృత్తిని వింజలవతినింబభావము గల్పించి యొక పరకేమైన శృంగారమార్గమును మోసిం చెన మనీస్తంభని అంగమల కంగన పంగరళికా విశేషదిశలయందు తెక్కుడుల పాశ్వాగము ల్పగవారి కంటే అను విశ్వాసములతోడి మహాకామకర్మము, శిల్పములది గాధామరాగ మూఢమైన గాఢసమైక్య మొదలగు రకాళములగు ప్రేమలతో, ప్రేమయార్థము ప్రబామార్థమునకు శ్రీహారలతో అమృతశృంగార సృష్టి గానించివాడు మారన అనిన చేతిలో శృంగారము రసమాత్రముగాకాక కళగా పరిభవించెను.

రాయలచే రాధామాధవని యిది విద్య దండన చింతలపూడి యొలకాదుగులు రాధాశృంగార ప్రణయకర్త్ర్యమును కావ్యశిల్పరసీతో వర్ణించుటలో మోతనగారి విశిష్టతయందు అతడే వెలిదింపి వంకల పతి ప్రభులులకు పట్టభిక్ష పెట్టిన మహాభాగుడు.

ఇక దక్షిణాంధ్రయుగ కావ్యయమునకు వరాసు ర్పించినచో ప్రబంధములేకాదు ప్రతి గ్రంథమును శృంగారభూయస్కును. భక్తిభావరాయ అంతటి

రావకది, విశిష్టాద్వైతి పాదీశ్వరిపాఖ్యానమునకుటి
కాంతనమోగ్యమున కథకు కృంగారప్రధానము
గానించెనన్న తక్కిన కవులకుట చెప్పలేని అతని
కంటె భుజి చాచుట మున్న యనినందుకొన్నా
డతని కొడుకు విజయరావువుడు అతని కాలమున
కృంగార మింకను విజ్ఞతలలు లేనది కృంగార
పదభూర్వకములగు త్విప్రబంధము తెన్నియొ
బడుటచేతనది కొండలు గంభకర్తలు ఇరిహాస
జీవులగు మహానుభావ పరితల మాటుకూలలందు
రంధ్రాశ్వక్షుల చేసినది తమ కృంగార పిహాసను
కొంత కాంచినకేసికొనిరి అట్టివారిలో అహల్యా
సంక్రందనము, కౌంబివిజయము, పార్వతీపరిణయము
మొదలగు గంభములు రచించిన కవులు ముఖ్యులు
మితియు బహుగంభములందు బ్రాహ్మణకృంగా
రము పిహాసీచముగా వర్ణింపబడినది రఘుపాథ
కృతుల మూడింటను ఈ విషయము గలదు. దీని
కొసము ప్రశ్నోకముగా తంజావూరున వాసపురమున
యక్షగాన మొకటి రచింపబడినది కానివిజ్ఞాన కాదు
తంజావూరు పోసురిపాతుల సుక్రమణి తిడియనేయు
మందిన కాపకయ్యలు గూపాజీవులగు కేశ్వరిగారు
యాకలిచ్చుకొనలేక తమ కంచెగలుపసేవాది పుణ్య
మలకు భారహాసేదమనుచి వారినింట్లపడుచుండెడివా
రని తెలియును—ఈ యగమన రాజులతో రంగు
పోయిన కవయిత్రులందుట ఇంకొక విశేషము స్త్రీ
సహజమైన పిగుమగూడ విశవాది గంభములు
రచించినారు కాని స్త్రీకృతములగుటచే కృంగా
రము నెవ్వ స్త్రీప్రకృతి చాలమట్టుకు లేటలేల్లము
కాగలదు ఈ యగమన చెప్పకొదగిన కృంగార
కవు లిరువురు శ్రీశ్రయ, చేమకూర శ్రీశ్రయ మున్న
గోపాలమద్ర భాషినిర్మది రసమంజరిః శిక్షికోకము
చేమకూర దొక అపూర్వప్రబంధము ఇందు మున్వి
ధములైన నామకాశ్యంగారము ఉబాచి—మరూ
ఖిని తలసింపలేయు ప్రగల్భ, కామంగిత చిత్రాం
గదమగ్గు, ఆమెది తొలిమాత్రులభయ మభద్రసంగతి
పూర్వరాగితేరితము రసధ్వని, రహాచితమైన

అలంకారిక సీతయు నీతని విజయవిలాసకావ్య
కృంగారగౌరవమునకు దోహదములు

క్షీణయుగరసంధ్యలన్నియు పూర్వకావ్య
ముల కనుకరములే వానిలో కృంగారముగూర్చి
ప్రశ్నోకము చెప్పకొదగిన గొప్ప యేమియు లేదు.
ద్వ్యర్థికావ్యమలందు కది కేమకొసము క్లుప్తము
లేయకొనుటతో సరిపావుడు కితకములు, స్థలపురాణ
ములు ప్రాంతముగా భక్తిప్రధానములు రానిపాటి
త్రిపురాంతకపది అంబికాళికము, రామలింగవి పాండు
రంగమాచేశ్వర్యములలో వరకీయకృంగారముగల
విగమకల్యాపాఖ్యానము మున్నగు రెండు మూడిం
దుల కరవాదములు యక్షగానములందు ప్రుక్తియై,
రచనాప్రణాళికయు తెలుగారి తక్కిన దంతయు
ప్రాతప్రబంధభారనియ్యె.

ఇక ఆధునిక యుగమునకు దిగినంతనే కదియే
నాయకుడు నాయక శూన్యతయొక లేదా ఏ
పాడుగింటి తాయో అయితే అపూర్వచేశమనో
మర్మకలిత్య మవతర్కించును మఱి కొండలు బ్రదికి
యెన్నవచ్చును భార్యను నానాభాషలు పెట్టి ఆమె
చచ్చిపోతే పాడుభూమిలో కితక మొకటి వ్రాయు
టయు అచారమై యున్నది. ఇట్టి నవయుగభావ
కదిత్యమన కృంగారము ముఖానముగా నుండి
పోయినది ఆసల కృంగారము రసవర్ణకనాయ
కానేకాదు

పై పరిక్రమబట్టి మాలినదో కృంగార మాంధ్ర
వాన్యాయరంగమన ప్రధానధూమిక నివర్తపించినట్లు
తెలియగలదు ఏ వాన్యాయమునను ఇంది కృంగార
వాగ్దాహము కవుల కిన్నట్లు కనిపించదు కవి
శ్రయమువారిమండి నేటిదాకా వాని పరిణామ
క్రమము సతకొన్నట్లునున్నదే కచ్చినది చింతి
మీదిమంచి బగ్గనినోటిలో బూతుకూతల స్థితికి కచ్చిన
పాంధ్రకృంగారము. రసికులకు విసున తిందినది
అందుచే కవు లిష్టపడినట్లు తదితర రసమాల కెగ
వ్రాకుచున్నాడు.

కష్టజీవులు

శ్రీ పీఠభూట్ట మార్కనారాయణ

పర్వతముల జంటవలె మన్నవీ యెడ్లు
నడచుచుండి కూలిపడుచునుండ,
నెండుటాకులోని యీనెలవలె లోని
యెమ్ములెల్ల బాచి యెంచవచ్చు.
నందినోలెనుండ చర్మంబు, ముడుతలె
గాజువీళ్లలట్లు గండ్లుమెఱయు,
చావలేదుగాని శ్యావశిష్టమై
యూర్పుచుండ! బాధకోర్పుచుండ!
మూపునైన కాదు మోకాలిపై కూడ
కాయ కాచియున్న కష్టశీవు,
తెన్నిపుట్ల భూములివి పండించనో!
వట్టిపోయె నాటి బలనమ్మితి!
బడియ చేతబూని, యెడనెడ బాదుచు,
తోకవిడిచి, యెడ్లదోలచుండ!
కఱకు పెఱుకనోలి కన్నట్టుచున్నాడు!
ఎవటి కివ్వ? వీనినెమి నేయు?
కొమ్ములుండికూడ గుమ్మగానోవపు
బున్నుమనపు, యూర్పు నోసికొనుచు,
కాంతమేమి! వీనినొకవ్యమేమిరా!
యిట్టిదిత్తవృత్తి యెట్లులభ్యే!
లాంగలములు గట్టి, లాగించిబండ్లను,
వీని కష్టఫలము వినుచు మెనవి-
క్రియమొనర్చి దుదకు రెండుపుంతలకు
పర్వతములనోలు వానియెడ్లు
బలము దఱిగియున్న పశువుల రక్షింప
కాననంబులేవి? కాలలేవి?

ద్రవ్యమునకు నేడు చానులైపోయిరి
రైతులారా! ప్రేమ రహితులగుచు
పచ్చినీళ్లకొఱకు కాధింపకారేదు
పెట్టుగాక నీవు గొట్టుగాక
కండరములు నీడు కలిమిలై పెచ్చించి
అనువులొండయున్న పశువు లిష్ట
అడవులెల్ల దోటలయ్యె, నాదోటలు
పంటభూములయ్యె, బయట లేవి?
తిరుగ జోటు లేదు తిన మేతయా లేదు
పనరములకునెద్ది బ్రతుకు లెఱపు.
వేరుకనగ, చెఱకుపైరులు మెండయ్యె
ఆ పొగాకుతోట, లంకులేదు-
గింజపైరుకాదు కిట్టింపు-పశులకు
మేతలేదు-మనకు మెతుకు లేదు!
పశులమేతనపు ప్రత్యేకముగ పెంచి
మేటివేయు కట్టుబాటులేదు
వట్టిగడ్డి యెంత బలమైన మేతరా!
అదియునైన జాలినంత యేది?
పంజరములనుంచి పండ్లు గింజలు పెట్టి
పెంచుచుంటి వీవు పిట్టకదువు
కష్టములకు నోర్చి కనిపెట్టుకొనియున్న
శీవులన్న నేల శీతకన్ను-
పొరపొక్కులనుచు బడిచచ్చుచున్నాడు
మానవుండు బుద్ధిమంతు డాట!
కరుణ తూపలేదు, కునకార్యమాయేమి?
ఈ కనీసధర్మ మెఱుగవలదొ!

అమరు కాంధీకరణము

శ్రీ విశుదవోలు వెంకటరావు

ప్రియమైన ముద్ర భాషయందలి కృంగారరహితర
గ్రంథము కృంగారరసగుళికయని కృంగార
రసపేటికయని, కృంగార కంఠాభరణమని రసజ్ఞులు
చీవిని గొనియాడెదరు ఇది కాత్మనిర్వాణాత్మతమలకు
గ్రహరూపణము సంస్కృత హృదయలకు సంతకా
హ్లాదకరము చీవిని కితకమని సంప్రదానాజ్ఞలు,
లఘుకావ్యమని సారస్వత విమర్శకులు—ఖండ
కావ్యమని సవినభావులకు కృతకూరింతురు

అమరుక మాదికేళికలు రచియించిరని యైతి
హ్యము అమరుకని రచించియుండునని యాంత
రంగిక ప్రమాణము కని యెక్కలైన నమరుకమాక్రూరి
కర్త కమరత్వము సిద్ధింపజేసింది యప్రసిద్ధ సంస్కృ
తాలంకారిలని, అనందవర్ధనుడు వామనుడు, నమరు
కము మహాకూరించిరి కనితాప్రపంచమున శాక
పృథు గౌరవానుకన్న భవయాకన్న గాంచిన
మయూరుకు తన మూర్ధికేళికమున నమరు క్లోకచ్ఛా
యల నమసరించె నమరుచేత నమరుక కాత్మప్రభాగ్ని
వికేదీకృతమగుచున్నది చావీకాత్మ సంస్కృతకని
క్షుతికైకైన 'అమరుకని' (శ్రీ క. క త కేకాగ్ని
మండూకా దమట నిస్సంకయమే.

అమరుకమందలి కృంగారము కర్ణవాప్రధా
నము గాదు ధ్వనిప్రధానము రచన మేకభాష
మాత్రగ్రధితముగాక, బహు భాషనడువిత్వము
కేవలాలంకారికని సమయముల నమసరించి, కాత్మ
సృష్టినియక, నాంకానాంక రసభావసందర్భ
ములకు సన్నితేమలను రసాలగ్నితమసరితి తనకా
భాషురములుగా కొనర్చి, యునుచుకని కృంగార రస
బోధనము కాచించినాడు.

1. *New Catalogue Catalogorum by
Dr V. Raghavan. Published by the Uni -
versity of Madras 1951 Pages 251 to 253.*

ఇందలి కృంగారము, మేఘసంజీత కావ్యాదుల
యందలి కృంగారముకలె శేక భాషగ్రధితముగాక,
భాణములయందలి కృంగారముకలె, ననభ్యముగాక
మచకతకాదులయందలి కృంగారముకలె మహాద
యావము వహించక రసవిద్యుందంలై రసీకజనాంతః
కరణ సంతకద్రవీకరణ కారణభూతమై వెలయు
చున్నది

సంస్కృత భాషావాస్థయమున నమరుక
పెట్టితో ప్రాకృతభాషావాస్థయమున చోలుని
గాధాసప్రకృతి యెట్టిది రెండును కృంగారరస
ప్రధానములై రెండును, కేవల కృంగారరసముచే
కాత్మరచన పాశ్వమని చారిమానవియె అయిన రస
విరూపణమున భిన్న పథకములైనవి చానియందలి
కృంగారము, ప్రాకృతముగావున యిహయాకత్ర బల్లె
టూరి పడుచువంటిది రెండవది సంస్కృతము
గావున నాగరకతయం చావలేరి, పలుపాకడ రెండిం
గిన నెఱవణించెడి ఒకటి మేగకృంగారము
తేజోకటి ప్రాథకృంగారము విరూపించినది.

సంస్కృత హ్యాఖ్యలు

సంస్కృతమున నమరుకహ్యాఖ్య లీడునది
మనకు లభ్యములగుచున్నది 1

- (1) రసీకసంజీవని - అర్జునకర్మ
- (2) అర్జునకర్మ - రసీక సంజీవని
- (3) కనిరంద్రుడు
- (4) కోకసంభవుడు
- (5) గోకృత్రసింద్రుడు
- (6) తంద్రఖంకారాధరుడు
- (7) దేవకేళికుడు
- (8) వందలాయుడు - భావబోధిని
- (9) వందీకేళికుడు

(10) కామద భూకాశిద కళాధర రవిచంద్రుడు ఇది కృంగార వైరాగ్యవరముగా రచితమైతి

- (11) చతుర్ముఖుడు భావచింతామణి
- (12) శేషరామకృష్ణుడు
- (13) రామచంద్రుడు
- (14) రాజునందినాథ పండితుడు
- (15) విద్యుదాచార్యుడు
- (16) విద్యాధరమిత్ర
- (17) నేమధూపాల కృంగారదీపిక
- (18) వీరగల్లి శ్రీరామచంద్రులు
- (19) మార్కటాను కృంగార తరంగిణి
- (20) హరిస రథిట్ట

ఇది కాక, తంజావూరి రాయల కాలమున (1714-1764) కృంగారసంకేతవి యను ఓంకృత్యాఖ్య యున్నట్లున, నది రాయనాథ రాయల కంఠము నేయిల్లినట్లును మైసూరు పరిపాలకుడు (అ.వి.ది.వి.)న నీ క్రింది వివరము తెల్పు యున్నాడు

* ప్రబంధ రత్నావళి ప్రకృష్ట యంత్ర తేటూరి ప్రకాశకాశ్రమిచే సంపాదితము అట్టి 2 ఇందలి ఎద్యములు ప్రాచీనాంధ్రకృతులనంటి యిరువురు పదానకర్తలు (1918) కూర్చిన ఓకలన గ్రంథములందలిది ఒకటి పెదపాటి జగ్గన ప్రబంధ రత్నాకరము ఇది యనుదితము—మూడవ్యాసములకంటె తంజావూరి అనుకాగారమున సంఖ్య (189) గా లభ్యమగుచున్నది రెండవది 'ఆంధ్ర సాహిత్యసరిహద్దు నుదాహరణ గ్రంథము' పెక్కి సవరిన ఓకలనము దీని కర్త శేరు తెలియలేదు ఇది యనుననుదితమే ఈ రెండింటియందలి యత్యుత్తములైన కృతులను ఎదురుమును పంతులకరించి విలక గల పోతతో సలంకరించి, గ్రంథరూపమున ఎదురొందిన శ్రీ ప్రకాశకాశ్రమిపాదులకు వాంఛివద్యనాక మెంతుల కృత జ్ఞత మాపనగియున్నది నేను కొంత సంస్కారముచేసితి త్తనద్యుదితము కాదగియున్నది

"అమరుకాలంకార వారిభంగికల కృంగార సంకేతనీ కామమండు"

పై వానిలో విద్యవ్యవహారి శ్రీరామదీపిక యవార యను పెదపాటి నేమధూపాలవి వ్యాఖ్య కృంగారదీపిక మిగుల వ్యాప్తిలో మన్నది ఇది తెలుగు లినిలో మాత్రమే ప్రకటితమైనది దేవనాగరి లినిలో నింగ్లీషుభాషా వివరణముతో ప్రకటితమైన యా వ్యాఖ్యానకర్త కృంగార రాష్ట్రీకర విద్యాసములు గ్రహింపగలరు

తెనుగు బీకలు

అమరుకమునకు తొలి తెలుగు బీక కావ్య రమ్యు వ్రాసి ప్రకటించినవారు శ్రీ శ్రీ చంద్రవాడ వీరాచార్యులవారు వాడు దీనిని శ్రీ శ్రీ 1865 అక్టోబరున రచించి ప్రకటించిరి ఆ నవక చాల కాలమునకు శ్రీ శ్రీ పేరును కలకటరాజకాశ్రమిగాదు సంకృతం వ్యాఖ్యతో ప్రకటించియున్నాడు

కామకాలను అన్నమరణ

ఆంధ్రవాఙ్మయమున మనకు లభ్యమైత అమరుకాంధ్రకరణములలో కామకాలన అన్నమరణాదే మొదటి కృతియని, దెవనాగరము ఇది శ్రాద్ధిక లభించలేదు కాని యందుండి ప్రబంధ రత్నావళిలో నీ క్రిందినద్య ముదాహృతమై, యాంధ్రకరణమున్నది తెలుపు కాధారమైనది

"దులకన భావమందినను రో"

గటకామలు పానిమిద తె

జ్ఞానయనభాంకులం గదిసి

యొప్పెడు కంజనరాళు నుత్తివే

సలవడి కర్ణమారమున నంటిన

తుమ్మెదనోని పారవశీ

లలనకటాక్షదృష్టి మనలం

జరితాధుల నేయుగాతుకన్

(ఇది యమరుక ప్రారంభకోశమున "వాఙ్మకృష్టి బద్ధ కటకామలు పానీ త్తమ ప్రేంభముఖం నంద యంజలితో మృదావాణి, కాం పాతు మంజరిక వస్త్రక కర్ణమార లోభి భువన్, భ్రమరవిభ్రమ భృత్కటాక్ష, అమరాది తెలుగుదేశ)

ఈయన్నును రాజా శ్రీ శ్రీ 1894 లో మన్నట్టి క్రింది కామములకు చింతకచ్చుచున్నది

క్రికాదానకము నకుఁ బ్రేమభాగ్యుడయిన కాలి
నానాద కేకవర్షములు 1418 అను శేరిలింగంపల్లి అనంతవంశ
వర్షర (కావగ 10) శాహితీన సమీక్షిత కు(లల)
గ్నముందు యజ్ఞకర్తానాథుడయిన, యాధ్యాపకచాన
ప్రతిగ్రహా చక్రవర్తినిరతులయిన యజ్ఞాశాఖ,
అంగీదన కార్తవ్యశ్రీ, భారత్యా(అ)నగోత్రులైన
కామంగారిని నూరవరానా అన్నయ్యకొడుకు
అన్నయ్య(కు) క్రితంగగర్భద్రాతీరం భాస్కర
క్షేత్ర మందుల క్రిందంపా నిరూపాక్ష దేవండు ఆయు
రాశాస్త్ర్యశాస్త్రభివృద్ధి అనునట్లుగాను ఆ చంద్రా
క్షేత్రం రక్షిం(య)న మంగళయ్యన్ క్రి క్రి
తేయున్

ఈకావసము నాంబీమహాక్షేత్రమున కైన బర్హి
యాలయమున కెదురుగనున్న రాతిపైనున్నది † ఇందు
శేర్మొకటి అన్నయ్యయే, అన్నమరానా కాద
గను ఈతది తాత మారపరానా నామనీని నిడుయము
తెలుపుచున్నది మఱియు ఇతడు ఆపర్వతమూత్ర
దేవియు భారత్యాజనగోత్రుడనియు, నాంబీక్షేత్ర
వాసియనియు, దెలియుచున్నది. కామంగారిశే,
‘కామంగారి’ అయినది

ఈ అన్నమయ్య కృతిమంది శేఖరగోపీనంద్యము
నూన ప్రబంధరత్నావళిలో నుదాహృతమైనది అది
త్రిభువారణ దేవునిరూర్పిత చైతన్యత ఆ పద్యము
నిండుదశాంశమున న్నాడె

“తిరిచిరాళి పెక్కి తిరుక చక్రములు
మెట్టుల బదిలై మెఱయు శేరు
బహు ముఖులుల శేర్మపచరించు సారధి
ప్రాసీదూపగ రానివాడుకగులు
గట్టియై వికసక్తమిద్యు విలుగనియ్య
ప్రసాదాంతముల మోతమాత్రునారి
విజయాలుకలమై వింపిల్లు బాణంబు
సరిలేనికోటుల సంఖ్యలయలు
తనకు నమ్మటయును జుర్రయము గలిచి
కృపించిభాగ్యతి గైకొన్న రధికవరుడు

† విశ్వానాథుని శాసన సంపుటములు.
3 సంపుటము. పే. 272 చ. 80 పుట నాంబీక్షేత్ర
కావసములు.

అయ్యము శేఖరులు ధూరియు (వియమెల్ల
మనల గదనాదిభేదములై మనుచుగాత.

2. తాళ్ళపాక తిరువేంగళప్ప

అన్నమరానా కృతి తరువాత శేర్మొగ్గ దగ్గర
తాళ్ళపాక తిరువేంగళప్ప యాంక్షికరణము ఈ
యాంక్షికరణ ముముదితము గ్రంథము చివర తానిట్లు
చెప్పకొనియున్నాడు

“ఇల చాళ్ళపాక సత్కుం
తిలగుడు, శ్రీ శేంకటేశ దీక్షిత గుతు డు
జ్వలం కలితాంధి తిరువేం
గళప్ప యదురుగము తెలుగు రచియింపె”

తిరువతి శేత్రమున సంక్షిప్తనాదాద్యులై
ప్రఖ్యాతిజెందిన తాళ్ళపాకవారి వంశీయుడగు నీ
తిరువేంగళప్ప క్రి క్రి 1800 ప్రాంతమున జన్మ
వాడు. తన గ్రంథమును తిరుపతి శేంకటేశ్వరునికే
కృతి శాసనీయున్నాడు. ఈ యమరుకాంక్షికరణము
సంపూర్ణముగ నున్నది చాలతఱకు చంపకములు,
ఉత్పలములు వాసుకయైనది. లెక్కనగా మల్లేశ
కాథాలములు, కందములు వాడబడినది. శేతల కృంగ
రరస ప్రధానమును నిట్టి కావ్యమున, వీరరసానునంద్య
ములను మల్లేశ కాథాల కృత్తముల వాదక సరసముగా
మంపిడు కలంపున నీతడు చానిది చిదియుండు
వచ్చును అముదితము గాన దీనిమంది కొన్ని పద్య
ముల నుదాహరింతును. మూలమున ప్రతి పద్యమునకు
మండు బాగవతాదిక భాషలో చిన్న వివరణము వచన
రూపమున నున్నది

“శ్రీరచిరాంగనాశ్రమనిచ్చిత
నిధూతులనూన చందశో
దార నిలాసదీపితులై, యశి
తోత్సవ కాంతి నింది, కృం
గారరసంబు నోదన గమ్మల
పండువులైన మేది యు
య్యారమునాథు శేంకటేశాంధిపు
దీప్తి మను గోరిక”

“వచనము— కృంగారరసప్రధాన మునుక
కావ్యము. కృంగారము - చంపాగడు, విప్రలంఘము
అని రెండు విధములు అందులో చంపాగ కృంగారం

మొదటగా మహాగిరిని క్షృంగార రహస్య అలంకార విభావమున కావ్యకావ్యయోగమున చేతకగా భావించి, కృతీయ పురుషార్థమును సూచి, అశివ్య చిహ్నాన్నిచ్చును."

"ఇదిటి ఉరించు ముంపురలు,
వేదవగంబుల వింతకాటుల బొ
ట్టాదపురకాంత కాంతిమయ
వోయ్యవ పోలెడు కన్న దామరలో
కదలెడు పంచలంబులను
గర్జిత పాదపభావనయో
ముదిత ముఖారవింద మతి
మొదలు మీకు వోసంస గాత్రకా."

(ఇది 'అలోలామంతాకలిం' అను శ్లోకమునకు చెలుగుచేత యాల శ్లోకములాది చివర పాదమున 'వ త్యాం పాతు చిరాయణిం వారివార బ్రహ్మచిరి శ్లేతత్రై' అను భావము పై పద్యములో వసువినివలన లేదు)

"చెలుపుడు కచ్చుచే సరసీయహ
లోచన, మంగళార్థమై
కలువల గాదు తోరణము గట్టుట,
వారిక చూపుదంప శి;
యలరుల గాదు మించు టువచోరము,
సత్వల గాది, యర్హ్యములో
కలకకాంబుపూరమున గాదు
కెనుర్చుకు లోనపాళిచేక"

"మొక్కగ కచ్చు వార దటముక
గది యెండ్లులు మూయు లోకచే
సక్కున సత్వ దాశోక పెంపంబున
గవ్య; ప్రియోత్తలాడుకా
దిక్కుట మాడకే వెంటరి దిక్కులు
ముచ్చటలాడుమందు మీ
దిక్కెరలోమ్య ప్రేమ కడువక్కన
పోవాలయల్క గెచ్చెరి!"

"యావరపార్శ్వమున్ కిసలయారణ
కోమలమున్ వినుక్క
కత్తుకళి సూపురంబును,
మదాలసభారము నావదంబుచే

"శివరహస్యమందు ప్రణయార్థ
బరంగనచేత కావ్యము
చైవింశిల్ల వాడు మనుజుయొక
చేతనమిం ద్రియమందగన."

ఇది "పాంక్షికే క వశవల్లన లోమరేణ" అను శ్లోకమునకు చెలుగు.

(గంభీరమిది)

1. ప్రాచ్యురిభిర త్తప్తభాండాగార నితీక-
(1911-12-18) R 107-K-4-25.

2 శతకకవులచరిత్ర పుట 184-185 1924
(వంసూరు సుబ్బారావు)

3. తిరువతి దేవప్రాసమువారి యార్ద్రకాళా విశే
షిక. 300 పుట.

4 ప్రాచీనాంధ్ర కవులు తాళ్లపాకవారు.
భారతి, ధార-మార్గశిరసు

5. శిష్ట పద్యకావ్య యనురుక కావ్యలింగ
పుటలు—84 (1987) 841-842 పుట

తాళ్లపాక తిరుకేంగళప్పకృతి పెనుకవళునా
తన వాచ్యయమున వసురు కాంధ్రీకరణములు విశేష
ముగ గవ్యమును వివిధా తొలికృతి యాంధ్రీ
కర్త

1 శిష్ట పద్యకావ్య (1880-1890)

శిష్ట పద్యకావ్య, మహాద్వంద్వం పండి
తుడు, పంగిత పాపీయ దివ్యాది శిష్టకృష్ణమూర్తి
కావ్యి కొమారుడు ప్రే 1880 సంవత్సరమున
నమరుకమును చెరిగించి, తన కావ్యమును ప్రకాశ
పత్రి ప్రభువును నగు దామర వేంకటపతి రాజునిం
గాది కృతనిచ్చెను తుదికి విద్యకృతిభువు ముద్ర
సిద్ధ పండితవి మహామహాపాద్యాయ కొక్కండ
వేంకటరత్నము వంతులవారి 'విద్యకృతికృతి'నిరు
దియించి పత్తినించి ప్రి ప్రభువే—తుదికి ప్రే. 1
1890—1891 మధ్య జీవించియుండెను కృతికర్త
పద్యకావ్య యనురుక మేకాక, బ్రాహ్మణసాహితికా
శతకము, లలితాంబాపురి, అచ్చిగాది తారాశిరి,
చాటుపులు మున్నగునవి వ్రాసించి లలితాలము
రాయచేయారు వారతనమునాకు పూనించిన నానా
పాకకాలలోను సంస్కృతపాద్యాయుడై తిరువార

రాకాక్షి సంస్థానము కి క్రితమునందును ఈయ
యమములు. 1937 లో ముద్రితమై ప్రకటితమైనది.
ఇది సంపూర్ణమైనదను గ్రంథమౌచి.

1. దిలీకరింగమగారి యాంగ్లకవులచరిత్ర—
కృషీయభాగము పుట 198. శిష్య కృష్ణమూర్తిగారి
చరిత్రము.

2. బ్రాహ్మణసాహిత్యకళా కీర్తి— రా
మయ్య—ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్ ప్రచురణము—
1918.

3. ప్రభుత్వ ప్రాచ్యుతిభిక్త ప్రస్తావన భాండా
గార మౌచి—(1917—18) పుట ౨౦. 299.

2. మండపాక పార్లమెంటరీ కాన్ఫరెన్స్ (1888 - 1897)

అమెరికా కాంగ్రెసు కి తామును దరియ, అవ
గ్గరికనధారాపాలకు దరియ వాసిగము పార్లమెంటరీ
కన్ఫరెన్స్ గాదు దీనిది క్రి క 1888 లో కాంగ్రెసు
రించి 1893 లో ముద్రించి ఇది రెండు మూడు
తదవల ముద్రణభాగములను పండిది ఇందరి పద్య
ములు ఇంకటిగిరి సంప్రదించునాడు ప్రకటించిన
కృంగార పద్యాలలో యను సంకలనగ్రంథమున మదా
మృతములైనది. మతీయ, క్రి క నల్లాల సదాశివ
గాన్ఫరెన్స్, కేవలగాన్ఫరెన్స్ క్రి క 1901 లో ప్రక
టించిన వరససూపాలియ రసప్రకరణ వాయికా
నాయికప్రకరణవ్యాఖ్యయిం దిందరి పద్యములు
లక్ష్యములుగా గైకొనబడినది. దీనినిబట్టి యా
యాంగ్రెసులమున కెంత వ్యాప్తియన్నదో తెలియ
గలదు. ఇందరి

“క్రి కలకాముఖం బనెకచేత
గోవంబు గొనం బయిం బయిం
బ్రాహ్మ వర్ణభంగలయ బయ్యదు,
మంజరిత ప్రవాళపుం
వాక్యతి కర్మభూషణ సమదర
చందల చందరీక రీ
లొకరమై తనద్రు బగదంబ
కటాక్షము మిమ్ము ప్రోమతకా.”
“గృహనిధియ వికసిత భూమి
చంద్రాక్షరాలించి తా

వదానాన గురుసన్నిధి
బయటగా తత్వంతలహరియై
మహిమార్జితము కర్మభూమి
సంపాదకమున వాచి మా
వశానన చంద్రులంబున మి
రిసి గైకొనేచు వాగ్మయమున

మొదలగు పద్యములు ప్రాచీన పండితులకు పరిచిత
ములే. దీనినిగూర్చి “కన్ఫరెన్స్ సంప్రదించి”
(1934) లో చారి మునుము క్రి క మండపాక
పార్లమెంటరీ కాన్ఫరెన్స్ గాదు (1888 - 1890) వ్రాసిన
వ్యాసము చదువదగినది.

3. వారణాసి అమెరికా రామగిరి (క్రి క. 1890 - 1890)

కరియగ వానకర్మ దివి ప్రభాగిని గాంచిన
బయింబి కామేశ్వరు పంతులుగారి (1841 - 1894)
యాజ్ఞ నమసరించి, వారి యానానగిరి అమెరికా రామ
గిరి యమరుకమును క్రి క 1870 ప్రాంతమున తెలి
గించెను ఇందనియ్య పీసపద్యములే దీనిలో నెను
బది యెనిమిది పద్యములు శిష్యుల క్రి క ప్రభుత్వమువారి
ప్రాచ్యుతిభిక్త ప్రస్తావన భాగమున గలవు. అందరి
నివేదికల యిట్టి ద్రువము తెలుపబడియుండలేదు.
అమెరికా రామగిరి కామేశ్వరు పంతులుగారి కృతి నిశ
గిన “క్రి కృష్ణకథామధారము” అను ప్రబంధమున,
తా నీ యమరుక యను పీసపద్యములో రచించినట్లు
తెలిసినాడు (యూదుకు క్రి కృష్ణకథామధారము -
అవతారిక) ఈ ప్రబంధము ముద్రితమైనది

4. సాధుపల్లి చంద్రకేళికర్ కాన్ఫరెన్స్ 1890 ప్రాంతము

తాతడు వెంకటాచారి వాస్తవ్యుడు. సంస్కృత
కర్మాచార్య భాషలలో గది క్రి క సద్విద్యావంశ
సృజించు భారతీయమిచ్చుడు బ్రహ్మసాసనుడు.
మనుచరిత్రమును కర్మదమన వ్రాసినాడు తాతని
యాంగ్రెసులమున చంద్రకేళికర్ కాన్ఫరెన్స్ ముద్రే
శ్చక్రము లొక్కొక్కదాని కైచాడు పాదములు
గలవు. ఈ యాంగ్రెసులము 1890 లో నేనుభూపాల
సంస్కృతవ్యాఖ్యతో గూడ వెంకటాచారి ముద్రిత
మైనది.

5 జయంతి రామయ్య. (1861-1941)

గ్రాంథికవాదాశ్రయము, రామయ్యవంతులు గారు, అమరుకమున 1908 ప్రాంతముల శాంధ్యకరించి, అప్పటి రాజకీయాద్యక్ష విద్యంధ ముచే ముద్రింపక, 1918 లో పలువురు విద్య క్షుభులు ప్రోత్సహించి ముద్రించిరి ఇది మూల ముతోగూడ, సరసమైన యాంధ్రీకరణముతో ముద్రిత మైనది

6. వట్టిపల్లి వరకంకిరవశాస్త్రి

ఈతడు తిరుపతి సంస్కృత కళాశాలకుండు సాహిత్యచార్యుడు ఇటీవల కీర్తికృతుడు ఈరవి యమరకమున పద్యములు భారతిలో ప్రకటితము లైనవి

7. చెఱుమూరి కాళహస్తీశ్వర శర్మ

గుంటుకొత్తలో రచితమైన యీ యమరు కాంధ్రీకరణము 1931 లో 'సమదర్శిని' సంకల్పరాది సంచికలో ప్రకటితమైనది.

8. మంగివూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి

విశాఖమండలమున పాలకొండ వాస్తవ్యుడగు మంగివూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రియగు కవి దీనిని శ్లోక గ్రాహంతరీకరించినట్లుగా ఇది ముద్రి తమయ్య ప్రకటితము కాలేదు

9 గుజ్జము స్తుతవ్యాఖ్యము

ఎమ్. ఏ. బి. యర్

వీరి యమరుకాంధ్రీకరణము 1938 లో

ప్రకటితమైనది. శ్రీయత కామారి వేంకటేశ్వర రావుగారి పీఠికతోగూడ పరియమమున తెనిగింపు సమీచితముగ నున్నది.

10 వింజమూరి శివరామారాయని

11. పెనుమర్తి వేంకటేశ్వరశాస్త్రి

12. ఘట్టిలక్ష్మీ వరసింహశాస్త్రి

వీరు మువ్వూరు నీ తిరువారే నమరుకము శాంధ్రీ కరించిరి ఈ యాంధ్రీకరణముపైరిమర్మకాళిప్రాణ ముది 1 శతరామంగారి రచనప్రామాణికము

2 పెనుమర్తివారి రచన కవిశిష్యాకము.

3 ఘట్టివారి రచన వారిశిష్యాకము.

(భారతి 30 సం 7 సం 30 జూలై 1948 లాల్) ఘట్టివాడు నేను తమ రచనమును త్రివిధమున చేసి యున్నాడు అది భారతిలో విమర్శింప బడినది

వీరుగాక శ్రీ పండురీతి శతరావుగారును, కీ. శి. మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రిగారును దీనిని తెనిగించి రట ఇంకను నా గ్రంథమునందలి యమరపదములంద నప్పుడు వారు చేరినవేర్చినది

సంస్కృత గ్రంథానువాదములచిత్త తెలుగు కొనుటకేది, ఏక కథావృత్తియు గ్రహించిన కవులను గూర్చి సమగ్రముగను, సప్రమాణముగను పరిశ్రమ చేయుటకేది, అయాగ్రంథముచిత్త ముద్రితా ముద్రిత వివరణముతో గూడ నే దత్తరంకాకకర్తవ్యమై యున్నది అట్టి యాంధ్రగ్రంథ మూచితా సర్వస్వ రచనకు ప్రోత్సహించుట కీ వ్యాసముద్దేశించబడినది

వియోగాగ్ని

'మధురీ'

దోహకతిరమైనది, మహాన్నతమైనది, దీర్ఘకత్తి సం
దోహముతోడఁ గూడినది, దుఃఖములేనిది, భీతిగాని, సం
దేహముగాని చేరనిది, తృప్తికరమృయు సర్వలోక స
మ్యాహనమైన యట్టిదియిహో! ప్రణయ—మృది యెంత గొప్పదో!

చెలి! నీనా ప్రణయామృతాంబునిధి వీచిమాలికా జోలికా
వలి నిన్నున్ మఱి నన్ను నేదొయొక స్వప్నభ్రాంతిగా మఱుచి
ఘటపై దేవవధూ రహస్థులులయందున్, ద్రిప్పె, నానాటి నే
కల యందెస్థాయొకప్పు—స్వప్నసుమముల్ వ్రాలెన్ శిరోఽగ్రములన్.

అరియ! దానితోవరి! మహావిష దంష్ట్రులఁ బోలు తల్ స్మృతుల్
సావ్యంతమునందునన్ నిలిచి కాశ్వరనైస్య విషాద వహ్ని సం
క్రాంతిగఁ జేయుచున్నది—సుఖమృతుకంటిదొ యేనెఱుంగఁ గ
ల్గార లోచనా! కనికరమ్మును జూపెడివారె లేరుపో!

నీవాక దేవకన్యకపు! నేనొక రాక్షసమూర్తినేము? దే
వీ! వరమిచ్చి మెచ్చితివి, విభ్రమదిత్తు దనై ప్రమాదరే
ఖావధి దాటులోచలన కన్నులు విప్పితిఁగాని నిన్ను బా
హ్యవృత దృష్టియుక్త నయనాంచలనీమలమందుఁ గంటినా?

టకఁదెవనో మహాజ్వల మహాన్నత సత్కవిరాజా బానిసా
టకమున వృష్టిచేసిన రటన్నటివారుపు నీవు, కాని—మా
యకు వశమైన లోకములయందె టనెవను నిన్నుఁబోలు నా
యకి జనియించెనా? హృదయమందలి భ్రాంతులు మోర్చె గ్రాంతులై!

ఇది వియోగాగ్ని! —దీని నీవే యునంగి
నాపు—నీ బహుకృతి శిరసా వహించు ;
గాని, వన్నెల విసవకట్టా! ననున్ ము
తెరకాల మహర్నిశ లేడు మనమ?

కలగూలంప

శృంగర రసమంజరి

విశ్వాభాద్రపద శుద్ధములో ఆంధ్రగానకళాపరి విద్యుత్తు (రాజమహేంద్రవరము)వారిచే ప్రచురింపబడిన శ్రీశ్రీయ్య పదములకు గ్రంథములో అనుబంధముగా 'శృంగార రసమంజరి' ప్రకటింపబడినది. వా సంపాదకత్వమున వ్రాయబడిన 'తొలిపలుకులో' (పుటలు ౬౩ - ౬౪) 'శ్రీశ్రీయ్య పదములు - ఆలంకార కావ్యము' అను తీర్మానము వ్రాసి 'ఈ వివరము' 'శృంగార రసమంజరి' యని పేరు దీని కర్త యనగా తెలియజేసి ఆంధ్రపాఠశ్రవకములో శ్రీశ్రీయ్యపదముల స్థానమును, విలువను నిర్ణయించును ఈ గ్రంథకర్త చేసిన సేవ చిరస్మరణీయము. ఈ వివరములతో కర్త యొక్క రే యను యుక్తకముతో అట్లు వ్రాసిరి 'కాని మూడు నెలలలో జాల క్రిందట ఈ వివరములకు కర్త విస్తరము పుష్టమైనది ఈ విషయమును క్లుప్తపరచుచున్నాను.

తెలదివముల క్రిందట విజయనగరము పెళ్ళి యంటిని అచ్చటి మహారాజువారి సంగీత కళాశాలలోని శ్రీ దువ్వారీ జగన్నాథశర్మగారిని—వాట్లా చాడుగలము— కలసిరిని ప్రసంగనందర్యములో వారు, శృంగార రసమంజరి కర్త, నుడిపాటి కోదండపతి యని, వారి గ్రంథము 1901 లో అచ్చైన దని, అది వానివద్ద కలదని చెప్పి వా కది దయతో ఇచ్చిరి ఈ విషయము శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు వారి ఆంధ్రకవుల చరిత్రలో చూడవలె భాగములో వ్రాసి యున్నారనిచూడ వారు తెలిచిచ్చిరి ఈ విషయము వారు వాకు తెలియజెప్పినందుల కెంతయు కృతజ్ఞుడను.

అందుపైని రాజమహేంద్రవరములోని శ్రీ గౌరమా గ్రంథాలయమునకు జరి అచ్చట యీ గ్రాహ్యులును, ఆకృత్యులును ముద్రాపకము, భావనా

విషయమై కమగొనగా, 1901 లో అచ్చైన శృంగార రసమంజరియే గాక, 1872 లో అచ్చైన 'సంస్కృతాంధ్ర రసమంజరి' కూడ లభ్యమైనది. ఇది విజయనగర శృద్ధులచాడుగలము చేతను విజయనగర శృద్ధులచాడుగలము చేతను పరిష్కరింపబడి, వింజయనగర శృద్ధులచాడుగలము చేతను రచించబడిన ముకరంద మునీషి వ్యాఖ్యానముతోడ, ఈ పుస్తక రథ పెట్టిగారిచే చెప్పి పురిలోని స్వకీయ కళాకర్తా కర ముద్రాకరణాలయందు ముద్రించి ప్రకటింపబడియెను ఇందు భావనాత్మ కవికృత సంస్కృత రసమంజరి మూలములలో ఒక్కొక్క స్లోకమునకు ప్రతిపదార్థము వ్యాఖ్యానము (ముకరందపాదవ్యాఖ్యానము) తరువాత నుడిపాటికోదండపతిగారిచే ఆంధ్ర కరింపబడిన భవము, పద్యము తరువాత ఇయ్యది బడినది ఇందలి ఆంధ్రభాగము ముద్రాపకము 1901 లో అచ్చుపేసీరి వారి వివరణ మిట్లు 'మరతాని కోదండపతి కవికరప్రణీతంబైన శృంగారరసమంజరి— ఇయ్యది పండితులచే బరిష్కరింపబడి తంకాణుల శృద్ధులచాడుగలములోని స్వకీయ క్రిరంగవిలాస ముద్రాకరణాలయందు ముద్రించి ప్రచురింపబడియెను' ఇట్లు—1901 నీనిల ఆ. ౨' ఈ తెలుగు రసమంజరికిని పైన చెప్పిన 1872 లో ముద్రితమైన దానిలోని తెలుగు అనువాదమునకును అచ్చటచ్చట కొద్ది పాటి భేదములు కలవు కాని సమవాచకమైనది ఒకటి గ్రంథము. 1872 లో అచ్చైనదే శుద్ధముగా యున్నదని చెప్పబడియున్నది ఇదివరలో వాకు లభ్యమైన భావనాత్మని సంస్కృత రసమంజరి, వాగరవిలో ముద్రితమైనది. అందు అనంతరపుడనే రచించబడిన వర్ణంగార్థంబుగా ముద్రితము వ్యాఖ్యానము కలది. తెలుగునదిలో ముద్రించిన ఈ సంస్కృతాంధ్ర రసమంజరిలో అనంతరపుట్టు వ్యాఖ్యానము లేదు.

నుడిపాటి కోదండపతి సంపాదకరియ్యాగి

గోత్రుడు, మరతాని దిరుదాంతితుడగు శేంగళమంత్రి పోత్రుడు, రంగయామాత్యుడగు వీరమాంబును బుత్రుడు ఇతడు మూడుగుర్వులుగా తెలిగించిన కృంగార రసమంజరిలోని తృతీయగుర్వులు చివరను గల గద్య ఇట్లున్నది

“ఇది శ్రీమతోద్దండరామ వరప్రసాదలబ్ధ దశమ్యన కవికాదురిని భారవాజగోత్ర పవిత్ర, శేంగళమంత్రిపోత్ర, రంగయామాత్య పుత్ర, సత్కవిజనమిత్ర, పుకరిలతాంబిత్ర, గుడిపాటి వంశ ప్రయః పారావార కాకామకాళర, మరతాణికోదంశ పతి ప్రణీతంబైన కృంగారరసమంజరియందు, చత్వారింశి తృద్యదశోబలులం చతుర్దశతదశశేసరింబలులం గల పునుమపంచకంబుతో పొప్పారు తృతీయగుర్వులు”

మరియు నీ గ్రంథాంతమున నివ్వబడిన రెండు పద్యముల మదనానించుచున్నాను

“శ్రీరంగనాయకీ నవ
వీరజమ్మగుపాదములను నే బూజింతున
శ్రీరంజిల పసమంజరి
మూరిమృతి పారిజాత మమమంజరిగన్”

“శ్రీకరనందవరీ కాగగణ్యుండు వరీమీలు
గుడిపాటి వంశధృతుడు
దిరుదుగా నలఖండ మరతాణి శేరంది
మహాతుడో శేంగళమంత్రి పోత్రుడు
దశమీతుడో రంగయామాత్య తనయండు
వీరమాంబానంద తృప్తిగరుడు
నింగన్న వెంగళ శ్రీనిధులనుజాలై
భానీల్లు కోదండపతి ఘనండు

సరస కవితా దమత్కార సార్వభౌము
దశవి శ్రీరంగధామ దయాశ్రయండు
తెలమి రసమంజరిని రచియించెనందు
సరదిగా వృతీయగుర్వులు ద్దనరు.

ఇతడు ‘శ్రీరంగనాథ దయాశ్రయండు’ నని ‘శ్రీరంగేశ్వరి రంగనాయకీని శీలంఠింతు శిల్లప్ప’ డని కృత్యాడియందు శ్రీరంగనాథుని శ్రీరంగనాయకీని మురించుచు పద్యములు వ్రాయుటచేరిత శ్రీరంగ ప్రాంతములందు దిత డుండెనేమో యని చెప్ప వచ్చును. కృత్యాడి పద్యములలో ఇది కొన్ని.

“శ్రీరంగనాయకా మన
పారంగమదార్తే పత్రజయకాసన, లే
భారుదిరభుజాంతరుడగు
శ్రీరంగేశ్వరు డభివృద్ధి లాసంగున్”

“నందవరవంశే జలధిపూర్ణేంజులిల
రసిమడనుడీ మరతానిరంగ భువని
గుతుడు కోదండపతికృతి శ్రుతియొనర్చు
మంజారసపుంజ కృంగారమంజరిగన్”

“మధుర మాన్యకళానిగా మధునితీర్థ
వాసనావాక్య సారభక్తివాసరసిక
మధుకరా నందకర రసమంజరియును

దనరు కవిరాజకర్తావతంస ముచు”

ఇత శే కాలమువాడో తెలియదు “ఇన్నులు సంత
త్సరముల క్రిందట నుండియుండు నేనా” యని శ్రీ వీరళలింగము వంతులుగా రచిప్రాయపడియు న్నారు

శ్రీత్రయ్య పదములతో అచ్చు చేసిన కృంగార రసమంజరికిని దీనికిని కొన్ని ముఖ్యములగు భేదములు కలవు శ్రీత్రయ్య పదములతో అచ్చు చేసిన దానిలో రెండు భాగము లున్నవి పుటలు 219 - 287 లలోని వచనములో నియ్యబడిన నాయకాది లక్షణమంతయు కోదండపతి కృంగార రసమంజరిలోని వచనభాగమే. తరువాతి 288 - 298 పుటలలోని “శ్రీత్రయ్య పద ములనుండి లక్ష్యములు - సమన్వయము” అను శీర్షిక క్రింద అచ్చెప్పదంతయు చాలవరకు కోదండపతి కృతిలోనిదే యని చెప్పవలెను మొదటి రెండు పుట లలోని మూడు పద్యము లా కవి వ్రాసినవే భావ దత్తుని రసమంజరిలో లక్షణము - వచనము, స్తోకములు తోను లక్ష్యము స్తోకరూపమునను ఇత్యుడినని కోదండపతి, కృంగార రసమంజరియందు లక్షణమును వచనమున తెలుగులో వ్రాసి, లక్ష్యములను పద్యము లలో వ్రాసెను శ్రీత్రయ్య పదములతో ముద్రితమైన కృంగార రసమంజరిని రెండు భాగములుగా నెవరో శ్రీమతీసికొని, వ్రాసిరి. నాయకాది లక్షణములకు లక్ష్యములుగా వ్రాయబడిన పద్యములను వదలి ఎత్తు పగా శ్రీత్రయ్య పదములనుండి లక్ష్యములను కాని యున్నారు. మరతాని కోదండపతి శ్రీత్రయ్య పద ములనించి వినియును వ్రాయలేదు. అందుచేత

ఈ విధముగా శృంగార రసమంబరిని విడదీసి తదన భాగమును—(లక్షణముల నిచ్చిన భాగమును)— మాత్రము మొదట వ్రాసి లక్ష్యములక్రింద సుప్రసిద్ధ పదకర్తల పదములను చేర్చి రెండవ భాగముగా విడదీసిన వారితో ఇంకను స్పష్టపడలేదు

మరియు రెండవ భాగమున నీ యజ్ఞాత సంపాదకుడు, లక్షణములను వెలుపు కొదవవతికొరతరమును వ్రాసి, తరువాత “ఇందు తుదాచారము ‘నన్నెట్టి బాహ్యుల’ వానికదలి ౧” అనునట్టి వ్యంక రచనలను చేర్చినాడు ఈ తదన భాగ మంతయు శృంగార రసమంబరి కర్త వ్రాసినదీ దీనినే స్పష్టపరచి మొదటి భాగముగా (219—277 పేజీలలో) అమృతమిది ఈ సంపాదకుడు తేర వ్రాసియున్నాడు అందుచేత నీ వాక్యములలో కొంత భేదమున్నది (పట్టికలు ప్రక్క పుటలో)

ఈ మాడు పట్టికలను, శృంగారరసమంబరి భాగమున క్షేత్రయ్య పదములలో, గ్రంథ విస్తర భీతిచే ముద్రించలేదు విషయమంతయు లక్ష్య వికరణము దివ్యబహిష్కరణ యని ఈ విభాగములు గల పట్టికలను అయ్యునేయుట మానుటయైనది కాని ఇప్పుడు ఈ శృంగారరసమంబరి కర్త యొకరను నిరూపణ విషయము వ్రాయుచుంటిని గాన కర్త రీతియు కలరని, మొదటివాడు కొదవవతికదలి, రెండవవాడు మువ్వ గోపాల పదములను, ఇతర పదములను కోరించి వాటికి లక్షణములను నిర్ణయించి వివిధరీతుల విషయవిభాగ మొనర్చినవని చెప్పవలసి వచ్చినది గాన, ఈ యజ్ఞాత పురుషునిగురించి వివరముగా వ్రాయుటకై ఈ పట్టికలను కొంత ఉడకరించినదియున్నాను

ఈతడు కొదవవతికదలికంటె బాగా తరువాతి అధునికుడైయుండును వినునగా, మొదటి పట్టికలోని అయ్య గ్రంథములలోని రెండవవానిలో గల అంక లక్షణము పదములను సరియైనగా క్షేత్రయ్య పదములను వ్రాసిన తొలిపలుకులోని 219 పుటలో ఉడకరించిన 1862 లో ముద్రితమైన గ్రంథములోని పద సంఖ్యగా కనిపించుచున్నది. అందుచేత ఈతడు 1860 ప్రాంతమునకు తరువాతికే వ్రాసియున్నట్లు చెప్పవలెనేనా. 1862 నకు పూర్వమునైన గ్రంథ

మేలైన యొకటియుండి అందును ఇదంతి పదసంఖ్య యుండినచో 1862 కు పూర్వమని చెప్పవలసి తులని చేరు, ఊరు, కాటము ఇప్పటికీ వాడు తెలిసి సంతకరకు నిర్ధారణ కాలేదు.

విశ్వాతి మానున ‘భారతి’లో 1882 పుటలో శ్రీ తిమ్మాకర్ణుల కొదవరామయ్యగారు సభాపతియ్య పదములగురించి వ్రాసిన వ్యాసములో ఇట్లు పుటలోనూ వ్రాసియున్నాడు “క్షేత్రయ్య పదములలో చేర్చి ముద్రించిన ‘శృంగారరసమంబరి’ని రచించినదియు, క్షేత్రయ్య పదములలో గొన్నిటికీ వాయికా, వాయిక రసభావాది నిర్ణయము గావించినదియు, నీ పదములకు (సభాపతయ్య పదములకు) వివరణాధికములు వ్రాసి ప్రకటించిన శ్రీ నీ మా, తిరువెంకటాచార్యులవారి యిది తలపదగియున్నది. నేనువిధమునను ప్రామాణికాధారము లభించునంత వలకు నీ యానా సరియైనదే యనుటకు బయలు ప్రకటనములోని వాక్యముయొక్క సాక్ష్యము చాలు ననకొందును”

పైన నేను వివరించినవానిపట్టి ‘శృంగారరసమంబరి’ కర్త నుడిపాటి కొదవరామయ్య సప్రమాణముగా చెప్పవలసియున్నది రెండవవారెవరను విషయములో విషయసామ్యమునుబట్టి శ్రీ తిరువెంకటాచార్యులవారయిన కొకప్పుడు కాని, సభాపతయ్యగారి పదములను 1864 మార్చి నెలలో చెన్నపట్టణములోని శ్రీవాణివిలయము ప్రాశస్త్యాలయందు ముద్రించడమైనది అందీ పదములకు ‘శ్రీ తిరువెంకటాచార్యులవారు సంగ్రహించిన యాంధ్ర వాక్యరూపమునను నాయకా వాయికాది లక్షణములను, రసమంబరి యుదాహరణ స్తోకములను సొసగబడియున్నవి’ పరిష్కర్తలచే గ్రంథమునకు దొంత గావించబడిన ప్రకటనములో ఇట్లున్నదని తిమ్మాకర్ణుల కొదవరామయ్యగారి వ్యాసములో గలదు.

“ . . . భావతేజరులకు సయితము విశదపడునట్లు ముందు ఉపోద్ఘాతమును, జతతల రాగము, తాళము, పదము, వాయిక, వాయికము, రసము, సంచారిభావము, అలంకారమును, ఒకటి వెంబడి జోకటి క్రమముగాను - కడపట రసమంబరి స్తోకా వారణములను చేర్చి—అతిప్రయాసమునకు ముడియక

పట్టికలు *

I మరియు, నీ సంపాదకుడు, ఇంక శాంతి క్రమదీనినది లక్షణములను లక్ష్యములుగా తా నిచ్చిన పదములను అకారాదిగా ఒక పట్టిలో నిచ్చివాడు. అందులోని శ్రేయ్యపదములను తాను సంపాదించిన రెండు అచ్చుప్రకులలోను, రెండు వ్రాత ప్రకులలోను నివ్వబడిన పదసంఖ్య నిచ్చి నాయితా

భేదములను తానె ఇచ్చియున్నాడు ఉదాహరణ మునకై కొన్ని పంక్తులను వ్రాయుచున్నాను.

II ఈ విషయమున మరియుక రీతిని విభాగించి పట్టికగా వ్రాసియున్నాడు. లక్షణములలో శ్రేయ్య పదసంఖ్యల వివిధనాయితాదులను వరుసగా తెలుపుచు లక్షణమునకు ఎదురుగా లక్ష్యముయొక్క ప్రారంభము నిచ్చికాడు

III మరియు ఈ విషయమున ఇంకొకరీతిని పట్టికగా ఇచ్చియున్నాడు

(1)	లక్ష్యము	అచ్చు	వ్రాత	లక్షణము
అందగాడినాడు తెర అదివరాహ	గక	గ	కర గమ	సామాన్య, ఖంజీర
అనుకో ప శేమన్నది-యక్కర	౮	గం	౨౫ ౬౩	స్వీ ప్రాధ విద్య
పరదేశమున జేసిన పనులందు	గ౨౬	గమ౩	౩౧ ౮౦	స్వీ ప్రాధ శ్రేమగర్విక
మంచివాన నే తెలియ మాటలకు			౬౧ ౨౨౦	ప పరోధ ఉపపతి కలకు పరిహాసం

(2)	లక్ష్యము	నాయితా భేదము
నన్నటికి తామునేరే, వాని కర్తికి		స్వీయ, ముగ్ధలో, వహోధ
ఈమేలు జీవునకు యింత ప్రియమాయెన్		స్వీయ, ప్రాధ-విప్రలబ్ధ
అలకటిరవా శేడైన మీ		స్వీయ, సఖిప్రాధ-పరిహాస లక్షణము
ఇటువంటివాడని నే తెలియ		ప, పరోధ-గురుమాన
దినము రిటువరె వచ్చె		సా ; మధ్యమ
ఇంత దయగలవాని		సా, దూరీసంఘటన

మువ్వగోపాలనద నాయితా పట్టి

(3)	స్వీయ	పరియ	సామాన్య
ప్రాధ-త్వప్ర ప్రాధ-అత్వప్ర	నేటికే కలయకరా వన్ను నీతి దలచేది శాస్తియ	ఇప్పటికీలాగున నున్నా ముద్దుకెట్టలేవుగా	మనకు నిశ్చయము ఒకసారికే తోలగాలే
సౌందర్య గర్విక	తొయ్యరికి వానిభుజివ్య	తెలియలేతి పమ్మ	గడియ గడియకు
ముగ్ధ-సావధనపరిక	ఇన్నాళ్లు మల్లాడెన దిందు	అక్కరోకర్వవివారు	సామికి సరియవ్వరే
ముగ్ధ-విప్రలబ్ధ	కొంచెకత్తెలా మీరు	ఎక్కడినెన్నము తెక్కడి నెనకు	ఒక్కడైన కాని నాయకున
సఖి-ఉపాలంబన	నుగవాని కట్టకెట్ట మనవకమా	నెలత అలకు అరిగేదే	విలవచ్చితివే కామిగడకాసి
...	...	...	...

వ్రాసి అచ్చువేయించి ప్రచురించిరిమి ఇందు వ్రాయబడియుండు లక్షణములు భరత రసప్రకరణము లోని స్లోకములకు తెనుగు తాత్పర్యము గాని వేరు కాదు అలంకార లక్షణములను తెలుపునపుడు చంద్రాలోకములోని స్లోకములను తెలుగు భూటలుగా చూర్చి వ్రాసియున్నాము ఈ లక్షణములకు సంస్కృతమునందు చూడవలెనపు భరత రసప్రకరణమును చంద్రాలోకమును చూడవలయును శ్రీ శ్రీతయ్యగారి పదములు మొదలయినవానిలో లక్షణోక్తములైన కొన్ని పదములకు సంగ్రహించి యిందలి లక్షణముల తోడ కూర్చి ముద్రింప యిచ్చించియున్నాము”

దీనిబట్టి 1884 నాటికి ముద్రింప యిచ్చించి యున్నట్లు తెలియుచున్నది అప్పటికి దీనిని వ్రాసి యుండవచ్చును పైన నేను సూచించిన రీతిని ఈ యజ్ఞాత రచయిత 1860 ప్రాంతములయందే రచించి యుండు నేమో యని ఊహించవలసియున్నది మరియు రెండు అచ్చుపుస్తకములలోను ఒకదానిలో 180 గెండ్లదానిలో 200 పదములుండెనని పట్టికను బట్టి చెప్పవలసియున్నది 1862లో అచ్చువేసిన గ్రంథమందు 228 పదములుండెను మొదట 200 లే దొరికినవని, విచారించగా ఇంకను 28 లభ్యమైనవని అందు ప్రకటించబడియున్నది అందుచేత 200 గల ఒక పుస్తక మంతకంటె పూర్వమున యుండియుండె నేమో యని తోచుచున్నది అందుచేత 1884 నకు అధను నిరుత్తరేంద్ర క్రిందట, ఈ యజ్ఞాత పురుషుడు, ఈ పట్టిక వర్ణరాలను వ్రాసియుండవచ్చునేమో యని తోచుచున్నది మరియు అతను వ్రాసిన వ్రాత ప్రతిలో నాటి కచ్చులోలేని శ్రేతయ్య పదములను సుమారు 90 పైని వ్రాసియున్నాడు

మరియు, సభాపతయ్యగారిపదములకు వ్రాసిన వివరకాదికముల నుంచి శ్రీ తిరువెంకటాచార్యుల

వారు వ్రాసినది పై నుదహరింపబడినది. అందరి లక్షణములు, భరత రసప్రకరణము, చంద్రాలోకములోని సంస్కృతలక్షణోక్తములకు తెనుగని చెప్పబడి యున్నది ఈ యజ్ఞాత సంపాదకు డుదయోగించిన లక్షణములు నుడిపాటి తోడండవతి రసమంజరి వ్రాసిన తెలుగు వచనరచన తొని, భరతరసప్రకరణ, చంద్రాలోకములలోని సంస్కృత విషయమునకు శ్రీ తిరువెంకటాచార్యులవారు వ్రాసిన వచనరచన కాదు ఈ ఆచార్యులవారే యీ యజ్ఞాత పురుషుడైనచో ఈ సభాపతయ్య పదములలో వ్రాసిన తెనుగు లక్షణములనే యిచ్చియుండును ఏమనగా వారి ప్రకటనమందు చివర ఇట్లు వ్రాయబడినది “శ్రీ శ్రీతయ్యగారి పదములు మొదలయినవానిలో లక్షణోక్తము లయిన కొన్ని పదములను సంగ్రహించి యిందలి లక్షణములతోడ కూర్చి ముద్రింపయిచ్చించి యున్నాము” ఈ లక్షణము వేరు గనుక, శృంగార రసమంజరిలోనిది, నుడిపాటి తోడండవతిచే వ్రాయబడినది గనుక, నాటిని అజ్ఞాత సంపాదకు డుదయోగించియున్నాడు గనుక, ఆచార్యులవారి యజ్ఞాత పురుషులు తొరుని తోచుచున్నది

మరియు సభాపతయ్య పదముల వివరణ ప్రకాశికకు ‘శృంగార రసమంజరి’ రెండవభాగమందలి వివరణ ప్రకాశికకు శ్లేషము కనబడుచున్నది, ముఖ్యముగా, సభాపతయ్య పదముల వివరణలో “కడపట రసమంజరి స్లోకాదాహరణములను జేర్చి” యని యున్నది ఇది సంస్కృతమున మాత్ర మిచ్చిరో, తెలుగులో శృంగార రసమంజరి కర్త యగు తోడండవతి ఆంధ్రీకరణముకూడనిచ్చిరోతెలియదు (గ్రంథము లభింపక చూడలేదు) ఎల్లెనను అజ్ఞాత పురుషుడు శ్రీ తిరువెంకటాచార్యులవారనుటకు ఇది బాధకరములనియే నా యాచా అందుచే యీ విషయ మింకను ఇదవిధముని చెప్ప వలెనవున్నది.

శ్రీ విస్వా అప్పారావు.

తెల్లగా
డబ్బుకబడినది

ప్రకాశంతముగా
డబ్బుకబడినది

బ్రందుకు

సన్ లైట్
సబ్
కారణము

బాదకుండగనే బట్టలను తెల్లగాను మృకాశవంతముగాను ఉరుకును

అండ్ కంపెని

ఇది రక్త కృత్రిమ చేయు నిలువ గల వస్తువులచే
తయారు చేయబడినది మేహమణు, విక్లాక
విస్ఫుత్తుక, కుష్మవర్ధము, అతిమాత్రము మొదలగు
వాటిని ఖండించి, నుంచి బలమును వీర్యవతుత్వ
మును కలిగించుటలో అద్భుతమయినది అతేక
ఫర్మిటీ కెల్లు గలవు 2 పిల్లలు చాలును

20 తులముల డబ్బీ రు. 2/-

పోస్టేజి ప్రత్యేకము

పి. సి. ఏ. అండ్ కంపెని

అయ్యలశ్రీవ సమాజం

పె రి జి పి, (కెల్లూరు జిల్లా)

లోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్
అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం
R. S. సుగంద ముక్కుతొడి

అన్నిటిలో సాటిలేనిది

ధర వివరములకు వ్రాయును

తయారుచేయువారు —

పి. వి. రాజన్ & కంపెని,

అక్కోణం, Arkonam, N A Dt.

సంపాదక బృంద
శ్రీ వ్యాఘ్రమృతావర్తక
కలగ అంజనేయశాస్త్రి

కుష్టు ★ బొల్లి

వగైరా మేహమచ్చలు, పెగ.
వవాయి వ్యాధులకు గ్యారంటీ చికిత్స,
గ్యాటలాగు ఉచితము.

జి. వి. రెడ్డి అండ్ కో

(రిజిస్టర్డ్)

“భాస్కరాశ్రమము”

గోపాలపురి, మా. గో. జిల్లా

గ్రంథవిమర్శనము

గాంధీ—మూర్ఖులు

క్రికెట్ కోట్లాల్ ముఘవాలా—అవవాదవలు
నేమూరి అంబేద్కర్ ప్రకాశముల సర్వోదయ
సాహిత్య ప్రకాశన సమితి మైదాపాడు
దక్కణ వెల యాహాయిన్నర

ఈ రోజుల్లో కమ్యూనిజాన్ని సరించి విరివిగా
చర్చలు పాడుతున్నాయి అలాగే గాంధీతత్వాన్ని
సరించి తేర్చుకుగా చర్చించిన పుస్తకాలనేకం
ఉన్నాయి ఈ గ్రంథిని సరించి సమగ్రపరిశీలనచేసి
తారతమ్యం మానించిన గ్రంథాలు తెలుగులో లేక
లేదని చెప్పవచ్చును ఇందుచేత ఈ పుస్తకం తెలుగు
పాఠకుల కొరతగా ఉపయోగపడగలదు

కోట్లాల్ ముఘవాలా ఈ పుస్తకంలో
గాంధీవాదాన్ని సరించి, కమ్యూనిజాన్ని
సరించి తారతమ్యపరచి తేలి ఈ గ్రంథింటిని సరించి
సమగ్రంగా చర్చించారు

గాంధీవాదానికి, కమ్యూనిజానికి లక్ష్యాలు
ఒకటే కానప్పటికీ కాని అచరణలో రెండిటికి
ఉత్తరదక్షిణ ద్రువాలనున్నంత తేడా ఉంది గాంధీ
ఆధ్యాత్మికవాది అందుచేతతయిన దృక్పథంలో
ఈస్టరవిశ్వాసము, అహింస మొదలయినవాటికి
ప్రాధాన్యం వీరవుతుంది

మూర్ఖు గతికార్మిక భౌతికవాదకావడం
జిల్ల ఇతని వాదంలో పై విషయాలతో కలబడను
కాని, భవప్రాయస్థానముల తనలో సమాజంగా
అంతర్గతములై ఉన్న విరుద్ధశక్తులద్వారా, భర్తలనూ
ద్వారా భర్తలనీ భర్తలపైచెల్ల ములుచూపు
తున్నదని, ఈవిధమైన అవగాహనద్వారా భర్తలపీఠ
సమాజంస్థాపనకోసం ప్రయత్నించడమే విప్లవపంథా
అవుతుందని మూర్ఖు అభిప్రాయము ఇతని అభి
ప్రాయం ప్రకారం ఈవిధమైన సమాజస్థాపనని పాయ
పడని కార్యక్రమం అంతా విఫలం కల్గితే
పంథాయే అవుతుంది

గాంధీమూర్ఖుల ఇతర దృక్పథాలలోను ఒక
ప్రధానమైన విశేషం కనబడుతుంది సాధన గతమైన
సుదోహాలు సాధ్యంలోనూడా సంక్రమించి తీరతా
యని గాంధీ సిద్ధాంతము, అందుచేత ఒక లక్ష్యనిర్ది
ష్టానం అవలంబించే సాధనం నూడా ప్రసక్తంగానే
ఉండాలని గాంధీజీ అంటాడు మూర్ఖు దృక్ప
థంలో ఒక లక్ష్యంఅనగానే ప్రయత్నించునప్పుడు

దానికోసం అవలంబించే కార్యకరణ ఎలాంటి
దైనా దానివిషయంలో ఆత్మపణ ఏమీ ఉండదు

మూర్ఖు దృక్పథం శీరికానికంటెటి సంత
దించినది గాంధీజీ సిద్ధాంతం ఒక్క రాజకీయ
సామ్యతౌత్వసంపాదనకోసమే ఉపయోగపడిందని
అనుకోనూడదు ఇదికూడా శీరికంలోని ప్రతిపదు
స్పష్టం ఒకనిర్దిష్టమైన దృక్పథంవిరుద్ధమైంది. అయితే
మూర్ఖువు మూలకాలప్రకారం అన్ని శీరికరం
గాలలోను విస్తృత దృక్పథాలను సరించి సమగ్ర
చర్చపరిశీలించడంవల్ల అది సులభంగా తెలుసుకోదా
నికీ విలరచుతున్నది

ముఘవాలా ఆవిధంగా కఠోది వివిధరంగా
లలో విస్తృత గాంధీ దృక్పథాలను సరించి ఈ పుస్త
కంలో వివరంగా చర్చించి ఉంచలేదు—పైగా
ఈ పుస్తకంలో మూర్ఖుజం ఒకే సుస్థిరమైన దృక్ప
థంలో వివరించినట్లుకూడా కనబడుతుంది

ఈ పుస్తకం చదువుకూంటే చాలా చోట్ల
తెలుగు హిందీ అనువాదంలా కనబడిపోతుంటుంది.
అనువాదకుల లోటు ముందు సంస్కరణలోపైగా
సవరించుకోగలరని ఆశిస్తున్నాను

చారిత్రకములు

[కథలసంపుటి]

క్రిమిలి ఇలిందల సరస్వతీదేవి, ముఖవాది,
హుమాయత్ నగర్, మైదాపాడు, (దక్కన్)
వెల యాహాయిన్నర

ఆంధ్రదేశంలో ముప్రసిద్ధమయిన స్త్రీలపాల
లోని కొన్ని ఇతివృత్తాలు తీసుకుని క్రిమిలి
ఇలిందల సరస్వతీదేవిగారు సరళగ్రాంథికభాషలో
అయిదుకథలు వ్రాచారు ఈ ఆ అయిదు కథల
సమద్యయమే ఈకావితములు

ఆంధ్రదేశముమైన ప్రాచీన శాతవహ మహిళా
సారస్వతంలో చక్కని కావితములున్నాయి, అది
ఇంతవరకు అమృతమైన తడకలుగా నిలిచిన నువరీ
పుస్తకాలలోనే కాదు మరొకంగా మిగిలి ఉన్నాయి
విటినిసరించిన పరిశోధన చాలా స్వల్పంగా జరి
గింది చింతాదక్షిణులుగారు మొదలైనవారెవరో
ఇద్దరు ముగ్గురు మూత్రమే విటినిసరించి మరొకమ
మైన పరిశ్రమచేసి వ్యాసపాట ప్రచురించారు.

క్రి సరస్వతీదేవిగారు పాత పాట లో నింది
ఎన్నుకొన్న ఈ అయిదు ఇతివృత్తాలలోను చక్కని

అంధ్రదేశమున సంప్రదాయం తొనీకసలాకు కున్నది. వీరు స్వీకరించు, తుర్యకాశవిద్రు, లక్ష్మణదేవరపుర, గర్భాంగదరిత్ర, గర్భరాగా కాదము, పత్తిభాను సరసము, ముద్రసిద్ధిమంది

శ్రీమతి పరస్పతీదేవిగారి కళలన్నీ గ్రాంధి కంఠానే వాకినా—కళలలో చాలావోట్ల అయి పాటలలోని ఘట్టాలన్నీ ఉదాహరించాడు ఈ ఉదాహరణలన్ని, సహజమైన కళ రామరంగంబు ఇది చదువుకొంటే పాత పాటలు చదువు కూర్చుంటే అంటుంది ఈ పాటల పారశ్రమ్యం, కథా కళపరైఖరి కొన్ని కొన్ని చోట్ల ఉత్తమ కవితా స్థాయి సుగంధతేహాయి లక్ష్మణదేవర పత్తిలో నిద్రాదేవి తీస్తునుండి తెచ్చేటటులు దీనికి ఉదాహరణగా తీసుకోవచ్చును

“అన్నదిగజములను - ఆది మహాబుధుల
వైదిక భాషలను తనియంతు శీను
సప్త సాగరముల చవుటి పడియలను
పారేటివదులను ధ్రువియంతు శీను
వక్షుల బాగులను పర్యతమ్ములను
వృక్షాలవైనుండి విహరింతు శీను
వరుల శివ్యాడను నను గెల్పురేయి”

ఈ కళలు చదువుకొంటే సహజంగా పాఠకు లకు వీటికి సంబంధించిన పాతపాటలు చదవాలనే భావనలు కూడా కలుగుతాయంటుంది

ఇదిందల సరస్పతీదేవిగారి ‘వాకిరత్నాలు’ అనున కళాభిమానులేగా ప్రాచీన భావమనునానా వాస్తవ్యామామలు కూడా తప్పక చదవవలసిన పుస్తకం ఈ రచయిత క్రమంగా ఉత్తమమైన ప్రాచీన శ్రీహరస్యతంత్రాదా ప్రకటింపగలరనీ, ఆ విధంగా మరుసటి పదిహేనున్న ప్రాచీన మహానా వాస్తవ్యామాధుర్యం తెలుగువారికి అందించగలరనీ ఆశిస్తున్నాను—

ఈ గ్రంథానికి శ్రీ సురవరం ప్రకాశరెడ్డిగారు వ్రాసిన పీఠిక వారి విశిష్ట పాండిత్యానికి నికమా వలంగా ఉన్నది

వి శి య ద క వి

[పదకళల సంపుటి]

ఇంద్రగిరికి పాను మచ్చా శ్రీ ప్రభులకు : రామయ్యదేవ, రామయ్య, పల యాయపాతలా దీనిలో విజయదశమి, నలునీపలు, మానకుందరి మొదలైన పది కళలున్నాయి ఇది అన్నీ ఇది వరకు ముద్రసిద్ధమృతికలలో ప్రకటింపబడిన అని పీఠికరచయితలు ప్రీతికరపల్లి కేశవరావుగారు వ్రాసున్నారు.

వీటిలో ఎన్నెన్నగా ముద్రాబడి చేసుకొని తీరించే దీక్షవం, మధ్యతరగతి ప్రజ, పాఠకుగా వస్తారు

ఈ రచయితలో చక్కని కళవళి ఉన్నది వాతీయము, సుందర్పూర్వము అయిన యుక్త వ్యావహారిక భావనూడా వీరి కళవళికి తీరై కళలన్నీ ఒక సుక్కలో చదివించి వేస్తుంది

అయితే చాలావర కళలన్నీ టిలోను రచయిత వ్యక్తిత్వం మాటి మాటికి పాఠకులకు అద్భుతమయ్యా అంటుంది ఒక్కొక్కప్పుడు పాత సంభాషణలు మొదలైనవన్నీ రచయితముఖతః బయలుదేరుతున్న వీరి వినిపియ ముగిఅనున పదీపాయిని వ్యక్తిలవ్యవహార రచయిత వారి తీరి తాలమగున్న తీరంంచి చిత్రికన్నులు కనిపిస్తుంది

ఈ కళలన్నీ టిలోను ‘విలుగునీపలు’ ‘మమ్మలో’ అనేవి రెండు చాలా మంచికళలు పుస్తక ముద్రాణాదికం ప్రకటనగా ఉన్నది

శ్రీమద్రామాయణోత్తరకాండ

[గీతి]

నవగ్రంథకర్తరామకాండరి తాటిపాక, రాజీలు తాయానా, వంశి యాపాయలు

ఈ రచయిత పాలం దున్నుకొండగా ఒక నిశ్చయం దొరికినదట! ఆ నిశ్చయంలో ఒక సంస్కృతి తాళవలెగ్రంథం మాత్రమే కనిపించినది ఆ గ్రంథం లోని కళ అధారంగా తీసుకుని రచయిత ఈ పద్య కావ్యం రచించాడు దీనిలోని కళను ఉత్తరకాండ కళకు అక్కడక్కడ కొన్ని లేదాలున్నాయి

ఈ రచయిత కావ్యం సాంప్రదాయక కవితా మార్గంలో నడిచిపోతుంది పద్యాలలోని సంస్కృతాంధ్ర పదప్రయోగాల తక్కువ ప్రత్యేకంగా ప్రకటించినది కవిత అంతా కథాకథన భోగంలో సాధారణస్థాయిలోనే నడిచిపోతుంది గాని రచన తీర ఘట్టాలలో తీరిమగులుతున్న కవితాగాంభీర్యం గాని కవితలో ప్రత్యేకత గాని కనబడవు

ఈ శ్రీగిరి పద్యాలు వీరిశ్రీగిరి ఉత్తరావధారణలుగా తీసుకోవచ్చును ఇది త్యేగనింవ్యాకీరువర్తన ఘట్టము

“కవులన శీక వేయదురు,
శీరమరాళ మయూర కారికర”

జీవులన శీకపాటు, శిలరీగియు
దేవియలనుధుండు తా

జన్మము తెల్ల బద్ధులీడి
 జంటలు జంటలు గుంపు గూడియున్
 గొద్దిరులున్ పులయ్యులొగి
 గోపియు ఊసి విలాసిమల్ ముగిన్ "

పుష్పాగ పుష్పముల్ పుణిః సేనలుజల్లి
 సదనమ్ములాడెడు పక్షియ యొక తె
 సన్న బాబలు కోసి సరులు పక్కగవేసి
 ముదితకొప్పన గూర్చు ముగడ యొక తె
 మందార బానుమీ మనవకు వరు
 సవిద్రచివగు జనా తవిక యొక తె
 విహ్వలకవతి నీడు దిగిబల్కుటకు బోవి
 గజవిద్యుపండ్లని కవియు నిత్యక తె

చివురు జోగములం దుక్కు తెల్లయోర్తు
 పొడవలం దాగి తలదొర్తు పాలతి యోర్తు
 దాగుమాతల యాటూడి పయ్యునోర్తు
 రమణు లిట్లు క్రిడించి రాములందు "

భిక్షానతి

[కవిత]

కజ్జల కాళిదాసు ప్రభులకు జం పెడ
 ఖార — రీహర్ నల దూ పాయెన్నిర ఇది
 పద్యార్థకృతైన చిన్న ఖండికాశ్లోకం
 అనేకేయ విద్యుక్త అన్న పదానికి సంస్కృతా
 మవాదంలా కవిపిచ్చుంది విద్యుగతై అన్న పదానికి
 తెలుగులో విద్యమెత్తుకొని జీవించే స్త్రీ అని అర్థం
 చెప్పవచ్చును కాని సంస్కృతంలో దీనికి ఈ
 అర్థంచెప్పడానికి బిలులేదు ఒకవేళ ఏదో ఒక అర్థం
 చెప్పవలసివస్తే 'భిక్షుమకలది' అనే అర్థమే సహజం
 ఈ ఖండికాశ్లోకంలో ఒక విద్యుగతైదావాగ్య
 జీవితమే కాక తదుపై ఎంతటిదీనా అన్నంపై
 బాల్లి లేక తుదిద్యుగతై పచ్చిపోతుంది దీనికి 'ఖార'న
 అను శిశువువాడా చెప్పాడుంది ఇందుచేత
 ఈపేరు కావాలని సార్థకంగా కవిపించదు
 సంస్కృత వ్యాకరణం ప్రకారం 'విద్యు' కలిగినది
 అనే అర్థంతో ఈపదం ఎలాగో అలాగ సాధించ
 వచ్చునుగాని, ఆ ఖావలో ఇది జాతీయమయిన
 ప్రయోగం కావాలను

విద్యుగతై జీవితం వర్ణనయినపుడు పాత
 కులకు సహజంగా కరుణదనమ్మార్తి కలగాలి కాని
 ఈ కాశ్లోకం చదువుతూంటే జరిగిరి వజాలమాటున
 కరుణదనంఅడుగంటితోకానున్నట్లుపిచ్చుంది.

అయితే రచయిత కవనంలో అక్కడక్కడ
 చిన్న చిన్న దృశ్యభూటాలు హృద్యంగా కళ్ళకుకట్టే
 కలిగిపిచ్చుంది కాశ్లోకంలో బాలుగకు నింపని పసి
 బాలిక తనచేతనన్న పక్షం విద్యుగతైకు ఇత్యదం
 శోధం అను దగ్గరకు వస్తుంది. ఆ పసిబాలికను
 వర్ణించే కాశ్లోకం పీఠంలో రచయిత వర్ణనకత్తి పరి
 కరించవచ్చును

చివురుపాదములపై చిహ్నాని నెంది ము
 వ్వలు ముద్దుగా పులుపులుముసక
 మెలతాడునన్ క్రేలు మురిపెంపుబంగారు
 విశ్లేశాంబునుపువే కలుగునీన
 క్రికారములలోలు పెపులకు నీలం
 లోలవల్కొత్త యందాల నీయ,
 వర్ణనంబ్రాకృతి వలరారుతుందికై
 సంచారుకొట్టు వివాదముకుర,
 కంగరాలకురులదార్చి యున్నతూలు
 రంకురంసులక్రాంత సారథమునీన,
 నాలుగెండ్లు నింపని పసిబాలయొకతె
 వారికడవిల్చే కరుణాకారముసక

పునస్సంధానము

[పద్యకాశ్లోకము]

ఏ హనుమయ్య ని ఏ (అవద్దు) ప్రభు
 లకు ఆంధ్రా బుక్ మాస్, బాలయ్య మార్కెట్,
 సుంటారు వెల లేదు

ఇది సరీసు మార్గహల ప్రణయపరిణామం
 వర్ణించే కాశ్లోకము సరీసు మార్గహల భర్తను
 చంపించి ఆమెను వివాహమాడిన కళ చెరిత
 ప్రసిద్ధమే

అయితే ఈ కాశ్లోకంలో మార్గహలభర్తను
 వర్ణించిన సరీసును అనేక విధాలుగా దుర్బాటాడి
 నిందిస్తుంది తరవాతసరీసు తా నామను చిన్నప్పటి
 నింటి ప్రేమించిన విషయం తెలియజేస్తాడు —
 అయినా ఆమె అతని మాటలు చెందిపెట్టడు కాని
 అతడు అత్యంతశ్రీ చేసుకోవోయేసరికి ఆమె మెత్త
 బతుకుంది

చరిత్రమాట ఎలాగఉన్నా కాశ్లోకంలో వర్ణిం
 చిన తీరుమాత్రం దీర్ఘిదర్శి సమచితంగా లేదు
 మార్గహను చివరికి సరీసును వివాహం చేసుకున్నది.
 తరవాత మార్గహనే భారత పాత్రాల్పభారం విరళ
 హించినదని మేదా చరిత్ర తెలుసుకున్నది 'చరిత్ర
 ప్రసిద్ధమైన ఈ ఇతివృత్తానికి అనుగుణంగా మార్గ

సామ సరిముల ప్రేమ పరిణతి చిత్రిస్తే ఈ గాధ ఇంతా స్వభావానికిగా అంతేది
 పద్మరచనలో అక్కడక్కడ ప్రభవ ప్రయత్నము
 మానవల కనిపిస్తున్నాయి. ఈ క్రింద ఉపహరించిన
 పద్యంకంటే రచనలు ఈ కాల్యంలో చాలా చక్క
 క్లుగ కనిపిస్తున్నాయి ఇది మానవసామ సరిముల
 నిండించే ఘట్టంలోనిది

“బదునుకు సాంతమున విడచి
 స్వామిపదంబుల కంటిమట్టుగా
 వదలిన త్యాగము నీ కనివార్య
 గల్గెన పరాక్రమాల్లిన్
 బదనలు ప్రక్కించి మోక
 బల్లెపుటోటుకు గుండెకాదునై
 వదిలి బహూళరించిరిది
 అంతయు బాంబులులే! మహాప్రథమా!”

ప్రకృతి సాభాగ్యము. రేకవికటి వెలుగులు

[క వి త]

కర్రా మందరరామకావ్యము, బోధ్య మైతూలో,
 శేయూని తూర్పు గోదావరితల్లా, వెలసిన పాపాయి
 ఇది ప్రత్యేక విశిష్టతగల ఖండకావ్య సంపుటి
 రచయిత అనేక విషయాలను సరించి ఖండకావ్యాలు
 బాగాయి కాని, అది సామాన్యంగా నేటి ఖండ
 కావ్యాలలో ఎక్కడా కనబడవు. హరిశ్చంద్రులు, శివో
 పీఠ అయిలు, రైలు, అగ్నిపెట్టి, సవేమలెన్ మొద
 లైన అధునిక జీవితావసర వస్తువులే వీరు రచన
 కావ్యాలలో వర్ణించారు ఈ రకమైన వర్ణనకు నేటి
 కవిత్వావర్గంలో వీరికా క్రడాది వేరారవకయ్యను
 ఈ రకముయిన విషయాలమీద అధునిక
 మాన్యత్వకల్ప లక్షణాలు ఉత్తమునైన ఖండకావ్యాలు
 రచించారు. జీవితంలో విశేషము ఉపయోగపడే
 వస్తువులమీదా ఉత్తమ కవిత్వరచనకు ప్రోద్బలం
 కలిగించవచ్చునని వీరు సాహితీరంగా నిరూపించారు

కర్రా మందరరామకావ్యముగాని తమ ఖండ
 కావ్యాలన్నీ ఒకే రెండు ఖులాసాధోరణిలో
 ప్రాముఖ్యత లేక యాదు — అందుచేత ఈ
 కావ్యాలన్నీ ప్రామానిక ఖండకావ్యాలగానే మనం
 చదువుకోవాలిగాని వీటిలో సామాన్యంగా కవిత్వంలో
 కనబడే ఉదాత్త రేచమకోవడం వ్యాయం కాదు
 అంగ్లరీతలో (Lyrical verse) ఖులాసా కవిత్వ
 చాలా ఎక్కువగా ఉన్నది పెద్దకల్పి లక్షణాలు ఈ
 విధమైన రచనలు చేశారు. భుజ ప్రామానిక సుబ్బయ్య,
 సమస్యలు, అమృతధానకావ్యధాన కవిత్వం, ఇంక
 ముందుగా ఈ వర్గంలోనే వస్తాయి.

ఈ కవి బాల్యపదానమైనవికవిధమైన అమాంశ
 దృశ్యకంలో ఆయా వస్తువుల వర్ణనలు చేశారు.
 అక్కడక్కడ మాత్రం అంతర్దృశ్యంగా సాన్యం
 మొదలమొదల. మోటార్ కారుకుసరించి వీరు
 ప్రాసిన కొన్ని పద్యాలలో ఈ విషయం వర్ణించ
 వచ్చును—

“వోడమడు ప్రక్కకుండగ
 మోదముతో కిరియ్య ముందర చక్రం
 బాదుకొని కారుకువం
 గాదను వారంత త్రుణ్ణగరిమ గలాలో!
 మాటుబాటుల కాళ్ళకు వోడ్యమునను
 మేఘరంకల మీద వేయిలూపు
 వంబునను కారువడుపును వచ్చుండ
 నరుడో! శీరామలంబోనా వరసగాదె!

కారుండెడి వా త్రుట్టువో
 ధామణీ బుట్టుకను మోగ్యతాసాంద్రు వరం
 తేరిగి నోయిది గలుగం
 గారాదిల ప్రావృక్యకముగాదెలవేన్”

‘ప్రే’ అనే కిరీటలో వీరు ప్రాసిన ఈ
 కందంబాదా వీరి ధోరణికి తార్కాణంగా తీసుకో
 వచ్చును
 “స్వప్న పరిగించి వదలిన చచ్చితేక
 తావతం గూర్చి ప్రణవ నాదంబునందు
 మరక వేయల రావడంపు దిశగలబ్బి
 సాన్యంక ముద్రాభిమాను వేదాంతమునకు!”

భారతి

[సంస్కృత మాసపత్రిక]

సంపాదకులు—మనవతాసస్వామి, ఏమ్ ఏ
 భారతిభవన్, గోపాలేశ్వర రాస్తా, బయ్యపూర్, బాబ
 పూర్ సంకల్పర చంబా, మూడు రూపాయలు
 విడిపత్రిక ఆకాయ

ఇది సంస్కృతం నేర్చుకునే విద్యార్థులకేగాక
 పండితులకు గూడా ఉపయోగపడే సంస్కృత
 మాసపత్రిక దీనిలో నీరియ—రెటనాన్ దేశాల
 పరిచయం మొదలకొని ప్రాచీనాచారసాన్యము,
 శ్రీరామనకము మొదలైన విషయాలమీదమాత్రా
 చక్కని వ్యాసాలు వస్తాయి.

మాఘవిది సరిందీ, ఏకవాసుని సరించి రచించి
 వదిలి వచ్చుగమైన విమర్శక వ్యాసాలు. ఈ సంచిక
 లోని కావీక, సంస్కృతకవిత్వ సామాన్యమైన
 సాంప్రదాయక ధోరణిలోనే వ్రాసినవిగావున్నాయి.

సంస్కృతంలో రచనాసామర్థ్య అభివృద్ధి
 గోరేవారందరికీ ఈ పత్రిక భాగా ఉపయోగపడును.

శ్రీ మద్భగవద్గీత

వ్యాఖ్యత: శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు

ఆరవ ముద్రణము

సంస్కృతమూలము, తెలుగునాటికాతాత్పర్య పరిశోధన

పరిచరణములు గల 400 పుటలు గ్రంథము గీతాధ్యయన

పదులకు మిక్కిలి ఉపయుక్తమైనది

ఖద్దరు బైండు

వెల రూ 4-0-0 లు.

తపాలాఖర్చు గు 0-9-0

గాంధీమహాత్మని

ఆత్మకథ

ప్రథమ, ద్వితీయ సంపుటములు

[పాఠ్యము ప్రణామము]

కథ వధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారి వ్రాసినది

ఖద్దరు బైండు

ప్రతి సంపుటము పోస్టేజితో సహా వెల లు 5-9-0

ఒకేసారి 2 సంపుటములు పోస్టేజితో గు 12-10-0

అంధ్ర గ్రంథమాల, పోస్టుబాక్సు నెం 212 మదరాసు.

Printed & published by S Sambhu Prasad at the Andhra Patrika Press,
No 7, Thambu Chetty Street, Madras. Editor S Sambhu Prasad

ఆనందమయమైన గృహజీవనం

అకలి ముఖం ఆనందములో ప్రకాశిస్తున్నది ఆమె నైమతో తయారు చేసిన 'టీ' ఒక గ్లాసు త్రాగడం ఆపుకే ముగించారు వగలల్లా ఆపినులో వనివల్ల వచ్చిన అంపట హుర్తిగా అదృశ్యమైపోయినది ఇక ఇప్పుడు అకలి చేయవలసివది కులాపాగా భార్యతో కబుర్లు చెప్పడం పిల్లలతో ఆడుకోవడం

ప్రతిసాయంత్రమూ ఒక గ్లాసుకు టీ' తో భర్తను ఆహ్వానించి అకలిని ఆమె నేడ దీరుస్తుంది ముఖమయమైన సంపాద జీవనం గడవడానికి అకలికి అంతకంటే ఏం కావాలి : ఉల్లాసాన్నిచ్చే మంచి టీ తయారు చేయడం ఎంత ముఖ్యం : ఇక అద్భు విషయమో ఎవరూ స్వల్పం. వ్యవధిపూడ ఎక్కువ అక్కరలేదు నేడ దీర్ఘ యుగకరమైన టీ' ఏ ప్రతి రోజూ త్రాగండి.

మంత్ర శక్తి నిచ్చే పానీయం
"టీ" త్రాగండి

పెల్లెలలో టీ వర్ణానికివల్ల ప్రచురించబడింది.

CTO 08

